

caiete critice

Revistă editată de Fundația Națională pentru Știință și Artă

Director: Eugen SIMION

NR. 6-7 (380-381) • Iunie-Iulie 2019

EUGEN SIMION
VIRGIL NEMOIANU
EMIL BOROĞHINĂ
FLORICA CIODARU-COURRIOL
JEAN-LOUIS COURRIOL
PAUL CERNAT
CLARA MAREȘ
BOGDAN CREȚU
VERA MOLEA
LUCIAN GIURCHESCU
CONSTANTIN CUBLEȘAN
MIRCEA RADU IACOBAN
PAUL EVERAC
VICTOR BIBICIOIU
IRONIM MUNTEAN
MIHAI DRAGOLEA
TUDOR NEDELCEA
GEORGE CORBU JUNIOR
RALUCA VOICU
ȘTEFANIA MIHALACHE
ANDREEA TELIBAN
ALEXANDRU DUMITRIU

ION D. SÎRBU
100 de ani de la naștere

caiete critice

Numărul 6-7 (380-381) / 2019

ISSN: 1220-6350 / ISSN (on-line): 2285-5041

Revistă indexată CNCS, Scipio, Erihplus

REDACTIA:

Eugen SIMION

director

Valeriu IOAN-FRANC

redactor-șef

Lucian CHIȘU

coordonare editorială

Mihaela BURUGĂ

secretar de redacție

Bianca BURȚA-CERNAT

Ștefania MIHALACHE

Oana SOARE

Andreea TELIBAN

Paul CERNAT

Alexandru DUMITRIU

DTP: Mihăiță STROE

COLEGIUL ȘTIINȚIFIC:

Mihai CIMPOI

Jacques DE DECKER (Belgia)

Serge FAUCHEREAU (Franța)

Valeriu IOAN-FRANC

Jaime GIL ALUJA (Spania)

Radivoje KONSTANTINOVIĆ (Serbia)

Michael METZELTIN (Austria)

Thierry de MONTBRIAL (Franța)

Evanghelos MOUTSOPOULOS (Grecia)

Basarab NICOLESCU

Eugen SIMION

Virgil TĂNASE

Dumitru ȚEPENEAG

Revistă editată de
Fundația Națională
pentru Știință și Artă,
Grupul interdisciplinar
de reflecție și Editura Expert,
sub egida Academiei Române

ERIHPLUS
EUROPEAN REFERENCE INDEX FOR THE
HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

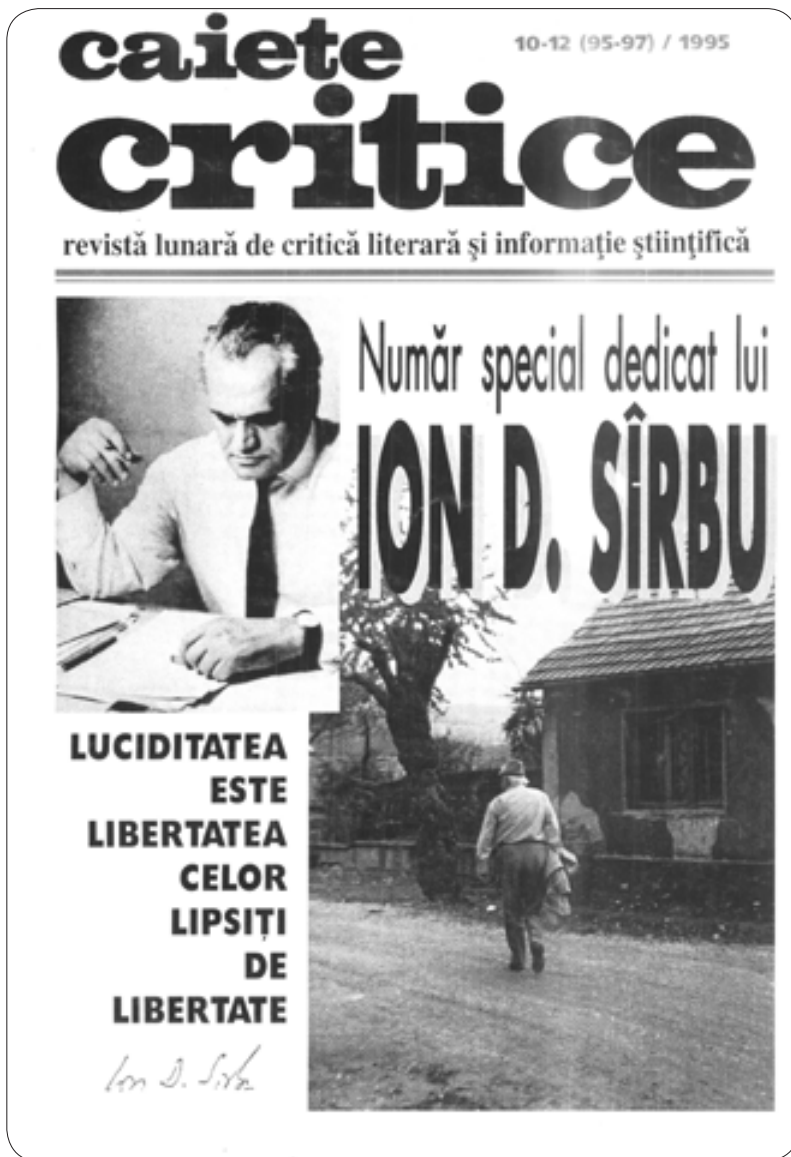
SCIPIO
SCIENTIFIC PUBLISHING & INFORMATION ONLINE

site: caietecritice.fnsa.ro
e-mail: caietecritice@gmail.com

După 24 de ani...

Se împlinesc, la 28 iunie 2019, 100 de ani de la nașterea scriitorului Ion D. Sîrbu. De asemenea, tot în acest an, la 17 septembrie, se împlinesc 30 de ani de când Ion D. Sîrbu a trecut în lumea celor dreپți, lăsând, pe lângă literatura de... bibliotecă, o spectaculoasă literatură de sertar care aștepta vremuri mai bune spre a-i întregi opera. Revista „Caiete critice” îi dedică un număr dublu. Acest demers publicistic ar putea fi considerat un *replay*. Este și nu este vorba despre așa ceva.

În 1995, redacția „Caietelor critice” îi consacra scriitorului Ion D. Sîrbu un număr substanțial. Nu a fost doar un număr tematic. Nume prestigioase – Eugen Simion, Valeriu Cristea, Dumitru Micu, Marin Sorescu, Ștefan Aug. Doinaș, Cornel Regman, Virgil Nemoianu, Vlaicu Bârna ș.a. –, dar și unele aflate în plină afirmare s-au învecinat în cuprinsul revistei cu analize și comentarii critice (acoperind întreaga creație a lui Sîrbu, de la proză la dramaturgie și literatură epistolară), cu evocări, cu restituiri de documente... Numărul 10-12 (95-97)/1995 al „Caietelor critice” avea să contribuie, în mod decisiv, într-o perioadă în care presa culturală, deși vitregită și cu tiraje împușinate, păstra forță de iradiere, acel număr, așadar, avea să contribuie, de fapt, la situarea autorului *Jurnalului unui jurnalist fără jurnal* în canonul estetic al literaturii române postbelice. Nu și în canonul curricular, supus, în postsocialism, multor mutații reformiste – mai ales în

zona învățământului preuniversitar. La nivel universitar, literatura lui Ion D. Sîrbu face parte din bibliografii, e discutată, e dezbătută. Numărul 10-12 (95-97)/1995 al „Caietelor critice” reprezintă, prin urmare, un act de pionierat în privința impunerii literaturii lui Ion D. Sîrbu.

Între timp, au văzut lumina tiparului numeroase studii și monografii care tratează opera și viața lui Ion D. Sîrbu. Îi amintim pe autorii acestor lucrări: Lelia Nicolescu, Elvira Sorohan, Nicolae Oprea, Ioan Lascu,

Antonio Patraș, Dumitru Velea, Daniel Cristea-Enache, Mihai Barbu, Clara Mareș. De asemenea, în cadrul elegantei colecții *Opere fundamentale* coordonate de academicianul Eugen Simion și editate de Fundația Națională pentru Știință și Artă, sub egida Academiei Române, au apărut, în 2013, două volume masive, care adună, într-o asamblare științifică, datorată lui Toma Velici (în colaborare cu Tudor Nedelcea), *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*, însemnările diaristice din 1952-1953 și scrisorile lui Ion D. Sîrbu. Cele două volume, echivalente cu o clasicizare, sunt însoțite de câte un studiu semnat de Eugen Simion.

La împlinirea unui veac de la nașterea lui Ion D. Sîrbu, revista „Caiete critice” îi dedică fostului membru al Cercului literar de la Sibiu/Cluj alt număr special. Sunt, inevitabil, deosebiri contextuale între cele două numere, despărțite de, iată!, 24 de ani... În 1995, destule scrieri – cu precădere epistolare – ale lui Ion D. Sîrbu nu fuseseră încă recuperate. Apăruse, nu demult, în 1994, volumul *Traversarea Cortinei*, alcătuit din corespondența „optzecistă” a lui Sîrbu cu profesorul Virgil Nemoianu, criticul literar I. Negoîtescu și scriitoarea Mariana Șora (toți trei aflați în Occident). Chiar în 1995, apărea romanul *Lupul și Catedrala*, pe care autorul îl depusese – zadarnic – în a doua jumătate a anilor '80 la Editura Cartea Românească. Apăruseră, ceva mai devreme, *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal* și romanul *Adio, Europa!*, care aduceau în prim-plan o veritabilă literatură de sertar.

În numărul de acum, din 2019, sunt citate studiile și monografiile în care au încăput viața și opera lui Ion D. Sîrbu, este citat și nr. 10-12 (95-97) din 1995 al „Caietelor critice”. Numele lui Ion D. Sîrbu a devenit, cum

precizam, unul de rezonanță. La Craiova, unde autorul romanului *Adio, Europa!* a trăit 25 de ani, răspunzând, aproape un deceniu, din 1964 până în 1973, de secretariatul literar al Teatrului Național, se organizează un colocviu consacrat literaturii sale. În Petrila natală, Ion D. Sîrbu este, prin strădaniile artistului Ion Barbu, un autentic *brand* cultural. Casa memorială a celui care a scris piesa *Arca bunei speranțe* găzduiește, de ani buni, evenimente cultural-artistice ieșite din tipar. Clădirea însăși – o casă a bunei speranțe într-o Vale a Jiului fără prea mari speranțe – este ieșită din... tipar, pereții exteriori fiindu-i înveseliți, ca o bandă desenată murală, cu secvențe din scrierile lui Sîrbu.

Acest număr al „Caietelor critice”, realizat într-o formulă redacțională restrânsă, nu a mai atins mobilizarea de acum 24 de ani. Avem, însă, satisfacția că, la centenarul nașterii lui Ion D. Sîrbu, îi consacram acestui important scriitor nu un „protocolar” grupaj de texte – oricum, doar câteva publicații au ținut să marcheze momentul –, ci un număr dublu. Dacă ne raportăm la situația deloc optimistă în care a ajuns presa culturală, fidelă, din păcate, nu atât binelui literaturii sau al artelor, cât mai degrabă binelui unor grupuri, acest număr dedicat lui Ion D. Sîrbu are semnificațiile lui, constituind, ne îngăduim să credem, o pledoarie pentru valoare și pentru normalitate culturală. Și, inevitabil, pentru spirit critic. Poate că, în timp, și acest număr al „Caietelor critice” o să aibă însemnătatea lui, la fel cum a avut-o, în împrejurări complet diferite, numărul din 1995... Atât pentru memoria lui Ion D. Sîrbu, cât și – de ce nu? – pentru condiția unei prese culturale invadate de rutină și de mize nu o dată mărunte.

Redacția

CUPRINS

6-7 / 2019

- 5 | EUGEN SIMION
Ereticul, justițiarul Ion D. Sîrbu
Ion D. Sîrbu, the Heretic and Virtuous Man
-
- 9 | ALEXANDRU DUMITRIU
Virgil Nemoianu: „Mă simțeam acasă în schimbul de scrisori cu Ion D. Sîrbu”
Virgil Nemoianu: “I felt at home when exchanging letters with Ion D. Sîrbu”
-
- 14 | PAUL CERNAT
Jurnalul intim al „diaristului fără jurnal”: o scriere cvasi-ignorată
The intimate journal of “a diarist without a diary”: a quasi-overlooked writing
-
- 18 | Instantanee petrilene din *Jurnalul* anilor 1952-1953 al lui Ion D. Sîrbu
Snapshots from Petrila in Ion D. Sîrbu’s Diary between 1952 and 1953
-
- 20 | ANDREEA TELIBAN
Concert. O povestire nu tocmai petrileană
Concert. A Story not quite from Petrila
-
- 30 | ALEXANDRU DUMITRIU
Florica Ciodaru-Courriol și Jean-Louis Courriol: „Un om cu care simțai că poți discuta liber”
Florica Ciodaru-Courriol and Jean-Louis Courriol: “A man who you could talk to freely”
-
- 36 | ȘTEFANIA MIHALACHE
Un roman pentru copii, bunici și disidenți
A Novel for Children, Grandparents and Dissidents
-
- 42 | BOGDAN CREȚU
Antiutopia balcanică
The Balkan Anti-Utopia
-
- 54 | ALEXANDRU DUMITRIU
Emil Boroghină: „Ion D. Sîrbu, acela pe care l-am cunoscut...”
Emil Boroghină: “Ion D. Sîrbu, the one I knew...”
-
- 70 | Traversarea Petrilei. Instantanee sentimentale ale lui Ion D. Sîrbu
Traversing Petrila. Ion D. Sîrbu’s Sentimental Snapshots
-
- 72 | ANDREEA TELIBAN
Clara Mareș: „Cred că Dumnezeu l-a iubit, pentru că nu l-a lăsat să-și vadă dosarele”
Clara Mareș: “I think God must have loved him, as He didn’t allow for him to see his Securitate files”
-

- 84 | RALUCA VOICU
Un scriitor din mileniul trecut
A Writer from the Last Millennium
-
- 90 | VERA MOLEA
Lucian Giurchescu: „Era deștept. Foarte deștept. Citit! Citit bine de tot!...
Un om care s-a lăsat bătut și chinuit pentru alții”
*Lucian Giurchescu: “He was smart. Incredibly smart. Well-read! Very well-read!...
A man who let himself beaten and tortured for others”*
-
- 98 | Instantanee dintr-o cronică de familie
Snapshots from the Chronicle of a Family
-
- 99 | Secvențe dintr-un concert pe muzică de fanfară
Moments from a Brass Band Concert
-
- 100 | ALEXANDRU DUMITRIU
Ce mai știți de Gary? Ion D. Sîrbu în amintiri
What’s the News about Gary? Memories about Ion D. Sîrbu
-
- 107 | Paul Everac: Un Don Juan al suferinței
Paul Everac: A Don Juan of Suffering
- 113 | Victor Bibicioiu: Nu suporta ipostaza de lider fără merite fundamentale
Victor Bibicioiu: He could not stand being a leader without fundamental worthiness
- 122 | Constantin Cubleșan: Vorbea uneori despre niște cărți
la care lucrează fără speranța de a le și putea publica
*Constantin Cubleșan: At times he would talk about some books
he was working on without hoping he would ever be able to publish them*
- 130 | Mircea Radu Iacoban: Departate de conveniențele goale ale „lumii bune”
Mircea Radu Iacoban: Far from the shallow etiquette of the “high society”
- 133 | Ironim Muntean: Părea a ști că nimeni nu-i profet în țara lui
Ironim Muntean: He seemed to know that no one is a prophet in their own land
- 137 | Vecinătăți...
Intertwined destinies...
- 138 | Printre rânduri... Dedicății de la Ion D. Sîrbu
Among the Lines... Books signed by Ion D. Sîrbu
-
- 140 | TUDOR NEDELCEA
Centenarul nașterii lui Ion D. Sîrbu
Centennial of Ion D. Sîrbu’s Birth
-
- 144 | Gânduri despre o carte pentru care timpul n-a mai avut răbdare
Thoughts about a Book which Time Ran Out for
-

Ereticul, justițiarul Ion D. Sîrbu

Abstract

Acest articol analizează literatura subiectivă a lui Ion D. Sîrbu (1919-1989), membru al Cercului literar de la Sibiu/Cluj, discipol al lui Lucian Blaga și Liviu Rusu, fost cadru universitar la Cluj, devenit victimă a unei istorii absurde. Jurnalele și corespondența îl recomandă ca pe unul dintre cei mai puternici scriitori ai generației sale. Literatura epistolară și diaristică rămasă de la Ion D. Sîrbu este extraordinar de vie, colorată, „răutăcioasă” la modul intelectual, cu propoziții memorabile despre condiția spiritului liber în contradicție, mereu, cu istoria, viața românească sub dictatura proletară aflându-și, în aceste scrieri, o mărturie remarcabilă. Biografia lui Ion D. Sîrbu, așa cum reiese din jurnale și corespondență, este fabuloasă, adunând un șir interminabil de obstacole, provocări, ghinioane. Sîrbu a avut biografia pe care opera sa o merita. Sau, poate, invers: el a reușit, salvându-se de la un eșec existențial total, să-și creeze opera pe care biografia sa o merita.

Cuvinte-cheie: Ion D. Sîrbu, Cercul literar de la Sibiu/Cluj, literatură de sertar, literatură subiectivă, literatură epistolară, confesiuni, biografie

This article analyzes the subjective literature of Ion D. Sîrbu (1919-1989), a member of The Sibiu/Cluj Literary Circle, disciple of Lucian Blaga and Liviu Rusu, a former university professor in Cluj, who became a victim of an absurd history. His intimate journals and correspondence recommend him as one of the most significant writers of his generation. The epistolary and diaristic literature written by Ion D. Sîrbu is extraordinarily vivid, colorful, “wicked” in an intellectual way, with memorable sentences on the condition of the free spirit, always in contradiction with history. These writings constitute a remarkable testimony of the Romanian life under the proletarian dictatorship. The biography of Ion D. Sîrbu, as it appears from newspapers and his correspondence, is a fabulous one, comprised of an endless series of obstacles, challenges, misfortunes. Sîrbu had the biography his oeuvre deserves. Or, perhaps, the other way around: saving himself from a total existential failure, he managed to create the work that his biography deserved.

Keywords: Ion D. Sîrbu, The Sibiu/Cluj Literary Circle, drawer literature, subjective literature, epistolary literature, confessions, biography

* Lucrare realizată în cadrul Proiectului *Prezervarea și valorificarea patrimoniului literar românesc folosind soluții digitale inteligente pentru extragerea și sistematizarea de cunoștințe* (INTELLIT), PN-III-P1-1.2-PCCDI-2017-0821/Nr. 54PCCDI/2018.

Tinerii mei colaboratori de la „Caiete critice” îmi atrag atenția că, zilele acestea (la 28 iunie), se împlinesc o sută de ani de la nașterea lui Ion D. Sîrbu, ereticul din „Cercul literar de la Sibiu”. L-am descoperit mai bine atunci când i-am citit jurnalul intim și corespondența. Am avut o revelație, trebuie să mărturisesc. Nu-i cunoșteam bine opera și nu-l cunoșteam nici pe el, ca om. Marin Sorescu mi-a făcut odată cunoștință cu el, la cenaclul pe care îl conducea la Craiova, l-am ascultat vorbind (coerent, cu vervă) și, la sfârșit, am schimbat câteva cuvinte, ne semnificative. Ce-am putut reține era faptul că avea o față

aspră și, în genere, vorba și gesturile lui sugerau un spirit rebel, atipic în acele vremuri de teamă și prudență. Când i-am citit confesiunile (admirabile, fără egal în literatura noastră subiectivă), am înțeles mai bine temerile spiritului său în răspăr cu lumea contemporană. Am înțeles și natura talentului său de filosof, moralist a outrance și literat cu imaginația liberă. O revelație, repet! Un

Marin Sorescu mi-a făcut odată cunoștință cu Ion D. Sârbu, la cenaclul pe care îl conducea la Craiova, l-am ascultat vorbind (coerent, cu vervă) și, la sfârșit, am schimbat câteva cuvinte, ne semnificative. Ce-am putut reține era faptul că avea o față aspră și, în genere, vorba și gesturile lui sugerau un spirit rebel, atipic în acele vremuri de teamă și prudență

și cum nu-i plăcea lui Doinaș, colegul și, bănuiesc, prietenul lui Ion D. Sîrbu, liderul Cercului de la Sibiu.

Dacă înțeleg bine notele sarcastice din jurnal și corespondență, „proletarianul” ieșit din mediul social cosmopolit din Petrila n-a fost răsfățat de colegii „cerchiști”. Prea proletar, prea plebeu, cu reacții brutale și idei ce nu concordau cu estetismul aristocrat al grupului de tineri formați în jurul lui Blaga. Cel puțin așa prezintă lucrurile imprevizibilul Gary (cum îi spun prietenii). Nerăsfățat de istorie și de comilitonii săi, trebuie precizat că nici Gary nu răsfăță istoria prin care trece și nu-i răsfăță nici pe amicii care-l țin

la distanță. Amicilor le face, în jurnal și în corespondență sa abundentă, portrete deloc convenționale. Îi bârfește subțire, cu o simpatie malițioasă, le dă nume ușor descalificante, pentru a le desena caracterele ondulatorii.

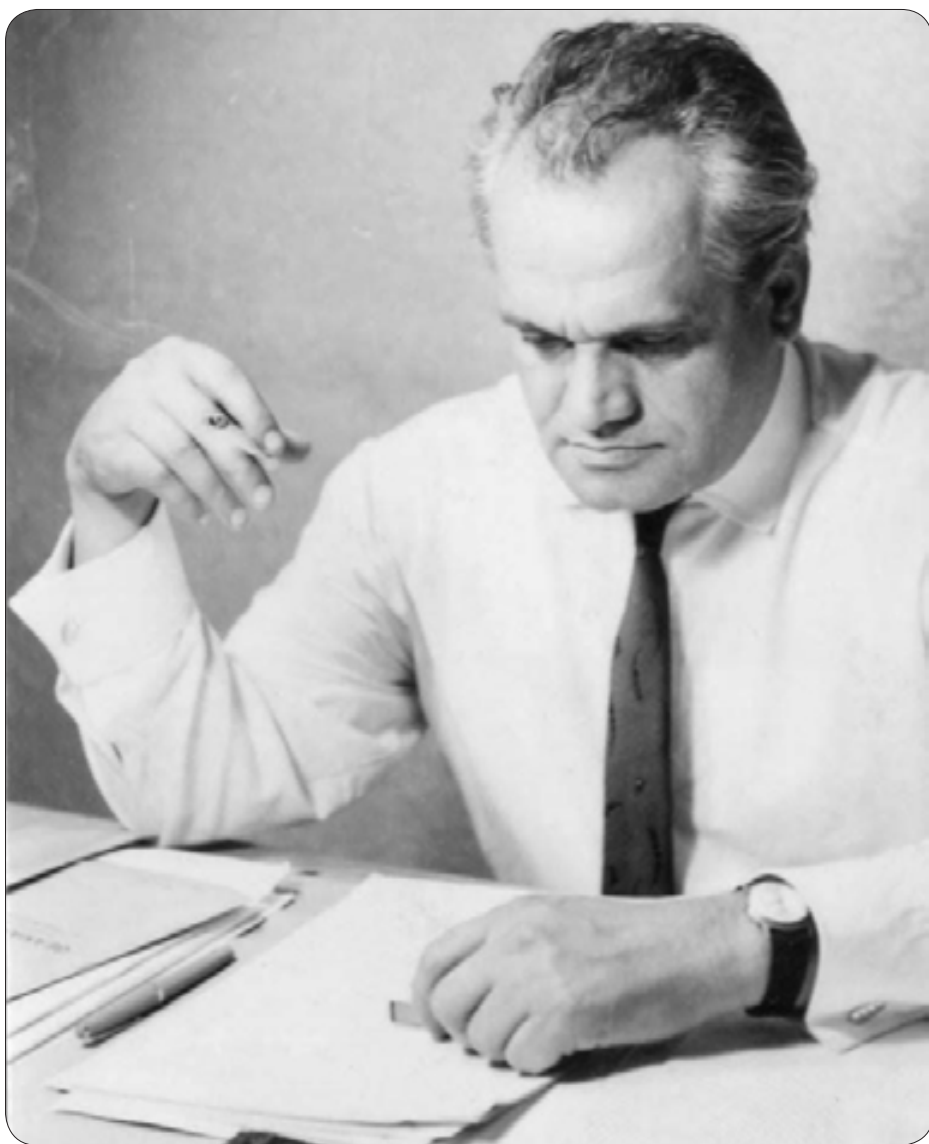
Un scriitor atipic, Ion D. Sîrbu, un personaj inconfundabil acest „Gary” care privește lumea în care a fost exilat (lumea craioveană) ca pe un Isarlâk în care înfloarește intriga, în temeinică alianță cu frica. Cine vrea să cunoască viața românească sub dicta-

tura proletară să citească această literatură epistolară și diaristică extraordinar de vie, colorată, „răutăcioasă” la modul intelectual, cu propoziții memorabile despre condiția spiritului liber (cum este, fără doar și poate, spiritul elevului lui Blaga și Liviu Rusu) aflat în contradicție, mereu, cu istoria.

Biografia lui, așa cum reiese din jurnal și corespondență, este fabuloasă: un șir interminabil de obstacole, provocări, ghinioane. Fiul minerului din Petrila și, el însuși, o vreme, vagonetar în mină, încearcă să le escala-

deze cu o înverșunare din care nu lipsesc orgoliul și un irepresibil simț al justiției, dar nu prea reușește. Citesc, acum, însemnările de natură biografică (*În loc de autobiografie*) pe care le publică la sfârșitul volumului său de teatru *Arca bunei speranțe*, din 1982. Aflu episoade noi din această lungă cursă cu obstacole pe care o străbate Gary. Nu-i o obișnuită narațiune *jălălnică*, așa cum scrie, de regulă, scriitorul român, este o meditație dură despre viața prin care trece. O meditație din care, iarăși, nu lipsesc râsul amar, comicul grotesc, „tragicul caragialesc”, cum zice el. Tatăl este miner, iar mama se trage din coloniștii aduși în Banat de Maria Tereza. Și, ca fiarele genealogiei să fie și mai încurcate, mama este, după tată, germană, iar după mamă, cehoaică. Ea se consideră, în grai bănățean, „pe-moaică”, altfel zis: din Boemia. În familie și în colonia cosmopolită se vorbesc trei limbi. Tânărul Gary află de-abia în clasele primare că este român și că limba lui este româna.

Tatăl este social-democrat, sindicalist, iar fiul, petrecându-și copilăria în această colonie în care limbile și mentalitățile se amestecă pașnic, nu are o clară conștiință de

clasă. Nu se simte nici țăran, nici muncitor pentru că, în colonia multinațională, minerii sunt foști țărani sau fii de țărani. Așa că nu trăiește complexul rural-urban pe care îl are, de regulă, intelectualul român. De aceea, scrie într-un loc: „minerul nu este decât un țăran care s-a rupt din orizontalul organic, trebuind să se mute în peisajul vertical al dușmăniei celor patru elemente heraclitiene”. Este un mod mai complicat intelectual de a spune că, părăsind satul mitic, țăranul-miner intră într-un univers dominat de elementele materiei. Verticalitatea sa nu-i a spiritului, ci a forțelor ce-i determină,

acum, existența. În fine, Gary are profesori buni, printre ei pe Blaga – cum am reținut –, care, cunoscând mediul din care provine elevul său, îl îndeamnă să strângă (să scrie) povestiri minerești. Ceea ce Ion D. Sîrbu și face (un volum cu acest titlu apare în 1973, *Povestiri petriline*; printre ele sunt narațiuni notabile)...

Constat că eseul *În loc de autobiografie* vorbește mai mult despre teatrul pe care îl scrie autorul, decât despre viața lui care, repet, pare extraordinar de agitată în confesiunile sale. Așa că, pentru a ne face o idee mai limpede despre ea, trebuie să ne întoarcem la *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal* și la corespondența expedită în toate părțile lumii. Este un miracol și o binefacere că s-au păstrat. Aceste scrieri au apărut în două volume din seria „Opere fundamentale”. Cărți de căpătâi în sfera literaturii confesive românești, cărți ce, iată, impun în primul plan al generației sale un scriitor ce nu se rușinează de originile sale proletare. Încă o dată: biografia lui Ion D. Sîrbu este fabuloasă, cel puțin așa lasă să se înțeleagă scrierile sale deloc obediente față de regimul totalitar. Un regim care avea toate motivele să-l promoveze și să-l folosească (date fiind originea sa muncitorească și

convingerile sale politice și ideologice de stânga, exprimate înainte de venirea la putere a comuniștilor!) pe rebelul, justițiarul, inteligentul și talentatul Gary. N-a fost să fie! S-a întâmplat chiar pe dos! Spiritul liber și drept al lui Ion D. Sîrbu a intrat repede în conflict cu sistemul comunist și, de aici, i s-au tras toate ponoasele. A fost scos de peste tot, a redevenit „proletar intelectual”, adică de meserie șomer, a cunoscut toate rigorile (violențele) sistemului și, în cele din urmă, a fost trimis în surghiun în Isarlâkul de care am amintit mai înainte. Cu adevărat, putem spune că el a avut biografia pe care opera sa o merita. Sau, poate, invers: el a reușit, salvându-se de la un eșec existențial total, să-și creeze opera pe care biografia sa o merita. Zic asta, ca să-l parafralez din nou pe Jean-Paul Sartre. Ca și pe alți scriitori din generația sa, literatura l-a salvat și l-a izbăvit pe incomodul, rebelul, justițiarul incoruptibil Ion D. Sîrbu, zis Gary... ■

Cu adevărat, putem spune că el a avut biografia pe care opera sa o merita. Sau, poate, invers: el a reușit, salvându-se de la un eșec existențial total, să-și creeze opera pe care biografia sa o merita. Ca și pe alți scriitori din generația sa, literatura l-a salvat și l-a izbăvit pe incomodul, rebelul, justițiarul incoruptibil Ion D. Sîrbu, zis Gary...

25 iunie 2019

Dialog cu profesorul Virgil Nemoianu:

„Mă simțeam acasă în schimbul de scrisori cu Ion D. Sîrbu”

.....

Abstract

Profesorul Virgil Nemoianu, un nume de referință al teoriei și criticii literare, dar și al filozofiei culturii, născut în 1940, la București, și stabilit, în 1975, în S.U.A., cu o lungă și prestigioasă carieră academică la Catholic University of America din Washington, evocă, în acest dialog, prietenia – desfășurată epistolar – care l-a legat, în anii '80, de scriitorul Ion D. Sîrbu. Schimbul transoceanic de scrisori dintre cei doi, reprezentând o literatură remarcabilă, care își depășește epoca, a fost publicat în volumul *Traversarea cortinei* (1994), îngrijit de reputatul teoretician literar. Atașat de unii membri ai Cercului literar de la Sibiu/Cluj, regăsindu-se în spiritul acestei grupări, profesorul Virgil Nemoianu discută, în dialogul de mai jos, realizat prin e-mail, despre valorile cultivate de cerchiști, în rândul cărora a strălucit și Ion D. Sîrbu, și se oprește la unele secvențe ale corespondenței sale cu autorul *Jurnalului unui jurnalist fără jurnal*.

Cuvinte-cheie: Ion D. Sîrbu, Virgil Nemoianu, „Traversarea cortinei”, corespondență, literatură epistolară, eseu conversațional, Cercul literar de la Sibiu/Cluj

Professor Virgil Nemoianu (born in 1940, in Bucharest, and settled in the USA, in 1975), a reference name in literary theory and criticism, as well as in the philosophy of culture, with a long and prestigious academic career at the Catholic University of America in Washington, evokes, in this dialogue, his epistolary friendship with the writer Ion D. Sîrbu. Their transoceanic exchange of letters, carried on in the '80s, constitutes a remarkable literature, surpassing its era, and was published in the volume *Crossing the Curtain* (1994), edited by the reputed literary theorist. Emotionally attached to some members of The Sibiu/Cluj Literary Circle, discovering himself in the spirit of this group, Professor Virgil Nemoianu discusses, in the following e-mail interview, the values cherished by the members of this literary circle and dwells on some stages of his correspondence with the author of *The intimate journal of a diarist without a diary*.

Keywords: Ion D. Sîrbu, Virgil Nemoianu, “Crossing the Curtain”, correspondence, epistolary literature, conversational essay, The Sibiu/Cluj Literary Circle

- Stimate domnule profesor Virgil Nemoianu, ați întreținut cu Ion D. Sîrbu, de-a lungul anilor 1980, o bogată corespondență, care, după 1989, a apărut în volumul *Traversarea cortinei* (Timișoara, Editura de Vest, 1994). Startul acestui spectaculos dialog epistolar s-a petrecut în ianuarie 1982, când Ion D. Sîrbu vă scria de la München, cu câteva zile înainte de a se întoarce în România din singura lui călătorie în Occident. Apoi, până în 1986, când corespondența s-a întrerupt, pentru a fi reluată, nu cu bune vești, în 1989, v-ați trimis periodic scrisori, însoțite, câteodată, și de fotografii. Sîrbu vă expedia și cărți apărute în țară, dvs. îl „aproviziionați” cu numere din *National Geographic* și pachete de cafea. L-ați întâlnit, notați în prefața volumului *Traversarea cortinei*, o singură dată, la București, înainte de a pleca și de a vă stabili în S.U.A. Ce a însemnat, pentru dvs., atunci, în anii 1980, această prietenie literară și ce înseamnă ea astăzi?

- Când l-am întâlnit în persoană pe Ion D. Sîrbu a însemnat mai cu seamă o „completare” la „Cerchiștii” pe care îi cunoșteam deja, adică, pentru mine, o rotunjire a acestui grup de scriitori și gânditori. Schimbul de scrisori a fost o mare plăcere și, de fapt, o onoare. Mă simțeam, astfel, integrat mai tare în acest grup. Totodată, mai era ceva: o menținere și chiar o întărire a relațiilor transoceanice cu tărâmul meu de obârșie. În fine, ar trebui spus că mă simțeam acasă în aceste epistole, că refăceam modurile de comunicare care îmi fuseseră atât de dragi în anii '950, '960 și '970.

Ion D. Sîrbu a însemnat mai cu seamă o „completare” la „Cerchiștii” pe care îi cunoșteam deja. Schimbul de scrisori a fost o mare plăcere și, de fapt, o onoare. Mă simțeam, astfel, integrat mai tare în acest grup

Recucerirea tinereții

- Ați catalogat îndeletnicirea epistolară a lui Sîrbu ca „eseu conversațional”. Ați avut vreodată impresia că, prin aceste scrisori, Ion D. Sîrbu încearcă – programatic – să „cucerească”, să-și arate adevărata valoare literară, pe care, în cărțile antume, nu o atinsese întotdeauna? Cu alte cuvinte, ați avut vreodată impresia că Sîrbu ar încerca o „reabilitare” estetică?

- Foarte greu de răspuns sau de ghicit. E limpede că Sîrbu se străduia să mențină și să refacă tradițiile sale stiluri de a dialoga din tinerețe; își recucerea tinerețea, să zicem așa. Parcă n-aș crede, totuși, că se gândea la o reabilitare, la un mod scriptic compensatoriu, la o „suplinire”. Mai curând că se simțea în largul său, pălăvrăgind la nivel mai înalt cu amicii săi; cred că Sîrbu se simțea în „propria piele” vorbind degajat cu Nego [I. Negoitescu, n.r.], sau chiar și cu mine.

- Îi scriați, în noiembrie 1983: „De fapt, însă, poate că șansa literară cea mai mare a românilor ar fi să scrie lucrări «modeste» – adică memorii și notații din realitate, lucruri foarte personale:

realitatea carpato-balcanică e încântător de diversă, de o impredictibilitate absolută”. Nu pot să nu aduc în discuție cronologia literară: chiar în aceea iarnă a lui 1983, Ion D. Sîrbu începe să scrie Jurnalul unui jurnalist fără jurnal, care, într-o foarte mare măsură, respectă întocmai „îndrumările” dvs. – indirecte – de mai sus. Putem vorbi despre un „mentorat” transatlantic? Traectoria literaturii lui s-a schimbat brusc în timpul dialogului epistolar cu dvs.... Prietenia pe care i-ați arătat-o a fost, observ, benefică și în plan literar, nu doar în cel moral, afectiv.

- Categorie, lui îi făcea plăcere această corespondență. Dar că i-ar fi influențat scrisul? Mă cam îndoiesc, oricum, siguranță în niciun caz nu am. Pot spune că îmi mențin părerea exprimată atunci. Uite, să ne gândim la succesele filmelor românești din ultimele decenii. Cred că ele tocmai unei astfel de opțiuni li se datorează. Și, apoi, chiar în proza post-1989: eu cred că ce e mai bun e fundamentat tocmai pe aceste „detalii” realiste (atât proza numită „carcerală”, cât și cea realist-normală). Sunt convins că Sîrbu, om atât de inteligent, și-a dat singur seama de asta și a acționat în consecință, adâncindu-și realismul implicit pe care îl avea în sine din capul locului.

Mă puteam considera deja un adevărat Cerchist

- Nu i-ați menajat câtuși de puțin cărțile pe care vi le-a trimis. În 15 iulie 1985, după ce ați parcurs volumul de comedii Bieții comedienți (Craiova, Scrisul Românesc, 1985), notați, între altele: „Prin acestea toate nu spun că piesele mi-au plăcut, căci nu mi-au plăcut deloc. E curios cum trei locuri diferite pe care le posezi (tehnica

dramatică, ideile și materialul brut al substanței psihice, realiste) coexistă și nu se leagă între ele. Așa văd eu lucrurile, cu acea «brutalitate» imberbă de care de 25 de ani m-au tot acuzat Nego și Doinaș și atâția alții (inclusiv propria mea familie)”. V-ați gândit că această franchețe critică a dvs. l-ar putea debusola sau că ar putea să amenințe corespondența?

- Nu, nu m-am gândit nicio clipă. Vezi, în această privință mă puteam considera deja un adevărat Cerchist. Acolo domnea multă sinceritate și se exprimau direct, fără ascunziș, părerile și judecățile critice. Aș putea numi asta un soi de colegialitate, chiar de fraternitate. Unul dintre lucrurile frumoase și pozitive ale Cercului Literar era tocmai diversitatea ideologică, politică, psihologică și, implicit, exprimarea fățișă a acestei diversități. Ea mergea de la dreapta (să zicem O. Cotruș) până la stânga (chiar Sîrbu). Dar exprimarea fățișă a dezacordului sau judecata severă, negativă erau de la sine înțelese

primatul esteticului, de pildă. Dar exprimarea fățișă a dezacordului sau judecata severă, negativă erau de la sine înțelese. Deci, revenind la întrebare, eu nu cred că mă exprimam în chip neobișnuit.

Virtuți mai însemnate decât o anume ideologie

- Mă opresc la o confesiune epistolară a dvs. din iulie 1983: „Adaug [...] că faci parte din specia rară, ah, atât de rară, a unei adevărate stângi românești – substanțială și adevărată; păi asta, domnule, chiar dacă n-ai avea niciun merit și tot ar fi motiv excelent să primești o încoronare, cinstiri mari, să fii ținut pe palme. Ține seama că vorbele astea vin de la un om care nu e de stânga de fel; sunt conservator de la natură (nu-i vina

mea, așa a fost să fie), dar vreau să sper că am în mine atâta brumă de minte și de suflet încât să admir și să iubesc pe unul care e altfel ca mine, dar întreg altfel, substanțial altfel și deci în fond mai apropiat de mine în adâncuri decât filfizonii și mănăcișorii care-mi «împărtășesc» vederile!». A fost singulară această afinitate „antagonică”? Ați experimentat-o și în alte cazuri?

- Da, au mai fost și alte cazuri asemănătoare. Vezi, pentru mine, consecvența, cinstea, exprimarea dreaptă sunt virtuți mai însemnate decât o anume ideologie. Mă gândesc la Z. Ornea, la Andrei Marga, la Sergiu Celac și familia lui, la Ileana Vrancea (chiar când era la „Lupta de clasă”) și la alții încă: fie persoane în carne și oase, fie figuri cultural-intelectuale din istorie. Dar cu atât mai limpede în cazul lui Ion D. Sîrbu, de care mă legau atâtea și ne suprapuneam în multe privințe.

- Mi s-a părut că, de la o scrisoare la alta, vă „sincronizați” inclusiv stilistic cu Ion D. Sîrbu. Iată, de pildă, o antologică însemnare a dvs. din februarie 1985: „Nu mă necăjește ialta, căci e numai halta, trenu’ merge înainte, iar gările sunt chiar mai neplăcute decât haltele; acolo haita-i alta. Sau ca să formulăm mai pe scurt vorbele cronicarului («nu-s vremurile...») în sens modern: dacă nu-i una, e ialta”. Ați simțit, recitind acest dialog epistolar, că intrați uneori, din punct de vedere stilistic, într-o „horă” așa-zicând „sîrbească”?

- Da, ai dreptate, îmi vine să râd! Într-adevăr, era ceva ușor copilăros („brutalitate imberbă”) în aceste jocuri de cuvinte. Totuși, un mic avertisment: în esență, eu căutam să blochez (sau să nuanțez) această boală și manie românească numite Yalta, apoi cu Malta (cu atât mai vârtos!). În fine, ar fi, totuși, de admis că mă străduiam să întăresc și să sporesc terenul comun dintre mine și acest valoros corespondent prin jocuri de acest fel.

Opera postumă a lui Sîrbu l-a înălțat în ochii tuturor: atât ai celor apropiați, cât și ai celor care abia îl descopereau. Adio, Europa!, Lupul și catedrala, opera epistolară, Jurnalul... sunt lucrări pe care nu putem să nu le socotim excepționale

Promovare în prima categorie

- Ați întocmit, în ianuarie 1986, o ierarhie – axiologică – a Cercului literar. Ion D. Sîrbu nu ocupa un loc privilegiat, fiind în categoria a III-a: „Dar Gary? Acum pare mai mult în III decât în II: dar un volum bun de memorii de copilărie, familie, tinerețe l-ar putea sui clar în II”. În ce categorie s-ar situa acum?

- Ah, cred că acum ar fi aproape la prima categorie, ce să mai vorbim! Opera postumă a lui Sîrbu l-a înălțat în ochii tuturor: atât ai celor apropiați, cât și ai celor care abia îl descopereau. Adio, Europa!, Lupul și catedrala, opera epistolară, Jurnalul... sunt lucrări pe care nu putem să nu le socotim excepționale. Cum spuneam, îl plasam aici și pe N. Steinhardt, eu l-aș adăuga și pe N. Balotă. Eu am scris – și poate voi încerca să mai scriu – despre „generația de aur” a literaturii române din secolul XX, generație care s-ar cuveni să fie temelia și rădăcina procesului viitor, de evoluție culturală (dar, atenție!, și politico-ideologică) a României „renăscute”, de după 1989.

- Îi propuneți, în 1986, să viziteze Statele Unite. „Dacă te interesează să vii peste Ocean,

„Mă simțeam acasă în schimbul
de scrisori cu Ion D. Sîrbu”

caiete critice

Îți pot scrie o invitație, dar abia la toamnă. Scrie-mi prin vară dacă socotești că e de interes. Ai putea sta la noi câteva săptămâni, poate mai ai și alți prieteni sau cunoscuți”. Unde v-ar fi plăcut să-l duceți dacă se putea întâmpla un asemenea voiaj? Ați crezut că va fi posibil să ajungă în S.U.A.?

- În realitate, eram un ipocrit! Eu nu prea credeam că ar izbuti Sîrbu să ajungă pe țărmurile transatlantice. Sunt, însă, convins că l-ar fi interesat și zonele super-moderne (New York-ul și alte aglomerări urbane), dar că ar fi gustat și lumea rurală, pașnică – Virginia, Sudul. Cred că ar fi fost un șoc semnificativ pentru Sîrbu; poate și unele păreri i s-ar mai fi schimbat.

Acest recent-inventat computer a năruit literatura epistolară

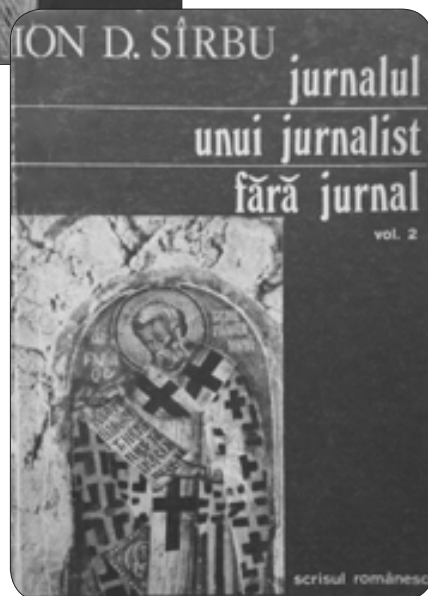
- V-ați putea imagina cum ar fi arătat această splendidă corespondență dacă se desfășura prin e-mail? Și-ar fi păstrat farmecul?

- Nu, dragul meu, așa ceva era incompatibil cu calculatorul, cu poșta electronică! Mesajele ar fi fost mult mai scurte, desfășurările nu puteau avea loc... În fine, totul ar fi fost mai sec, mai scheletic. În genere vorbind, cred că acest recent-inventat computer a năruit o întreagă ramură a literaturii: literatura epistolară.

- În 1986, Ion D. Sîrbu a părăsit corespondența cu dvs. Ce credeți că l-a îndemnat să ia această hotărâre? În același timp, a continuat alte dialoguri epistolare...

- Sunt convins că a fost o intervenție de sus. Autoritățile pur și simplu l-au amenințat, i-au atras atenția să înceteze, de fapt, i-au interzis să mai corespundeze cu un transfug ca mine. Sîrbu și-a dat seama că miza era prea mică, n-are rost să se încapățâneze, are prea mult de pierdut, mai ales că era fost pușcăriaș. ■

Iunie 2019

Jurnalul intim al „diaristului fără jurnal”: o scriere cvasi-ignorată

Abstract

Studiul de față își propune să aducă în atenție o scriere intimă ignorată, inedită până în 2013, a lui Ion D. Sîrbu, unul dintre cei mai importanți scriitori români revalorizați după 1989 prin prisma scrierilor „de sertar”: jurnalul din 1952-1953, scris în perioada din preajma morții lui I.V. Stalin și salvat în mod miraculos de perchezițiile poliției secrete. Sunt urmărite, cu precădere, elementele care particularizează această scriere testimonială de excepție, elocventă pentru atmosfera unei epoci și pentru profilul moral-estetic al unui mare scriitor confesiv.

Cuvinte-cheie: Ion D. Sîrbu, jurnal, stalinism, intimitate, secret, libertate

The present study aims to present an overlooked diary of Ion D. Sîrbu, one of the most important Romanian authors reassessed after 1989 through the lens of his unpublished writings. This intimate journal, kept between 1952 and 1953, the period around the death of I.V. Stalin, has been miraculously saved from secret police searches and published in 2013. This article focuses on the particular features of this outstanding testimonial writing, that depicts the atmosphere of an era and reveals the moral and aesthetic profile of a great confessional writer.

Keywords: Ion D. Sîrbu, diary, Stalinism, intimacy, secret, freedom

Nu am făcut, până acum, o investigație serioasă cu privire la receptarea singurului jurnal cu adevărat intim care s-a păstrat de la Ion D. Sîrbu (jurnalul perioadei 7 martie 1952 - 21 mai 1953, restituit, în ediția de *Opere*, de Toma Velici în colaborare cu Tudor Nedelcea¹). Mă tem, însă, că receptarea lui e, din varii motive, revoltător de precară. Rămân deschise o serie de întrebări, probabil insolubile. Prima dintre ele și cea mai importantă: vor mai fi existat și

* Lucrare realizată în cadrul Proiectului *Prezervarea și valorificarea patrimoniului literar românesc folosind soluții digitale inteligente pentru extragerea și sistematizarea de cunoștințe* (INTELLIT), PN-III-P1-1.2-PCCDI-2017-0821/Nr. 54PCCDI/2018.

¹ Ion D. Sîrbu, *Opere. I. Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*, ediție îngrijită, cronologie și note de Toma Velici în colaborare cu Tudor Nedelcea, introducere de Eugen Simion, București, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2013.

alte însemnări diaristice în afara acestora? Apoi: jurnalul pierdut (cât va fi fost) făcea parte dintr-un proiect – care anume?

Ceea ce știm e că zecile de file au rămas, miraculos, în arhiva familiei, păstrate de doamna Elisabeta Sîrbu; ele au fost singurele salvate când, pe 17 septembrie 1957, Securitatea i-a confiscat și distrus manuscrisele autorului arestat, din ordinul expres al ministrului Alexandru Drăghici. Ceea ce a ajuns până la noi constituie, însă, una dintre cele mai puternice mărturii intelectuale autohtone despre viața cotidiană în climatul „obsedantului deceniu” și o fereastră deschisă, incitant, către istoria secretă a „Cercului literar de la Sibiu”. O discuție despre raporturile între acest jurnal intim și capodopera „desertar” a anilor '80, intitulată postum de editori *Jurnalul unui diarist fără jurnal*

(de ce nu *Jurnalul unui diarist fără jurnal?*), s-ar impune aproape de la sine. Căci, dacă în cazul ultimului intimitatea are în primul rând un caracter politic, biograficul fiind plasat, cvasi-ficțional, în ițele unui scenariu satiric, primul este intim sub toate aspectele. Evident, dacă ar fi fost descoperit și citit de autoritățile staliniste, represiunea ar fi fost drastică, sporind cu mult acuzele pentru „omisiune de

denunț” (se știe că, după scrierea piesei cu mi-neri *Sovromcărbune*, replică la producțiile lui Mihail Davidoglu, prietenii cerchiști, în frunte cu profesorul Lucian Blaga, îi recomandaseră să o „ardă imediat”; o reconsiderare radicală a literaturii „minerești” a lui Sîrbu, fie că e vorba de povestiri sau de piese de teatru, merită întreprinsă; ar putea fi chiar o prioritate).

Altfel, paginile de față conțin o proză confesivă viguroasă, de mare mobilitate a scriiturii; o devălmașie stilistică plină de vervă, și o autenticitate care se transmite, în permanență, cititorului; sunt înregistrate, la cald, gânduri, convorbiri, stări, sunt transcrise fragmente de poeme sau traduceri (ale altora), sunt aruncate, risipitor, în pagini scene de mare proză, dar și consemnări de tip ciornă, telegrafice, inclusiv liste de prețuri ale obiectelor de consum zilnic (elocvente în

sine). Libertatea sintaxei corespunde fidel combustiei interioare, autorul improvizând pe toate claviaturile disponibile. Situații de viață înregistrate cu ochi crud, dar implicat afectiv, surprind abisuri ale amoralității și imoralității „oamenilor sub vremi”; unele capătă, ca în prozele tipărite mai târziu sau în postume, aspecte involuntar comice, de carnaval sinistru. Ele aparțin, fără doar și poate, unui excelent

prozator moralist, deplin format și cu priză nu doar la concretul experienței celei mai cotidiane, ci și la speculația intelectuală înaltă. Dincolo de notații despre mizerii zilnice și tribulații profesionale umiltoare, amoruri (inclusiv casnice) nu lipsite de suferințe (soția sa de atunci, Gigi – Maria Ardelean, pierde un copil), lecturi subversive în contrapartidă cu o propagandă sovietică sufocantă, secvențe „psihologice” cu elevii de liceu, cu colegi, prieteni, inamici ș.a.m.d., găsim, aici, și un mic jurnal de creație: sunt înregistrate lecturi ale unor texte precum nuvelele *Umbra* și *Bătrânii*, se vorbește și despre o schiță de roman. O notă din 13 aprilie 1953 oferă o suprapunere expresivă de sexualitate și literatură clandestină: „Azi-noapte (a 7-a), dormit la V. Corp elastic, fără sâni. Are ceva moldovenesc în lirismul și murdăria ei. În dragoste – foarte zeloasă. Eta Ieri – Duminică, citit la ea *Umbra* – fără niciun succes... [...] *Umbra* e o pilulă de literatură și filosofie. Și existență. Și autobiografie. Și... prea mult”. Oare nu va fi întreaga operă a lui Sîrbu un amestec de literatură, filosofie, existență, biografie? Sunt consemnate, copios, și discuții „periculoase” cu prietenii cerchiști (Negoitescu, Balotă, Doinaș, Eta Boeriu, Eugen Todoran, Radu Enescu ș.cl.) sau cu magistrul Lucian Blaga, alături de relații caustice despre mediile universitare (printre personaje: Ion Breazu, Liviu Rusu, Emil Petrovici, Tudor Bugnariu, David Prodan).

S-a scris, desigur, mult pentru sertar în climaxul „obsedantului deceniu”, cu – probabil – conștiința nemărturisită a faptului că lucrurile nu pot dura prea mult așa, iar literatura secretă își va găsi, cum-necum, o ieșire la

lumină. Totuși, pentru mulți, orizontul părea definitiv închis: pe 30 aprilie 1953 (la aproape două luni după moartea lui Stalin), jurnalul lui Sîrbu consemnează o scenă terifiantă: o discuție cu Blaga în care fostul său student îi propune, în glumă, să-i multiplice și să-i vândă „la negru” poeziile „postume” („am spus acest cuvânt conștient de nuanța istorică a termenului”), în ideea că ar putea „realiza bani frumoși”. Continuarea merită reprodușă integral: „- Cum ai zis? Postume?/- Da!... înghețasem. Mă privea uluit, speriat, palid./- Groaznic!

Șopti și se întoarse spre geam./ Mi-am dat seama că am greșit. Am încercat să repar ce se poate repara./ - Am spus intenționat așa pentru că – credeți-mă – am impresia că am murit cu toții în 1945 – și că tot ceea ce am scris de atunci e oarecum «postum»./

- Știu, te înțeleg, însă totuși e groaznic. Numai gândul că.../ Avea o voce scăzută, gravă. Mi-era frică să nu înceapă să plângă. Stătea cu spatele la mine – și simțeam că suferă./ - Să plec, domnule profesor?/ Nu se întoarse./- Vino mâine pe la mine./ Am ieșit în vârful picioarelor

Sîrbu rămâne un om de stânga – un conservator de stânga, probabil, un eretic dificil de situat ideologic, a cărui gândire socială a primit, între timp, altoiul mitico-metafizic al gândirii blagiene; două forme de tradiție paternă se întâlnesc în acest plan, una venită dinspre tatăl real, minerul petrilean Ion Sîrbu, alta - dinspre tatăl ideal, filosoful-poet din Lancrăm. Ele îl vor urmări toată viața

din birou”. Sentimentul dominant e de disperare, de revoltă neputincioasă; unele notații au ceva din divagările astenice ale ultimului Bacovia, minus astenia. Diaristul urmărește, cu sufletul la gură, politica internațională; moartea lui Stalin îi smulge lacrimi de fericire și observații psiho-sociale irezistibile, greu de înțeles pentru cititorii de azi; Occidentul îl revoltă, ca și mai târziu, prin cinismul abandonării Estului; însă antistalinismul și antisovietismul – chiar anticomunismul – nu exclud considerații subtil-admirative despre Marx și Lenin. Chiar dacă altfel decât în prima

tinerețe, Sîrbu rămâne un om de stînga – un conservator de stînga, probabil, un eretic dificil de situat ideologic, a cărui gândire socială a primit, între timp, altoiul mitico-metafizic al gândirii blagiene; două forme de tradiție paternă se întîlnesc în acest plan, una venită dinspre tatăl real, minerul petrilean Ion Sîrbu, alta - dinspre tatăl ideal, filosoful-poet din Lancrăm. Ele îl vor urmări toată viața. Rețin atenția și considerațiile istoriografice – cele despre istoria românilor și a maghiarilor din Transilvania, îndeosebi, asociate reflecțiilor despre tradiție și filosofia culturii, efecte ale preocupărilor filosofice întrerupte de dislocarea stalinistă. Ceea ce impresionează este pasiunea *liberă* de sub calota glaciara a stalinismului, unde oamenii continuă să se iubească, să citească, să dezbată idei ca înainte; suspiciunea, generalizată în anii '80, nu pare să fi alterat prea mult, deocamdată, relațiile interumane, în pofida terorii oficiale. De pretutindeni răzbate acuitatea perspectivei unui om care, în ciuda a orice, nu depune armele, se zbate, luptă din răputeri să rămână întreg. Sumbro, dar vital, umorul lui Sîrbu - un umor, așa-zicând, central-european, înrudit cu umorul mai plebeu al lui Hašek și (într-o anumită măsură) cu cel absurd al lui Hrabal, se află, aici, în largul său. O însemnare oarecare în context (un fel de banc „futurist”) se vădește, privită retrospectiv, profetică; în astfel de puncte, jurnalul anilor '50 se întîlnește simbolic, în oglindă, cu falsul jurnal din anii '80 (o autoficțiune voltairiană *sui generis*):

„Gluma zilei: Trei stahanoviști, în anul 1980, sunt premiați: unul primește 50 de kg. de cartofi, celălalt 1 m³ de lemne de foc, iar al treilea 5 KW de energie electrică. Întrebați fiind de un ziarist asupra felului cum fiecare din ei și-a consumat premiul, au răspuns astfel: Primul: «Am chemat toate rudele, am pus toți cartofii la fiert și apoi i-am mâncat cu sare. Ne-am săturat strașnic». Al doilea: «Am făcut un foc

bun, astfel că, în sfârșit, am putut sta dezbrăcați în casă». Al treilea: «Ce era să fac? Am căutat prin colțuri și am găsit un aparat de radio. Vechi, prăfuit. Dar, închipuiți-vă, mergea. L-am pus în priză – și, închipuiți-vă, ce aud: *Hello, aici Europa liberă. Români, nu pierdeți nădejdea, ceasul eliberării voastre se apropie! Ce-o mai fi și asta?*» (Sinistră, de trei ori sinistră. Anul, 1980, stahanoviști: români, nu pierdeți nădejdea, ce-o mai fi și asta?»).

Jurnalul 1952-1953 ar trebui, cred, privit ca o parte a marelui text subteran care unifică pe dedesubt literatura lui

Ion D. Sîrbu; din acest *Grund* privat au crescut nu doar cărțile de sertar ale senectuții. E miezul fierbinte, „gradul zero” al literaturii unui mare scriitor politic, existențial și confesiv. La șase ani după târzia sa restituire, ar fi cazul să i se acorde, în fine, atenția și prețuirea pe care o merită și de care nu a avut (din păcate) parte până acum. ■

Instantanee petriline din
Jurnalul anilor 1952-1953
al lui Ion D. Sîrbu

„Călătorie îngrozitoare până la Petrila. Trenuri supraagomorate, saci, oameni înghesuiți pe coridoare, frig. [...]

Acasă, toamnă putredă. Din dealurile suprasaturate de ploi, în soarele slab al amiezii, ies aburi calzi. Uzina geme murdară. Pe străzi, mii și mii de oameni, în salopete – soldați, muncitori. E un noroi groaznic – peste tot, aerul plin de praf. În fața lagărelor, santinele. Petrila copilăriei mele îmi apare ca imensă cazarmă de mizerie și murdărie.

Tata, l-am găsit beat... și fericit. Mama, calmă și egală. Baby îmbătrânită de contabilitate – de norme, de ore suplimentare.

Pe străzi, urlă megafoanele peste tot. Lozinci pe garduri, lozinci pe case. În bucătării, aceleași megafoane continuă răgușit discursurile. Și, în umbra lor, o masă imensă de oameni, care nu mai ascultă, nu mai înțelege, dar – ce e și mai grav – nici nu mai reacționează într-un fel sau altul.

Vizitez cu sora mea restaurantul cel nou. Miroase a d.t.t. și a șoareci. Un muzicant bătrân se năcăjește să facă foc în soba de tuci. Un chelner repezit, îndobitocit parcă, ne aruncă pe masă niște bere fără spumă și ne cere imediat plata. Mă uit în jur: lozinci, icoane. Remarc o ciudată asociere de inscripții, pe peretele din stânga: «Interzis cântatul din gură» - și imediat, dedesubt, un anunț al Crucii Roșii: «Nu vă fie rușine, dacă vă îmbolnăviți de sifilis. Arătați-vă imediat doctorului».

Lângă noi, la mai multe mese, soldați din detașamentele de muncă. Șvabi. Cântă (din gură). Au ceva hitleros în gâtlejuri și în pathosul

cu care bat tactul cu pumnii în masă. Caut o figură omenească, o figură autentică. O găsesc: iată-l. În fund, la o masă, singur, stă un bătrân miner și, cu amândouă mâinile, strânge în palme un țoi de răchie. Parcă îi e frică că cineva i-o ia. Are în privire ceva pierdut și totuși cald. Mă gândesc la Baci Toma, al meu.

În fața sindicatului, o lozincă uriașă. O găsesc

comică; i-o arăt sorei mele, i-o citesc, râd – și, curios lucru, ea nu observă nimic anormal în conținutul ei: «Trăiască Tovarășul Stalin, cel mai bun prieten al tineretului democrat din Petrila și Lonea!».

Groaznică mizeria din jur. Mizeria fețelor palide, a gurilor fără dantură, a zdrențelor. Mizeria copiilor goi – care plâng în geamuri murdare – a femeilor care se ceartă și se bat la coada de la aprozar. «Închipuiește-ți, îmi spune mama, mai nou, când pui pâinea în cuptor, trebuie să stai s-o păzești. Căci se fură pâinile din cuptor.»

Tata, beat, se culcă. Îmi spune, ca un fel de scuză: «Nu mai am putere. Am slăbit. E moartea aproape...».” – 18. XI. 1952

„Plecat supărat și plictisit acasă la mama. [...] Îl găsesc numai pe tata acasă. [...]

Stau în pat și fac inventarul sentimental al camerei noastre. Tata doarme alături. Miroase patul nostru vechi a fum și transpirație specifică. Lampa – de care mi-era frică în copilărie – se clatină vag. Dulapurile vechi cască – fotografiile de pe pereți – arhaice cunoștințe mă privesc hipnotic și egal. Grinda veche, deasupra mea, e aceeași. Îi recunosc desenele cariilor, pe care, în lungile mele meditații din trecut, alunecase de atâtea ori imaginația mea. Uite, acolo e un vapor – acolo un lup, acolo, un ochi mare... Prin geam se strecoară în odaie zumzetul continuu și voios al jocului copiilor. Vară. Copilărie. [...]

Discut cu U.P. – prietenul meu din copilărie. Muncitor: obosit. «Dacă jumătate din banii și oboseala ce se cheltuiesc pentru propagandă s-ar investi concret pentru binele nostru, am fi mult mai fericiți.» [...]

A venit Gh. Gh.-D. și a vorbit muncitorilor. Le-a cerut și mai mult cărbune. Delegații, anume aleși, au aplaudat și au promis. De trei zile, prăvăliile-s pline, măcelăria geme de carne. Prețul slăninei a scăzut de la 15 la 9 lei. Acum, că a plecat, totul a revenit la normal.

Cineva îmi povestește cum i-a beștelit tov. Gh. Gh.-Dej pe ministrul sănătății și pe cel al minelor. I-a făcut cu ouă și oțet, în fața minerilor. Ca să le facă plăcere: ca să arate cât de importanți sunt ei. [...]

Culmea ironiei. La orele 13½ – ședința încă nu se terminase – patru mineri au fost uciși pe o suitoare de pietrișul de rambleiaj, slobozit din greșeală. Unul a scăpat spânzurat de o țeavă, după ce a fost îngropat până la gât în moloz – s-a rupt plafonul și materialul s-a prăbușit, lăsându-l spânzurat în gol.

Au fost declarați vinovați în parte (pentru că au părăsit locul de muncă la 1½). Cel cu un copil de trei luni, nevastă-sa a primit 2000 lei. Cel necăsătorit, 1200. Iar ceilalți, căsătoriți fără copii, câte 1500 lei (*c'est le prix*). Ancheta s-a făcut de către ruși – cu interpreți. Un inginer a fost reținut. [...]

Mama a sosit ieri-dimineață. Bem în cinstea ei. Răchie proletară, crampă. Mă pilesc. Plâng în brațele ei. Îmi pare rău că nu mi-a rămas în viață copilul.

Două zile, soare strălucitor. Munții profilați sublim în zare mă cheamă. Mă pregătesc pentru înălțimi. Am visat azi-noapte ochiul verde adânc al iezelui de pe Șurian.

Acum s-a înnorat. Plouă chiar.

Rămân să termin *Umbra*.

A venit la noi tanti Ersi, mama comunistei mele verișoare. Soțul ei, evreu, e ștab la securitatea București. A venit cu copilul fetei ei s-o roage pe mama ca să-l boteze. În taină. Să nu afle cumva Munyi, că se supără.

Calculul ei: pentru orice eventualitate. La început, a rugat-o pe Baby. Ea a refuzat. Dacă află partidul? Mama acceptă. Eu m-aș fi oferit cu plăcere – dar la mine nu s-a gândit.” – 2 iulie 1952

Gheorghe Gheorghiu-Dej vizitând mina Petrila

„Am regăsit, aici, colonia și fumul vechi; oamenii și problemele; pe mama și o anumită poezie, uitată în colțurile odăii bătrâne sau în praful sonor al uliței.

...Plouă. De zile întregi, ne înecă fumul ulițelor turtite sub apăsarea norilor grei, rostogoliți dinspre Retezat. Atmosferă grea, tipică. O cunoașteți. Noroi negru, cer plumburiu egal, ciripit vulgar de vrăbii și ciori, sirene. Muncitori încovoiați (siluete tușinde în drum spre mină), probleme sociale, răget de histerici porci prin ocoale. Femei la cuptor – sfadă, un circ acuit pe maidan, soldați murdari cântând seara, îmbătați de o harmonică. Amor periferic, consumat în parc de tineri subalimentați și cu coșuri, fără vorbe, doar cu mâna, strecurată ilegal și scabros sub fustă. O mașină strălucitoare – noii parveniți – stropește cu noroi pe trecători. Încolo, uneori, seara, clopote și câte un colț de cer cu stele, sau ceea ce e și mai deprimant, sunetul prelung și sfâșietor al fanfarei, care, în mod solemn și muzical, îngroapă o echipă de șoc, ucisă din greșeală într-un abataj prăbușit. Asta-i Petrila...” – 7.VII.1952

Concert.

O povestire nu tocmai petrileană

Abstract

Debutul unui scriitor reprezintă întotdeauna o promisiune, mai mică sau mai mare. O „carte de vizită” prin care se recomandă literaturii. Ion D. Sîrbu, membru al Cercului literar de la Sibiu/Cluj, asistent universitar al lui Liviu Rusu, discipol al lui Lucian Blaga, nu reușește, în tinerețe, să-și fabrice o „carte de vizită” pe măsura talentului său indiscutabil. Placheta *Concert*, cu care debutează editorial, în 1956, apreciatul prozator de mai târziu, nu stârnește aproape niciun ecou în presa vremii. Conformismul nuvelei *Concert*, dar și urmările unui nefericit accident biografic care-l va purta timp de șase ani (1957 - 1963) prin închisori, vor așterne uitarea peste momentul debutului. Revenind, editorial, pe scena literară în 1973, Ion D. Sîrbu face un gest recuperator: include *Concertul* în volumul de *Povestiri petrilene*. „Auditoriul” nu va sesiza, însă, că prozatorul petrilean a schimbat și „muzicienii” și „partitura” *Concertului*.

Cuvinte-cheie: Ion D. Sîrbu, „Concert”, „Povestiri petrilene”, debut, revizuirii

The debut of a writer always represents a promise, lesser or bigger. A “calling card” by which he introduces himself to literature. As a young man, Ion D. Sîrbu, member of the Literary Circle from Sibiu/Cluj, Liviu Rusu’s University Assistant, Lucian Blaga’s disciple, failed to manufacture for himself a “calling card” that would match his indisputable talent. The novella *Concert* that marked in 1956 the first book release of the subsequently appreciated prose writer was hardly noticed in the media of the time. The conformism of the novella, as well as the consequences of an unfortunate biographical accident which resulted in his spending the next six years in various prisons (1957 – 1963) made his debut fall into oblivion. Making a literary comeback in 1973, Ion D. Sîrbu made a gesture of recovery and included the *Concert* in the volume entitled *Stories from Petrila*. The “readership” overlooked, however, the fact that the prose writer from Petrila had changed both the “musicians” and the “score” of the *Concert*.

Keywords: Ion D. Sîrbu, “Concert”, “Stories from Petrila”, debut, revisions

* Lucrare realizată în cadrul Proiectului *Prezervarea și valorificarea patrimoniului literar românesc folosind soluții digitale inteligente pentru extragerea și sistematizarea de cunoștințe* (INTELLIT), PN-III-P1-1.2-PCCDI-2017-0821/Nr. 54PCCDI/2018.

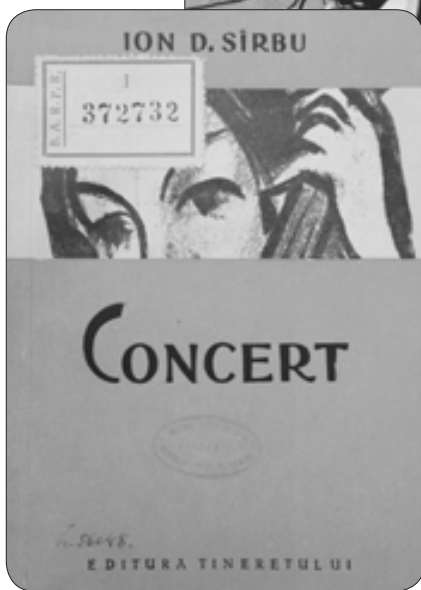
Ion D. Sîrbu debuta în volum la aproape 37 de ani, cu nuvela *Concert*, apărută la Editura Tineretului, cu o copertă datorată artistului plastic C. Piliuță. Se întâmpla în 1956, când cerchistul se afla la București, redactor la revista *Teatrul*. Nu avea să treacă nici jumătate de an de la bunul de tipar al broșurii *Concert* (31 mai 1956) până la Revoluția de la Budapesta, eveniment care va schimba, de dincolo de granițele imaginației, destinul scriitorului petrilean. Martor, în redacția *Teatrului* la o discuție între Ștefan Aug. Doinaș și Marcel Petrișor, în care ultimul susținuse că mișcările din Ungaria ar trebui să își găsească ecou și în România, Sîrbu va fi încarcerat, un an mai târziu, pentru omisiune de denunț. Eliberat în 1963, cel care va spune *Adio, Europa!* aproape că a spus adio și publicării în volum. De la momentul ieșirii din închisoare, Sîrbu a mai așteptat încă 10 ani până să-și vadă, din nou, numele tipărit pe frontispiciul unei cărți. Mai precis, chiar pe două: *Povestiri petrilene* și *De ce plânge mama?*, ambele apărute în 1973. E adevărat că, între timp, circulau și câteva plachete de teatru semnate de Ion D. Sîrbu, dar aceste tipărituri erau pentru uzul colectivelor artistice și cu greu s-ar putea eticheta drept volume. Promisiunea *prozatorului* Sîrbu era, încă, amânată. În total, 17 ani de amânare, 17 ani de tăcere editorială. Printr-un

gest de estompare a muțeniei, Sîrbu alege să includă în *Povestirile petrilene* și nuvela *Concert*. Recuperându-și, astfel, debutul pierdut, prozatorul pare că se aliniază din nou la start, făcând primii pași ai unei cariere care-l va întrece mai ales după moarte. Despre alți pași, ezitanți, pe care îi încearcă imediat după încheierea stagiului carceral, în 1963, Sîrbu îi scrie prietenului său Deliu Petroiu chiar în termeni muzicali:

„Sunt ca un violonist care n-a mai cântat de mult și acum se ascunde în pivniță să exerseze”¹.

Concertul din 1956 sună *pianissimo* în *Povestirile petrilene*, nefiind una dintre povestirile de forță ale volumului. De ce se întoarce autorul la această proză? Doar din dorința de a reînvia un copil ucis din fașă? Într-o scrisoare adresată poetului Ion Brad la 1 martie

1963, Sîrbu mărturisește că a „scos o cărțuție, *Concert*, în 1956, destul de elogios primită de critica literară”². Întorcându-ne în timp, citim în paginile *Contemporanului* din 31 august 1956, câteva judecăți ale lui Sergiu Fărcășan despre debutul editorial al lui Ion D. Sîrbu: „Scriitorul lasă însă ca zgura convenționalismului literar și a amănuntelor inutile să pătrundă în schiță” sau „Dialogurile suferă și ele de balastul a nenumărate amănunte inutile, ingrate pentru un personaj literar”. Comentatorul concluzionează, aproape indignat: „E păcat când asemenea manifestări de vulgarizare și schematism găsesc

¹ Ion D. Sîrbu, *Opere*, vol. II, *Correspondență*, ediție îngrijită, cronologie și note de Toma Velici în colaborare cu Tudor Nedelcea, introducere de Eugen Simion, București, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, 2013, p. 1077.

² *Ibid.*, p. 192.

o cronică entuziastă”³. Cât entuziasm putea, totuși, să stârneasă o „cărțuție” de 96 de pagini, în format minion (10 x 14 cm.), la un an după ce vedeau lumina tiparului primul volum din *Moromeții* sau cel din *Cronică de familie*? Adresându-i-se epistolar lui Ion Brad, care îndeplinea, la acea vreme, funcția de secretar al Uniunii Scriitorilor, autorul *Jurnalului unui jurnalist fără jurnal* spera că acesta l-ar putea ajuta să-și recapete dreptul de semnătură. Misiva, turnată în tiparul unui memoriu, nu ocolea nici evocarea etapelor de „glorie” scriitoricească pe care le avusese semnatarul înaintea detenției politice. Context în care Sîrbu pretinde, cum arătam, că nuvela *Concert* a fost „destul de elogios primită de critica literară”. Dată fiind situația proaspătului eliberat din închisoare, înclinăm să credem că lauda de sine nu miroase decât a dorință, a justificare și, în ultimă instanță, a nevoie de publicare.

Înainte de a discuta debutul lui Ion D. Sîrbu, o scurtă „audiție”. Povestea e simplă, cu personaje la fel de simple, bune și rele. Un bătrân cantonier, Grigore Salca, ajunge pentru prima oară într-o școală de muzică. Solitarul lucrător fero-viar participă la un concert al elevilor, unde avea să o audă cântând la violoncel și pe nepoata sa, Irinuca. În așteptarea festivității, Grigore Salca, stând șovăitor pe o bancă din preajma școlii, fostă mănăstire reconvertită în scopuri didactice, este întâmpinat și de către diriginta Irinucăi. O dirigintă care, pentru a-și înțelege mai bine eleva, pentru a ști cu ce ar putea să o ajute, îl roagă pe bunicul cantonier să-i vorbească despre părinții fetei. Povestea e simplă, cu personaje la fel de simple, bune și rele. După 23 august, în timpul retragerii armatei germane, cinci militari nemți și un „țivil”, bine abțiguiți, se abat pe la

cantonul păstorit de Salca. Dintre membrii familiei „ceferiste”, erau de față bătrânul, fiica și nepoata. Ginerile cantonierului, dezertor, se ascundea în grajdul din vecinătate. Cei cinci nemți, secondăți de tălmaciul român, după ospățul oferit în semn de pace, profită de un scurt moment de absență al lui Salca pentru a-i ataca fiica. Soțul coboară din ascunzătoare să-i sară în ajutor. Când se întoarce, cantonierul nu mai găsește decât două cadavre și o fetiță speriată. Nici urmă de soldați, în curte rămăsese doar traducătorul, în inconștiență bahică. Cuprins de furie și deznădejde, Salca îl marchează, ca pe vite, cu un fier încins pe tălmaci. Nu-l ucide, deși ar fi putut. Numărul cantonului „imprimat” pe pieptul tră-

dătorului trebuia să fie suficient pentru a-i aminti complicei, în fiecare zi, ororile la care fusese părtaș. Însă deznodământul justițiar e altul. După discuția dintre Grigore Salca și diriginta Irinucăi, începe, în sfârșit, concertul. Pe durata acestuia, bătrânul are revelația faptului că paznicul școlii, a cărui figură îi păruse, din primele clipe, cunoscută, este nimeni altul decât tălmaciul pe care-l însemnase cu ani în urmă. La finalul

programului muzical, cantonierul îl demască pe criminal, care, imobilizat de elevi, nu mai are scăpare. Irinuca își găsește liniștea, la fel și Grigore Salca.

Dogmatismul nuvelei, maniheismul ei, prin trasarea unor personaje de o redusă complexitate psihologică și, în fond, tușele realismului socialist cu care este „zugrăvit” *Concertul* au făcut ca această nuvelă să fie cvasi-ignorată în tablourile monografice dedicate lui Ion D. Sîrbu. Daniel Cristea-Enache scrie, bunăoară, că „de anul 1956 se leagă și debutul său editorial, cu cărțuția *Concert* [...], ce conține, la drept vorbind, destule clișee ale realismului socialist”⁴. Tot la drept

*Atunci când vrei să
înțelegi cu adevărat un
autor, scormonești și prin
locurile „întunecate” ale
scriiturii lui, nu doar
prin cele „luminoase”,
deja cunoscute și
recunoscute*

³ Sergiu Fărcășan, *Tinerețe și meșteșug: H. Rohan și Ion D. Sîrbu*, în *Contemporanul*, nr. 35 (517), vineri 31 august 1956, p. 3.

⁴ Daniel Cristea-Enache, *Un om din Est*, București, Curtea Veche, 2006, p. 103.

vorbind, un studiu monografic nu ar trebui să se ghideze după criterii exclusiv valorice. Pentru că, atunci când vrei să înțelegi cu adevărat un autor, scormonești și prin locurile „întunecate” ale scriiturii lui, nu doar prin cele „luminoase”, deja cunoscute și recunoscute. Raportându-se la calitatea estetică a nuvelei cu care a debutat editorial Ion D. Sîrbu, Daniel Cristea-Enache expediază *Concertul* în doar câteva rânduri: „Fals aproape de la un capăt la altul, acest *Concert* deloc reprezentativ pentru proza și opera lui Sîrbu, în ansamblul ei, se salvează pe

foarte reduse porțiuni, principala sa calitate fiind aceea de a se constitui ca un standard negativ, ca un etalon de la care putem măsura evoluția ulterioară a scriitorului”⁵. Stranie această grabă a criticului de a lăsa la o parte o nuvelă pe care o analizase, succint, dar o analizează, cu un deceniu înaintea tipăririi studiului monografic *Un om din Est* (2006). În paginile numărului special al *Caietelor critice* dedicat lui Ion D. Sîrbu, în 1995, Daniel Cristea-Enache semnează textul *Concert de deschidere*. Și, într-un fel, în această cronică, și nu în volumul

de mai târziu, regăsim posibile argumente pentru care criticul nu insistă asupra debutului scriitorului cerchist. Delimitând clar un *prim* Ion D. Sîrbu, cel care a „dirijat” *Concertul*, fără a prevesti un mare prozator, de un al *doilea* Ion D. Sîrbu, Daniel Cristea-Enache semnalează fisurile debutului pentru a justifica dedublarea. Scrie, despre nuvelă, că „doza de convenționalism e suficient de mare pentru a împiedica, din start, orice «coagulare», chiar dacă în text există

câteva elemente ce ar fi putut produce acele linii de forță pe care se sprijină orice literatură valoroasă”. Indică, de asemenea, și „principalul defect al cărții” care „stă în inexistența *nuanțării*”. Este drept că, pentru perioada în care a apărut, nici nu era posibilă, în literatură română [...] o abordare complet eliberată de șabloanele venite de sus”. Șabloane care transpar în „felul în care convenționalismul, clișeele artificializează *mișcarea* firească, naturală a literaturii viabile”⁶. Exemplele textuale pe care criticul își bazează încadrarea aproape fără rest a *Concertului* în ansamblul dogmatic al realismului socialist

provin exclusiv din secvența rememorării bătrânului. Rememorarea sau, mai bine zis, scurta povestire în ramă se referă la vremurile în care cantonierul, copil fiind, vizitase mănăstirea, care se va transforma, peste ani, în școală de muzică. Împărtășindu-i dirigintei Irinucăi ciudata coincidență de a se regăsi, peste ani, în același loc, Grigore Salca reînvie amintirile de demult, populate de călugării „grași”, care „păreau totuși flămânzi și vicleni”, călugări care nu au plătit butoaiile de vin aduse de el și tatăl său, soli ai unui oarecare baron, călugări care au profitat de ei, oameni simpli, pentru a-i pune la muncile murdare din curtea

așezământului monahal.

Tot asupra secvențelor „mănăstirești” se apleacă și Nicolae Oprea, în monografia sa, *Ion D. Sârbu și timpul romanului* (2000), când accentuează notele false, ale realismului socialist, din *Concert*: „prozatorul nu se poate sustrage cu totul poncifelor epocii, cum este, de pildă, opoziția maniheistă dintre călugării hrăpăreți de odinioară - «vicleni» și «grași», cum apar în amintirea copilului Salca - și elevii sau

⁵ *Ibid.*, p. 256-257.

⁶ Daniel Cristea-Enache, *Concert de deschidere*, în *Caiete critice*, nr. 10-12 (95-97), 1995, p. 183-185.

profesorii cinstiți din prezent”⁷. La drept vorbind, călugării sunt personaje tangențiale, nu au un rol activ în acțiunea *Concertului*, singura lor menire fiind aceea de a contrabalansa niște tipologii. În acord cu principiile dogmatismului literar al anilor '50, Ion D. Sîrbu îmbracă monahii din nuvelă în veșmintele răului, schițând, astfel, antiteza dintre figurile bisericești și figurile socialiste. Nu ar fi avut, însă, nevoie și de această antiteză din moment ce profilase deja una, constantă pe parcursul narațiunii, dintre traducătorul hain al nemților și profesorii și elevii noilor timpuri. Opoziția dintre călugări, personaje pasagere în nuvelă, și „muzicienii” de la școală doar dublează opoziția dintre bine și rău, deja schițată, la nivel istoric, între epoca de dinainte de 23 august 1944 și cea de după. Să fie un viciu de construcție narativă această dedublare?

Deși menționează concesiile făcute realismului socialist prin *Concert*, nici Daniel Cristea-Enache și nici Nicolae Oprea, nu confruntă „partitura” *Concertului* din 1956 cu „partitura” ulterioară, din 1973, când nuvela este inclusă în volumul *Povestiri petrilene*.

Lupul în catedrală

Ce se întâmplă, așadar, la redeschiderea stagiunii scriitoricești a lui Ion D. Sîrbu, în 1973? „Atletul mizeriei”, cum mărturisește Ion D. Sîrbu că l-a numit Lucian Blaga, reintră în cursa literară cu două volume: *De ce plânge mama?* și *Povestiri petrilene*. În cel din urmă include, printre alte povestiri, și *Concertul*. Întinzând un arc peste timp, Ion D. Sîrbu se întoarce la debutul ratat, ratat pentru că nu a avut ecouri generoase în critică, dar și pentru că nu atinsese înălțimile estetice de care – fără îndoială – era capabil. Se întoarce și-l valorifică, așezându-l în proaspete pagini de carte. *Concertul* din 1956 nu mai e interpretat la fel în 1973. Pasajele referitoare la călugării perfizi, pe care și-au bazat demonstrația atât Daniel Cristea-Enache, cât și Nicolae Oprea când au

Întinzând un arc peste timp, Ion D. Sîrbu se întoarce, în 1973, la debutul ratat din 1956, ratat pentru că nu a avut ecouri generoase în critică, dar și pentru că nu atinsese înălțimile estetice de care – fără îndoială – era capabil. Se întoarce și-l valorifică, așezându-l în proaspete pagini de carte

indicat amprentele realismului socialist dur, al anilor '50, lipsesc în ceea ce-am putea numi a doua ediție a *Concertului*. Fragmentele suprimate nu sunt puține și nici de mici dimensiuni, raportate la întreaga nuvelă. Să vedem, așadar, la ce renunță Ion D. Sîrbu:

„— Da, da, înțeleg, șopti diriginta.

— N-am fost la școală, - adăugă zâmbind bătrânul, - dar să știți că în clădirea asta a școlii am mai umblat. Pe vremuri...

— Cum așa, tresări, curioasă, profesoara Ionescu.

— Bine. Astăzi, când m-am uitat la poartă, mi s-a părut că am mai văzut-o cândva. Apoi am zărit cei doi îngeri de piatră de deasupra ei - și mi-am adus aminte. Nu s-a prea schimbat de când am fost eu copil.

— Când ai umblat pe aici, baci Grigore?

Bătrânul încrunță sprâncenele și câteva clipe gândi în tăcere. Apoi, ridicându-și privirea zâmbi, și, cu o voce domoală, ușor răgușită, începu:

— Prea bine nu țin nici eu minte. Eram copil andru pe vremea aceea; că de atunci sunt cincizeci de ani și mai bine. Țin minte doar atât: că veneam prima dată la oraș și că am mânat două nopți la rând bivolițele prin glod. Că era toamnă și ploua amarnic. Apoi, într-o dimineață, am ajuns în fața porții unde plâng cei doi îngeri de

⁷ Nicolae Oprea, *Ion D. Sîrbu și timpul romanului*, Pitești, Paralela 45, 2000, p. 84.

piatră. Aveam în căruțe niște butoaie cu vin, trimise de baronul nostru călugărilor de la mănăstire - că pe vremea aceea, aici era o mănăstire. Am intrat pe poartă în curte. Și - parcă-i văd și acum - curtea era plină de călugări: rași în creștet, în sutane brune, cu încălțări de lemn. Toc-toc-toc - făceau pașii lor pe lespezile curții. Se plimbau în cerc cu o carte în mână și - cred - se rugau. Mă uitam la ei și mă minunam. Se făceau că nu ne văd - deși din când în când, câte unul mai tânăr ne privea cu coada ochiului, furiș. Mi s-a părut - i-am și spus lui taica - că deși erau grași, păreau totuși flămânzi și vicleni...

Am descărcat butoaiele și am plecat. Știu că bătrânul meu - era un om temător de Dumnezeu - i-a blestemat tot drumul înapoi pentru că nu ne-au plătit nimic. Ba ne-au pus, la plecare, să le curățăm curtea de murdăria vitelor...

Bătrânul tăcu. Se părea că urmărește încă adâncul amintirilor, firul de poveste întrerupt.

Diriginta îl prinse de braț.

— Altă lume, alți oameni, spuse îngândurată.

— Și eu tot așa cred, tovarășă dirigintă. Azi, când m-am uitat la copiii aceia mulți care cântau prin curte, deși făceau o gălăgie ca-n iad, m-am bucurat. Mi-am adus aminte de călugării pe care-i văzusem în copilărie și parcă am auzit în urechi toc-toc-ul sandalelor de lemn. Iaca, să mă iertați, eu îs om neștiutor. Stau în pustietatea aia de câmpie și rar văd oameni. M-am obișnuit, așa, să gândesc și să vorbesc singur. Și eu, cu mintea mea cea proastă, cred că și lui Dumnezeu, dacă e într-adevăr așa bun cum se zice, trebuie să-i placă mai mult niște copii care cântă frumos decât călugării aceia ascunși și vicleni...

— Ai dreptate, baci Grigore. Mă bucur mult că gândești așa!

— Cum să gândesc altfel? Bătrânul se întoarce cu toată fața spre profesoară. Eu, în viața mea, nu mai am decât o singură bucurie: Irina. Și pentru ea, săraca, școala asta îi ține loc și de mamă și de tată. Așa mi-a spus ea. Și eu o cred.

— Irina dumitale e o fată foarte bună. Învață bine și are să ajungă departe.

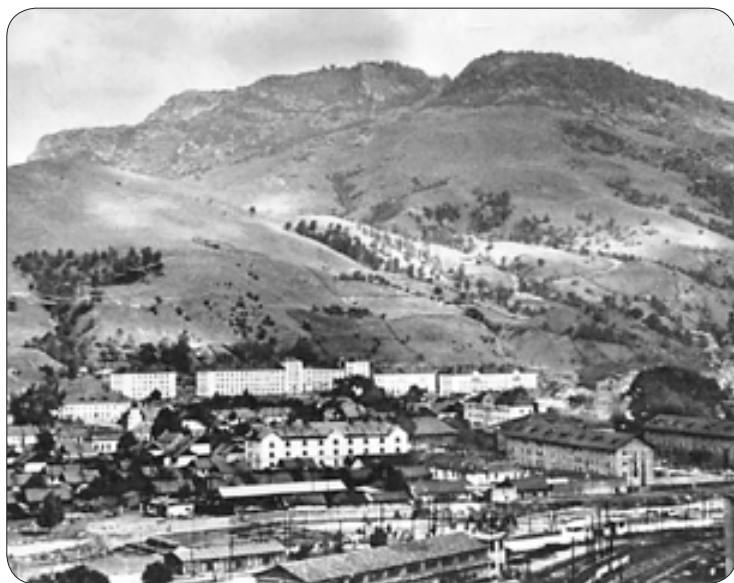
Ochii bătrânului se umeziră. Își scoase batista și foarte stângaci își șterse nasul.

— ...Știu că a suferit foarte mult, continuă cu căldură profesoara. Și-a pierdut, biata, amândoi părinții în război. N-am îndrăznit, deși suntem de patru ani împreună, s-o întreb cum s-a întâmplat nenorocirea asta; n-am îndrăznit pentru că am văzut că întrebarea o doare și că nu-i place să i se scormonească rana asta adâncă...

— Știu, adăugă bătrânul pierdut și el în propriile gânduri. Noi, acasă, nu vorbim niciodată de noaptea aceea cumplită. Când vine în vacanță, e veselă, râde, glumim împreună. Apoi când se face seară, ieșim amândoi, fără vorbă, în grădină, la morminte. Acolo, sub ploi, aprindem o lumânare; punem câteva flori și stăm așa, în tăcere, până se lasă seara, până se face întuneric și se topesc lumânările. După aceea, intrăm în casă și ne culcăm..."

Dacă, așa cum îi spune diriginta lui Grigore Salca despre anii '50 că ar fi „altă lume, alți oameni”, același lucru îl putem spune și despre începutul anilor '70. O altă lume i-a îngăduit lui Ion D. Sîrbu să „concerteze” nu neapărat cum dorea, dar, oricum, mult mai aproape de propriile „acorduri”. În privința „dezacordurilor”, însă, mai putem extrage alte câteva fragmente din *Concertul „inaugural”* pe care prozatorul le-a eliminat din varianta publicată în *Povestiri petrilene*. Atunci când Grigore Salca ajunge în sala de spectacole, primit cu bunăvoință de directorul școlii, nu-și poate alunga vechile amintiri despre locul în care se regăsea acum: „Fără să vrea își aduse aminte de ziua în care, sub privirea severă a călugărului chelar, a trebuit, împreună cu tatăl său, să adune, cu mâinile, de pe jos murdăria rămasă în urma vitelor”. De asemenea, imaginile de odinioară îl năpădesc și în timpul concertului, o dată cu alte dileme: „Când ai fost ultima dată pe aici, ai văzut călugări întunecați și străini la vorbă. Și acum ai venit din nou și lumea te-a cinstit ca om și s-a bucurat de fata ta. În loc de călugări vezi copii care cântă și-n loc de mănăstire închisă găsești școală frumoasă. Cine a făcut toate aceste?”

Absența tuturor fragmentelor despre monahii care viețuiau în incinta mănăstirii înaintea

Ilustrată cu Petrila interbelică

transformării ei în școală de muzică nu alterează cu nimic firul narațiunii. Amputarea pe care Ion D. Sîrbu o operează *Concertului* nu se simte ca atare. Nicio piesă nu pare să lipsească din puzzle-ul nuvelei, ceea ce ne determină să ne întrebăm dacă locul „piesei” mănăstirești era, oricum, acolo. Dovezi concrete ne îndeamnă să credem că da. Cu un an înaintea debutului editorial, cerchistul publica integral, în nr. 9 al *Tânărului scriitor*, nuvela *Concert*, în fix aceeași versiune cu cea din 1956. Intuiția ne îndeamnă, în schimb, să credem că aceste fragmente au fost gândite mai degrabă ca accesoriu la narațiune decât ca parte integrată. Și asta tocmai pentru că, în lipsa „accesorizării”, proza are perfectă coerență. Pe lângă scurta povestire în ramă cu călugării, nuvela a mai fost împodobită și cu alte mici accesorii la care, din nou, Sîrbu renunță atunci când antologhează *Concertul* în *Povestirile petrilene*. Unele sunt minore, ușor de trecut cu vederea, deși au rostul lor, ca atâtea alte accesorii în literatura obsedantului deceniu. Despre ce este, mai precis, vorba?

În așteptarea concertului, naratorul face și o prezentare, pe sărite, a auditoriului. Între spectatori, la loc de cinste se află, evident, profesorii. „Fiecare în felul său: profesoara de rusă croșetează în pauze și zâmbește tăcută; cel de literatură e nervos, explică mereu câte

ceva.” La *Concertul* din 1973 nu mai regăsim figura profesoarei de rusă croșetând în pauze, ci pe aceea a profesoarei de română, iar locul dascălului de literatură e luat de cel al profesorului de istorie. Cu un singur cuvânt schimbat, Ion D. Sîrbu scoate rusa din programa școlară. Așa cum se și întâmplase, în realitate, când, după 1964, România începuse să se distanțeze de tutela sovietică, iar această politică se traducea și prin scoaterea limbii ruse dintre materiile obligatorii în școli. Și mai scoate ceva. Între reveriile pe care le i le stârnesc muzica simfonică

lui Grigore Salca, apare și imaginea cantonului său, traversat de un tren și „dintr-un geam al unui vagon, o fetiță, fericită îi face semne cu o batistă roșie”. În cea de-a doua formă a nuvelei, batista fetei nu mai e roșie, ci e, pur și simplu, o batistă. Renunțând la firavele indicii care conduceau înspre un elogiu al socialismului, Ion D. Sîrbu e nevoit să renunțe și la următorul pasaj, tot din cadrul reveriilor și întrebărilor pricinuite de muzică, pasaj evident conformist: „Odată, când au trecut muncitorii de la Târgu-Mureș spre Cluj - te-au strigat să vii cu ei. Ai făcut semne că tu nu te amesteci, că ție nu-ți pasă. Și uite, ce s-a făcut de-atunci aici”.

Mai puțin evident e motivul pentru care autorul piesei *Arca bunei speranțe* elimină din *Concert* cele patru mottouri care prefăteau fiecare capitol al nuvelei. Nimic compromișător în mesajul lor, le redau în continuare, însoțite de proveniența indicată de autor: (1) Stendhal: „A fost odată o mănăstire...”, (2) Psaltirea: „Ferește-ne doamne, de fiarele negre ale războiului”, (3) Goethe: „Ascultă, inimă bolnavă, cântarea vieții și a morții...” și (4) Miron Costin: „Nu scapă omul păcătos de judecată”. Poate că în spatele acestor corijări ale textului inițial nu stă decât o opțiune stilistică. Dacă în cadrul unei cărți de sine stătătoare citatelor-escortă le șade bine, în cadrul unei culegeri de proze, *Concertul* ar fi beneficiat de un statut aparte și ar fi atras

atenția prin singularitatea opțiunii de a-l însoți de mottouri. Totuși, *Concertul* chiar are un statut aparte.

Răsună Valea!

Când Ion D. Sîrbu a decis să-și recupereze debutul pierdut, alipind nuvela *Concert* volumului de *Povestiri petrilene*, nu și-a adaptat proza doar noilor timpuri, desprinsă de dogmatismul anilor '50, ci și tematicii cărții. Intervențiile pe text menite să șteargă urmele ideologice nu sunt singurele. Numeroase alte modificări survin pe tot parcursul narațiunii dintr-un motiv tematico-localist: *Concertul* trebuia să aibă o tonalitate petrileană. Ignorată de comentatorii operei lui Sîrbu este zona în care se desfășoară acțiunea nuvelei. În ediția din 1956, Grigore Salca este cantonier în Câmpia Ardealului, pe când, în cea din 1973, vine din Valea Jiului. Ion D. Sîrbu înlocuiește aproape toate toponimele pentru a aduce *Concertul* pe o „scenă” petrileană. Îi scapă, o dată, localitatea Vâlcele, pe care uită să o „mute”. În rest, migrarea acțiunii se produce astfel: Câmpia Ardealului devine Valea Jiului, mărfarul nu mai trece dinspre Târgu-Mureș, ci dinspre Simeria, fiica lui Grigore Salca nu-l mai cunoaște pe viitorul ei soț, Berinde Ion, în gară la Apahida, ci în gară la Subcetate, iar Berinde Ion nu mai lucrează calfă la un fierar sas în Zoreni, ci în Călan, și nu mai speră să se angajeze la Cluj, ci în Petrila. Someșul devine un simplu râu fără nume. Iar în ziua în care aveau să fie uciși părinții Irinucăi, trenurile ticsite de nemți nu se mai retrăgeau dinspre Bistrița, ci dinspre Târgu-Jiu. Tălmaciul care-i însoțea pe cei cinci germani care aveau chef de petrecere la canton nu se mai recomanda ca fiind chestorul din Bistrița, ci din Ilia hunedoreană. Iar în privința zilei fatidice, Sîrbu corijează și cronologia. În prima versiune a *Concertului*, armata germană se retrage, într-o zi cu bombardamente, pe 19 septembrie, iar în cea de-a doua versiune, înapoierea armatei și,

de asemenea, bombardamentele se petrec pe 29 august. Baci Grigore Salca susține că nu poate uita ziua în care, odată cu plecarea armatei de pe pământ românesc, pleacă și părinții Irinucăi de pe lume. Poate că Ion D. Sîrbu, care a și luptat în cel de-al Doilea Război Mondial, adaptează cronologia pentru a fi conformă cu realitatea mișcării armatelor, fronturilor în 1944. Pentru a fi, și noi, conformi cu realitatea mișcării recepțiilor operei lui Ion D. Sîrbu, trebuie să punem un bemol explicativ. Nu am apelat, până acum, la monografia pe care Antonio Patraș i-o dedică „bufonului Gary”, *Ion D. Sîrbu - de veghe în noaptea totalitară* (2003), tocmai pentru că exegetul ieșean nu întrebuițează prima ediție, din 1956, a *Concertului*, atunci când aduce în discuție debutul editorial. Antonio Patraș nu numai că fixează data retragerii armatei germane în luna august, pe când în *Concertul* din 1956 este vorba despre luna septembrie, dar și citează demonstrativ, spre finalul celor câteva rânduri despre nuvelă, din varianta inclusă în volumul *Povestiri petrilene*⁸, care, am văzut deja, suferă numeroase ajustări de text. Or, normele cercetării presupun să fie avute în vedere edițiile *princeps*.

Ion D. Sîrbu ostaș, în 1944

⁸ Antonio Patraș, *Ion D. Sîrbu - de veghe în noaptea totalitară*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2003, p. 158-159.

Daniel Cristea-Enache și Nicolae Oprea, care au parcurs *Concertul* din 1956, decid să nu zăbovească prea mult asupra debutului editorial în comentariile lor dintr-o argumentată și îndreptățită opțiune metodologică. Nu același lucru se poate afirma despre Antonio Patraș, care ignoră placheta din 1956, considerând că, la reluare, în 1973, *Concertul* a fost mutat, pur și simplu, dintr-o tipăritură în alta.

Dincolo de trasarea unei noi topografii, prin substituirea numelor de localități, Ion D. Sîrbu corectează, în mod firesc, și descrierile geografice, odată cu mutarea acțiunii dintr-o zonă de câmpie în una montană. Astfel, descriind amplasarea casei sale ceferiste, Grigore Salca povestește în broșura din 1956: „acest canton al meu îi departe de *sat*. La vreo șapte kilometri. L-o așezat stăpânirea sub un deal *de lut*, ca să păzească linia de alunecări. Că în fiecare toamnă și primăvară, când se coboară ploile, dealul *se mută* - și atunci trebuie să fiu acolo, să apăr linia. *Copaci nu sunt cât vezi cu ochii. Numai râpe galbene, și mlaștini, și ciori. Și un drum desfundat pentru bivoli care merg să se bălăcească în lunca Margului, aproape de noi* [s.m./A.T.]”. Bătrânul nu oferă, în acest caz, prea multe detalii. În schimb, odată cu mutarea cantonului în Valea Jiului, în versiunea din 1973 a *Concertului*, prinde chef de vorbă: „acest canton al meu e departe și de *Petrila și de Petroșani*. La vreo șapte kilometri, *sub trecătoarea Merișorului, lângă niște chei de calcar; la dreapta am o peșteră mare, «a Bolii» i se zice și, în stânga, înălțimile ce fug spre Retezat. Iar linia leagă Valea Jiului cu Simeria și de acolo, cu toată țara. Cantonul meu l-a așezat stăpânirea sub un deal rău*, ca să păzească linia de alunecări. Că în fiecare toamnă și primăvară, când se coboară ploile, dealul *prinde a se mișca* - și atunci trebuie să fiu acolo, să apăr linia. *Încolo, făget tânăr, câteva smârcuri cu papură și broscărie și un drum de țară, pe care își umblă ciobanii oile* [s.m./A.T.]”. Odată cu transformarea *Concertului* într-o povestire petrileană, parcă și condeiul lui Ion D. Sîrbu alunecă mai cu spor, oferind descrieri peisagistice mai amănunțite. Plaiurile natale îi priesc, literar, scriitorului din Valea Jiului. În nuvelă, în

schimb, soției cantonierului nu-i tihnește aerul Văii: „Nevasta mi-a fost *mereu* bolnavă. Era de prin părțile *câmpiei*, nu-i pria aerul *aspru și umed al muntelui* [s.m./A.T.]”. Ușor de ghicit, în varianta din 1956, soția cantonierului nu se putea obișnui cu câmpia: „Nevasta mi-a fost *toată viața* bolnavă: era de prin părțile *munților* și nu-i pria aerul *coclit și uscat al câmpiei* [s.m./A.T.]”.

Modificările suferite de nuvela *Concert*, odată cu trecerea ei sub „protectoratul” *Povestirilor petrilene*, au constatat chiar și în discrete stilizări. Am subliniat, mai devreme, și evoluția unui simplu epitet: „dealul de lut” devine, în urma unei reconsiderări estetice, „dealul rău”. Aflăm mai multe exemple de acest fel, pe care le cităm în continuare, chiar dacă locul lor s-ar cuveni să fie într-o ediție critică: o „voce *cutremurătoare*” care anunța începerea repetițiilor devine, în volumul din 1973, „*tunătoare*”. Pe Irina, „așa din senin, o *podidește plânsul*” câteodată, însă, ulterior ajunge mai degrabă introvertită: „așa din senin, *se însingurează*”. O evoluție inversă a sentimentelor are soția cantonierului care, în prima ediție, „a început să *plângă*” la vederea locuinței conjugale, pe când, în cea de-a doua ediție se manifestă mai zgomotos: „a început a *boci*”. În 1956 „*toți oamenii buni*” o ascultă cântând pe nepoata lui Grigore Salca, pe când, în 1973, o ascultă, pur și simplu, „*toți oamenii*”, fără alte epitete. Tot în 1973, „pe Ion l-au dus pe front”, pe când, în 1956, „pe Ion l-au dus *ungurii* pe front”. La fel, tălmaciul susține că „Pe mine mă cunoaște jumătate țara *ungurească*”, în 1956, dar, în 1973, dispare delimitarea „*ungurească*” a țării. Ceea ce, din perspectiva adevărului istoric, e legitim. Doar partea de Nord-Vest a Transilvaniei fusese, în timpul războiului, sub ocupație horthystă. De aceea, Cercul Literar, din care a făcut parte și Ion D. Sîrbu, se va întemeia la Sibiu, unde Universitatea clujeană „Regele Ferdinand I” se afla în refugiu. Astfel, atâta timp cât acțiunea nuvelei se desfășura în Câmpia Ardealului, în preajma Clujului, Ion, tatăl Irinucăi, avea cum să fie trimis pe front în armata ungară, iar tălmaciul se putea lăuda că notorietatea i se întinde pe „*jumătate țara unguească*”. Însă, cu povestea așezată în Valea Jiului, teritoriu transilvan păstrat sub

administrație românească, era imposibil ca un locuitor al Văii să fie recrutat în oastea ungară, cum, la fel de puțin probabilă devine și răspândirea reputației tălmaciului. Atent, în ambele versiuni ale nuvelei, la marea istorie, Ion D. Sîrbu fixează mai bine, în ediția din 1956 a *Concertului*, și mica istorie. Detalii biografice din viața personajelor, menite să le plaseze precis în timp, vor dispărea în 1973. Prin urmare, în 1956, „muzica” narațiunii cuprinde o „gamă” suplimentară, din care putem desluși, despre Ileana, mama Irinei, prin vocea lui Grigore Salca: „Fata mea s-a născut acolo [la canton], după terminarea războiului [Primul Război Mondial]”. De asemenea, când soția bolnăvicioasă a cantonierului a murit, descoperim că „Ileana, fata mea, era pe-atunci de cinci ani”. Suprimarea acestor mici fragmente despre personaje conferă ediției din 1973 a nuvelei o ușoară notă atemporală. Tot o atenuare stă și în spatele renunțării la presimțirea pe care a avut-o Grigore Salca întâlnindu-l pe portarul Școlii de Muzică, fostul tălmaci. În primă instanță, în 1956, cantonierul se întreabă pe unde a mai văzut figura „colțuroasă, ochii aceștia întunecați”, dar își frânează repede gândurile: „Se întâmplă în viață, câteodată, să vezi o față de om, undeva. [...] Și nu o mai poți uita multă vreme, deși omul acela ți-e necunoscut. Se întâmplă... *Cu portarul ăsta tot așa ceva trebuie să fie...* [s.m./A.T.]”. Fraza subliniată a fost ocultată în *Povestiri petrilene* tocmai pentru nu anticipa și mai tare deznodământul. Anticipăm și noi eventuale piste interpretative semnalând încă o deosebire: baronul Csáky, din 1956, este înlocuit, în 1973, de contele Kendeffy. Deși acest patronim apare o singură dată în fiecare dintre ediții, personajul Kendeffy, grafiat cu doi „f”, va fi prezent și în piesa de teatru *Hațeg*⁷⁷. *Rapsodie transilvană*, stabilindu-se, astfel, un soi

Strămutarea Concertului din Câmpia Ardealului în Valea Jiului l-a costat ceva pe Ion D. Sîrbu. În mașina timpului nu au mai încăput pachetele ideologice din anii '50, însă și-a găsit loc o „înmatriculare” petrileană

de liant între cele două opere ale lui Ion D. Sîrbu. Departate de a insinua faptul că scriitorul își contura în minte o balzaciană „comedie umană”. Sîrbu își strecoară cu dibăcie propria lui „comedie umană” în unele dintre scrierile sale. De pildă, în proza *Începutul călătoriei* din volumul *Șoarecele B și alte povestiri* (1983) este caricaturizat, așa cum dezvă-

luie autorul în câteva scrisori, poetul A.E. Baconsky, pe care Sîrbu l-a cunoscut, la Cluj, în anii '50, și care îl tratase, nu o dată, cu ostilitate. Această inimizție este disimulată prin prezența în povestire a personajului... Gari Bulgaru. (Gary era cognomenul lui Sîrbu, cu care el însuși se recomanda apropiaților.) În romanul fabulistic *Dansul ursului* există personajul Măgarul Gary.

Să fie doar o coincidență faptul că, în *Concert*, Grigore Salca are aceleași inițiale cu cele ale lui Gary Sîrbu?

Strămutarea *Concertului* din Câmpia Ardealului în Valea Jiului l-a costat ceva pe Ion D. Sîrbu. În mașina timpului nu au mai încăput pachetele ideologice din anii '50, însă și-a găsit loc o „înmatriculare” petrileană. Drumul a fost lung, dar sosirea acasă a meritat efortul. Până și lingvistic, *Concertul* nu-și afla, oricum, locul în Ardeal. Viitorul reputat eminescolog Gh. Bulgăr sesiza într-o însemnare din 1957: „nu cred că acest cantonier de pe Câmpia Ardealului să folosească frecvent perfectul simplu în povestire [...]. Literar narațiunea e corectă; situată în loc, cumulul de perfecte simple aduce o notă artificială în text”⁹. Locul *Concertului* ar fi trebuit să fie, de la bun început, în preajma coloniilor minerești din Valea Jiului, unde surprinde ascuțimea perfectului simplu vorbit de ortaci, unde sunt oameni cu „suflete tari” și unde s-a întors mereu și mereu, în viață și în scris, Ion D. Sîrbu. Pentru că nicăieri nu-i ca acasă. ■

⁹ Gh. Bulgăr, *Câteva cărți mici*, în cadrul rubricii „Cronica limbii literare”, în *Tânărul scriitor*, an VI, nr. 4, aprilie 1957, p. 78.

„Un om cu care simțeau că poți discuta liber”

„Un om cu care simțeau
că poți discuta liber”

caiete critice

biografia adevărată a Poetului, dar mă aflam la vârsta adolescenței, elevă într-o clasă de „uman”, când setea de spiritualitate, de altceva decât concretețea impusă la școală mă făcea să merg la toate spectacolele Teatrului din Craiova, unde cred că am văzut și *Arca bunei speranțe* a dramaturgului Ion Dezideriu Sîrbu, dar, mai ales, să merg la „matineele” lui, la niște cicluri de conferințe din care s-au alimentat, dacă amintirea mea este exactă, și spectacolele unui tânăr actor înalt și slab, purtându-și dezinvolt chitara cu el, Tudor Gheorghe. Era vremea celui „Menestrel la curțile dorului”... *tout un programme*. Ei doi injectau în viața urbei o doză maximă de spiritualitate.

Ion D. Sîrbu era un cozeur savuros, plin de farmec, la „matineele” sale te simțeau ca în salonul literar al unui personaj imaginar (era să zic proustian, dar asta ne trimite automat la Madame Verdurin cea semi-prețioasă și superficială). Cred că ce făcea el acolo avea darul să ne facă existența mai suportabilă, dacă nu mai agreabilă, și să ne facă să așteptăm cu nerăbdare următoarele întâlniri. Conferențind, Ion D. Sîrbu avea mult farmec, te făcea să te simți mai bun și mai frumos – ce altceva dorește un adolescent predispus la idealism?

După liceu, am dat admiterea la Literele din București și, de-acum, Capitala era centrul atenției mele, cu spectacolele lui Ciulei, spre exemplu, la îndemâna oricui, inclusiv a unor studenți modești. Dar Ion D. Sîrbu a continuat să trăiască și să scrie la Craiova, un oraș pe care nu-l alesese, ci care-i fusese impus. Căsătorită cu Jean-Louis Courriol, profesor de franceză angajat de Statul francez la Universitatea din Craiova (singurul loc unde exista, în grila

administrativă, un post de „agregé”), mă reîntorceam pe urmele tinereții și, desigur, orașul, nefind imens, mi l-a scos din nou în cale, într-o bună zi, pe „domnul Sîrbu”. Cu dezinvoltura pe care mi-o dădea noul meu statut (dar și pentru că nu mai eram adolescența timidă din anii liceului), l-am abordat și a fost fericit să converseze în franceză. Venea, apoi, și la Biblioteca Lectoratului francez din incinta Universității. Nu-mi puneam problema că este/

suntem urmăriți, nu făceam nimic rău în afară de a discuta literatură, credeam eu. Curând, l-am invitat și acasă, cercul nostru de prieteni era foarte restrâns, cred că „simțeam” în cine puteam avea încredere și în cine nu. Pe urmă, ne permiteam și luxul să ne alegem prietenii, lux pe care cred că-l cultivăm și azi. Pușini, dar buni!

Își plătise partea lui de „vină”

- *Stimate domnule Jean-Louis Courriol, scriați, într-un text publicat în România literară (anul XLV, nr. 10, 8 martie 2013), că v-ați întâlnit frecvent, alături de soția dvs., cu Ion D. Sîrbu și soția sa, pe vremea când erați lector la Craiova. Ce anume a întărit această amiciție? Ați avut sentimentul că Sîrbu se știa supravegheat de Securitate? Dvs. bănuiați că erați urmărit de Securitate?*

- Cât timp am predat la Universitatea din Craiova, ne întâlneam relativ frecvent. A venit de câteva ori în apartamentul nostru din Craiova, am fost și noi în mica sa locuință din centrul orașului, locuință în care, pe un perete, trona un tablou de Vasile Buz, niște măceșe roșii pe un fundal de iarnă...

Soția lui era o femeie foarte isteță și plină de umor, de la dumneai ne-a rămas formula pe care i-a adresat-o ironic scriitorului care își publicase o carte pe care o oferea generos: „Gary, dragă, dacă mai publici încă o carte, vindem și televizorul!”.

Ion D. Sîrbu era un om cu care simțai că poți discuta liber, un lucru rar prin anii '70-'80, este de la sine înțeles. Liber pentru că părea să nu se teamă, el își plătișe partea lui de „vină”, într-o conversație cu soția mea îi povestise cum fusese închis, în '57, pentru simplul fapt că fusese alături de doi colegi/prieteni care vorbiseră admirativ despre vecinii maghiari [în legătură cu evenimentele din 1956, n.r.], spunând o frază de genul: „Uite că ei au curajul s-o facă, pe când noi...”. La câteva zile, se pare că miliția îl convocase sau îl ridicase pur și simplu pe Ion D. Sîrbu și-l acuzase de trădare. Fostul asistent universitar negase vehement. Pus în fața faptelor („Bine, dar nu erai tu cu X și Y la o masă când au spus exact așa și așa...?”), „tovarășul” Sîrbu repetase că el nu a zis nimic. „N-ai fi zis, dar ar fi trebuit, ca un bun cetățean, să vii la noi, să-i demaști pe cei doi dușmani ai regimului!”, i s-a spus fără drept de apel.

Faptul că suferise în perioada stalinistă îi dădea, în ochii noștri (și nu numai!), o aură de erou. La care se adăuga proximitatea pe care o avusese cu Lucian Blaga, un poet pe care-l descopeream atunci și pe care-l apreciez enorm. Ceea ce avea să ne dezvăluie pe larg romanul autobiografic al lui Blaga, *Luntrea lui Caron*, noi cunoșteam, în mare, prin prietenul nostru, Sîrbu.

Desigur, nu era un om naiv și știa/credea că este încă urmărit, destul de discret, desigur. Ne spunea cum i se înregistraseră caracterele mașinii sale de scris: printr-un apropiat care ar

fi pretextat că trebuie neapărat să bată un text și că mașina lui era stricată. „Fi-ți-ar capul tău al dracu', X-ulescule, te-au trimis *ăia*?” „Păi ce pot face, nenea Gary?!” i-ar fi răspuns „trimisul special”. Desigur, era ceva amuzant în aceste relatări, și Ion D. Sîrbu chiar apăsa pe latura tragi-comică a situației.

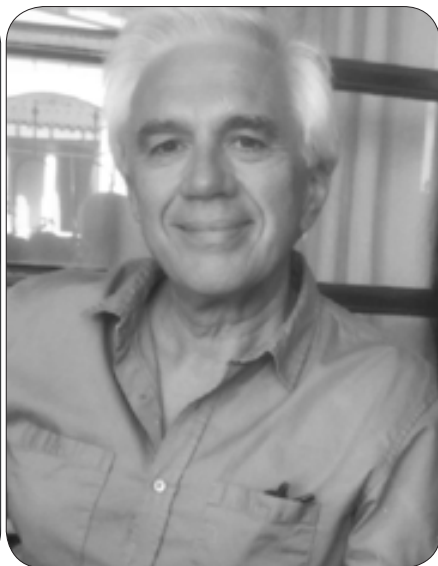
Cu prietenul craiovean pe malurile Rhônului

- În același text din România literară, dar și în alte rânduri, notați că, după ce v-ați întors în Franța și v-ați „statornicit” la Universitatea din Lyon, Ion D. Sîrbu a fost cel dintâi oaspete român pe care l-ați avut, chiar înaintea familiei soției dvs. Sîrbu a ajuns în Franța la sfârșitul lui 1981, în singurul său voiaj occidental, care a durat până în ianuarie 1982, cuprinzând mai multe țări. Într-o scrisoare trimisă poetei Eta Boeriu și soțului ei, la 31 decembrie 1981, Ion D. Sîrbu mărturisea că va petrece revelionul la Lyon, în compania dvs. Cum l-ați simțit în acel sejur, față de întâlnirile craiovene? Se acomodase cu realitățile vestice? Îl bulversaseră, îl impresionaseră în vreun fel acele realități? Cum a fost să fiți gazdele lui Ion D. Sîrbu? Colinda librării, ținea să se plimbe prin oraș, să vadă muzee, spectacole etc.?

- Pe vremea aceea nu puteai, ca român, pleca din țară la cineva din străinătate decât „invitat”. Invitația oficială trebuia să sublinieze faptul că cel care invită își asumă toate cheltuielile, „inclusiv o posibilă spitalizare” – ceea ce nu este chiar illogic, dar, în contextul de atunci, toate acestea erau niște impedimente suplimentare, pentru a te demobiliza. Mai mult, cel invitat trebuia să fie într-o relație specială cu virtuala gazdă occidentală, de

„Un om cu care simțeau
că poți discuta liber”

caiete critice

preferință rudă! Or, Ion D. Sîrbu avea o vagă rudă prin Alpi, la Chamonix, un văr pe care l-am contactat și rugat să scrie respectiva invitație, urmând ca „le Roumain” să vină la noi, angajându-ne să-l găzduim noi, la Lyon.

Stratagema ne-a reușit și prietenul craiovean a ajuns pe malurile Rhônului. Eu tocmai începusem să predau limba română la Universitatea din Lyon; dumnealui a sosit pe vremea vacanței, așa încât l-am dus și la părinții mei, în orașul turistic Le Puy. Unde am petrecut și revelionul, într-adevăr.

La Lyon, da, musafirul nostru ieșea în oraș, însoțit, dar și singur, îi plăcea să se plimbe și să se minuneze, mergea prin muzee și librării. Desigur, vorbeam mult mai liber aici, dar nu aș putea spune că era euforic; probabil că atmosfera Occidentului îi reactiva amintirile anilor democrației din România dinaintea comunismului, poate că făcea comparații unde ar fi ajuns românii dacă...

Anii stalinismului îl marcaseră profund. Am înțeles asta în mod special când l-am luat, într-un *week-end*, la casa noastră de la munte.

O fermă țărănească, seculară, cu pereți enormi din piatră aparentă, unde firele de telefon și electricitate instalate ulterior erau la vedere. A arătat o dată spre ele și a întrebat, cu o ușoară urmă de neliniște, ce sunt acelea. Am realizat

puțin mai târziu de ce ne pusese întrebarea aceea aparent bizară...

Ne vorbea mult despre prietenii săi, mai ales despre Nego (I. Negoșescu). Și despre soția lui, pe care o admira și despre care spunea că-i datorează sănătatea pe care o mai avea și relativa lui liniște.

După întoarcere, a continuat să ne scrie mult; se plângea uneori că nu primea vești de la noi. Iarăși, este regretabil că (prea tineri?) nu ne-am gândit să facem ciorne, ca să avem o urmă a corespondenței trimise de noi. Fiindcă multe dintre scrisorile de răspuns s-au pierdut... sau „au fost pierdute”. Oricum, din Craiova amintirilor noastre, Ion D. Sîrbu este unul dintre elementele fundamentale, căruia i s-au alăturat marele poet Marin Sorescu și cântărețul poeziei române, Tudor Gheorghe.

*La Lyon, musafirul nostru ieșea
în oraș, însoțit, dar și singur,
îi plăcea să se plimbe și să se
minuneze, mergea prin muzee și
librării. Desigur, vorbeam mult
mai liber aici, dar nu era euforic*

Vremea modelează amintirile

- Cercetătoarea Clara Mareș, care a investigat dosarele de urmărire informativă ale lui Ion D. Sîrbu, prezintă, brevilocvent, în cartea *Zidul de sticlă... (București, Editura Curtea-Veche, 2011)*, un dialog al dvs. cu scriitorul... craiovean – dialog înregistrat de Securitate – despre „o eventuală catedră de limba română la Universitatea din Lyon” pentru acesta. Cât de avansate au fost acele tratative?

- Chiar nu-mi amintesc acest detaliu. Poate nu or fi înțeles bine cei de la Securitate sau or fi inventat, din exces de zel. O catedră de limba română a fost înființată, dar pentru un nativ francez (pentru subsemnatul); pe lângă aceasta, exista și un post de lector – destinat unui nativ român, post în care funcționa timp de trei ani, dar nu mai mult. După care, în locul său venea altcineva. Ion D. Sîrbu ar fi putut veni cel mult ca lector câțiva ani – dar asta o gândesc acum. Sincer și cu părere de rău, nu-mi spune nimic acest episod. E drept că și vremea modelează amintirile, actul reamintirii este subiectiv, independent de noi... Acum regretăm (eu și soția) și faptul că nu ne-am notat convorbirile noastre de pe atunci. Am păstrat numai scrisorile și un *tapuscrit* de la el.

Nuvelele sale sunt pe lista noastră de „priorități” traductive

- Ați declarat, într-un interviu din revista *Mozaicul* (anul XX, nr. 4 – 234 – 2018), că volumul *Șoarecele B* și alte povestiri (București, Editura Cartea Românească, 1983) ar fi putut să aibă succes în Franța – „dacă editorii nu s-ar feri de proza scurtă”. Ar mai putea alte scrieri ale lui Ion D. Sîrbu – poate cele epistolare – să aibă, astăzi, succes în Franța?

- Da, dacă ar exista o editură specializată în literatură română, cu un public sigur, „ciblat”. Sau, poate, o editură universitară, pentru că scrierile sale memorialistice, epistolare sunt extrem de atrăgătoare pentru un cititor interesat de viața culturală din România, sau de peregrinările unui scriitor pur și simplu. Nici romanul lui Lucian Blaga nu am reușit să-l publicăm deocamdată, deși autorul are câteva volume (de filozofie a culturii și de poezie) publicate în spațiul francofon – și chiar de câțiva ani buni. Cred că tot prin latura literară se poate – la început – face cunoscut; oricum, nuvelele sale sunt pe lista noastră de „priorități” traductive, adică în așteptarea unui editor sensibil la universul literar. ■

Din Craiova amintirilor noastre, Ion D. Sîrbu este unul dintre elementele fundamentale, căruia i s-au alăturat marele poet Marin Sorescu și cântărețul poeziei române, Tudor Gheorghe

Iunie 2019

Ion D. Sîrbu și Tudor Gheorghe, în 1977

Cutreerând țara

Reportaj din Petroșeni (Valea Jiului)

O zi, cu ploaie măruntă și deasă. Mă opresc un moment în piața puștie a orașului. Cățiva țărani, locuitori patriarhali ai munților, stau nepăsători în grupuri albe; solii din altă lume aducând în subele lor ploaie, mirosul stânelor singuratice și al tunurilor albe. Au fluturat în șerpar și nostalgice de înălțimi albastre, în priviri.

Încolo orașul pare pustiu de ploaie. Cățiva funcționari grăbiți trec spre birouri. Prăvăliile evreiești cașcă a urât, în fața lor se vede de păturașă un sărăcuț de locuitor al orașului.

Trec în coloni. Noroii negri, case mici și uniforme, ferești cu flori vesele de muscată; copiii se joacă pe bălăcișcă prin șanțuri. La colțuri, doi trei muncitori ascunși sub streșină, fumează și discută ultimele evenimente.

Undeva se aude o fanfară. Mă îndrept după sunet. Ploaia se îndesăște.

Într-o stradă părăsită, lume neagră, doborâtă sub parapluie, asiă la înmormântarea unui miner. Camarazii acestuia cu lămpi și cu căști, stau în crumtă.

O femeie plânge; preotul cântă monoton. Muzica întonează, prelungit și trist imnul adăncului, imnul minerilor.

Peste toate, o ploaie măruntă și deasă și un cer negru.

Vizitez uzinele. Imense clădiri; par de departe monstrii răbunți din bezna pământului. Zgomot și praf. Vagonete ce se izbesc, sirene ce surlă, mașini ce sâcânesc puternice. Oameni murdari și ocupați.

Întreaga Vale a Jiului, Petroșani, Lupeni, Vulcan, pare un imens șantier. Nu vezi decât clădiri de-aile întreprinderii. Se pare că tot ceea ce este aici, există prin și pentru Societatea „Petroșani”, care exploatează minele de cărbuni.

Se întorc. Apar lumini somnoroase. Mă duc spre gura minei ca să asist la ieșirea muncitorilor. Priveșc, alăturat infernei acesta al civilizației și munții tunurilor blânde. Două lumi ce se luptă. Una veche, ciobănească, hălăduită prin veacuri, cu casele mici de lemn, cu bisericile umbrite și afumate, cu lume românească, albă și alta nouă, a industriei cu uriașe coșuri de fabrică, cu colonii geometrice, cu mașini și ateliere, cu lumină electrică și canalizare.

Începe undeva o sirenă tângușă. Semnalul de schimb. Prin gaura căscată în munte, iasă grupuri întunecate de suflete.

Noroiu, pe obraji, pe haine, pe vorbe.

Lângă mine, un mormărar îmbrăcat de Duminică, cu ie și cioareci albi. Își așteaptă frin. Mă salută respectuos. Crede că sunt vreun domn dela căminărie. Îmi spune apoi că a venit din munte să-l aducă lui Nicolae ceva caș. Bătrânul are ochi albaştri și păr alb.

Întăi-l și pe Nicolae. Murdar de nu-l poți desluși figura. Se apropie de tatăl său, își lasă jos secura, și-l strânge mâna acestuia.

Are și el ochi albaştri. Bătrânul se uită întâi la el, apoi la mâna-i mardărită de strânsarea celuiălit.

— „Nu-i nimic, fectorii tată, lasă la spălat!”

Simbolică întâlnire între două lumi

Ion D. Sîrbu

ANUL I. No. 56

8 pagini 2 Lei

Sibiu, Vineri 20 Iunie 1941

TARA

DIRECTOR: GRIGORE POPA

Inseria la Tribunalul Sibiu, Secția II-a sub No. 109/1941

REDACȚIA și ADMINISTRATIA:
Sibiu, Strada Regiei Mălai 2, Nr. 34
TELEFON: Direcțiunea Nr. 140;
Redacția 146. Administratiunea 147

ABONAMENT: anual 300 Lei; jum.
an 200 Lei; 3 luni 100 Lei - P.L. prevăd. în-
scrierilor, mandat, girant 400 Lei - P.L.
autorizată, înscrispți 1000 Lei

Taxa poștală plătită în numerar med.
serv. Din Ora. P.T.V. No. 204/41

„Primul ziar, pe care l-am simțit ca ziar, a fost «Țara» din Sibiu (1941), la care am și debutat ca ziarist, scriind articolul: Muncitorimea, copilul vitreg al națiunii.”

Ion D. Sîrbu, Jurnalul unui jurnalist fără jurnal

Muncitorii

Copii vitregi ai Națiunii — da — numai așa îi putem numi. Căci întră-
deed această e soarta muncitorului
în țara noastră. Într-o țară despre care
toată lumea e de acord, că e „emina-
mente agricolă”.

În mod fatal, au căzut în afară de
program. Toate partidele și-au pus,
mai mult sau mai puțin serios, pro-
blema țărănească; s'a vorbit de răsă-
darea satelor noastre și de raționa-
lizarea muncii agricole, dar foarte rar
și foarte superficial s'a pus problema
muncitorimii.

Această problemă nu poate fi în-
țeleasă just, atunci când e pusă în
urea bibliotecă multicoloră și comodă
sau stând întins în fotoliul unui birou
oficial.

Muncitorimea românească își are
durerile și tragediile sale de altă na-
tură: nu urmează șablonul banal și
arhicunoscut al luptelor de clasă din
occident, aici nu se ajtează în spo-
moase congrese internaționale. Pro-
letariatul nostru, are alt specific. În
țările occidentale industria intră în
însăși configurația specifică a etnicu-
lui: proletariatul, acolo, e un produs
natural și evolutiv al unor necesități
create în timp îndelungat și consfin-
țite de actualitate.

Industria noastră însă, în marea
ei parte — în partea ei românească
— e foarte tânără. Muncitorul român
și-a părăsit silit de vremuri și grea-
tăți, plugul ocupațiilor patriarhale,
turma răsădărilor ciobănești.

Înfipt acum în colonii geometrice
și strâmte, sufocat mereu sub un cer
de fum, îmbrăcat în straiele negre
și murdare ale noroiului, el trădește
acum, chinul nestatorniciei între două
lumi.

Una e cea veche, lumea albă a
străbunilor, lumea plaiurilor înflorite,
al doinelor și al nemărginirilor al-
bastre, iar alta e cea actuală, lumea
adăncurilor negre, lumea atelierelor
spumoase și al galeriilor întunecate.

Între cele două orizonturi atât de
diferite, oscilează sufletul neînțeles al
muncitorului.

E un caz specific aici. Problema
nu se poate rezolva cu discursuri so-
nore și nici cu pripite soluțiuni de
imitație occidentală. Trebuie să se co-
boare înțelegerea noastră în coloniile
lor negre: să-i urmărească atent în

timpul lucrului, să-i vadă mergând
în biserică sau înjurând la culturi de
stradă.

Nu ne putem închipui cât de ușor
li putem pierde. Încel cu încel,
se desrădăcească din marea noastră
familie, se înstrăinează și se trans-
formă într-o comunitate de oameni
încarnați și străini, care în afară de
limba și originea lor, nu au nimic co-
mun cu sufletul românesc.

Sunt murdari și cindați; dar sunt
frații noștri. Au și ei sufletul lor, au
și ei speranțele și credința lor.

În lupta ce avem de gând să o dăm
pentru cucerirea viitorului, să nu-i
neglijăm. Au pumni tari și suflete
dăre: sunt credincioși și înțelecitori
ai vremilor ce străbătem.

Să nu-i uităm!

D. Sîrbu

Un roman pentru copii, bunici și disidenți

Abstract

Prezentul articol analizează ultimul roman antum al lui Ion D. Sîrbu, *Dansul ursului*, din perspectiva cheilor de interpretare care se regăsesc în corespondența scriitorului. Aparent un roman pentru copii și despre copilărie, *Dansul ursului* este o replică alegorică și o meditație la destinul politic al scriitorului în opoziție cu regimul dictaturii comuniste. Un roman care propune o lectură dublă, structurată pe un subtil mecanism autoreflexiv.

Cuvinte-cheie: Ion D. Sîrbu, „Dansul ursului”, roman antum, alegorie, meditație, dictatură, copilărie, opoziție

The current article analyzes the last antemortem novel by Ion D. Sîrbu, *The Bear Dance* from the perspective of the keys offered by the writer in the letters to his friends. Apparently a novel for children and about childhood, *The Bear Dance* is an allegorical replica and a philosophical meditation regarding the political destiny of the writer as an oppose to the communist dictatorship regime. A novel that claims a double kind of reading structured on a subtle self reflexive mechanism.

Keywords: Ion D. Sîrbu, “The Bear Dance”, antemortem novel, allegory, meditation, dictatorship, childhood, opposition

Subintitulat „Roman pentru copii și bunici”, *Dansul ursului* apare în 1988, când autorul său, unul dintre puținii autori cu o adevărată literatură de sertar, se apropia de finalul vieții. Ion D. Sîrbu este, totodată, și unul dintre scriitorii cu o adevărată biografie de prizonieri ai regimului comunist, începând încă din anii debutului în carieră, când, asistent la Facultatea de Filozofie din Cluj, este obligat să scrie

un articol defăimător împotriva lui Blaga, lucru pe care îl refuză vehement. Urmează șase ani de reclusiune, un periplu prin multe dintre cele mai dure închisori comuniste, încheiat cu domiciliu forțat pe viață la Craiova, acesta fiind, după spusele scriitorului, și cel mai greu prizonierat posibil.

De altfel, tema încarcerării este marea temă a romanului de față, o temă încadrată, cu mare artă, într-un roman al copilăriei. Arta scriitoru-

* Lucrare realizată în cadrul Proiectului *Prezervarea și valorificarea patrimoniului literar românesc folosind soluții digitale inteligente pentru extragerea și sistematizarea de cunoștințe* (INTELLIT), PN-III-P1-1.2-PCCDI-2017-0821/Nr. 54PCCDI/2018.

lui atât de târziu descoperit constă, în primul rând, în faptul că romanul nu este nicidecum „aparent” despre copilărie, pentru a ascunde, de fapt, un roman politic sau cu multiple trimiteri „interzise”, ci este chiar un roman al copilăriei, care adună mai multe chei (despre război, pierdere, libertate și prizonierat, comuniune cu natura, despre paradoxurile naturii umane, create spre a distruge ceea ce construiește, despre curgerea furtunoasă a istoriei și înțelepciunea anistorică), tocmai pentru că aceasta este vârsta esențială. În linia literaturii pentru și despre copii, poate că aici este afirmată cel mai clar o idee aparținând studiilor moderne despre copilărie – aceea că vârsta aceasta nu este una evolutivă, una de tranzit spre versiunea de adult, ci o vârstă independentă, valoroasă în sine. Pentru naratorul Lucian Rogoz, valoarea copilăriei este absolută, pentru că aici se reface istoria societății umane, aici se întâlnesc toate începuturile și finalurile de drum: „Copilăria nu este numai vârsta minoră a omului matur, nici perioada lui de creștere, un fel de trecere automată din primăvară în vară, dintr-o clasă în alta, de la povestiri auzite la

aventuri citite, visate sau plănuite; este și asta, dacă ne uităm la copil ca la o plantă sau un pui de vietate. Dar dincolo de aceste obligații față de legile creșterii și ale dezvoltării, copilăria trebuie considerată ca fiind o vârstă în sine: o vârstă de aur, de grație. Și de miracole...”¹. Tema alături de care merge, nedespărțită, copilăria este povestea, iar una dintre formele ei este istoria. Aceasta ar fi ecuația completă, formula închegată a motivațiilor și planurilor structurale ale romanului. Prin gura personajului profesor din roman se rostește

această formulă: „Domnul profesor Enea avea dreptate când afirma că în pădure și în copilărie, cele trei elemente ce alcătuiesc cursul Istoriei – întâmplarea, evenimentul, hazardul – se contopesc, devenind poveste și mitologie. Copiii, prin imaginația și joaca lor, refac natura genuină a omului, recapitulează în mic gesturile mari ce au stat cândva la baza evoluției societăților umane. Un joc e un capitol de istorie: în rezumat, redus la esență”².

În povestea a trei copii refugiați și pierduți de părinți în timpul celui de-Al Doilea Război

Mondial, mai precis, în povestea verii trăite în casa lui Baci Simion și a mătușei Verona, în buza fantasticului parc orașenesc al Craiovei, se regăsesc sensurile deslușite și nedeslușite ale vieții și morții. Dar nu numai atât: vara aceasta, atât de meșteșugit evocată, este, pentru Lucian, Silvia și Roland, o lecție perenă despre libertate, identitate și conștiința de sine. În nesiguranța pierderii de părinți, în lumea ieșită din țâțâni a războiului, cei trei copii se pomenesc într-o oază de frumusețe, în mijlocul unei naturi care respiră încă o lume străveche și în mijlocul „mito-

sferiei”, adică al poveștii, de fapt, chiar în mijlocul esențializat al vârstei lor, care este o sinteză între „știință, religie și artă”³. Dacă povestea înseamnă existența însăși, barometrul rosturilor firii, acest barometru este dat peste cap odată cu descoperirea, într-o grotă de beton, a unui urs carpatin prizonier. Brutala și cumplita răsturnare a firii este explicată de Gary, măgarul bătrân al soților Cosma, ale cărui dezbateri filozofice interioare sunt popasuri dese în carte. De obicei reținut și lucid (ca un demn însoțitor prin epoci și seco-

¹ Ion D. Sirbu, *Dansul ursului*, București, Editura Cartea Românească, 1988, p. 217.

² *Ibidem*, p. 217-218.

³ *Ibidem*, p. 45.

le al lui Confucius, Lao Tî, Socrate, Apuleius), acum Gary se lamentează interior cu toată ființa și avatarurile sale: „Vai, vai, vai! Pădurilor, copacilor, ierburilor, păsărilor: spuneți pământului care vă e Mumă că s-a comis o crimă. O urâtă și inutilă crimă omenească, vai, mult prea omenească. În ordinea firii noastre libere și independente, a apărut un rob. S-a stricat astfel rostul vieții și s-a falsificat legătura ce o avem cu pământul și cu cerul. A fost încălcat contractul inițial... Vai, vai, vai!”⁴.

Că unul dintre planurile romanului este o oglindă care se află în relație de simbol/alegorie/metatext cu biografia autorului însuși, a arătat Ion D. Sîrbu în corespondența cu Dorina Al. George, publicată de Editura Fundației Culturale „Ion D. Sîrbu” din Petroșani: „Ursul aș fi eu când eram tânăr – iar măgarul aș fi tot eu, azi, când mă pregătesc pentru ultimul drum spre codrii strămoșilor mei”⁵. Aceași explicație se regăsește și într-o epistolă către Delia Cotruș: „Romanul [...] este un fel de *fabulă simbolică* (de la jumătate spre final) în care Ursul sînt eu, în tinerețe, iar măgarul sînt eu, acum, la sfârșitul vieții”⁶. Mai aproape de publicarea romanului, în 14 iulie, 1988, îl anunță, tot printr-o scrisoare, pe Liviu Martinescu, înmânându-i, și lui, „cheile” cărții: „[...] în două săptămâni, interesează-te în librării de *Dansul Ursului* [...] ursul sunt eu, în tinerețe – iar măgarul aș fi tot eu, acum, aproape de moarte”⁷.

Un spațiu semnificativ din roman este ocupat de descrieri științifico-poetice ale ursului, cu detalii privind habitatul, creșterea și înmulțirea, hrana, comportamentul, simbolistica sa în culturile ale căror spații le locuiește. Dacă legende prezintă ursul ca animal totemic sau ca mare strămoș îndepărtat al localnicilor, ca ființă magică întrupând grandoarea, acesta are parte și de un portret psiho-emoțional: „Ei sunt pes-

te o mie de specii, fiecare cu ciudăteniile și specificul său. Nu există doi urși la fel – așa cum nu există doi brazi identici: dar, luați în mare, ei sunt aceiași peste tot: niște vagabonzi lunatici, haimanale simpatice, pușlamale de codru și stână. Zeul acela al pădurilor, Pan, personificare paradiziacă a liniștii, păcii și armoniei din sânul naturii neatinse de om, nu are o personificare mai perfectă [sic!] și adecvată decât acest animal simbolic, care este ursul nostru

carpatin. El face parte din codru, fiind chiar codrul: face parte din patria noastră, fiind, în multe din trăsăturile sale, foarte asemănător cu fiii patriei noastre...”⁸. Ursul pare să fie, deci, animalul care se bucură de gratuitatea contemplației și, în egală măsură, de spontaneitatea jocului. Este, până la urmă, simbolul libertății absolute, pentru că este vorba despre libertatea naturală, libertatea și bucuria intrinsecă ale faptului de a exista: „Urmărit de departe, e limpede că ursul nu aleargă prin codri, el *hoinărește*. Se plimbă, se

⁴ *Ibidem*, p. 137.

⁵ Ion D. Sîrbu, *Jertfe. Publicistică, poeme și corespondență*, ediție a publicisticii, vol. VII, cu note și îngrijită de Dumitru Velea, Petroșani, Editura Fundației Culturale „Ion D. Sîrbu”, 2009, p.143.

⁶ Ungureanu, Cornel, *Iarna bolnavă de cancer*, București, Editura Curtea Veche, 1998, p. 111.

⁷ Ion D. Sîrbu, *Opere. II. Corespondență*, ediție îngrijită, cronologie și note de Toma Velici în colaborare cu Tudor Nedelcea, introducere de Eugen Simion, București, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2013, p. 547.

⁸ Ion D. Sîrbu, *Dansul...*, ed. cit., p. 167.

miră, rătăcește fără rost, se răzgândește, pleacă, se întoarce; este un animal tare comod, ciudat și ciufut. [...] Se bălăcește în apă, își freacă spatele de nisip, mormăie, brumăie, buruie la tot ce e viu, indiferent dacă e mișcător sau nemișcător... Vagabondează, într-o stare de nepăsare și lipsă de griji totală⁹. Crima este punerea acestei ființe pe cât de inefabile, pe atât de masive, în lanțuri. Iar crima și mai mare este domesticirea ei, obișnuirea cu lanțurile. În roman, copiii Lucian, Silvia și Roland își pun în cap să elibereze ursul din umilitoarea robie (pentru că nu chinurile aferente robiei sunt cele care deteriorează cel mai mult animalul/ființa umană, ci însăși condiția de rob), să-l redea codrului și demnității originare. Acțiunea reușește prin stabilirea unei relații afective cu animalul încarcerat, pe care copiii îl conduc spre codru, momindu-l cu mâncare, cântece și... țuică, dar mai ales sădindu-i încredere și cultivându-i atașamentul. Personajul filozof, măgarul Gary, este simbolul scepticului: acesta emite teorii care sunt complet împotriva scoaterii ursului din starea sa de sălbăticie. Odată domesticit, odată atașat de om, el nu va mai fi ce a fost. Ființei, crede Gary, nu trebuie să-i fie alterată esența, indiferent de scop. „Cine a căzut, spunea Gary, nu se mai poate ridica, cine a fost prins nu se mai poate elibera, cine a încăput în ghearele cruzimii și prostiei omenesti e pierdut odată pentru totdeauna!”¹⁰ Nu e greu de înțeles că reflecțiile în cauză oglindesc destinul biografic și politic al autorului, aflat, cum singur o spune în corespondență, „la sfârșitul vieții”. Reflecția trimite la destinul amar al celui încarcerat care, deși nu a cedat celor care l-au închis, deși a refuzat orice pact, a înțeles că cel mai mare rău îi fusese făcut prin însuși faptul de a fi devenit subiect al persecuțiilor. Faptul încarcerării aduce o gravă atingere ființei, atingere ce nu poate fi reparată. Aici este și o cheie de interpretare pentru subtitlul „Roman pentru copii și bunici”: cele două vârste se află în polemică în

ceea ce privește șansa recuperării ființei supuse robiei. Copiii cred că „orice ființă are dreptul să se întoarcă acasă la ea”, în timp ce Gary, bătrânul, crede că singura șansă sunt instinctele nepervertite. În ce-l privește pe ursul Buru, opinia lui Gary este: „Trebuie lăsat singur, trebuie lăsat în grija instinctelor sale de animal sălbatic. Pentru mine – care sunt un măgar foarte domesticit – toată viața s-a rezumat la lupta teoretică dintre sclavie și libertate: am scăpat din lanțurile sclaviei gândind *liber* despre lanțuri și sclavie. Buru e o fiară a codrului: adevărul său e codrul, libertatea sa e sălbăticia. [...] Un urs blând nu mai e urs: e ursulache, michiduță, martinică, mandea”¹¹.

Pe măsură ce „cazul” Buru se desfășoară, romanul devine un excurs filozofic asupra încarcerării, o alegorie a unui destin supus încarcerării. Pare că sinele auctorial încearcă, aici, să încheie socoteli, să tragă concluzii, să se supună unui proces complex de autorefecție și autorefecare, proces pe care îl descifrăm, în mecanismul său de adâncime, doar prin conjugarea ficțiunii românești cu mărturisirile epistolare: autorul se vede ca fiind în tinerețe ursul cel tânăr și lunatic, ursul care se bucură în mod gratuit de condiția sa, dar, din fericire, nu se vede la bătrânețe ca ursul Buru care se întoarce la carceră, ci ca bătrânul măgar Gary, pornit spre călătoria către dincolo rume-gând reflecției despre sensul vieții sale, al lumii și, până la urmă, al tuturor semințiilor care au născut-o. Fericirea de a se găsi în calea evenimentelor care întinează irecuperabil ființa originară. Reflecția aceasta este amara sa libertate, iar romanul poate fi citit și ca parcurs al unei experiențe traumatice tradusă în diferența de asumare a destinului, ilustrată prin comportamentul ursului Buru și cel a măgarului Gary, cele două avataruri pe care însuși autorul și le atribuie. Pentru că ursul Buru nu numai că se întoarce la locul încarcerării, dar și dansează, ceea ce înseamnă capitularea totală și îndepărtarea definitivă de esența propriei ființei: „Dar ursul nu-i slăbea din privire. Îi chema, îi

⁹ *Ibidem*, p. 164.

¹⁰ *Ibidem*, p. 235.

¹¹ *Ibidem*, p. 252.

provoca. Copiii îl priveau și ei amețiți de durere și decepție, fără reflexe, fără niciun gând. Ursul se desprinsese de zid, rămase tot în picioare, cu ochii galbeni tot ațintiți spre cei trei copii. Deodată, ca într-un coșmar, începu să-și legene mâinile pe sus, să se miște ritmic, într-un fel de bățaială solemnă, ultimă. *Buru dansa*¹².

Finalul reprezintă desfacerea lumii de magia încheagată miraculos în această vară a războiului. Copiii pleacă, și ei, de la Baci Simion și Tușa Verona, iar măgarul Gary ia, pentru ultima oară, calea codrului. Semnificativă este, aici, în sensul metatextual, viziunea asupra morții, care nu apare ca fapt fizic, concret, biologic, deoarece, așa cum spune înțeleptul Gary, nimeni nu a văzut măgar mort. Pentru că înțelepții, cei care au ales calea libertății interioare nu mor, ci se sustrag din lume pe calea unei reflecții care se reamestecă în spiritul lumii. Din păcate, reflecția este oglinda resemnării, dar a unei resemnări viguroase, grefate pe forța spirituală, o resemnare care, nu este, în niciun caz, expresia cedării, ci expresia alegerii conștienței și demne: „Un măgar nu e decât un *asinus*, mai bine zis un *asinus animatus*, o simplă virgulă între două certitudini. Pierd totul, fiindcă nu am fost decât un ridicol sclav al acestui Tot... Nu-i nimic. Codrul e mare, drumul e lung. Iar noaptea ce mă așteaptă e mai lungă chiar decât veșnicia relativă a tuturor filozofilor și religiilor din lume. Am zis!”¹³. Acesta este Gary, avatarul lui Ion D. Sîrbu, iar mesajul său final luminează retrospectiv întreg acest destin atât de particular în raportul său cu politicul și cu opresiunea.

Reflecțiile vizavi de sclavie și libertate, de integralitatea ființei, cu alte cuvinte, întreg sensul

parabolic al scrierii este susținut, din nou, de cuvintele autorului care explică miza poveștii, atunci când îi relatează lui Virgil Nemoianu, într-o scrisoare din 18 ianuarie 1984, întâmplarea reală auzită în parcul Bibescu din Craiova: „Când am debarcat la Craiova, în 1964, aveam la mine manuscrisul grăbit al unui roman pentru copii. A și apărut – în lumea copiilor, prin acest «De ce plânge Mama?», sunt foarte cunoscut. Ediție epuizată, acum nici a o reciti nu mai pot (unde ești copilărie, cu pădurea ta cu tot?); dar pe atunci făceam lungi plimbări prin

Parcul Bibescu din Craiova. În fundul lui exista un fel de Zoo în devenire. Stăteam cu orele privind în jos un urs carpatin, învârtindu-se în fundul unei grote de beton. Atunci am auzit o întâmplare reală: ea ar fi tema unui viitor roman pentru copii, pe care ar trebui să-l scriu, dacă nu aș avea lipsă la inventar circa 15 ani buni, irecuperabili. Trei copii (cam de vârsta fiului tău) au hotărât să elibereze ursul acela. Nu știu cum, au îmbătat paznicul, au flămânzit ursul, ca, într-o noapte, deschizân-

du-i grilajul de fier, să-l momească cu bucăți de carne, presărată din sută în sută de metri. Parcul e în marginea orașului, de acolo, printr-un hipodrom pustiu, printr-o amarnică, veche țigănie (pe care o studiez eu cu osebă osârdie futurologică) se poate ajunge la podul peste Jiu. De acolo, imediat, încep pădurile Bucovățului, ele se țin lanț până la codrii Băii de Aramă. Nu știu până unde au reușit copiii să momească ursul acela. (Au fost judecați pentru fapta lor de către organizația de pionieri.) Ceea ce pe mine m-a durut în această întâmplare (pe care i-am povestit-o lui Nego, în ultima noastră seară, dar

Dansul ursului este un roman autoreflexiv, o scriere cu cheie, a cărei subtilitate se regăsește, fără doar și poate, în seriozitatea asumării ei și ca roman pentru copii. Reușita constă în funcționalitatea perfectă a ambelor fețe ale scrierii, în țesătura ireproșabilă care suprapune două tipuri de lectură

¹² *Ibidem*, p. 278.

¹³ *Ibidem*, p. 281.

era amețit de bere, nu m-a înțeles), a fost un amănunt salvator pentru acei copii «răi»; și anume faptul că ursul, după ce s-a cam săturat de cărnurile înșirate de-a lungul acestui drum spre libertate, în loc s-o ia înainte spre codru, ca un prost ce era, a luat-o înapoi spre grota sa, unde... spre disperarea copiilor, s-a întors și s-a culcat să doarmă”¹⁴.

De aici pornește acest roman pe care l-am putea numi un roman autoreflexiv, o scriere cu cheie, a cărei subtilitate se regăsește, fără doar și poate, în seriozitatea asumării ei și ca roman pentru copii. Reușita constă în funcționalitatea perfectă a ambelor fețe ale scrierii, în țesătura ireproșabilă care suprapune cele două tipuri de lectură în spiritul perfect al unuia dintre crezurile autorului, atribuit Tușii Verona: „Lumea e plină de semne, semințe și oglinzi: semnele trebuie înțelese, semințele trebuie semănate, iar oglinzile trebuie privite cu mare, foarte mare atenție”¹⁵. *Dansul ursului*, o scriere meșteșugită, face trimiteri la viața reală a autorului prin toate aceste trei mijloace de semnificare: semne, semințe și oglinzi.

Și, ca o ironie, sau, cine știe, ca o dovadă că mesajele și codurile se înlănțuie după o logică a hazardului greu de urmărit, vine informația despre care scrie Clara Mareș în *Zidul de sticlă. Ion D. Sîrbu în arhivele Securității*: „În urma noilor informații legate de «intenția de evaziune», Securitatea decide, pe 20 aprilie 1973, deschiderea DUI nr. 4019, cu nume de cod «URSU»”¹⁶. ■

Ion D. Sîrbu, în 1964

(Fotografie din arhiva
Teatrului Național „Marin Sorescu” Craiova)

¹⁴ În vol. *Traversarea cortinei: corespondența lui Ion D. Sîrbu cu Ion Negoițescu, Virgil Nemoianu, Mariana Șora*, prefață de Virgil Nemoianu, ediție îngrijită de Virgil Nemoianu și Marius Ghica, Timișoara, Editura de Vest, 1994, p. 249-250.

¹⁵ Ion D. Sîrbu, *Dansul...*, ed. cit., p. 80.

¹⁶ Clara Mareș, *Zidul de sticlă. Ion D. Sîrbu în arhivele Securității*, prefață de Antonio Patraș, București, Editura Curtea Veche, 2011, p. 142.

Antiutopia balcanică

Abstract

Imediat după 1989, o mare speranță, dublată, uneori, de o utopică încredere în ceea ce sertarele scriitorilor români ar fi putut ascunde au marcat orizontul de așteptare al cititorilor familiarizați cu literatura română postbelică. Manuscrisele pe care tiparul nu le-ar fi îngăduit din cauza cenzurii ar fi așteptat răbdătoare vremuri mai prielnice ficțiunii la adăpostul simbolicele sertare. Ei bine, nu a fost nevoie de prea mult timp pentru ca speranța și încrederea să fie suplinate de dezamăgire. Puține s-au dovedit a fi operele scrise sub comunism și rămase nepublicate, apte să schimbe ierarhia literară. Inventată uneori *ad-hoc* sau măcar ajustată *post ludum*, se înțelege, tocmai „în părțile esențiale”, producția literară care nu a avut privilegiul publicării în regimul comunist s-a dovedit a fi mai degrabă o „literatură din sertare” (în sensul disocierii umoristice, dar nu întru totul lipsită de teme a lui Cornel Regman, din *Literatura de sertar și literatura din sertare*, în vol. *Dinspre „Cercul Literar” spre „Optzeciști”*, 1997), destul de inofensivă față de o ideologie pe care nu îndrăzneau să o dezavueze altfel decât în modul acceptat din strategii perverse chiar de cenzură, redus de obicei la parabola tulbure sau la mult gustatele „șopârle” care, oricât de feroase ar fi putut părea, rămâneau, totuși... „șopârle”. Una dintre descoperirile cele mai surprinzătoare de după 1989 a constituit-o literatura de sertar a lui Ion D. Sîrbu, membru al Cercului literar de la Sibiu.

Cuvinte-cheie: Ion D. Sîrbu, „Adio, Europa!”, utopie, antiutopie, literatură de sertar

In the aftermath of 1989, a great hope, accompanied, sometimes, by a utopian trust in what Romanian “bottom-drawers” writers might hide marked the expectations of readers who were familiar with the postwar Romanian literature. The manuscripts that could not have escaped censorship would certainly have waited in the symbolic bottom-drawers for times that would be more appropriate for fiction. Well, not before long, the hope and the trust were to end in disappointment. Works written under communism able to change the literary hierarchy and not published proved to be few. Sometimes invented *ad-hoc* or at least adjusted *post ludum*, of course, precisely in the “tender spots”, the literary production that did not have the privilege to be published during communism proved to be rather a “bottom-drawers literature” (according to Cornel Regman’s humorous dissociation, yet not completely unfounded, in *The Bottom-Drawer Literature and the Literature from the Drawers*, in the volume *From the “Literary Circle” to the “Generation of the ’80s”*, 1997), quite harmless towards an ideology that it did not dare to fight otherwise than in the way that censorship itself tolerated, that is perverse strategies such as the muddled parable or the much enjoyed “innuendos” which, no matter how scary might

have seemed, were no more than... “innuendos”. One of the most surprising discoveries after 1989 was Ion D. Sîrbu’s drawer literature, a member of the Literature Circle from Sibiu.

Keywords: Ion D. Sîrbu, “Farewell, Europe!”, utopia, anti-utopia, “bottom-drawer” literature

Profilul lui Ion D. Sîrbu, așa cum era el conturat prin opera publicată în timpul vieții, nu îngăduia și nici nu merita considerații prea elogioase din partea criticii. Motivele se cunosc. Prin filtrul cenzurii, îndoit de severă cu scrierile lui, au trecut, totuși, doar câteva texte dramatice cu parabola bine ascunsă și, înainte de orice, proza *Șoarecele B*. Prin *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*, corespondență (adunată, parțial, în volume precum *Traversarea cortinei* sau *Scrisori către bunul Dumnezeu*) și

romanele *Lupul și catedrala*, dar, mai ales, *Adio, Europa!*, autorul devine unul de primă mărime, dovedindu-se a fi una dintre marile conștiințe și, nu în ultimul rând, un scriitor rafinat, de o până atunci nebanuită artă a mănuii paradoxului.

Literatura postumă a lui Sîrbu justifică pe deplin prudența autorului de a nu încerca să o publice și amara sa conștiință, trădată în epistole, că tot ceea ce scrie este menit posterității, gloria îndreptățită fiindu-i refuzată. Ceea ce se observă la o parcurgere atentă a titlurilor reprezentative este

permanenta sa predispoziție pentru discursul subversiv, de factură antiutopică.

Volumul *Șoarecele B și alte povestiri*, apărut în 1983, dar adunând nuvele scrise în diverse perioade, anunța, prin unele texte precum *Doi intelectuali de rasă*, *Cimex lectularia*, *Perpetuum mo-*

bile, *Șoarecele B*, discursul elaborat, echivoc, cu dublă bătaie, ce va deveni predominant în *Adio, Europa!*. Cele mai bune dintre textele volumului, *Șoarecele B* și *Cimex lectularia*, reprezintă satire suficient de transparente la adresa regimului comunist, utilizând mijloacele alunecoase ale parabolei, construind, după cum bine observa I. Negoșescu, lumi ce pot fi echivalate cu „un produs artificial, al utopiei și terorii, cu pretenția de a se substitui nu numai libertății, dar și naturii. [...] Povestirile lui Sîrbu devin de la sine medi-

tații asupra *imposibilului imposibil ca posibil*”¹ [s.n.]. Este, de fapt, exact mecanismul devierii utopiei în opusul său, sub imperiul nefericit al planificării aproape geometrice a unei idei, doctrine, ideologii, puse acestea, teoretic măcar, chiar în slujba binelui.

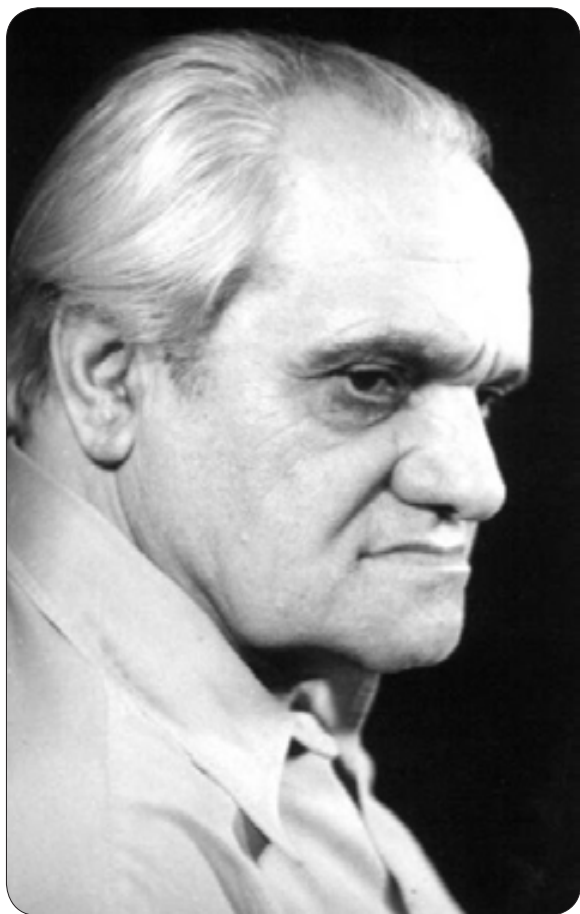
O figură aparte în istoria diarismului românesc face *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*, operă ce ezită a respecta regulile precise ale genului. Mai întâi, este de observat faptul că Ion D. Sîrbu nu și-a conceput jurnalul ca pe un spațiu dedicat exclusiv

autoscopiei, observației nemediate a intimității, ci mai degrabă l-a destinat contemplării și evaluării realității frustrante, ce îi stârnea reacții ostile. Discurs mai curând speculativ, care bate la porțile ficțiunii, jurnalul autorului a fost citit ca „o formă specială de antiutopie”², observându-se, în același timp, cu

Este de observat faptul că Ion D. Sîrbu nu și-a conceput jurnalul ca pe un spațiu dedicat exclusiv autoscopiei, observației nemediate a intimității, ci mai degrabă l-a destinat contemplării și evaluării realității frustrante, ce îi stârnea reacții ostile. Discurs mai curând speculativ, care bate la porțile ficțiunii

¹ I. Negoșescu, *Șoarecele B*, în vol. *Scriitori contemporani*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1994, p. 387.

² Elvira Sorohan, *Ion D. Sîrbu sau suferința spiritului captiv*, Iași, Editura Junimea, 1999, p. 50.

maximă îndreptățire, faptul că el „reflectă utopia compromisă în «Athanorul» socialismului românesc și oferă scheletul ideativ al unei antiutopii de coloratură orwelliană”³. Eul jurnalistului se convertește în text într-un Candid valah, lucid până la masochism, cu un umor dramatic, care construiește imaginea unei lumi pe dos din care nu poate evada și pe care o simte, prin urmare, ca pe o pușcărie. Nerămânându-i altă eschivă în fața brutalității unei lumi pe care o condamnă ca atare, „noul Iov” este nevoit să recurgă la refugiul în spațiul compensator și într-o oarecare măsură vindicativ al textului, de unde aplică aspre sentințe realității ce stă sub semnul unei istorii ce și-a ieșit din matcă și căreia nu îi poate opune decât propria gândire neînregimentată, mereu trează. Căci, el însuși o spunea, „luciditatea este libertatea celor lipsiți de libertate”. Dacă rezumăm, se observă cu ușurință că, în ciuda faptului că adoptă formula diaristică, acest text

al lui Ion D. Sîrbu construiește o lume nonfictivă congruentă cu universurile ficționale cu care antiutopiile clasice ne-au obișnuit. Și aici, ca și în 1984 sau *Brave New World*, îi este dat tot celui lucid să pătimească și să încerce, măcar prin gândire, să conserve minimul de independență necesar omenirii pentru a supraviețui.

Încheiat în anul 1985, când niciun semn nu prevedea prăbușirea comunismului la noi, romanul *Adio, Europa!* este, probabil, cea mai curajoasă, mai pătrunzătoare construcție epică de la noi ce încearcă să sancționeze un regim absurd, în care nu se mai pune preț pe om, ci pe funcționarea aberantă a unui mecanism politic ce se alimentează cu frica oamenilor, cu minciuna și demagogia pe care le întreține. De altfel, ne anunță o succintă notă editorială ce însoțește întâia ediție a cărții, defalcată, în 1992 și 1993, în două volume, autorul „nici nu a îndrăznit s-o predea editurii”. Lucru ușor de înțeles, dacă ținem cont că transparența textului este atât de evidentă, încât ar fi atras, cu siguranță, condamnarea scriitorului. Ceea ce încercăm să demonstrăm în continuare este faptul că, pe lângă multiplele „etichete” care i s-au atribuit și pe care le suportă, romanul poate fi citit ca o autentică antiutopie, respectând canoanele genului și contactând, premeditat sau nu, strânse legături cu exemplele clasice. Prin urmare, demersul meu nu țintește să acopere cât mai multe aspecte ale unui discurs complex, rafinat, baroc, ci să demonteze angrenajul antiutopic, pentru a descoperi cum funcționează acesta sub condeiul unuia dintre cei mai lucizi reprezentanți ai săi.

Un lucru desparte *Adio, Europa!* de celelalte utopii negative ce au acaparat, în veacul al douăzecilea, discursul utopic: distopia ar descrie, după Mircea Opriță și nu numai, „societăți ipotetice conținând imaginile unor lumi, prin definiție, mai rele decât cea contemporană autorului. De regulă, aceste societăți evolute negativ se plasează în viitor și, prin exagerarea unora dintre tendințele inacceptabile ale prezentului, spiritul utopic avertizează, în speranța

³ *Ibidem*, p. 119-120.

unei schimbări declanșate de șocul contactului cu reversul imaginii utopice”⁴. Aserțiunea își păstrează valabilitatea numai dacă judecăm regimul antiutopiei în funcție de unele capodopere ale genului, despre al căror aspect vizionar s-a vorbit în mod redundant, cu toate că nu întotdeauna cu temei: *Noi, Brave New World, 1984* ș.a. Numai că atât utopia, dar mai ales fațeta sa negativă sunt condiționate de un anumit climat socio-politic sau măcar se raportează permanent la acesta, reprezentând, de cele mai multe ori, reacții contrare. Într-un succint, dar foarte dens eseu despre utopie și ideologie, Paul Ricoeur observă faptul că discursul utopic, constituind, în fiecare realizare a sa, „tot atâtea variațiuni imaginative asupra puterii”, are o funcție implicită, dar esențială: aceea de a „mina din interior ordinea socială sub toate formele ei”⁵. Utopia negativă reprezentând, cum se crede îndeobște, o ipostază maturizată a celei dintâi, este limpede că o funcție curativă similară se transferă și asupra sa, poate chiar cu o intensitate sporită. Diferența este că utopia descrie o lume-model, pe care o opune celei reale, pe când antiutopia imaginează sau (atenție!) *radiografiază* o lume pe dos, aflată la antipodul perfecțiunii (f)rigide a primeia. Prin urmare, uneori, nu către un viitor bănuir a rezerva sumbre surprize își îndreaptă antiutopia săgețile, ci își asumă rolul de a descrie, evident, cu instrumentele ficțiunii, dar menținându-și rădăcinile în solul contin-

gentului claustant, o realitate aberantă, opresivă, de obicei aceea a unui regim totalitar. Prin urmare, romanul lui Ion D. Sîrbu nu este unul ce privește către un viitor îngrijorător, ci unul retrospectiv, care oglindește cu luciditate și curaj o societate meschină, din care valorile individuale sunt pe cale de a pieri. Nu altfel își înțelegea autorul propria operă, considerând-o, nu în ultimul rând, o mărturie asumată ca datorie a sa. De altfel, într-o scrisoare către Virgil Nemoianu, trimisă în timp ce cartea era în curs de elaborare,

Că romanul Adio, Europa! s-a vrut și operă de mărturisire, gest justițiar, așadar, reiese și din faptul că multe dintre personajele sale migrează din/în jurnal, text nu gratuit clandestin, cu evidentă intenție demistificatoare. Mai mult decât atât, narratorul pare a fi unul și același, bântuit de aceleași obsesii, de aceleași conflicte cu propriul trecut, de aceeași neaderență la prezentul corupt, care nu corespunde principiilor sale morale

scriitorul dă în vileg câte-va dintre intențiile sale, legătura cu România anilor '70-'80 fiind de la sine înțeleasă: „Romanul meu la care lucrez (mai ales nopțile, când dorm bine) îl visez ca un fals tratat de balcanologie, introducere în filosofia subistoriei, manual pentru uzul celor care confundă durerea cu suferința...”⁶. Nu este cazul să ridic aici măștile personajelor, de altfel operație la îndemâna oricui este, cât de cât, familiarizat cu sistemul de funcționare și conducătorii fostului regim. Ceea ce devine,

poate, mai interesant, este faptul că discursul antiutopic ajunge să își modifice coordonatele în funcție de rigorile la care contextul socio-politic îl obligă, căci utopia negativă nu poate rămâne, prin însăși natura ei, indiferentă față de o realitate pe care o demască prin mijloacele ironiei, satirei, pamfletului, dar și ale grotescului, caricaturii etc. Reprezentând, după cum s-a observat, „o punere în gardă”, aceasta se definește ca o moda-

⁴ Mircea Opriță, *Discursul utopic*, București, Editura Cartea Românească, 2000, p. 213.

⁵ Paul Ricoeur, *Ideologie, utopie și politică*, în vol. *Eseuri de hermeneutică*, traducere de Vasile Tonoiu, București, Editura Humanitas, 1995, p. 283.

⁶ Ion D. Sîrbu, *Traversarea cortinei. Corespondență cu Ion Negoitescu, Virgil Nemoianu, Mariana Șora*, Timișoara, Editura de Vest, 1994, p. 205.

litate de discurs prin excelență subversiv, al cărui alt pariu (în afara celui strict estetic) ar fi demascarea unei lumi nedrepte în alcătuirea sa. Că în cazul lui Ion D. Sîrbu romanul s-a vrut și operă de mărturisire, gest justițiar, așadar, reiese și din faptul că multe dintre personajele sale migrează din/în jurnal, text nu gratuit clandestin, cu evidentă intenție demistificatoare. Mai mult decât atât, naratorul pare a fi unul și același, bântuit de aceleași obsesii, de aceleași conflicte cu propriul trecut, de aceeași neaderență la prezentul corupt, care nu corespunde principiilor sale morale.

Cum se construiește toată această lume antiutopică, cum funcționează și cum își acordă tonul la realitatea pe care intenționează să o demaște? Citit cu un ochi străin, romanul propune o lume ficțională similară cunoscutelor antiutopii ale secolului al XX-lea. Intriga este simplă și nu are alt rol decât de a forma cadrul necesar conturării unui regim opresiv piramidal, cu personaje emblematice lipsite, parcă, de latura umană, simple rotițe într-un mecanism dirijat dintr-un intangibil centru. Ion D. Sîrbu folosește strategia

*Ion D. Sîrbu folosește
strategia parabolei nu
neapărat din prudență,
căci vălul pe care îl aruncă
asupra realității este
suficient de străveziu pentru
a nu deforma esențial ceea ce
acoperă, cât mai curând din
nevoia de a lăsa impresia
ficțiunii, respectând o
convenție care intensifică
aspectul de avertisment al
textului*

parabolei nu neapărat din prudență, căci vălul pe care îl aruncă asupra realității este suficient de străveziu pentru a nu deforma esențial ceea ce acoperă, cât mai curând din nevoia de a lăsa impresia ficțiunii, respectând o convenție care intensifică aspectul de avertisment al textului.

Candid Dezideriu, „fost profesor de fostă filosofie idealistă”, care poartă în spate povara unei condamnări de zece ani pe motive, evident, politice, devenit între timp „inspector cu ortografia” pe lângă Combinatul de Panificație și Vinalcool, are ridicola neșansă de a declanșa un șir de evenimente care, asemenea avalanșei, vor stârni altele și altele și tot așa până ce cutremurul

provocat se va apropia de vârful ierarhiei politice. Gestul personajului, în intenție nevinovat și firesc în orice lume normală (cum nu este cazul celei care a spus adio Europei) atrage atenția prin efectul invers proporțional pe care îl stârnește: el râde de faptul că pe unul dintre panourile publice numele lui Karl Marx este trecut în locul celui al lui Karl May, ca autor de literatură științifico-fantastică. Numai că în lumea Isarlâkului, „cine râde își ia rămas bun și de la trecut și de la viitor”, constată înțeleptul și proteicul Sommer la un moment dat.

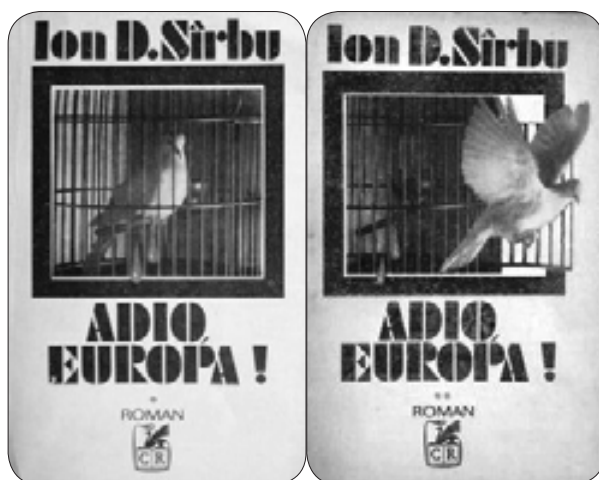
Evenimentul–resort al întregului ghem de intrigi și situații conflictuale ce îi vor urma amintește, prin banalitatea sa, de cel similar dintr-un roman al cehului Milan Kundera, *Gluma*, în care ironicul Ludvik își hotărăște soarta ticluind o farsă naivă, fără nicio intenție subversivă. Faptul că o situație atât de inocentă sau, să acceptăm, o simplă gafă, izvorâtă din pripita pornire a personajului de a nu-și reprimă pornirile elementare, stârnește o asemenea furtună, declanșează în interiorul sistemului politic o serie de evenimente ce se derulează, parcă, urmând principiul do-

minoului, accentuează, de fapt, ideea că regimul oligarhic al Isarlâkului este, în fond, un castel construit din cărți de joc, a cărui soliditate aparentă e întreținută numai apărând cu orice preț această firavă bază și „educându-i” pe ceilalți să o creadă solidă, temeinică.

Avem de a face fix cu decalajul dintre mirajul utopic și ceea ce se ascunde în spatele acestui discurs mistificator – lucru perfect perceput de autor, care își pune eroul să mediteze pe marginea acestei discrepanțe: „Orice realitate declarată sacră și infailibilă, glosează Candid, se mută din realitate în metafizică, devenind poveste, dogmă, speranță sau coșmar

transmندان”. Este (v-ați dat seama) exact ceea ce au enunțat mulți dintre teoreticienii utopiei, anume faptul că, pusă în practică, atunci când e silită să își demonstreze funcționalitatea, aceasta devine antiutopie concretă. Unul dintre cei mai subtili cercetători ai fenomenului, Jean-Jacques Wunenburger, observa succint acest mecanism: „Societățile totalitare sunt deci exemplul cel mai avansat al nemăsurii care se instalează în om când el încearcă să pună utopia să treacă prin poarta strâmtă a istoriei. Construind o lume pe modelul unei închipuiri, ale cărei simptome atestă deja inspirația echivocă, omul nu mai recunoaște ireductibilele frontiere dintre real și ireal”⁷. Așa stând lucrurile, orice antiutopie construiește o lume care își trage vigoarea tocmai din întreținerea iluziei, de fapt din autoritatea pe care discursul utopic i-o poate conferi.

Cum funcționează această ecuație în romanul lui Ion D. Sîrbu? Nu diferit de celelalte antiutopii, întrucât respectă aceeași cunoscută schemă, același tipar propriu genului. Acțiunea (atâta câtă e) se petrece în Isarlâk, municipiu al provinciei Alutania, în care personajul narator este exilat. Numai că Isarlâkul antiutopic este cu totul altceva decât spiritualizata cetate a lui Ion Barbu, iar autorul trebuie să fi premeditat contrastul dintre cele două ipostaze. Acestui oraș damnat, emblemă a unei lumi pe dos, naratorul îi opune imaginea Genopolisului, spațiu al tinereții sale, zugrăvit în culori utopice, de fapt, simbol al normalității, al libertății – semn că, într-o lume infestată ideologic, normalitatea devine pură utopie îndreptată către trecut, resuscitată de nostalgia subversivă prin ea însăși a unor inadaptați, victime sigure ale presiunilor istoriei. Faptul că întregul univers ficțional, oglindire a celui real, este unul turcit, își are semnificațiile sale: Sublima Poartă dictează de undeva, de deasupra tuturor, Magnificul tronează într-un univers lipsit de umanitate, împânzindu-și autoritatea cu ajutorul omniprezentei Agii, Tutilă Unu, Tutilă Doi, Osmanescu, Caftangiu,

poetul patriotard Omar Omarovici Kaimacov, Winter și chiar Sommer sunt pioni mai mult sau mai puțin importanți într-un sistem de factură totalitară în care nu cred necondiționat, dar de care se tem și cu ajutorul căruia, demonstrându-și obediența, pot trage anumite foloase. Așa încât, observă plastic Eugen Simion, „romanul este o parabolă cu pânțele desfăcut”⁸.

Să ne oprim, mai întâi, asupra acestui univers corupt la toate nivelele, căci el constituie, de fapt, principalul obiectiv al antiutopiei, prin autocrația sa aberantă, neacordând nicio șansă individului. Coordonatele sale esențiale sunt precis conturate încă din primul capitol al romanului: „Până și trecutul istoric, notează, desigur ironic, naratorul, devenise nou sub avalanșa frenetică și optimistă a ultimului val de renaștere și reconstruire. Se vorbea repede, se gândea în viteză; totul începea, nimic nu se termina, cu planurile eram de mult în mileniul viitor, cu fapta ne mențineam șmecherește într-un fel de ev mediu întâmplător – nu asta era important, miraculoasă mi se părea [...] această dialectică împăcare, pe planul subconștiințelor, a oricărei contradicții între vorbă și faptă, între realitate și laudă, între visul-vis și baza sa materială”. Este sintetizată aici, la modul cel mai acut, procedura impunerii unei ideologii castratoare a personalității. Ca și în 1984,

⁷ Vezi Jean-Jacques Wunenburger, *Utopia sau criza imaginarului*, traducere de Tudor Ionescu, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2001, p. 272.

⁸ Eugen Simion, *Fragmente critice*, IV, București, Editura Univers Enciclopedic, 2000, p. 283.

trecutul este, evident, reinterpretat, măsluit și chiar reinventat. În locul vechilor tradiții, al valorilor autentice, guvernează lichelismul, corupția, delațiunea, intrigile mârșave, toate atribute ale unei lumi „turcite”, în care nu mai există niciun hiatus între realitate și aparență, în care, de fapt, omul este silit să accepte aparența, neîndrăznind să pătrundă adevărata față a lucrurilor. „Omul nou”, rezultat al procesului de spălare a creierului cu detergenții propagandei, al *mancurtizării* sau al „lobocoagulării prefrontale”, acceptă acest lucru cu imperturbabilă suficiență, care merge până la mulțumirea de sine, hrănită de mândria de a participa la consolidarea unui sistem pe care nu îl percepe într-o lumină verosimilă. Acest proces de mancurtizare a individului, propriu oricărei antiutopii, este surprins cu maximă claritate, dar și cu lucidă vervă satirică, de Ion D. Sîrbu în romanul său („Suntem cum suntem pentru că așa am fost planificați să fim”, declamă ritos, cu un cinism îngrijorător, Osmanescu, bântuind gândurile personajului narator).

Este sintetizată aici, la modul cel mai acut, procedura impunerii unei ideologii castratoare a personalității. Ca și în 1984, trecutul este, evident, reinterpretat, măsluit și chiar reinventat. În locul vechilor tradiții, al valorilor autentice, guvernează lichelismul, corupția, delațiunea, intrigile mârșave, toate atribute ale unei lumi „turcite”, în care nu mai există niciun hiatus între realitate și aparență, în care, de fapt, omul este silit să accepte aparența, neîndrăznind să pătrundă adevărata față a lucrurilor

Unul dintre cazurile cele mai reușite (pe lângă nașul Tutilă Doi și ceilalți aparatnici ce populează paginile cărții) este cel al poetului Omar Omarovici Kaimacov, unul dintre clasicii în viață, efigie a noului intelectual, pentru care compromisul este un stil de viață, delațiunea – o profesie, iar cultul celor puternici – o datorie majoră. „E adevărat, mărturisește acesta, într-un exces de sinceritate stârnit de lăcomia sa potatorică, sunt laș, fricos, poltron, lingușitor, lichea, turnător, curvă, linge-blide – dar toate acestea în limitele decenței și ale bunului-simț. Istoria ne obligă, toți suntem lingăi – nu-i așa? –, numai ce-i de lins alegem fiecare după nevoi și posibilități.” Câteva momente mai târziu, acesta își continuă pledoaria, complet euforizat de propria-i abilitate de a se descurca, de ceea ce, în viziunea sa, nu înseamnă decât simț practic: „Sunt total lipsit de caracter. Sepia se apără improșcându-și cerneala în jur, dihorul se apără împruțându-se. Eu îmi voi apăra pielea și onoarea turnându-vă pe toți. În versuri și cu ilustrații color. Sunt eu unul vopsit acum, dar mâine, când voi scrie declarația, vă aranjez, mama voastră de reacționari, toți sunteți împotriva Maicăi Rosia, vă arătăm noi cine pe cine va regula. Istoria e în mâinile noastre...”. Bardul convertit apără, prin urmare, „valorile” induse de regimul pe care îl slujește, pilonii pe care acesta se susține. Ca în orice antiutopie, sistemul valoric este răsturnat, și aici, tocmai prin mijloacele propagandei.

Cum altfel poate funcționa un asemenea regim decât cu ajutorul discursurilor agitatorice, creatoare ale limbajului de lemn? Considerată de Françoise Thom drept unul dintre „instrumentele esențiale ale puterii”, această formă de *newspeak*, observată perfect de Orwell, devine, în fond, un artefact ce semnalează o altă cutumă de gândire, căci „dubla gândire” devine și ea tic de bun augur pentru cel care își propune să supraviețuiască. Folosit de putere, devenit, de fapt, modalitatea de exprimare oficializată, acesta trebuie adoptat de fiecare, chiar dacă

e „o specie a limbajului din care vorbitorul e absent”, care „curăță terenul de orice formă de autenticitate”⁹.

Dar cum mai poate fi tolerată autenticitatea într-un regim care încearcă să suprimă orice umbră de personalitate în individ? Florica, unul dintre personajele luminoase ale cărții, vorbește, la un moment dat, despre acest proces fast: „... orice om deștept își pregătește copii asigurându-le cel puțin două minți, două inimi, două fețe: dar mai ales, două limbi diferite. Nu se poate altfel. Una în care vor fi siliți să-și câștige pâinea [...] și alta cu care, seara, să poată să vorbească omeneste cu ai săi, cu Dumnezeu, îngânând o vorbă și o rugăciune, ferită de rântașul coclit al popilor și predicatorilor din ședințe”. Pentru a supraviețui, cel ce dorește să-și păstreze măcar libertatea interioară (*id est*, am văzut, luciditatea)

se vede nevoit să se dedubleze, să intre în jocul sistemului. Atunci când este surprins la nivelul celor din oligarhia Isarlâkului, limbajul de lemn devine țintă a satirei și parodiei autorului, operație care se realizează, ca și la Platonov, în *Cevengur*, dar mai ales în unele texte mai scurte, precum *Groapa de fundație*, *Ca să fie (O cronică a sărăcimii)* și *Marea din adâncuri*, prin îngroșarea până la absurd a unui angrenaj care și așa pierduse aproape orice contact cu realitatea pe care pretindea a o numi. Ca și în cazul marelui și la fel de nedreptățitului scriitor rus, Ion D. Sîrbu realizează o adevărată „comedie a limbajului”¹⁰, punându-l sau pe calapoade nepotrivite sau, pur și simplu, vulgarizându-l atunci când acesta este folosit de așa-numiții „susnici”, reprezentanți ai

puterii ce au pervertit până și duhul limbii naționale. Faptul că fatalul *newspeak* devine aproape normă pare a fi fost justificat de autor într-una din numeroasele aserțiuni cu valoare aforistică ce îi împânzesc jurnalul: „Limba e termometrul prudenței sau lașității populare”.

Cum altfel se putea impune un asemenea regim politic decât prin cultivarea fricii? Agia este instituția care slujește implementării terorii. „Frica, FRICA politică, observă neputincios Candid, de mult nu mai e un simplu sentiment, ci o valoare, un sistem întreg de valori suprapsihologice: morale, metafizice, soteriologice.” Puterea pe ea se sprijină, pe implementarea ei la toate nivelele. Diferite simboluri ale ei circulă nestingherite prin Isarlâk, la lumina zilei, tocmai pentru a o întreține: pedepsele se aplică în văzul tuturor, un camion negru

Un nevăzut „minister al adevărului” pare să dirijeze acest sistem de inculcare a terorii, care transformă oamenii în simple marionete. În Adio, Europa!, frica pare să ia locul somei din Minunata lume nouă a lui Huxley, iar efectele sale nu sunt cu nimic mai prejos decât acelea ale drogului din celebra antiutopie a englezului

bântuie liniștea locuitorilor, intimidând numai sau chiar ucigând (în cele din urmă chiar și pe Olimpia, protectoarea eroului, spiritul pragmatic al cuplului). Un nevăzut „minister al adevărului” pare să dirijeze acest sistem de inculcare a terorii, care transformă oamenii în simple marionete. În *Adio, Europa!*, frica pare să ia locul somei din *Minunata lume nouă* a lui Huxley, iar efectele sale nu sunt cu nimic mai prejos decât acelea ale drogului din celebra antiutopie a englezului.

Așa cum este ea zugrăvită, lumea din romanul lui Ion D. Sîrbu este una coșmarescă, o imagine nedisimulată a iadului comunist. Nu întâmplător, s-a observat¹¹, câteva din drumurile personajului principal amintesc în mod direct

⁹ Andrei Pleșu, *Limbaje de lemn*, în vol. *Chipuri și măști ale tranziției*, București, Editura Humanitas, 1996, p. 324, 326.

¹⁰ Antonio Patraș, *Ion D. Sîrbu – de veghe în noaptea totalitară*, Iași, Editura Universității „Al.I. Cuza”, 2003, p. 225.

¹¹ Georgeta Antonescu, *Adio, Europa!*, în vol. *Dicționar analitic de opere literare românești*, vol. I, coordonare și revizie științifică: Ion Pop, București, Editura Didactică și Pedagogică R.A., 1998, p. 21.

de situații simbolice ale inițierii, printre care coborârea în infern. Într-adevăr, prefer să cred că funcția acestor aspecte ale intrigii este mai degrabă una simbolică, în spiritul romanului secolului al XVIII-lea care, în principal, i-a slujit drept model autorului, decât să mă hazardez în afirmații despre epicul ce te ține în suspans, reluând discursul prozei polițiste, în special în partea a doua a romanului, așa cum consideră Dumitru Micu într-un articol descriptiv până la rezumarea seacă a textu-

lui¹². Adevărul, observat, de altfel, de cele mai multe ori, este că în roman atât epicul, cât și personajele sunt excesiv schematizate, reduse la minimul de coerență necesar încheșării unei atmosfere și ambianțe specifice antiutopiei. Ca în mai toate exemplele genului, personajele sunt simple purtătoare ale unor principii, ale binelui sau ale răului: maleficelor apariții din tabăra puterii (Osmanescu, Ilderim, Tutilă Unu, Tutilă Doi, Caftangiu, Omar Omarovici Kaimakov) li se opun marginalii, cei care încearcă să-și păstreze nealterată doza de umanitate, precum Candid De-

zideriu și înțeleapta sa soție Olimpia, Marin și Florica, șoferul Brutus Burra, baci Vasile, Moșul (personaj exclusiv simbolic, reprezentând, poate cam tezisat, dar cu un benefic rol antitetic, tradiția de bun-simț, valorile esențiale înăbușite în popor). Numai că, în mod aparent paradoxal, acestea nu se diferențiază prea mult prin limbaj, ci numai prin bagajul ideatic pe care îl trădează, din convingere sau din simplu joc al conjuncturii. Toți țin discursuri, în orice situații, despre orice, dar mai cu seamă despre noile

făgașe ale istoriei, fiecare apărând cauza, dreptă sau nu, căreia îi slujesc. Lipsiți, parcă, de viață, oricum fără a avea privilegiul verosimilității, cei drepti și, prin urmare, asupriți, constituie, mai degrabă, „fețe diverse ale aceluiași personaj cugetător, *alter-ego*-uri ale lui Candid, parteneri imaginari de dialog”¹³.

Acest lucru i s-a reproșat cel mai adesea romanului: că se mulțumește să construiască o lume de fanteze, de „crochiuri”, în care, în afara

lui Candid și a Olimpiei (și ei având o plăcere rablaisiană de a ține „conferințe” sau, cum singuri se amuză, „seminarii” în patul conjugal), toți ceilalți sunt simpli figuranți, mai degrabă oratori abili decât ființe credibile chiar în lumea ficțională pe care romanul o propune. Se creează, astfel, de ce să nu recunoaștem, impresia unei monotonii, dată, de regulă, de tonul monocord al prelungitelor discursuri, fiecare în parte având valoarea unui eseu reușit. De altfel, așa se poate justifica și una dintre convențiile desuete pe care textul le mai

Discursurile eseistice ale personajelor, chiar dacă impun un ritm mai lent lecturii, își îndeplinesc rolul de punere în gardă, inerent oricărei antiutopii. Să nu uităm că
Adio, Europa! *este o utopie negativă care radiografiază o epocă întunecată, de aceea nu putea ocoli aspectele satirice, parodice, pamfletare, arme subtile ale celui ce știe că trebuie să mărturisească*

folosește: rezumarea intrigii fiecărui capitol încă de la începutul său, semn clar că nu asupra desfășurării epice se încearcă a se dirija atenția cititorului.

Prin urmare, odată înțeleasă formula romanului, ea trebuie acceptată: Ion D. Sîrbu nu a intenționat să dea un roman realist, nici măcar unul parabolic realizat cu mijloacele verosimilității; el nu este un „creator” de caractere, ci un abil orchestrator al unui „lung discurs care comunică o stare de revoltă specifică intelectualului din est”¹⁴. Este aceasta

¹² Dumitru Micu, *Cealaltă față a Isarlăkului*, în „Caiete critice”, nr. 10-12/1995, p. 197.

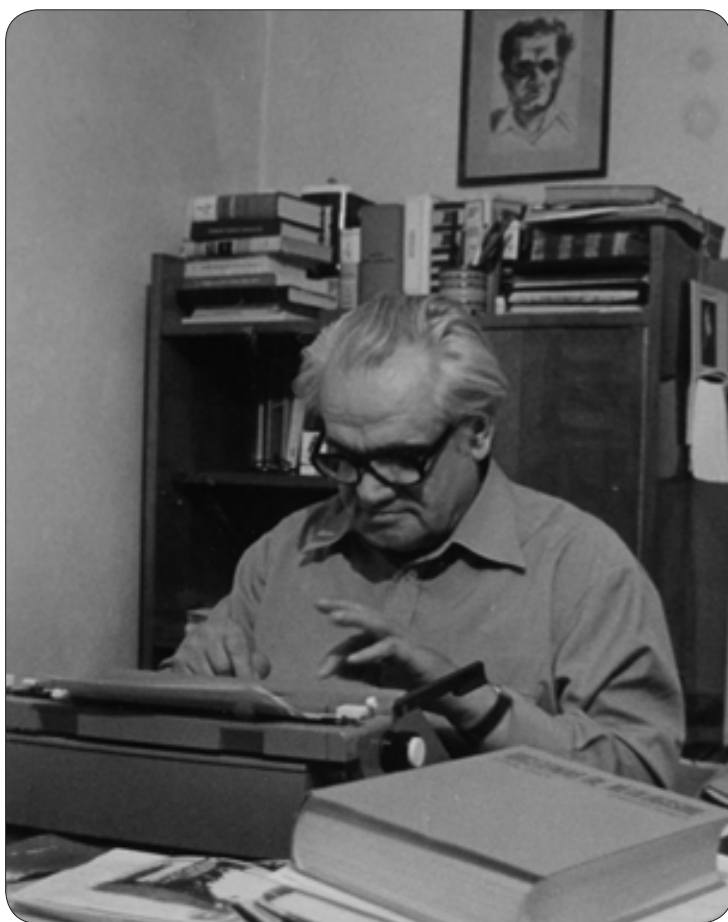
¹³ Antonio Patraș, *op. cit.*, p. 220.

¹⁴ Eugen Simion, *op. cit.*, p. 292.

o fericită formulă care definește pertinent natura romanului *Adio, Europa!* și tocmai de aceea nu trebuie căutat în carte altceva decât ea însăși intenționează să ofere. În plus, tocmai cu ajutorul acestor multiple discursuri textul devine un pamflet bine strunit, căci, ne spun specialiștii, pamfletul este în primul rând o „artă a elocvenței”¹⁵, un „agent-constructor de istorie, o istorie mai aproape de adevăr”¹⁶, printre motivațiile obiective ale căruia se numără, în general, imposibilitatea exprimării fățișe a unei opinii liber consimțite, care trebuie să se ascundă sub umbrela protectoare a unui discurs disimulat, subversiv. Toate aceste lucruri se realizează, în romanul lui Sîrbu, în primul rând prin intermediul discursurilor eseistice ale personajelor, care, dacă impun un ritm mai lent lecturii, își îndeplinesc rolul de punere în gardă, inerent oricărei antiutopii.

Să nu uităm că *Adio, Europa!* este o utopie negativă care radiografiază o epocă întunecată, de aceea nu putea ocoli aspectele satirice, parodice, pamfletare, arme subtile ale celui ce știe că trebuie să mărturisească.

Destinul personajelor mai pregnant conturate în carte este și el unul propriu acestui tip de discurs care este utopia negativă. Candid Dezideriu, căruia chiar numele pare a-i hărăzi o soartă deloc privilegiată într-o lume din care candoarea și dorința au fost de mult exilate, este, de fapt, un *raisonneur* al normalității într-un context contaminat de boala totalitară a istoriei. Izolarea sa vine din faptul că el se încăpățânează să păstreze nealterate principiile vechi ale Genopolisului, ineficiente în prezentul Isarlâkului. Prin urmare, el este un

„utopic *autocefal*” [s.n.], vină de neiertat, care îi fixează un statut de autist în lumea barbară la care nu aderă. De aceea, el este, asemeni lui D-503 din *Noi* de Zamiatin, lui John Sălbaticul din *Minunata lume nouă* proiectată în culori sumbre de Huxley sau lui Winston Smith din *1984*, un inadaptat și, prin urmare, un posibil revoltat. Absurdității unui univers totalitar care reduce indivizii la simple roțițe ale unui mecanism, el nu îi poate opune decât propria gândire neînregimentată, propriul sistem etic de la care nu abjură, dar acestea nu pot reprezenta decât forme de rezistență *interioară*, care îi înlesnesc un compensatoriu confort în fața propriei conștiințe. Numai că într-o societate ce valorifică doar virtuțile colective, individualismul devine o periculoasă formă de

¹⁵ Cornel Munteanu, *Pamfletul ca artă a elocvenței*, în vol. *Pamfletul ca discurs literar*, București, Editura Minerva, 1999, p. 73-93.

¹⁶ *Ibidem*, p. 47-48.

eschivă, ceea ce atrage și urmările: Candid este nevoit să suporte toate consecințele neaderenței sale la realitate, ale lipsei cameleonismului, de la izolarea socială, până la pierderea mult iubitei sale soții și, în cele din urmă, la propria anulare ca individ (cel de-al doilea epilog al romanului, intitulat *În loc de testament*, similar cu finalul antiutopiei lui Orwell, ni-l arată pe nefericitul intelectual „autocefal” internat într-un ospiciu, scos, așadar în afara vieții, învins). De altfel, el are mereu conștiința că nu poate fi decât o victimă și tocmai din permanenta conștientizare a acestui risc, asumat până la capăt, se alimentează tragedia sa.

Romanul devine, astfel, și un tratat de „victimologie”, presupusă știință mult mai potrivită în lumea deloc mistificată pe care o radiografiază. Candid sintetizează el însuși acest sumbru concept, nicidecum străin sau nepotrivit unei realități pe care, încercă să spună autorul, nu avem voie să o uităm: „Dacă prin criminologie

se înțelege disciplina care studiază cauzele și urmările unei crime, adică metodele prin care e descoperit, dovedit și pedepsit, conform legilor, un om ce a comis o crimă, prin victimologie eu înțelegeam să studiez cauzele și urmările faptului de a deveni și a rămâne o victimă nevinovată (a legilor, a istoriei, a nebuniei celor care dictează și legile, și istoria); deci urmărirea, descoperirea și absolvirea de anonim a acelor victime ale căror criminali se plimbă sănătoși, dorm liniștiți, primesc în tribune defilarea copiilor fostelor victime sau a taților viitoarelor

victime”. Este enunțată aici, de fapt, tragedia în care istoria a aruncat, în secolul trecut, popoare întregi. De aceea, ca orice antiutopie, romanul lui Ion D. Sîrbu merită citit și cu un ochi căruia să nu-i scape aspectul de „carte de confesiuni” (sintagma îi aparține chiar autorului), de avertizare, de încercare mai degrabă compensato-

rie, decât pragmatică, de demascare a unui regim absurd, în care sunt puse sub semnul întrebării toate valorile care, secole de-a rândul, au călăuzit omenirea. Numai că discursul lui e receptat cu întârziere, într-o altă realitate, nu mai puțin ruinită, urmare a totalitarismului aberant radiografiat în roman.

Despre 1984 al lui Orwell un filosof ca Richard Rorty, observându-i regimul de scriere subversivă, cu rol prevestitor însă, opina că receptarea sa va depinde „de contingențele viitorului nostru politic: de genul de oameni care vor revedea trecutul nostru, de modul în care evenimentele din secolul următor

le vor reflecta pe ale noastre...”¹⁷. Dat fiind că utopia negativă a lui Ion D. Sîrbu oglindește și judecă fără milă o lume abia apusă, care își arată din plin urmele și astăzi, de a cărei amintire nu ne vom putea debarasa cu ușurință, s-ar putea spune că romanul nu și-a câștigat, încă, toată gloria. Parabolele, distopiile revin în actualitate, ceea ce e un simptom alarmant. *Adio, Europa!* e o carte care nu și-a consumat potențialul, chiar dacă a fost, între timp, lăsată în umbră de jurnalul și corespondența autorului. ■

Dat fiind că utopia negativă a lui Ion D. Sîrbu oglindește și judecă fără milă o lume abia apusă, care își arată din plin urmele și astăzi, de a cărei amintire nu ne vom putea debarasa cu ușurință, s-ar putea spune că romanul nu și-a câștigat, încă, toată gloria. Parabolele, distopiile revin în actualitate, ceea ce e un simptom alarmant. Adio, Europa! e o carte care nu și-a consumat potențialul, chiar dacă a fost, între timp, lăsată în umbră de jurnalul și corespondența autorului

¹⁷ Richard Rorty, *Ultimul intelectual din Europa: Orwell despre cruzime*, în vol. *Contingență, ironie și solidaritate*, traducere de Corina Sorana Ștefanov, București, Editura All, 1998, p. 267-268.

TARA

Director:
GRIGORE POPA

DECE?

„După căderea
legionarilor, încep să
scriu la «Țara» lui
Grigore Popa. Îndrumat
în gazetărie de Tiberiu
Rebreanu, care m-a iubit
mult și care din cauza
mea a fost dat afară din
redacție. Scriu despre
mineri, muncitori.”

Ion D. Sîrbu, 1985

Cărbuni de întunerec prin galerii.
Minerii răsuflă greu; munca încăl-
zește sângele, praful întuneacă gân-
durile, sgomotul tocește simțurile.
Trupurile stoarse de vlagă, ard
flăcări de carne.

Dincolo de obidă, încălzește gân-
dul dejunului.

Ora 10.

Minerii se îndreaptă spre polița
bucăților de pâine și slănină. Ochii
lucesc a foame, gurile scuipe praf,
măinile tremurate șterg broboane
reși de sudoare.

Scântee în întunerec, carne de
bricege și dinți lacomi.

O înjurătură răgușită curmă me-
stecul hulpav al gurilor:

— „Dumnezeul lor de șobolani;
mi-au furat pâinea!”

Un stomac flămând, un gând ars
și un pumn strâns, spintecă întune-
recul.

Dincolo de negură, orbăcie surd
durerea unui spin:

— „Dece?”

Cărbuni. Șobolani. Întunerec.

P. Trileanu

Cultură și Industrie

Ceeace se remarcă în primul rând
de către cercetătorii fenomenului
industrial în România, este așa zisa
„sterilitate culturală”, pe care o în-
fălnești pretutindeni unde, în câ-
teva decenii, sub presiuni de natu-
ră economică, s'a trecut dela un stil
de viață agrară (deci pur româneas-
că), la unul industrial.

În urma acestei desrădăcinări, su-
fletul românesc, structurat domol
prin fumuri de veacuri, scurs mol-
com pe liniști de plaiuri, ondulat în
ritmul unei doine și frământat în
fulgerul unei balade, s'a simțit deo-
dată strein în noul climat, unde în
locul florilor, al fluerului, al stele-
lor și al turmelor blânde, au apărut
coșurile de fabrică, sirenele răgu-
șite, atelierelor murdare și galeriile
întunecate.

Apare deci în mod fatal acea „ste-
rilitate culturală” adică impotența
de revelare a subconștientului co-
lectiv (alterat și desrădăcinat) nici
măcar în hotarele modeste ale unei
culturi minore.

Explicația acestui fenomen, tre-
buie căutată în dezechilibrul stilis-
tic produs, în prăpastia căscată în-
tre cele două lumi: cea veche, pă-
răsită, care și-a reținut egoistă și
atributul ei cel mai scump, fertili-
tatea culturală specifică și cealaltă
lume, în germe, care încă nu s'a
conturat în deajuns pentru a-și pu-
tea permite luxul unei înfloriri ar-
tistice.

Și apoi, chiar în climatul extern
există ceva care ucide, care înlătură
orice eventuală scântee de frumos.
Ceea ce se observă mai întâiu la
muncitorii de curând veniți dela
brazdă, e o delăsare silită și dure-
roasă a tot ceea ce a constituit în-
ainte pentru ei, frumos și farmec.

În primii ani de trăire în colonia
proletară, parcă mai apar scântee
de suflet, în floarea vreunui vers,
în ironia unei zicale, sau în plânsul
unei doine înstrăinate. Dar aceste
epave ale vechii lumi dispar trep-

tat-treptat cu generația a doua,
pentru că numai după o jumătate
de veac, să poți vedea un grup de
oameni întunecați și murdari, cari
în afară de nume și de origină, și
nu aibă nimic românesc.

Disparând cultura, unirea spiri-
tuală a sufletului cu natura exte-
rioară, ne întrebăm ce le-a mai ră-
mas acestor oameni și ce li mai le-
gă de marele suflet al Națiunii?

Aproape nimic!

Pământ nu mai are, turmele au
rămas în munți, portul și l-au mur-
dărit orașenește. Sufletul lor, în-
griț de fum, asurzit de sgomot,
murdărit de praf, nu cunoaște lu-
mina, frumosul și cată tot numai
spre străfundul negru al gândurilor
flămânde.

Aici se întrevede posibilitatea u-
nei renaționalizări prin cultură. Ar
trebui lăuți de mână acești oameni,
și duși încet spre comorile adevă-
ratului suflet românesc, purtați din
nou pe plaiuri, încântați iarăși prin
doină și îndărjiți prin sunete de cân-
tee haiducesc sau dor de pribegie.

Ar fi o mare regăsire a unor sa-
flete pierdute!

D. Sîrbu

Dialog cu actorul Emil Boroghină:

„Ion D. Sîrbu, acela pe care l-am cunoscut...”

Abstract

Actorul Emil Boroghină, societar de onoare al Teatrului Național „Marin Sorescu” Craiova, fixează, în acest dialog, momente petrecute în preajma lui Ion D. Sîrbu, dar și felul în care a înțeles să onoreze posteritatea scriitorului. În 1964, când Ion D. Sîrbu devenea secretarul literar al Naționalului craiovean, funcție pe care o va îndeplini până la pensionarea medicală din 1973, Emil Boroghină făcea deja parte, de un an, din colectivul artistic al Teatrului, apropiindu-se de fostul universitar, trecut și printr-o grea detenție politică. Tânărul actor a participat, cu secvențe recitative, la conferințele experimentale organizate de secretarul literar. Răspunsurile actorului au însemnat, pe lângă evocări afective, și o importantă preocupare arhivistică despre activitățile lui Ion D. Sîrbu de la Național craiovean.

Cuvinte-cheie: Ion D. Sîrbu, Emil Boroghină, Teatrul Național Craiova, secretariat literar, conferințe experimentale, dramaturgie, literatură

In the following dialogue, Emil Boroghină, actor and honorary member of the “Marin Sorescu” National Theatre from Craiova, highlights the moments spent near Ion D. Sîrbu, as well as the manner in which he honours the writer’s posterity. In 1964, when Ion D. Sîrbu became the literary adviser of the National Theatre from Craiova, a position he would hold until his medical retirement in 1973, Emil Boroghină had already been a member of the Theatre company for one year, and as such he got closer to the former university employee who had also experienced a harsh political imprisonment. The young actor participated in the experimental conferences organized by the literary adviser, where he delivered short performances of poetry. The actor’s answers involve, besides affectionate evocations, an important archivist preoccupation, comprising the titles of the experimental conferences designed by Ion D. Sîrbu, as well as the plays performed during the time when the author of the volume *Mouse B and Other Stories* was the literary adviser of the theatre - also a playwright himself whose plays are often staged at the National Theatre from Craiova.

Keywords: Ion D. Sîrbu, Emil Boroghină, National Theatre Craiova, literary adviser, experimental conferences, dramaturgy, literature

„Ion D. Sîrbu,
acela pe care l-am cunoscut...”

caiete critice

- Stimate domnule Emil Boroghină, în 1964 venea la Craiova, pentru a prelua secretariatul literar al Teatrului Național, Ion D. Sîrbu, prin transfer de la Teatrul de Stat „Valea Jiului” din Petroșani, unde îndeplinise o funcție modestă. Sîrbu avea 45 de ani, Dumneavoastră 24. Faceți parte, de numai un an, din colectivul artistic al Teatrului. Vă mai amintiți ce impresie v-a lăsat Ion D. Sîrbu? Se știa, se vorbea în Teatru că trecuse printr-o lungă detenție politică? V-a vorbit el însuși, mai târziu, despre anii de închisoare? V-a vorbit despre experiența minerească din Petrila natală?

- Era în vara anului 1964. Undeva, în luna august, au început repetițiile pentru spectacolul *Omul cu mârțoaga*, piesă foarte dragă mie. Încă din anii studenției îmi doream ca, printre rolurile mele de maturitate, să se înscrie, din dramaturgia interbelică, alături de Marin Miroiu din *Steaua fără nume* a lui Mihail Sebastian, și acela al arhivarului Nicolae Chirică. Conștientizam că eram mult prea crud pentru a juca acest rol la 24 de ani, într-un colectiv precum cel al Naționalului craiovean, în care existau actori care aveau datele și vârsta mult mai apropiate de ale personajului. Ca să fiu foarte corect, speram să fiu distribuit în *Omul cu idei*, un personaj fascinant, un rol episodic, în care credeam că aș fi putut realiza, la acea vreme, o compoziție care să rețină atenția. Am fost distribuit, însă, în *Ajutorul de arhivar*, rol mic, dar foarte frumos, care avea, ca și *Omul cu idei*, o singură intrare, în actul al treilea. Fiind o apariție luminoasă, putea, însă, oferi unui actor șansa de a fi remarcat. (Peste ani, atunci când am solicitat să fiu eliberat din responsabilitatea de director al Naționalului craiovean, aveam să-l joc, într-un nou spectacol al Teatrului Național din Craiova, pe chiar arhivarul Nicolae Chirică, îndeplinindu-mi-se, astfel, unul dintre visurile mele din tinerețe). Dar să revenim la acea după-amiază din august 1964. Era prima lectură a textului, când fiecare dintre actori își citea partitura rolului încredințat. În afara actorilor din distribuție, a regizoarei spectacolului și a scenografului, la acea primă repetiție participa și o persoană necunoscută mării majorități dintre

noi. La pauza pentru o țigară, intervenită după citirea celui de-al doilea act al piesei, am aflat că „necunoscutul” este noul secretar literar al teatrului, că se numește Ion Dezideriu Sîrbu și că este venit, în acea zi, de la Petroșani. După pauză, schimbându-și locul și fiind invitat în capul mesei, lângă regizoare, am avut posibilitatea să-l privesc cu mai multă atenție. Mi-am amintit că îl mai văzusem cu altă ocazie, în urmă cu câteva luni, când, aflându-ne în turneu în Valea Jiului și jucând seara la Petroșani, dar și în orașele învecinate, am avut șansa de a participa, diminețile, la repetițiile cu *A douăsprezecea noapte*, spectacol pus în scenă de Marietta Sadova, ieșită din detenție cu puțin timp în urmă și căreia, aproape muritoare de foame, i se dăduse dreptul de a fi, pentru început, regizoare și actriță numai la acest teatru al minerilor. Marea regizoare, autoare a unor excepționale spectacole la Naționalele din București și Cluj, arestată cu câteva zile înaintea premierei sale cu *Năpasta* Naționalului bucureștean, în care jucau Emil Botta, Toma

Dimitriu și Marietta Anca, a avut generozitatea de a ne permite, celor doi-trei doritori craioveni, să participăm la repetiții.

La prima noastră lectură cu *Omul cu mârțoaga*, mi-am amintit că, printre cei care se aflau în preajma Mariettei Sadova și cu care aceasta purta în șoaptă permanente discuții, dându-i, probabil, diverse instrucțiuni sau consultându-se, era și proaspătul nostru secretar literar. Spre final, din cauza căldurii și oboselii, intervenise un fel de monotonie, de plictiseală, așa încât așteptam cu toții să se termine acea primă repetiție și să plecăm cât mai repede acasă. Când s-a încheiat lectura, regizoarea ne-a comunicat că noul nostru secretar literar, „tovarășul” Ion D. Sîrbu, dorește să ne spună câteva cuvinte despre autor și piesă. Ceea ce a urmat este foarte greu de descris, dar și de uitat! Ion D. Sîrbu a făcut o incursiune în dramaturgia noastră interbelică, vorbindu-ne, apoi, despre locul aproape singular pe care George Ciprian îl ocupa între autorii de piese, contemporani ai lui, despre cele mai importante reprezentații

ale *Omului cu mârțoaga* în țară și în străinătate, despre personajele noastre și semnificația lor, despre marea prietenie dintre George Ciprian și Urmuz, despre influențele acestuia asupra creației actorului-dramaturg, despre *Măscărici* și *Măzgălici*... Am ajuns acasă, în mica mea cameră de bloc, gândind la toate cele spuse de Ion D. Sîrbu, câteva știute mai dinainte, altele noi, stăpânit de credința că în fotoliul secretarului literar al Naționalului craiovean, pe care, în timpul directoratului lui Emil Gârleanu, fusese nimeni altul decât Liviu Rebreanu, era așezat acum un alt cărturar. Cerându-vă scuze pentru această lungă introducere, extrem de

importantă pentru mine, încerc să răspund concret la întrebările dumneavoastră.

Desigur că s-a vorbit în teatru că trecuse printr-o lungă detenție politică, precum și de motivul încarcerării sale, unul stupid și nedrept, „omisiune de denunț”. Trebuie să vă spun că lucrul acesta i-a atras și mai mult respect și mai multă simpatie din partea întregului colectiv și mai trebuie să spun că niciodată domnia sa nu a fost privit, în teatru, ca un proscris, ca un ciumat; din contra. Nu am vorbit niciodată personal cu Ion D. Sîrbu despre anii săi de în-

chisoare sau despre anul petrecut ca vagonetar în mina tatălui, bunicilor și străbunicilor domniei sale, la ieșirea din detenție, până când directorul de atunci al Teatrului de Stat din Petroșani, Petre Stoican (cel care avea să o angajeze, peste câteva luni, și pe Marietta Sadova), i-a propus să vină la Teatrul din Valea Jiului, probabil pe unul dintre puținele posturi vacante în acel moment, acela de șef de producție, îmi place să cred cu gândul că îi va putea găsi cât de curând o altă utilitate,

Desigur că s-a vorbit în teatru că trecuse printr-o lungă detenție politică, precum și de motivul încarcerării sale, unul stupid și nedrept, „omisiune de denunț”. Trebuie să vă spun că lucrul acesta i-a atras și mai mult respect și mai multă simpatie din partea întregului colectiv și mai trebuie să spun că niciodată domnia sa nu a fost privit, în teatru, ca un proscris, ca un ciumat

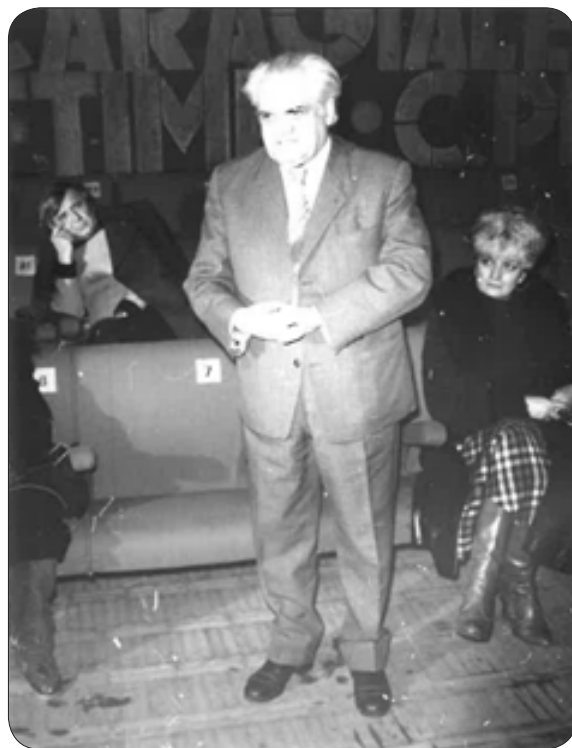
mai apropiată de formația sa intelectuală și competențele sale. Știu că la acea vreme postul de secretar literar era ocupat de un domn pe nume Titi Căpitanu, cel care, vizionând, în 1963, spectacolul nostru de promoție cu *Othello* de William Shakespeare, unde eu îl interpretam pe Iago, mi-a propus să aleg, la repartitie, Teatrul din Petroșani. Ion D. Sîrbu ne-a vorbit, însă, cu căldură și nostalgie, în mai multe rânduri, despre Petrila copilăriei și adolescenței sale, despre tatăl și, mai ales, despre mama sa, cea care, analfabetă fiind, vorbea curent trei limbi, pentru el o adevărată icoană, pe care am și cunoscut-o.

„Ion D. Sîrbu,
acela pe care l-am cunoscut...”

Conferințele sale „experimentale”, adevărate lecții de civilizație și cultură

- Foarte curând de la instalarea la Craiova, Ion D. Sîrbu a organizat, pe scena Teatrului, o serie de conferințe „experimentale”. Ce a însemnat această activitate pentru Teatrul craiovean? Ce a însemnat, de fapt, prezența lui Ion D. Sîrbu în Teatrul craiovean?

- Într-adevăr, una dintre primele inițiative ale lui Ion D. Sîrbu în calitatea sa de secretar literar al Teatrului Național Craiova a fost organizarea conferințelor experimentale, foarte apreciate de intelectualitatea craioveană, sala dovedindu-se neîncăpătoare pentru spectatorii de toate vârstele, care le deveniseră fideli. Sigur, „experimentalele” nu reprezentau o noutate în teatrul românesc. Ion Marin Sadoveanu (care descindea dintr-o familie de boieri olteni din comuna doljeană Sadova) inițiase, la Teatrul Național din București, o serie de conferințe asemănătoare, despre care încă se mai amintește. Calitățile de extraordinar vorbitor ale lui Ion D. Sîrbu, cel pe care mentorul său, Lucian Blaga, îl numise, încă din timpul studenției sibiene, „bufonul Gary”, cultura sa enciclopedică, farmecul său, capacitatea sa uluitoare de a transmite gânduri și idei generoase, de a se înflăcăra, forța sa interioară, știința de a sintetiza, de a merge direct la esențe, toate acestea și încă multe altele au făcut din conferințele experimentale ale lui Ion D. Sîrbu adevărate lecții de civilizație și cultură. Acest ciclu despre teatrul și poezia lumii era însoțit de lecturi din autorii prezentați, susținute de actorii teatrului. Trebuie să mărturisesc că era o adevărată competiție intervenită între noi, mai ales între actorii tineri, să fim cuprinși în aceste conferințe din dimineața de duminică. Încerc să reamintesc o

*Una dintre primele inițiative
ale lui Ion D. Sîrbu în calitatea
sa de secretar literar al
Teatrului Național Craiova a
fost organizarea conferințelor
experimentale, foarte apreciate
de intelectualitatea craioveană,
sala dovedindu-se neîncăpătoare
pentru spectatorii de toate
vârstele, care le deveniseră fideli*

parte dintre titlurile conferințelor: „Începuturile teatrului românesc”, „Primii noștri poeți”, „Teatrul antic”, „Poezia greco-latină”, „Teatrul lui Alecsandri, Hasdeu, Eminescu”, „Teatrul în Evul Mediu”, „Poezia în Evul Mediu”, „Poezia Renașterii”, „Comediile lui Shakespeare”, „Poezia lui Lucian Blaga”, „Teatrul istoric românesc: Delavrancea, Davila, Iorga”, „Poezia lui Topârceanu”, „Teatrul ca formă de filosofare”, „Etaple dramatice ale lucidității: *Don Quijote, Hamlet, Faust*”, „Radu Stanca – poet și dramaturg”, „Eugen Ionescu – De la avangardă la Academie”, „Rainer Maria Rilke – poetul cunoașterii și contemplației”, „Camil Petrescu – omul și opera”, „Teatrul românesc între cele două războaie”, „Triunghiul magic: autor, regizor, actor”, „Molière, comediantul”.

La multe dintre aceste evenimente, Ion D. Sîrbu a fost unicul conferențiar. La altele, a fost însoțit de o personalitate culturală, de regulă, din Capitală, printre care Ion Zamfirescu, Mihnea Gheorghiu, Al. Piru, Valeriu Râpeanu, Ovidiu Papadima, B. Elvin, sau de craiovenii C.D. Papastate, Ion Pătrașcu, George Sorescu, Alexandru Firescu. Spuneam că era o întrecere între actori, care să fie distribuit în exemplificări. Personal, am făcut parte din foarte multe dintre aceste conferințe. Domnul Ion D. Sîrbu, simțindu-mi marea pasiune pentru poezie, mă selecta aproape de fiecare dată când era vorba de a citi o poezie sau a interpreta un rol într-o piesă în versuri. Eram printre pușinii, dacă nu chiar singurul, care învăța pe de rost textul încredințat, ceea ce nu a trecut neobservat de către auditoriu. Îmi aduc și acum aminte de participarea și prestația mea la conferința „Poezia greco-latină”, când mi-a fost încredințată prima parte din Cartea I-a, din *Tristele și Ponticele* lui Ovidiu, în traducerea lui Eusebiu Camilar. Am trăit, atunci, una dintre cele mai mari satisfacții de actor aflat la început de drum. Peste timp, în 2017, cu prilejul împlinirii a 2000 de ani de la

moartea lui Publius Ovidius Naso la Tomis, pe pământ românesc, aveam să realizez un recital de o oră și jumătate din *Tristele și Ponticele*, pe care urma să-l prezint la Sulmona, la Roma, la Accademia di Romania, la Corint și Chișinău, la Constanța, la Craiova și în București, folosind, de această dată, excepționala tălmăcire a lui Teodor Naum. O experiență asemănătoare am trăit-o și în cazul monologului lui Béranger din piesa *Ucișă fără simbrie*. Am reluat, după o perioadă de peste 40 de ani, acel monolog de aproape 45 de minute, jucat în 1970, la conferința organizată de Ion D. Sîrbu, la care l-a avut invitat

pe B. Elvin, și l-am prezentat la Craiova și în București, în cadrul unor evenimente dedicate lui Eugène Ionesco, dar și la Festivalul Recitalurilor Dramatice de la Bacău și la Festivalul de Teatru Scurt de la Oradea. Și exemplele ar putea continua cu Shakespeare, Dante și mulți, mulți alții, de care m-am apropiat atunci și pe care nu i-am mai părăsit până astăzi.

Responsabilitatea principală a lui Ion D. Sîrbu, pentru care fusese angajat, a fost aceea de secretar literar, care presupunea o muncă intensă pentru propunerea titlurilor și alcătuirea repertoriului fiecăreia dintre stagiuni.

Contribuția secretarului literar, considerat, după propria-i afirmație „creierul ideologic al teatrului”, la realizarea unui repertoriu de cea mai înaltă valoare este una determinantă, exemplară, în cazul lui Ion D. Sîrbu, pentru echilibrul între dramaturgia românească și universală, între textele clasice și cele contemporane

„Am fost un foarte serios secretar literar, m-am dăruit acestei meserii, am făcut ordine, am adunat o arhivă, am pus bazele unui muzeu al acestui teatru [realizat împreună cu referentul literar Constantin Gheorghiu, n.m./E.B.]. [...] Am îngropat zece ani de matură viață între aceste nobile ziduri”, avea să mărturisească Ion D. Sîrbu într-un interviu din 1985, apărut în „Suplimentul literar-artistic al Scînteii tineretului”. Contribuția secretarului literar, considerat, după propria-i afirmație „creierul ideologic al teatrului”, la realizarea unui

repertoriu de cea mai înaltă valoare este una determinantă, exemplară, în cazul lui Ion D. Sîrbu, pentru echilibrul între dramaturgia românească și universală, între textele clasice și cele contemporane. Dincolo de calitatea deosebită a majorității spectacolelor, edificatoare în privința alegerii pieselor și alcătuirii repertoriului poate fi chiar o înșiruire a majorității titlurilor promovate în cei 10 ani în care Ion D. Sîrbu a fost secretar literar: *Omul cu mârtoaga* de George Ciprian, *Esop* de Guilherme Figueiredo, *Scandaloasa legătură dintre domnul Kettle și doamna Moon* de J.B. Priestley, *Othello* de William Shakespeare,

„Ion D. Sîrbu,
acela pe care l-am cunoscut...”

*Sedii ale Teatrului Național din Craiova în care Ion D. Sîrbu
a lucrat ca secretar literar și a fost aplaudat ca dramaturg și conferențiar*

Gaițele de Alexandru Kirițescu, *Sfântul Mitică Blajinul* de Aurel Baranga, *Femeia îndărătnică* de Shakespeare, *Act venețian* de Camil Petrescu, *Simple coincidențe* de Paul Everac, *Improvizatia de la Versailles* și *Tartuffe* de Molière, *Cocoșul negru* de Victor Eftimiu, *Țărănuța din Getafe* de Lope de Vega, *Casa Bernardei Alba* de Federico García Lorca, *Platonov* de Cehov, *Procesul Horia* de Alexandru Voitin, *Volpone* de Ben Jonson, *Suflete tari* de Camil Petrescu, *Doamna nevăzută* de Calderón de la Barca, *Egor Bulîciiov și alții* de Maxim Gorki, *Opinia publică* de Aurel Baranga, *Apus de soare* de Barbu Ștefănescu Delavrancea, *La o piatră de hotar* de Ion D. Sîrbu, *Hangița* de Carlo Goldoni, *Domnișoara Iulia* de August Strindberg, *Visul unei nopți de iarnă* de Tudor Mușatescu, *Cezar și Cleopatra* de George Bernard Shaw, *Nu sunt Turnul Eiffel* de Ecaterina Oproiu, *D-ale carnavalului* de I.L. Caragiale, *Regele Lear* de Shakespeare, *Viteazul* de Paul Anghel, *Al patrulea anotimp* de Horia Lovinescu, *O familie îndoliată* de Branislav Nușić, recitalul actorului Tudor Gheorghe – *Menestrel la curțile dorului*

(titlu ales chiar de Ion D. Sîrbu!), *Henric al IV-lea* de Luigi Pirandello, *La mandragola* de Niccolò Machiavelli, *Toriente* de Al. Stein, *Critis (Gâlceava zeilor)* de Radu Stanca, *Tango la Nisa* de Mircea Radu Iacoban, *O casă onorabilă* de Horia Lovinescu, *Paharul cu apă* de Eugène Scribe, *Capcana* de Agatha Christie, *Arca bunei speranțe* de Ion D. Sîrbu, *Un om = un om* de Bertholt Brecht, *Zodia taurului* de Mihnea Gheorghiu, *Idolul și Ion Anapoda* de G.M. Zamfirescu, *Interesul general* de Aurel Baranga, *Omul care și-a pierdut omenia* de Horia Lovinescu, *Sânziana și Pepelea* de Vasile Alecsandri, *Nevestele vesele din Windsor* de Shakespeare, *Bietul meu Marat* de A.N. Arbuzov, *Take, Ianke și Cadâr* de V.I. Popa, *Slugă la doi stăpâni* de Carlo Goldoni, *A doua față a medaliei* de Ion D. Sîrbu, *Vinovați fără vină* de A.N. Ostrovski, *Ultima oră* de Mihail Sebastian, *Vlaicu Vodă* de Alexandru Davila. Acestor titluri le poate fi adăugat și excepționalul spectacol cu *Troienele* de Euripide, prezentat în premieră în aprilie 1964 și jucat cu casa închisă timp de mai multe stagii.

În toamna anului 1973, imediat după intrarea în noul edificiu al Teatrului Național Craiova, operă a arhitectului Alexandru Iotzu, una dintre cele mai moderne construcții teatrale din Europa, Ion D. Sîrbu se pensionează medical, lăsând liber, în timpul directoratului de un an al lui Amza Pellea, fotoliul de secretar literar. Trecerea în revistă, de mai înainte, a pieselor propuse de secretariatul literar și conducerea teatrului timp de un deceniu, între 1964 și 1973, nu trebuie privită ca o simplă înșiruire de titluri. Analizată cu atenție, ea duce la concluzia promovării unui repertoriu așezat pe piloni solizi, realizat pe criteriile unei selecții riguroase, cu texte de incontestabilă valoare și diversitate, care au urmărit satisfacerea așteptărilor și cerințelor unui public avizat, dar și formarea gustului și iubirii de teatru ale neinițiaților, în special ale publicului tânăr, ale elevilor și studenților, precum – lucru esențial – și punerea în valoare a unui colectiv artistic dornic de performanță și afirmare.

Nu am încercat niciodată să intru forțat în intimitatea lui

- În volumul *Zidul de sticlă*. Ion D. Sîrbu în arhivele Securității (București, Editura Curtea Veche, 2011), realizat de cercetătoarea Clara Mareș, este fixată, pe baza documentelor de la C.N.S.A.S., o situație în care, în 1977, s-a dorit convocarea dumneavoastră și a altor apropiați ai lui Sîrbu la Securitatea doljeană. După cum observă Clara Mareș, toți cei care urmau să fie convocați erau chiar „partenerii de dialog ai lui Sîrbu la discuții ostile”. Ați fost întrebat vreodată de ofițeri ai Securității despre Ion D. Sîrbu?

- Când a apărut cartea Clarei Mareș, am citit și eu despre această dorință a Securității, care m-a surprins. Deși nu pot spune că nu am cunoscut și nu am avut niciun fel de contact cu persoane care au lucrat înainte de 1989 la Miliția și Securitatea din Dolj, ar fi un neadevăr, nu mi s-a solicitat niciodată să dau nici cea mai mică referință despre discuțiile purtate cu Ion D. Sîrbu și cu absolut nimeni altcineva. Eu nu am încercat

niciodată să intru forțat în intimitatea lui Ion D. Sîrbu și vă mărturisesc că nu am purtat vreodată discuții ostile regimului cu domnia sa. Știu, pare de necrezut, dar așa a fost! Și asta nu pentru că nu ar fi avut încredere în mine. Găseam întotdeauna punți mai luminoase în relația dintre noi. Scriitorii lumii, dascălii săi, marii actori și oameni de teatru pe care i-am cunoscut...

Din decembrie 1971 și până în august 1975, eu mai mult am lipsit din teatru, fiind numit director al Centrului creației populare, bătând aproape zi de zi județul Dolj de la un capăt la altul... În toamna anului 1973, cu ajutorul prietenului domniei sale din timpul studenției sibiene, Profesorul Alexandru Olaru, șeful Clinicii craiovene de Psihiatrie, autor al excepționalei lucrări *Shakespeare și psihiatria dramatică*, carte care ar merita să fie tradusă în mai multe limbi de circulație, Ion D. Sîrbu se pensionează, retrăgându-se, pentru un timp, aproape total din viața publică, evitând contactele și anturajul celor ce îi stătuseră în preajmă, intenționând, probabil, să se dedice total scrierii marilor sale proiecte. În rarele sale ieșiri, am avut surpriza și bucuria de a se abate din când în când pe la sediul Centrului unde lucram, revăzându-ne, simțindu-i căldura și simpatia. Întâlnirile noastre au devenit ceva mai dese în 1977, când, după reîntoarcerea în teatru, am montat cu elevii Liceului „Nicolae Bălcescu” din Craiova, actualul Colegiu Național „Carol

Nu am purtat vreodată discuții ostile regimului cu domnia sa. Și asta nu pentru că nu ar fi avut încredere în mine. Găseam întotdeauna punți mai luminoase în relația dintre noi. Scriitorii lumii, dascălii săi, marii actori și oameni de teatru pe care i-am cunoscut...

I”, piesa sa *Covor oltenesc*. A participat la câteva repetiții, fiindu-le, dincolo de indicațiile mele, de mare ajutor interpreților – elevi în înțelegerea textului, rezultatul fiind un emoționant și foarte sincer spectacol, distins cu Premiul I la Concursul Național de Teatru pentru liceeni.

Este posibil ca aceste contacte din 1977 să-i fi făcut pe cei de la Securitate să creadă că am purtat cu Ion D. Sîrbu unele discuții „ostile regimului”, pentru care, aflându-le și supradimensionându-le, ei să îl poată incrimina. Se pare că atât eu, cât și Romulus Diaconescu (redactor-șef adjunct la revista *Ramuri*), dar și ceilalți nominalizați de Clara Mareș, de care nu îmi aduc aminte în acest moment, fiind membri de partid, nu puteam fi „convocați” decât cu un acord scris al Primului secretar al județului, acord pe care acesta, cred că Gheorghe Petrescu (altul decât fratele Elenei Ceaușescu), a refuzat, spre lauda lui, să îl dea.

Simțeam nevoia să-i fiu în preajmă, să-l ascult

- Cum ați simțit prietenia cu Ion D. Sîrbu? Ce momente au consolidat-o?

- Nu am spus și nu voi spune niciodată că între mine și marele cărturar Ion D. Sîrbu a existat o prietenie în sensul strict al cuvântului. A fost o apropiere a mea de domnia sa. Simțeam nevoia să-i fiu în preajmă, să-l ascult, simțeam că este una dintre acele personalități de la care fiecare dintre noi avea enorm de învățat. Dincolo de convorbirile purtate, în care eu mai tot timpul ascultam, apropierea dintre noi s-a cimentat și dintr-un alt motiv. Eram fericit că îi puteam fi util într-o privință și eu domniei sale. Încă din

anii studenției, căpătasem deprinderea de a umbla prin librării și anticariate. Îmi înjghebasem o bibliotecă, formată aproape exclusiv din cărțile apărute în colecția „Biblioteca pentru toți”, unde un volum costa numai trei lei. În vacanța

dintre anii III și IV, am fost mutați dintr-un cămin studențesc în altul. Operațiunea făcându-se în absența noastră, dulapurile, inclusiv al meu, în care îmi depozitasem cărțile, au fost, spre marea mea întristare, devalizate. Ajuns la Craiova, încercam să refac din anticariate sau librării mica mea bibliotecă, achiziționând de această dată și cărți cu prețuri mai ridicate. Pentru a fi cât mai la curent cu noile apariții și a mi le putea procura, am solicitat celor de la Sindicat și sufluzei tea-

trului, investită cu calitatea de „difuzor în întreprindere”, să-mi cedeze mie această responsabilitate, pe care am luat-o foarte în serios, stabilind o relație strânsă cu cei de la Depozitul Centrului de Librării din întreaga Oltenie, care îmi furnizau cel puțin câte un exemplar din cele mai căutate cărți. Este cunoscut că, după divorțul intentat de prima lui soție, Maria Sîrbu, în timpul anilor de detenție, cea mai mare durere pentru Ion D. Sîrbu a reprezentat-o împrăștierea și pierderea bogatei sale biblioteci, strânse cu trudă și privațiuni în timpul studenției de la Sibiu, a perioadei cât a funcționat la Universitatea din Cluj sau la revista „Teatrul” din București. M-am bucurat aproape ca un copil că am putut să-i procur o foarte mare parte dintre aparițiile editoriale de atunci pe care și le-a dorit, dintre care îmi amintesc, înainte de toate, *Divina Commedia* a lui Dante Alighieri în traducerea mării sale prietene Eta Boeriu, *Hronicul și cântecul vârstelor* a lui Lucian Blaga, volumul de *Versuri* al lui Radu

Nu pentru că ar fi avut nevoie de observațiile sau sugestiile mele, ci pentru că îi plăcea și îl impresionase entuziasmul meu juvenil, mi-a dat spre a lectura în premieră câteva dintre piesele sale. Nu vă pot spune ce emoție am trăit și cât de tulburat am fost după citirea textelor Arca bunei speranțe și Pragul albastru, după părerea mea, adevărate capodopere ale literaturii dramatice românești, sau a piesei Simion cel Drept

Stanca, sau excepționala lucrare *Viziunea lumii în poezia noastră populară* a celui alt mentor al său, alături de Lucian Blaga, esteticianul Liviu Rusu. Cred, însă, că cea mai mare emoție a trăit-o atunci când am izbutit, aducându-i volum cu volum, să completăm întreaga serie de *Opere filozofice și Prelegerile de estetică* ale lui Hegel, din care nu am reușit să smulg de la Centrul de librării decât câte un singur exemplar. Nu pentru că ar fi avut nevoie de observațiile sau sugestiile mele, ci pentru că îi plăcea și îl impresionase entuziasmul meu juvenil, mi-a dat spre a lectura în premieră câteva dintre piesele sale. Nu vă pot spune ce emoție am trăit și cât de tulburat am fost după citirea textelor *Arca bunei speranțe* și *Pragul albastru*, după părerea mea, adevărate capodopere ale literaturii dramatice românești, sau a piesei *Simion cel Drept*!

Casa operelor dramatice ale lui Ion D. Sîrbu

- Numeroase piese ale lui Ion D. Sîrbu au avut premiera la Craiova. Ați fost distribuit în unele dintre aceste spectacole. Autorul participă la repetiții, discutați cu el despre roluri, despre spectacole?

- Cred că, într-un număr covârșitor, piesele lui Ion D. Sîrbu au văzut lumina rampei pe scena Teatrului Național din Craiova. Păstrând proporțiile, putem spune că, așa cum Comedia Franceză poate fi consemnată, în secolul al XVII-lea, în Hexagon, o Casă a pieselor lui Molière, tot așa, în România celei de a doua jumătăți a veacului al XX-lea, Teatrul Național Craiova a reprezentat Casa operelor dramatice ale lui Ion D. Sîrbu.

Cerând din nou scuze, o să-mi permit și de această dată un inventar al titlurilor prezentate pe scena craioveană, în

ordinea realizării spectacolelor în premieră în timpul vieții dramaturgului: *La o piatră de hotar* (martie 1968), *Frunze care ard* (noiembrie 1968), *Arca bunei speranțe* (decembrie 1970), *A doua față a medaliei* (ianuarie 1973), *Amurgul acela violet* (octombrie 1974), *Seară de taină* (aprilie 1979), *Simion cel Drept* (iunie 1981), *Iarna lupului cenușiu* (martie 1986) și, din nou, *Arca bunei speranțe* (septembrie 1989). Am jucat în două dintre acestea, e drept, roluri de mai mică întindere. Rolul cel mai drag mie și pe care am dorit foarte mult să îl joc a fost Iafet din *Arca bunei speranțe*, un personaj răscolitor, în care recunoaștem toate frământările, trăirile și angoasele lui Ion D. Sîrbu. În el a fost distribuit Tudor Gheorghe, care a realizat o creație remarcabilă. Ion D. Sîrbu avea obiceiul să participe la lecturile la masă aproape la toate piesele înscrise în repertoriu, bineînțeles și la cele ale sale, contribuind esențial la înțelegerea, de către actori (uneori, chiar și de către regizori), a sensurilor majore ale textelor, la semnificația și locul fiecărui personaj în economia piesei.

În această urbe, în acest așa-zis Isarlâk, în această Oltenie...

Ion D. Sîrbu avea obiceiul să participe la lecturile la masă aproape la toate piesele înscrise în repertoriu, bineînțeles și la cele ale sale, contribuind esențial la înțelegerea, de către actori (uneori, chiar și de către regizori), a sensurilor majore ale textelor, la semnificația și locul fiecărui personaj în economia piesei

- De ce credeți că, în destule scrieri epistolare, Ion D. Sîrbu are cuvinte drastice despre Craiova și lumea culturală a Craiovei? Pe de altă parte, cu prilejuri „oficiale”, în unele interviuri, își mărturisește recunoștința pentru șansa aflată la Craiova într-un moment greu al vieții lui...

- Mi-ați pus o întrebare care ar necesita un răspuns atent elaborat, încercând să întoarcem lucrurile și cele scrise de Ion D. Sîrbu pe toate

fețele. Mi-a plăcut întotdeauna să cred că venirea la Craiova a lui Ion D. Sîrbu nu a fost una

*Ion D. Sîrbu, alături de Alexandru Dincă, directorul Naționalului craiovean,
și de actorul Iancu Goanță, la o lectură a piesei Arca bunei speranțe, în 1970*

întâmplătoare și că ea nu s-a datorat, în niciun caz, Securității și găsirii, de către presupuși decidenți, a unui domiciliu forțat pentru domnia sa, alegându-se, în acest sens, capitala Olteniei. Leg descinderea sa de ceea ce se întâmpla la acea vreme în Naționalul craiovean. După destrămarea nucleului de tineri actori, reprezentanți ai așa-zisei promoții de aur, din care făcuseră parte Gheorghe Cozorici, Constantin Rautchi, Amza Pellea, Victor Rebengiuc, Titi Rucăreanu, Silvia Popovici și Sanda Toma, conduși de dascălul lor, regizorul Vlad Mugur, și migrarea acestora spre București, Teatrul Național Craiova era într-un con de umbră. Realizând pericolul plafonării și intrării în derivă, directorul general al Direcției Teatrelor, din Consiliul Culturii, artistul popoului Radu Beligan, și directorul general adjunct Nicolae Munteanu, cu acordul acestuia, îl propun ministrului Constanța Crăciun și vice-președintelui Dumitru Popescu (Dumnezeu), pentru funcția de Director al Teatrului Național Craiova, pe Călin Florian, absolvent al Facultății de regie de teatru a Universității din Moscova,

fost student al celebrului Iuri Zavadski, apoi regizor al Teatrului Național din Cluj și, după aceea, asistent universitar la catedra de Artă Actorului a Institutului de Artă Teatrală și Cinematografică din București, clasa profesorului Ion Șahighian. Călin Florian este instalat director al Naționalului craiovean în primăvara anului 1963. În toamna aceluiași an, deveneam, la rândul meu, membru al colectivului artistic craiovean. Încă de la început, noul director își „denunță” intențiile reformatoare și criteriile ce vor sta la baza alcătuirii viitorului repertoriu, cel puțin jumătate din lista proiectului repertorial urmând a fi opere ale dramaturgiei universale cu tematică de rezonanță în contemporaneitate. În cursul stagiunii s-au statornicit o seamă de forme eficiente de creștere a măiestriei profesionale, în primul rând, prin organizarea cercului de plastică scenică, având o programă judicios alcătuită. Se intenționa ca, începând cu stagiunea teatrală 1964-1965, să se instituie un ciclu de colocvii pe tema artei scenice contemporane, serii de conferințe și dezbateri publice, laboratoare de căutări

și experimente. Era clar că secretarul literar de atunci, un apreciat poet local, fără studii și cultură teatrală, nu era persoana potrivită pentru a-l însoți pe director în demersul său ambițios. Probabil că, repartizat în anul 1956 la Cluj, Călin Florian aflate mai multe despre fostul conferențiar la Catedra de Estetică a Universității, trecut ca simplu profesor la o școală clujeană pentru „opiniile sale dușmănoase”, devenit, în 1956, redactor al revistei bucureștene „Teatrul”, trimis în închisoare în 1957, pentru un an, apoi pentru încă șase, sub învinuirea de „omisiune de denunț”. Înainte de arestare, îndrăznise să scrie o cronică negativă despre piesa

„Ziariștii” a lui Alexandru Mirodan (rudă a temutului politruc Leonte Răutu). Într-o ședință furtunoasă care a avut loc la Comitetul de partid al Regiunii Oltenia în primăvara anului 1964 și care a durat aproape o noapte întreagă, Călin Florian solicită primului secretar de atunci – Constantin Băbălău, cred – plecarea din colectiv a poetului Petre Dragu și, odată cu acesta, eliberarea postului de secretar

literar. Cum Petre Dragu, secretar al organizației de partid, încercase, prin mașinațiuni de culise, să-l defăimeze în timp pe director, atrăgându-și – se pare – și câțiva susținători, Călin Florian rămâne ferm în decizia sa, amenințând cu demisia și părăsirea fotoliului directorial. Cunoscându-l foarte bine, nu cred că directorul Călin Florian a urmărit eliberarea postului de secretar literar al teatrului, atât de important în acele vremuri, fără a se gândi la un posibil înlocuitor al lui Petre Dragu. Se spunea în teatru că prima soție a lui Călin Florian ar fi fost o rudă a ministresei Constanța Crăciun. Nu știu dacă acest lucru a fost adevărat sau nu. Cred sincer că directorul Călin Florian l-a dorit drept cel mai apropiat colaborator și sfetnic al său pe Ion D. Sîrbu și a făcut, discret, tot ce i-a stat în putință

pentru asta. Este cunoscut că directorul adjunct al Teatrului, Alexandru Dincă, a făcut special două drumuri la Petroșani, întâlnindu-se cu Ion D. Sîrbu. Nu cred că aceste deplasări au avut loc fără ca directorul Călin Florian să fi obținut de la Consiliul Culturii măcar un acord de principiu pentru a-l aduce ca secretar literar al unui teatru atât de important precum Naționalul craiovean pe Ion D. Sîrbu. Petre Dragu avea să fie angajat, la puțin timp după demiterea sa, redactor la noua înființată revistă „Ramuri”, iar după aceea promovat la oficiosul partidului, „Scânteia”, devenind chiar secretarul de partid al ziarului.

Dau acest amănunt fiind convins că Ion D. Sîrbu, cu preceptele sale de o mare moralitate, n-ar fi acceptat să vină la Craiova dacă ar fi aflat că a lăsat pe drumuri un confrate. Pornind de la cele știute, consider că orașul Craiova nu a fost stabilit de nimeni drept domiciliu forțat sau loc de surghiun pentru Ion D. Sîrbu. Acesta a fost cel ales pentru a ocupa un fotoliu cel puțin la fel de onorant ca acela pe care îl pierduse la Universitatea

*Respectat de cei din teatru,
întrebuințat, „stors”, în sensul
cel mai frumos al cuvântului,
înțeles și sprijinit de directori,
de Călin Florian și, apoi,
de Alexandru Dincă, iubit
de actori, de unii până la
adulare, Ion D. Sîrbu se
simțea folositor și necesar*

din Cluj și, ca importanță și impact, peste cel de redactor al revistei „Teatrul”. Tot domiciliu forțat s-ar fi numit și dacă, în loc de Craiova, Ion D. Sîrbu ar fi ajuns în București sau în oricare alt oraș, sat sau cătun. Îmi permit să afirm că Ion D. Sîrbu a dat Craiovei, prin prezența sa, cea mai complexă și strălucită personalitate culturală din ultimii 70-80 de ani, iar Craiova, cu toate neîmplinirile și neajunsurile sale, i-a oferit lui Ion D. Sîrbu, oricât ar părea de exagerat, posibilitatea de a se salva ca om și creator. Respectat de cei din teatru, întrebuințat, „stors”, în sensul cel mai frumos al cuvântului, înțeles și sprijinit de directori, de Călin Florian și, apoi, de Alexandru Dincă, iubit de actori, de unii până la adulare, Ion D. Sîrbu se simțea folositor și necesar. Odată cu susținerea conferințelor

experimentale, devine un mic centru al universului, nu numai pentru craioveni, ci pentru intelectualitatea din întreaga Oltenie. Apoi, a venit organizarea – în 1966 – a „Săptămânii Shakespeare”, prilejuită de împlinirea a 350 de ani de la moartea marelui dramaturg, manifestare care i se datorează, acoperită în totalitate de spectacole shakespeariene craiovene, și care a atras atenția întregii mișcări teatrale românești și care a constituit pentru noi, după aproape 30 de ani, una dintre motivațiile instituirii, la Craiova, a Festivalului Internațional „Shakespeare”, considerat în acest moment drept unul dintre cele mai valoroase festivaluri Shakespeare din întreaga lume, dar și organizarea Zilelor „Camil Petrescu”.

Așa cum spuneam mai înainte, pentru dramaturgul Ion D. Sîrbu, Teatrul Național din Craiova a fost adevărata Casă. În această urbe, în acest așa-zis Isarlâk, în această Oltenie, Ion D. Sîrbu radia intelectualitate și cultură. Și, poate, mai presus de orice, Craiova i-a dat cea mai minunată soție pe care ar fi putut să o aibă. Doamna Lizica Afrim (Sîrbu) a fost una dintre primele persoane pe care le-am cunoscut odată cu venirea mea la Teatrul Național. Lucra, alături de bunul meu prieten, Sebastian Domoziță, faimosul crainic sportiv de mai târziu, ca redactor, la Stația de Radioficare Craiova. Rar mi-a fost dat să întâlnesc o persoană mai generoasă, mai pozitivă, mai dătătoare de imbolduri și, în același timp, cu un atât de pronunțat simț al realității decât domnia sa! Cred că „tanti” Lizica a reprezentat marea șansă a lui Ion D. Sîrbu, după cum chiar el însuși o mărturisește în destule confesiuni de mai târziu. Acesta este Ion D. Sîrbu, acela pe care l-am cunoscut eu. Cel de după retragerea sa din teatru, descoperit în scrierile postume, în extraordinarul *Jurnal al unui jurnalist fără jurnal* și în romanul unic *Adio, Europa!*, este, parcă, un alt personaj, unul tragic, un însingurat și înstrăinat, un introvertit, pe care, trebuie să recunosc, nu l-am intuit

Cel de după retragerea sa din teatru, descoperit în scrierile postume, în extraordinarul Jurnal al unui jurnalist fără jurnal și în romanul unic Adio, Europa!, este, parcă, un alt personaj, unul tragic, un însingurat și înstrăinat, un introvertit, pe care, trebuie să recunosc, nu l-am intuit și pe care îmi este greu să-l înțeleg în totalitate, în țipetele sale de mocnită revoltă interioară. Din dragoste pentru orașul meu și cei din jur, îmi impun să cred că, fiind un creator faustian, este posibil ca Ion D. Sîrbu să fi îngroșat voit anumite tușe, pentru a da o dimensiune tragic-universală ultimelor sale scrieri, ceea ce a și reușit

și pe care îmi este greu să-l înțeleg în totalitate, în țipetele sale de mocnită revoltă interioară. Din dragoste pentru orașul meu și cei din jur, îmi impun să cred că, fiind un creator faustian, este posibil ca Ion D. Sîrbu să fi îngroșat voit anumite tușe, pentru a da o dimensiune tragic-universală ultimelor sale scrieri, ceea ce a și reușit. Eu am vorbit despre Omul Ion D. Sîrbu. Despre Opera sa literară, antumă și postumă, să vorbească pe larg cei îndreptățiți.

Victorioasă, Arca bunei speranțe...

- *L-ați condus pe ultimul său drum, la cimitirul „Sineasca” din Craiova, unde ați rostit un necrolog. Mai țineți minte ceremonia funerară?*

- Înainte de a ajunge la acest episod, aș vrea să-mi permiteți să aduc în discuție câteva detalii pentru mine foarte importante. Când, în 1988, am fost investit de Ion Traian Ștefănescu, primul dirigitor al județului, în funcția de director al Teatrului Național Craiova, printre prioritățile repertoriale am înscris și realizarea uneia dintre

cele mai tulburătoare piese ale lui Ion D. Sîrbu, *Pragul albastru*. Era un text care mă obseda de la începutul anilor '70, când îl lecturasem. L-am invitat să îl pună în scenă pe unul dintre cei mai mari regizori români, Aureliu Manea, care traversa o perioadă dificilă, din cauza sănătății sale precare. Această alegere a unui text la care ținea enorm l-a bucurat foarte mult pe Ion D. Sîrbu, aflat sub un tratament sever, după depistarea bolii necruțătoare. Cu câteva zile înainte de a începe repetițiile, dându-i să lectureze, la hotel, volumul *Arca bunei speranțe* al lui Ion D. Sîrbu, Aureliu Manea îmi spune că ar dori să schimbe piesa, renunțând la *Pragul albastru* pentru *Arca bunei speranțe*. Cu toate insistențele și argumentațiile mele, nu am reușit să-l conving să rămânem la *Pragul albastru*. Au început repetițiile la *Arca bunei speranțe*, fascinante pentru actori. Ion Colan, vecin de bloc al lui Ion D. Sîrbu, îi aducea mereu acestuia vești despre mersul repetițiilor.

Personal, i-am făcut câteva scurte vizite, întărind cele ce i le spunea Ion Colan, fermecat pur și simplu de text și de indicațiile lui Aureliu Manea. Premiera era fixată pentru seara de 17 septembrie, în deschiderea stagiunii 1989-1990. În chiar ziua premierei, la orele 15:00, Ion D. Sîrbu trecea marele prag în lumea de dincolo. Nici că vă puteți imagina ce emoție, ce stare specială a cuprins atunci întregul teatru... Înainte de ridicarea cortinei, am anunțat tragica veste, întreaga sală păstrând un lung moment de reculegere. La final, s-a aplaudat în picioare, minute în șir, în semn de ultim omagiu adus marelui dispărut. Peste două zile, aveam să-l conducem

pe ultimul drum, la Cimitirul „Sineasca”. Din partea Uniunii Scriitorilor din România a vorbit atunci Ștefan Aug. Doinaș, iar din partea colectivului Teatrului Național Craiova am vorbit eu. Eram atât de răvășit, atât de tulburat, încât acum, după aproape 30 de ani, nu îmi mai aduc aminte decât vag cum a decurs întreaga ceremonie. Știu că, de la biserica cimitirului și până la mormânt, eu am fost cel care, împreună cu istoricul literar Tudor Nedelcea, am purtat

capacul sicriului. Cum locul de veci al familiei Sîrbu este la câțiva metri de mormântul mamei și fratelui meu, de câte ori merg la mormântul acestora îl „vizitez” și pe Domnul Sîrbu.

Și încă ceva legat de *Arca bunei speranțe* și premiera din toamna anului 1989. Pictorul scenograf Viorel Penișoară-Stegar, autorul unui decor de o mare modernitate, concepute un afiș în care elementele principale erau o arcă ce încerca să se desprindă dintr-o uriașă plasă, asemenea unei vietăți dintr-o pânză de păianjen, și o mână cu

degetele deschise în semn de „V”, Victorie, care te trimitea cu gândul la simbolul Solidarității poloneze. La câteva zile după spectacolul din 17 septembrie și moartea lui Ion D. Sîrbu, am fost convocat de primarul de atunci al Craiovei, solicitându-mi-se – se pare că la sesizarea Securității – retragerea afișului, interzicându-ni-se, din acel moment, expunerea lui. În ziua de 22 decembrie 1989, colectivul Naționalului craiovean se deplasează în coloană dinspre Teatru spre Prefectură, purtând panoul pe care se afla afișul interzis al spectacolului *Arca bunei speranțe* de Ion D. Sîrbu. Îmi amintesc că eu am

Premiera piesei Arca bunei speranțe, în regia lui Aureliu Manea, era fixată pentru seara de 17 septembrie, în deschiderea stagiunii 1989-1990. În chiar ziua premierei, la orele 15:00, Ion D. Sîrbu trecea marele prag în lumea de dincolo. Nici că vă puteți imagina ce emoție, ce stare specială a cuprins atunci întregul teatru... Înainte de ridicarea cortinei, am anunțat tragica veste, întreaga sală păstrând un lung moment de reculegere. La final, s-a aplaudat în picioare, minute în șir, în semn de ultim omagiu adus marelui dispărut

Decembrie 1989. Colectivul Teatrului Național din Craiova defilează cu afișul „victorios” al spectacolului Arca bunei speranțe, afiș interzis de autorități cu numai câteva luni în urmă (Fotografie de Valentin Pârlogea)

fost acela care, împreună cu pictorul executant al teatrului, am purtat prin centrul Craiovei, în coloana demonstranților, panoul cu afișul până atunci interzis. Acesta a rămas în Piața „Mihai Viteazul”, lângă zidurile Prefecturii, din 22 decembrie 1989 până în primăvara anului 1990, ca un simbol al rezistenței și speranței.

Teatrul craiovean i-a fost și îi este încă dator

- Care este cea mai frumoasă amintire pe care o păstrați despre Ion D. Sîrbu?

- Nu știu dacă se poate numi o amintire. Știu că una dintre cele mai mari emoții le-am trăit când am citit un lung interviu al lui Ion D. Sîrbu, acordat lui Ion Jianu, pentru cotidianul local, cu puțin timp înaintea morții sale, probabil ultimul de asemenea dimensiuni, publicat integral după

1990, în care, la un moment dat, vorbește despre prietenul său Boroghină.

Cred că Teatrul Național Craiova i-a fost și îi este încă dator lui Ion D. Sîrbu. În calitatea mea de director al acestei prestigioase instituții artistice, am căutat, în anii '90, să plătim o parte dintre „datorii”. Dincolo de reprezentarea piesei *Arca bunei speranțe*, am inclus, în repertoriul stagiunii 1991-1992, piesa *Pragul albastru*, Cristian Hadjiculea reușind să realizeze un excepțional spectacol, în minunata scenografie a lui Viorel Penișoară-Stegaru și cu creații actricești remarcabile. Premiera a avut loc în chiar ziua de 17 septembrie, la exact doi ani de la trecerea în lumea de dincolo a lui Ion D. Sîrbu și la mai puțin de o lună de la marele succes cu spectacolul *Ubu Rex cu scene din Macbeth* al lui Silviu Purcărete, la Festivalul de la Edinburgh, unde Teatrului Național Craiova i se decernează „Premiul

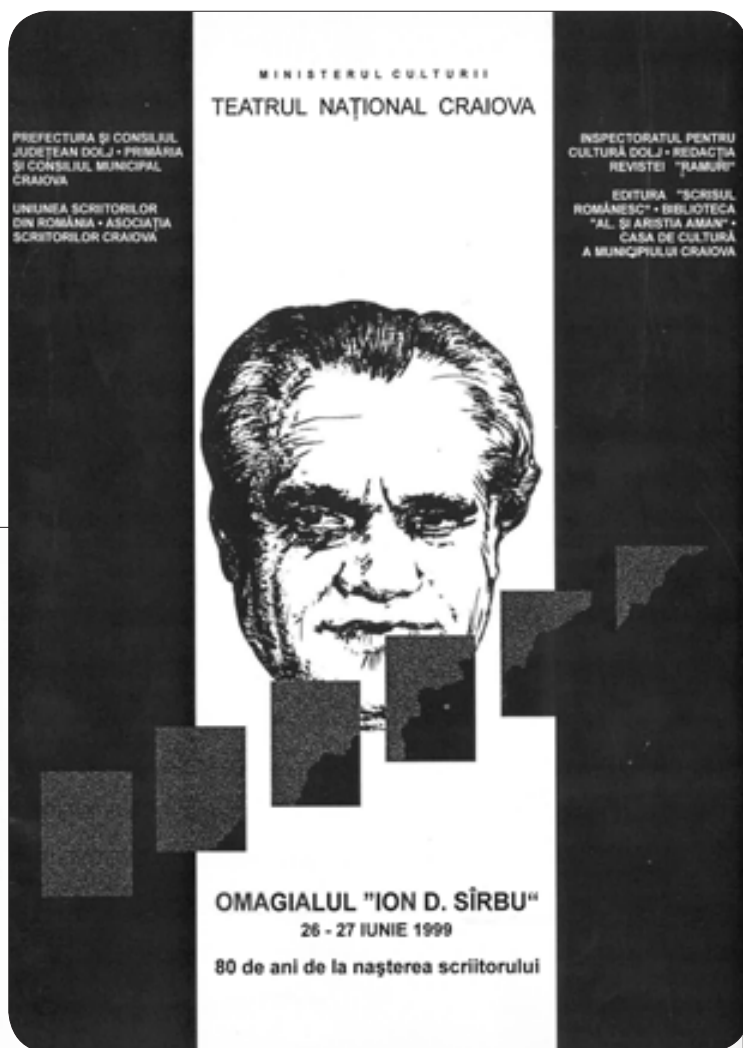
Criticii”, acordat de cei peste 100 de jurnaliști din Marea Britanie și din străinătate acreditați oficial la Festivalul Edinburgh 1991, precum și Premiul de Excelență al Fundației Hamada, un succes de care sunt convins că Ion D. Sîrbu ar fi fost foarte mândru dacă ar mai fi trăit. În anul 1994, împreună cu colegii mei, am fondat Craiova Shakespeare Festival, în 1997, împreună cu academicianul Eugen Simion, „Zilele Marin Sorescu”, iar în 1999, la împlinirea a 80 de ani de la nașterea lui Ion D. Sîrbu și 10 ani de la moartea sa, „Zilele Ion D. Sîrbu”. În gândirea noastră de atunci, „Zilele Ion D. Sîrbu” și „Zilele Marin Sorescu” trebuiau să aibă loc în același an, din doi în doi ani, la alternanță cu Festivalul Internațional Shakespeare, visând ca toate trei să devină evenimente culturale de rezonanță europeană (chiar dacă, în cazul lui Ion D. Sîrbu, intram, într-un fel, în dezacord cu titlul răscolitorului său roman *Adio, Europa!*). Cerând încă o dată iertare pentru lungimea fiecăruia dintre răspunsuri, ajuns la final,

nu pot să nu reamintesc cele scrise de Valeriu Cristea în textul „Singur în oceanul de proză” din „Caiete critice”, nr. 10-12 (95-97)/1995: „Ca un atlet *învingător*, care își asumase energic, în forță, *leonin*, suferința, OPERA cu care se înfățișa Ion D. Sîrbu la cea de a 60-a aniversare a zilei sale de naștere era propria lui viață, exemplară, am putea spune eroică. Probabil cea mai dramatică viață a unui scriitor român din ultima jumătate de veac, pe măsura celui mai puternic *caracter* cu care se poate mândri breasla noastră literară”.

ZILELE CRAIOVEI
25 – 29 octombrie 2000

ION D. SÎRBU
1919 – 1989
scriitor

„Ion D. Sîrbu,
acela pe care l-am cunoscut...”

caiete critice

Acum, la împlinirea a 100 de ani de la nașterea sa, putem afirma că Ion D. Sîrbu, acest Candid valah, scriitorul cu cea mai valoroasă operă literară de sertar pe care a cunoscut-o cultura românească, merită întreaga noastră recunoaștere și recunoștință. Cu riscul de a se spune că mi-am depășit competențele, îndrăznesc să gândesc cât de minunat, ce gest reparator ar fi pentru această înaltă conștiință, dacă, pentru opera sa antumă și postumă de

o incontestabilă valoare, Secția de Filologie și Literatură a Academiei Române, condusă de academicianul Eugen Simion, l-ar include post mortem pe Ion D. Sîrbu între membrii săi.

Cred cinstit că o raportare la personalitatea, la omul și creatorul Ion D. Sîrbu ar fi una onorantă pentru fiecare dintre membrii actuali ai Academiei Române. ■

Iunie 2019

Ca un biruitor

R

idicată dintr-o familie de mineri de sub Pârîng, ca fiu al propriilor sale străduințe, a făcut studiul teinice în Ardeal, a însoțit un mag — din Lanț — și a trecut apoi Carpații pentru a împlini o menire ardentă. S-a numărat printre întemeietorii unei reviste de teatru în capitala țării, apoi a descălecat în Bănile, pentru a împlini mai departe ceea ce începuseră un Ion Măiorescu, Gîrlăanu, Reboreanu, Elena Farago, Saban Făgetel sau C. S. Nicolăescu-Plopșor, întemeind cu vocație un moment spiritual distinct.

Se poate vorbi, cu totală îndreptățire, de un „moment I. D. Sîrbu” în cultura olteană, chiar dacă acest atît de fervent și valoros creator nu s-a erijat niciodată în șef de școală, în îndrumător sau polarizator ambițios. A știut doar să folosească, cu hărnicia și neînduplecarea minerească a obîrșiei sale, unelele scrisului și ale elocinței românești, să slujească — cu noblete rară, cu competență și dăruire — cetatea și instituția teatrală care l-au adoptat, să împlinească o operă literară și o alta de neasemuit tribun cultural (a rămas memorabilă seria sa de „conferințe experimentale” pe teme teatrale, ținută în săli arhipline sub afișul unor proeminente evenimente culturale.

Un raft de cărți, dacă nu voluminos, atunci validat de sîta selecției, îi păstrează numele în marea Bibliotecă Românească: „Povestiri petriliene”, „De ce plînge mama”, „Soarele B”, „Dansul ursului” ș.a., unele traduse și în alte

limbi ale pămîntului. A binemeritat Premiul Academiei, Premiul Uniunii Scriitorilor, mai multe premii ale Asociației Scriitorilor din Craiova, premiul pentru dramaturgie în Festivalul Național „Cîntarea României”.

Pentru teatrul craiovean, prezența lui I. D. Sîrbu ca secretar literar poate fi comparată doar cu antecedentele unor Theodorini, Reboreanu, Dumitru Tomescu, Grigore Drăgoescu, Ion Dongorozzi, Tiberiu Iliescu, Marin Iorda sau Geo Dumitrescu, prin calitatea inconfundabilă de a fi fost un îndrumător, un deschizător de drumuri, un promotor de direcție culturală. Între dramaturgiile care aparțin Olteniei prin legături sta-tornice a fost, alături de Marin Sorescu, cel mai important și cel mai fecund. A scris peste 20 de piese, i s-au reprezentat 14 în țară și străinătate („teatrul său” — craiovean — aducînd sub luminile rampei nu mai puține de 9, cele mai multe în premieră absolută) iar altele așteaptă în continuare în-scrierea neîntîrziată pe afișul eveni-mentelor teatrale de reverberante ecouri. A scris „parabole dramatice”, „procese dramatice”, „drame de sor-ginte filozofico-mitologică”, „drame rea-list-psihologice”, „comedii, drame filo-zofice” în stil clasic dar de o tulbură-toare modernitate, scenarii. A scris, în primul rînd, un teatru de idei politice și de dimensiuni mitico-istorice pre-gnante, o literatură cu o teatralitate complexă. Pieseile sale surprind destine individuale și colective sub legi ineluc-tibile, existențe și stări de robustețe multiseclară, adesea cu ancestralitatea mitului folcloric, cu o arhitectură spe-cială, în care accentele polemice sînt

grefate pe dispute particulare sau dia-loguri complexe despre filozofia și is-toria ființei românești. Eroismul perso-najelor dramaturgiei lui I. D. Sîrbu nu e niciodată bravadă retorică, ci capătă sensul grav purtat de eroii din trage-diile antice, fiind luptători jertfelnicii de primă linie, „frunze care ard” în subterane și luminisuri sufletești, în că-tune mioritice, în oaze de rezistență antifascistă, în condiții-limită, în aștep-tări încordate ca stări de suflet perene, în atitudini-testament. Puțini drama-turghi contemporani au fost atît de pro-funzi, atît de pregătiți — ca formație spirituală, frumusețe a cugetului și pa-tos bărbătesc — să scrie asemenea dia-loguri despre istorie, ca modalități de a filozofa critic în legătură cu destinul unui popor mic prins în vîltoarea mari-lor implicații istorice.

I. D. Sîrbu, iubitul nostru Gary, pa-triarhul unei lumi distincte care se cheamă „Naționalul craiovean”, ca și omul cetății de un activism superior, implicat direct sau indirect în tot ceea ce a purtat amprenta culturală a vremii sale, a plecat dintre noi ca un biruitor, ca un creator care a știut, cu orice preț, să devină ceea ce este și rămîne : adică reprezentativ, polarizator, iniția-tor, nou, clar, complet. A plecat, zbu-rînd spre veșnicie cu aripile cugetării, cu cerul în aripi și cu pămîntul drag al patriei în ochi.

Emil Boroghină

„Frunze care ard, Arca bunei speranțe, Simion cel Drept, cele trei drame care-mi aparțin, le-am scris în întregime în casa surorii mele din Petroșani. Sincer să fiu, ori de câte ori privesc Parângul sau contempļu ceața de pe Valea noastră, mă transpun automat într-o melancolie care mi-e fertilă. Și parcă scriu mai ușor, mai inspirat.” – „Dialog între generații: interviu cu dramaturgul I. D. Sîrbu”, de Constantin Pascu, 1970

„Personal, în afară de faptul că, fizic, fac foarte dese deplasări la Petrila, la mormântul părinților mei, aș zice că optzeci la sută din ceea ce am scris se petrece – chiar dacă nu am dat vreo indicație expresă în acest sens – undeva în Valea Jiului, în «paradisul pierdut» – și amar – al copilăriei mele.” – „Eu privesc cu încredere viitorul Galaxiei Gutenberg”, dialog cu Constantin Dumitrache, 1976

Traversarea Petrilei. Instantanee sentimentale ale lui Ion D. Sîrbu

„Am crescut sub munte, toată copilăria mea e legată de o Vale (a Plângerii) înconjurată de munți semeți: Retezatul, Parângul, Vulcanul, Șurianul, Pătru... Lupta cu muntele a fost pâinea de miner a tatălui meu; dragostea de munte a fost religia mamei mele. Pentru mine, pusta și bărăganele au fost totdeauna peisaje absurde, de pedeapsă sau rătăcire. [...] Totdeauna mi-a plăcut să afirm că șira spinării noastre morale nu este șesul, nici Marea sau Istrul, ci Muntele: el e prima și ultima cetate a rostului și trăinicieii, curăției și cinsteii noastre originare. În munți nu au ajuns nici hunii, nici turcii și nici rușii sau urmașii lor, neofanarioții noii ordini europene...” – *Adio, Europa!*

„În vise, mai ales de când trăiesc în acest Bărăgan al Olteniei, mă văd, mereu și mereu, pe ulițele copilăriei, acasă, sub Parâng, între o mină veche și, pe atunci, cea mai nouă spălătorie de cărbuni, între «momârlanii» mândri și refractari și «barabele» care, în afară de lupta de clasă, nu cunoșteau nicio altă religie sau filosofie – și, îmi dau seama, sunt obligat a recunoaște că peisajul matrice al sufletului meu este această colonie minerească, polietnică și mozaică, o lume ce nu seamănă cu nici un alt loc din țară, cu nicio așezare posibilă, cu nimic și nimeni de nicăieri...” – *În loc de autobiografie*, în vol. *Arca bunei speranțe* (1982)

„În 1947, cu dosarul meu, cu stagiul eroic de patru ani în ilegalitate de partid, aş fi putut să fac carieră politică, ajungând, să zicem, şef de catedră, sau să fiu numit undeva în diplomaţie. Dar s-a întâmplat să fiu din Valea Jiului, fiul tatălui meu, să nu pot face pasul înapoi din morală în politică, din morala muncitorească a minei Petrila, în politica acelor ani (de care se leapădă acum până şi cei mai conservatori consilieri din Kremlin...)” – „Eu l-am văzut pe Blaga plângând...”, convorbire cu Ion Jianu, 1989

„Din naştere, şi datorită copilăriei mele petrecute într-o severă colonie minerească, am crescut cu acest talent de a avea, de a păstra (cu orice risc) şi de a nu trăda niciodată o prietenie. Când eram mic, ştiam că acest cuvânt, «prieten», la noi, la Petrila, însemna mai puţin decât cuvântul «frate», sau acel suprem cuvânt (care se mai foloseşte printre mineri) de «ortac». Nu ştiu de unde vine acest cuvânt, poate că de la «Ort»-ul nemţesc: locul de muncă în mină numai pe vremuri

se chema «Ort». Nu are importanţă. Mie mi se pare că ţăranii, din cauza individualismului vieţii lor, realizează mai greu prietenii mari. Chiar şi la oraşeni, o trainică şi profundă amiciţie este o întâmplare fericită, dar nu definitivă. Pentru mine, «Ortac» înseamnă un contract de destin, de viaţă şi moarte.” – „Un scriitor este o investiţie a limbii acestui pământ”, interviu realizat de Elena Ştefănescu, 1985

„Plimbare tristă pe uliţa copilăriei, în Petrila. Doamne, cât de săraci, de curaţi şi de fericiţi am fost noi, în casa asta proletară de pe uliţa Zorilor (fostă Malinovschi) numărul 6!

Am avut trei limbi materne (corect româneşte am învăţat la grădiniţă şi primară), am avut o morală paternă teribilă, ea fiind şi azi zestrea din care mă hrănesc. Chiar dacă, din cauza ei, mi-am nenorocit cariera şi viaţa. Nu am avut ogradă, pământ, proprietate; dar am avut o curte, o casă, o grădină. Petrila nu era nici sat, nici oraş, nici comună: *era colonie*. Problemele ei sociale mi-au ţinut loc de peisaj şi folclor, mina a fost ţarina, accidentele şi grevele erau marile evenimente istorice ale vieţii noastre, iar idealul socialist – naiv şi romantic – al tatălui meu a constituit religia

ce am respirat-o alături de rugăciunile catolice ale mamei mele. [...]

În Petrila, dorm în cimitir nu numai părinţii, moşii şi strămoşii mei, dorm şi toate temele, dramele, eroii din romanele şi piesele pe care nu le-am putut scrie, pe care am fost obligat să le uit.” – *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*

Dialog cu cercetătoarea Clara Mareș:

„Cred că Dumnezeu l-a iubit, pentru că nu l-a lăsat să-și vadă dosarele”

Abstract

Cercetătoarea Clara Mareș a investigat, cu rigoare documentaristică, dosarele de urmărire informativă - de la C.N.S.A.S. - ale scriitorului Ion D. Sîrbu. Supravegherea de care a avut parte, pe durata a peste trei decenii, prozatorul și dramaturgul născut la Petrila este laborios reconstituită în volumul *Zidul de sticlă. Ion D. Sîrbu în arhivele Securității* (2011). Pentru acest studiu, Clara Mareș a fost distinsă, în 2012, cu premiul revistei *Observator cultural*, la categoria „Eseu/Memorialistică/Publicistică”.

Cuvinte-cheie: Ion D. Sîrbu, Clara Mareș, dosare de urmărire, Securitate, Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității

Researcher Clara Mareș investigated, in a thorough manner, the Secret Police informative surveillance files on writer Ion D. Sîrbu – from the National Council for the Study of Securitate Archives. The surveillance the fiction and play writer born in Petrila was subjected to, for over three decades, is recovered in great detail in the book *The Glass Wall. Ion D. Sîrbu in the Securitate Archives* (2011). For this work Clara Mareș was awarded, in 2012, the prize of *Cultural Observer* magazine in the section “Essay/Memoires/Journalism”.

Keywords: Ion D. Sîrbu, Clara Mareș, informative surveillance file, the National Council for the Study of Securitate Archives

- Stimată doamnă Clara Mareș, ce v-a îndemnat să vă apropiați de viața „îndosariată” a lui Ion D. Sîrbu și să o reconstituiți, apoi, într-un volum?

- În 2005, am publicat, la editura Nemira, în colaborare cu colegul meu de atunci Silviu Moldovan, o selecție de documente din

dosarul penal și de urmărire informativă al lui Nicu Steinhardt. Volumul a ajuns la Craiova, la doamna Elisabeta Sîrbu, prin dl Ion Barbu, ambii dorindu-și să existe ceva similar pentru dosarul lui Ion D. Sîrbu. La rugămintea dlui Barbu, dna Blandiana, cu care colaborem la acel moment la Academia Civică, m-a întrebat

„Cred că Dumnezeu l-a iubit,
pentru că nu l-a lăsat să-și vadă dosarele”

caiete critice

dacă aş fi interesată. Eu eram deja preocupată de urmărirea scriitorilor, de modalităţile prin care regimul comunist încercase să le tempereze/amuţească vocile. Deci alocarea timpului pentru un studiu de caz a venit firesc. Numai că a fost nevoie de o lungă perioadă pentru acreditarea în calitate de cercetător extern. Eu am părăsit colectivul C.N.S.A.S. în 2005, iar la momentul la care a venit acreditarea, mă pregăteam să devin mamă, astfel că în sala de studiu pentru dosarul Sîrbu am intrat aproape trei ani mai târziu, în septembrie 2008. Citisem *Jurnalul...*, îl admiram deja pe scriitorul Sîrbu, care mă sedusese cu verbul lui ironic-scăpărător. Abia aşteptam să văd cum se vor reflecta micile mărturisiri presărate în jurnal în actele urmăririi. Ideea de carte despre urmărire s-a instalat după prima lectură a dosarului. Actele păstrate acolo au avut un impact considerabil, chiar comparativ cu alte dosare de urmărire pe care le văzusem. Aproape imediat a ieşit în evidenţă tenacitatea „obiectivului” Sîrbu, puterea de a rezista la presiuni, la intimidări. După ce am citit dosarul şi am început aprofundarea, cercetările conexe, decriptarea a ceea ce citeam, concluziile în sine au constituit cartea. Povestea curge foarte firesc, dacă ai răbdarea să organizezi materialul, şi completează perfect, sau probează, dacă de dubii ar fi vorba, mărturia autorului însuşi.

Să nu mă las contaminată...

- *Au existat momente, în timpul cercetării dvs. la C.N.S.A.S., în care aţi vrut să renunţaţi?*

- Nu îmi amintesc să fi vrut să renunţ, dar reţin că eram copleşită de ceea ce citeam, erau unele lucruri foarte intime pe care Securitatea le îndosariase şi care solicită foarte mult spiritul de discernământ al unui cercetător. Sunt lucruri în

viaţa fiecăruia dintre noi pe care le vrem uitate, chiar de către noi înşine. Aceste dosare pot iradia mai departe răutatea, abuzul care au stat la baza alcătuirii lor.

Îmi amintesc că o sunam pe dna Sîrbu şi îi povesteam diverse din ce citeam şi dânsa nu-mi spunea decât să am grijă, să nu mă las contaminată. Iar acest pericol există realmente dacă nu eşti bine pregătit. Poţi foarte uşor să aderi la naraţiunea securistică, după cum foarte repede, şi mi s-a întâmplat şi mie, te poţi exprima în limba de lemn. Când am început redactarea m-am trezit adesea că scriam în limba *canonică* şi m-au ajutat foarte mult observaţiile doamnei Doina Jela, pe care am avut norocul incredibil de a o avea redactor de carte, cât şi observaţiile domnului George Ardeleanu, primul meu cititor. Tot doamna Jela mi-a pus stavilă admiraţiei, ceea ce, din nou, a slujit subiectului. Sîrbu stătea vertical şi fără admiraţia mea. Însă acesta este pericolul oricărui cercetător dedicat, dar dacă ai lectori profesionişti şi capacitatea de a le

înţelege observaţiile, toată lumea câştigă.

De cealaltă parte, trebuie spus că admiraţia vine secundată de empatie, iar empatia vine din cunoaştere şi implicare. Iar un subiect pe care autorul nu şi-l însuşeşte - nu convinge. Eu m-am îndrăgostit de caracterul obiectului cercetării mele, iar cartea mea a încercat să transmită, cât am putut de obiectiv, această poveste de iubire.

- *A rămas, în dosarele de la C.N.S.A.S., şi un Ion D. Sîrbu necunoscut, nebănuit?*

- Cred că da. Cred că fiecare cercetător pune, în slujba subiectului său, sensibilitatea, talentul, experienţa. După cum fiecare vine cu propriile interpretări asupra celor citite. Am avut surpriza, zilele trecute, după ce am lecturat un tabel cronologic realizat de Toma Velici, editorul manuscriselor, să descopăr un Sîrbu nou şi pentru

mine. Lectura unui dosar de urmărire pune accent pe anumite aspecte, în special pe acelea care interesau Securitatea pentru alimentarea urmăririi, sau pentru cunoașterea „obiectivului”, însă nu are cum să conțină în totalitate viața unui om. După această lectură a cronologiei, în care vocea lui Sîrbu este omniprezentă, povestindu-și el însuși faptele vieții, am constatat cu bucurie că, în ciuda omniprezenței Securității, microfoanelor, informatorilor, Ion D. Sîrbu și-a trăit viața făcând abstracție de ele, reușind să gândească, să scrie, să organizeze, să publice.

Dificultăți tehnice, dificultăți emoționale

- *Ați întâmpinat dificultăți „construind” Zidul de sticlă...?*

- Dificultăți tehnice am întâmpinat cu arhiva C.N.S.A.S. Am primit un dosar penal format din 4 volume, care se referă doar la prima condamnare, cea de 1 an, pentru omisiunea de denunț, și care este foarte atipic pentru stardardul acestor dosare. Lipsesc traseul penitenciar, comportamentul deținutului, notele agenților de cameră despre el, lucruri care, de altfel, se găsesc în majoritatea penalelor. În schimb, s-au păstrat foarte multe probe materiale ale „scriitorului util societății” care ar fi fost Sîrbu și care trebuie să fi susținut apărarea avocatului său la primul proces: reviste, extrase din ziare, copii ale unor articole dactilografiate. Însă pentru adevărata condamnare, cea de 7 ani, pentru „uneltire”, nu există nimic! Am avut permanent senzația că acel dosar trebuie să existe undeva, din păcate continuu să o am, pentru că, deși am revenit cu alte cereri, nu am primit și alte dosare. Lipsa certitudinii de a fi văzut toate materialele care privesc obiectul de studiu este problematică pentru un cercetător, pentru că nu știi dacă faptele disparate pe care le-ai adunat

pot conduce la concluzii viabile. Sîrbu nu a vorbit despre acea perioadă prea mult, sau a făcut-o mai ales în semnificațiile ei pe termen lung, însă experiența altor personaje închise în aceeași perioadă sau cu un traseu asemănător m-au ajutat să conturez un set de concluzii.

Au mai fost și dificultăți emoționale. Pe măsură ce materialul redactat se acumula și eu înaintam în redarea vieții lui Ion D. Sîrbu, aveam senzația că aș putea schimba ceva, că lucrurile s-ar putea petrece și altfel. Probabil este o dilemă firească pentru orice creator. Însă eu lucram cu documente și eram permanent adusă la realitate, având obligația să redau această realitate.

Un curaj și o luciditate greu de egalat

- *Ce v-a frapat, ce v-a emoționat cel mai tare studiind dosarele de urmărire informativă ale lui Ion D. Sîrbu?*

- Cele mai impresionante documente sunt cele care redau discuțiile din casă, pentru că acolo lipsește complet prisma deformatoare a ofițerului/informatorului. Acolo este Sîrbu însuși, așa cum era. Iar discuția de după revenirea din Occident, în care îi mărturisește soției că s-a întors pentru că nu poate gândi decât „în lanțuri, despre lanțuri, împotriva lanțurilor”, în care declară fățiș că a revenit pentru „a muri cu regimul de gât”, pentru că „toate organele lui sunt reacționare”, mi-a relevat un curaj și o luciditate greu de egalat.

Să fii om de stânga, să speri că tu vei vedea îmbunătățirea vieții semenilor tăi, dar să revii doar pentru a trăi falimentul tuturor idealurilor tale, cred că poate fi definiția eroismului. Apoi, tenacitatea cu care nu și-a părăsit masa de scris (lucra în trei schimburi, ca la mină), pentru a nota morala faptelor trăite, dar și pentru a furniza explicații celor care vor dori să le caute, m-a impresionat profund. Proiectatele sale memorii

*În ciuda omniprezenței
Securității, microfoanelor,
informatorilor, Ion D.
Sîrbu și-a trăit viața
făcând abstracție de ele,
reușind să gândească, să
scrie, să organizeze, să
publice*

„Cred că Dumnezeu l-a iubit,
pentru că nu l-a lăsat să-și vadă dosarele”

s-ar fi numit *Depun mărturie...*, pentru că Sîrbu a fost un martor cinstit și credibil al falimentului unei idei: comunismul *de facto*.

Dar în dosar impresionează și umorul „obiectivului”, umanismul lui ironic-sarcastic, lipsa oricărui calcul oportunist, a ranchiunei, a răutății gratuite. Sîrbu, aflat în Occident, scrie o carte poștală cu salutări securistului său. În acest simplu gest este o gamă întreagă de semnificații, de la ironicul „am scăpat, nu mă mai puteți ajunge!”, până la umanul „și călăii sunt victime!” ale Cortinei de Fier, deci și lor le place să primească scrisori din Germania, Franța sau Italia. Sau conversația de după moartea lui Brejnev, când își sună soția, care se afla în pauza de prânz, și îi spune: „A murit Brejnev. Mie îmi plăcea de el!”. „Și eu ce să-ți fac acum?!”, întreabă doamna Lizi. „Să plângi!”, răspunde el. „Bine, mamă, după ce mănânc!” Acest scurt dialog relevă relația lui Sîrbu cu lumea. Pentru el, personaje abstracte, aflate la mii de kilometri distanță, existau în intimitatea lui, pentru că, altfel, singurătatea ar fi fost zdrobitoare. Iar înțelegerea, dar și umorul acid de care se bucură din partea soției fac trimitere la o relație complexă, tandră și tolerantă.

Însă cel mai amar și dureros moment mi s-a părut lupta cu moartea, „Ars bene moriendi”, cum singur a numit-o. Acest moment conturează un personaj de tragedie antică, iar lectura scrisorilor în care își ia adio de la corespondenții săi, scriind în cele patru zări ale Pământului, este zguduitoare. Analiza fricii de moarte, pe care o redactează cu o luciditate maximă în finalul vieții, are două ultime certitudini: speranța și dragostea. Speranța că mâine va fi mai bine, că lumea va scăpa de lanțuri și teroare, și recunoștința pentru dragostea pe care a cunoscut-o, simțit-o și primit-o.

După ce cunoști faptele și „păcatele” omului Sîrbu...

- *Cât și cum influențează înțelegerea operei lui Ion D. Sîrbu această voluminoasă „operă colectivă” a Securității?*

- Nu cred că sunt în măsură să răspund avizat la această întrebare. Dar cred că istoricii și criticii literari trebuie să țină cont de faptele vieții unui scriitor în timpul comunismului, pentru că

modalitățile prin care un creator era permanent tracasat, presat, intimidat trebuie să-și fi pus amprenta pe stilistica operelor lui. Iar exemplul Ion D. Sîrbu poate fi multiplicat la nivelul breslei scriitoricești, la nivel național. Securitatea urmărea, prin aceleași metode, un scriitor la Craiova, la București, la Baia Mare sau la Suceava. Diferența vine din răspunsul pe care fiecare scriitor l-a dat acestei supravegheri.

În ceea ce privește înțelegerea operei lui Ion D. Sîrbu, mi se pare foarte utilă lectura dosarului de urmărit, pentru că, foarte subtil și voalat,

Sîrbu face trimiteri la experiențele sale, pe care le pune pe seama diferitelor personaje literare, iar codul de decriptare se află în acel dosar de urmărire. Practic, lectura literaturii lui Ion D. Sîrbu trece la un alt nivel după ce cunoști faptele și „păcatele” omului Sîrbu.

Tăiase stuf în deltă și scosese cărbone din mină pentru refuzul de a semna angajamentul de informator

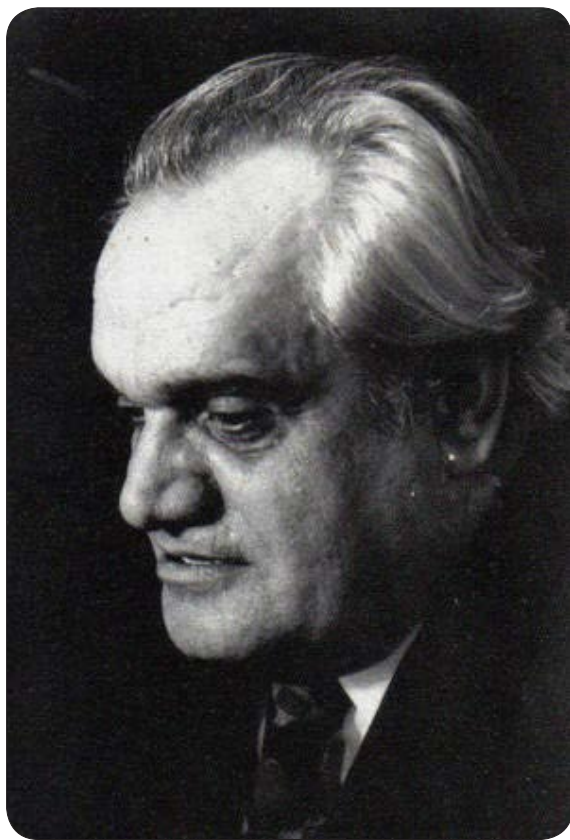
- *Ce reacție presupuneți că ar fi putut să aibă autorul Jurnalului unui jurnalist fără jurnal dacă ar fi citit ce ați citit dvs. în arhivele C.N.S.A.S.?*

- Știu cu certitudine că și-a dorit cu disperare să vadă ce conțin dosarele sale de urmărire. De

altfel, o și spune destul de des în *Jurnalul* său. De asemenea, în nopțile insomniace, l-a plăsmuit din imaginație, în lipsa probelor concrete. Pentru Ion D. Sîrbu, aceste dosare conțineau explicația concretă despre unele momente cheie ale existenței lui: de ce nu putuse rămâne profesor în 1949, de ce mersese la închisoare în 1957, de ce fusese miner în 1963, de ce primise domiciliu obligatoriu la Craiova în 1964, apoi, de ce nu putuse fi reabilitat în 1969, din ce cauză fusese anchetat violent în 1977, reanchetat „de bună voie” în 1982, apoi, blocat la fiecare cerere de călătorie în străinătate: 1983, 1984, 1985, 1986, 1987? Tot în dosar există și motivele interzicerii romanului său *Lupul și Catedrala*, pe care Sîrbu le intuiește cu exactitate, dar literatura nu poate suplini lipsa probelor concrete.

Acest 1986 este anul cheie pentru nebunia pe care urmărirea generalizată o produsese în societatea românească. Și dacă Securitatea diagnosticase precis romanul pe care îl interzice pentru că autorul considera că „noua societate ar fi o eroare de ordin istoric, iar individul este condamnat la alterare agresivă datorită opresiunii exercitate de aparatul de stat”, cum ar fi putut autorul însuși să nu priceapă ce conține dosarul său?! De altfel, Sîrbu vedea concret efectele acestui dosar, vreme ce, în iulie 1986, îi scria lui Doinaș: „În Craiova de frica dosarului meu, de când s-a auzit că am fost refuzat la pașaport, nimeni nu-mi deschide ușa, până și secretarul literar al Teatrului trece pe celălalt trotuar când mă zărește...”.

Ceea ce este uimitor la Ion D. Sîrbu, în calitate de urmărit, este curajul. El însuși îi caută pe ofițeri, dar nu pentru a le intra în grații, știa că prăpastia era de netrecut fără podul angajamentului de informator, iar el tăiasse stuf în deltă și scosese cărbune din mină pentru refuzul de a-l semna, el îi căuta pe ofițeri pentru a cunoaște slujbașii fricii, a vedea fețele terorii, a cunoaște numele responsabililor cu înspăimântarea. De aceea, el cere singur o întâlnire față în față cu ofițerii săi, în decembrie 1969. Ca un creator de teatru ce era, Sîrbu voia să vadă ce se ascunde în spatele cortinei, cum sunt decorurile, cine

distribuie roluri și cine le interpretează. Știa, desigur, că era imbatabil pregătit teoretic, dar nu avusese prea des parte de dialog concret.

Evident, fiecare participant voia să câștige înfruntarea. Dacă gradații mari, lt. colonel Lungu Gheorge, maiorul Alexie Ștefan, cât și securistul de serviciu, lt. maj. Olimpian Unghearea vor să impresioneze civilul cu exercițiul direct al puterii, Sîrbu le tulbură apele și îi reduce la tăcere. Mai târziu, în august 1977, o face chiar la modul violent, răcnind și demonstrându-le abuzul urmăririi. Concluzia lor, după acest episod, a fost că numai un nebun nu se teme de securitate, deci Sîrbu trebuie să fie nebun, aceasta fiind singura lor ieșire din impas.

În concluzie, deși și-a dorit foarte tare să-și vadă dosarele, cred că Dumnezeu l-a iubit, pentru că nu l-a lăsat să le vadă, nu a permis să vadă câți prieteni îl turnau, că fiecare scrisoare îi era deschisă, că fiecare vorbă îi era notată, și, mai ales, pentru că l-a ferit de amărăciunea constatării că el însuși era cauza urmăririi altor oameni... Această suferință ar fi fost teribilă pentru universul său interior.

Al șaselea simț

- Ce și cât credeți că știa Ion D. Sîrbu din delatările de care a avut parte?

- Există o fotografie în care apar trei bărbați. Pe verso, Ion D. Sîrbu a scris: „Eu între turnătorii mei!” – deci cred că știa destul de bine cine îl turna. E posibil să se fi înșelat, însă amploarea aparatului de supraveghere plasat în jurul său face aproape imposibilă greșeala. Spre sfârșitul anilor '80, doar la Craiova, faptele și vorbele lui Ion D. Sîrbu erau redade de nu mai puțin de 25 de informatori, iar la nivelul țării alți 10 oameni furnizau note avându-l pe Sîrbu în prim-plan. Ofițerul coordonator al urmăririi în anii '80, lt. col. Ion Vâlceanu, avea în subordine 19 agenți. Iată, așadar, cum câteva cifre pot contura dimensiunea apocaliptică a unui sistem întreg împotriva unui singur om!

„Manualul bunului pușcăriaș”, la care *Jurnalul* său face dese referiri, implica și formarea unui al șaselea simț, pe care închisoarea îl dezvoltă la cei care o „absolviseră”. În iulie 1987, îi scria lui Cornel Regman că „...miros un turnător la primele trei cuvinte și zâmbete”. Tot acest al șaselea simț îi spunea cine și de ce avea anumite comportamente. Lui Doinaș îi face un amplu portet de „înger negru”, iar dosarele confirmă în integralitate diagnosticul său. Chiar și literatura sa atinge această problemă. Povestirea *Nu știu cum s-a spart oglinda*, din volumul *Șoarecele B...*, vorbește despre turnătorie și vinovăție.

Personal, am ales să nu dezvălui în cartea mea identitățile din spatele numelor conspirative. Primul argument ar fi că și turnătorii erau victime ale unor abuzuri, șantaje, presiuni, adevărații responsabili fiind ofițerii coordonatori, de aceea am avut mereu grijă să pun, după fiecare nume secret, și numele celui care îl monitoriza.

Apoi, mai cred că, uneori, era imposibil de rezistat presiunilor, nu toți aveau curajul sau tăria lui Sîrbu, însă este fascinantă maniera în care fiecare turnător a înțeles să-și gestioneze colaborarea, iar aici cred că o întreagă literatură așteaptă să fie scrisă. Sunt cazuri în care turnătorul a mărturisit turnatului, chiar stabilind împreună

Spre sfârșitul anilor '80, doar la Craiova, faptele și vorbele lui Ion D. Sîrbu erau redade de nu mai puțin de 25 de informatori, iar la nivelul țării alți 10 oameni furnizau note avându-l pe Sîrbu în prim-plan

ce să spună în notele informative. Sau agentul s-a deconspirat, cu bună știință, într-o încăpere în care știa că erau microfoane (deci ascultat de securiști) sau martori, pentru a pierde încrederea/prietenia „obiectivului”. Au mai fost cazuri de oameni care și-au redus complet anturajul, pentru a nu avea ce și despre cine să spună.

Însă, dacă am înțelegere umană pentru racolare, sunt mult mai severă în ceea ce privește conținutul notelor, consecințele lor. De aceea, am taxat angajamentul de lungă durată, prolific din perspectivă securistică, fiind transparentă cu detalii biografice sau meseria profesată. Pentru cine cunoaște viața literară craioveană a ultimului deceniu comunist, informatorii sunt ușor de reperat. Am prieteni care mi i-au indicat și mie, la lectura manuscrisului. Însă eu am ales ca *Zidul de sticlă* să nu fie despre ei...

În lumina acestor argumente, mi s-a părut impardonabil gestul lui Ion Jianu, alias *Iancu*, cum altfel?!, care primește de-a gata 28 de pagini dactilografiate și semnate Ion D. Sîrbu sub forma unui interviu – „*Eu l-am văzut pe Blaga plângând...*”. Jianu știa că fuseseră scrise cu mare efort și considerabilă suferință de pacientul la oncologie care era Sîrbu în februarie 1989 și, totuși, a aleargat într-un suflet la Securitate pentru a preda ceea ce Sîrbu considera un *preview* la memoriile sale, singurul, de altfel, pentru că timpul nu a mai avut răbdare. Nota lui *Iancu* este printre cele mai sinistre turnătorii din sutele pe care le-am citit, pentru că are permanent grijă să se delimiteze de autorul rândurilor predate, permanent subliniază și insistă „nu eu l-am întrebat asta!”

citindu-se, printre rânduri, ceea ce gândea: „Nu mă pedepsiți! Sunt doar fricos și ticălos, dar nu sunt reacționar și ostil!”. De altfel, acea notă era a 95-a a sursei „Iancu”... Oare cum arată cele de dinainte?! Cele de după?! Despre cine sunt?!

În logica anului centenar Sîrbu, cred că trebuie să spunem lucrurilor pe nume. Regimul s-a perpetuat prin ticăloșia unora, lașitatea altora și complicitatea pasivă a cvasi-majorității. În ultimele sale scrisori, Sîrbu îl cita adesea pe Andrei Pleșu, cu maxima „răul se combate, binele se așteaptă”. El combătuse răul întreaga sa viață, așteptase binele aceeași perioadă, în final „câștigase absolut toate bătăliile sale teoretice pierzându-și firește viața, cariera, opera”, pentru că „moartea venise ca o săgeată din spate”, după propriile mărturisiri. Cu toate acestea, sertiul secret al scriitorului Ion D. Sîrbu a fost găsit plin, iar romanul *Adio, Europa!* a fost o revelație literară.

- *La opt ani de la publicarea Zidului de sticlă. Ion D. Sîrbu în arhivele Securității, vă nemulțumește ceva în legătură cu alcătuirea volumului?*

- Deși am rămas fidelă subiectului, nu au apărut informații noi aferente urmăririi. Acel dosar penal continuă să fie rățacit, sper eu, și nu iremediabil pierdut. Deci nu cred că astăzi aș recompune materialul altfel.

Sunt câteva erori însă pe care le-aș corecta. Doamna Lidia Sofica Nasincova este menționată greșit la p. 358 pentru că așa apărea în dosar și nu am știut unde să verific cum este corect. Din fericire, cartea a ajuns la familia Nașinec, soțul doamnei Nasincova traducând *Șoarecele B...* în limba cehă și așa am aflat de eroarea comisă. Însă, cu acest prilej am descoperit și faptul că familia Nașinec a avut curajul să treacă peste graniță, clandestin, manuscrisul romanului *Adio,*

Europa!, care, acum, figurează ca exponat la Muzeul Comunismului din Praga, lucru pentru care sunt recunoscătoare.

De asemenea, lucrarea domnului profesor Nicolae Oprea, „*Revanșa postumă*” a lui I.D. Sîrbu din 2016 mi-a semnalat eroarea de a confunda piesa *Heidelbergul de altădată* a lui Wilhelm Meyer-Forster cu piesa lui Caragiale, *O noapte furtunoasă* (p. 32), eroare pe care, evident, o regret, pentru că m-am străduit să verific informațiile de dincolo de aria mea de expertiză.

În lipsa inventarelor, accesul la arhiva fostei securități se bazează pe bunăvoința sau profesionalismul unor funcționari

- *Mărturișiți, într-un interviu acordat Adei-Maria Ichim, că ați citit Adio, Europa! după ce ați parcurs dosarele lui Sîrbu. Cum i-ați sfătui pe tinerii cercetători să procedeze: întâi să citească opera unui scriitor și apoi dosarele de la C.N.S.A.S. sau viceversa?*

- Cum spuneam și mai sus, lectura dosarului de urmărit al lui Ion D. Sîrbu îți oferă o altă grilă de lectură pentru literatura lui, mai amplă, mai detaliată. Eu am citit cu alți ochi dialogurile din *Lupul și Catedrala*, pentru că l-am citit după ce văzusem dosarul. Deși este o diferență între cele două manuscrise, primul a fost destinat de către autor, din start, sertiului, în consecință cenzura și autocenzura aproape lipsesc. În ceea ce privește *Lupul și Catedrala*, este ultima bătălie complexă pe care Ion D. Sîrbu a dat-o cu cenzura, pentru că romanul fusese scris în lumina reformelor aduse comunismului în celelalte țări est-europene, reforme pe care Sîrbu le cunoștea foarte bine, el citind și ascultând radio în șase limbi străine. De altfel, le și scrie prietenilor că *Lupul...* său

Cred că este un privilegiu pentru un istoric/critic să poată consulta un dosar secret, dublat de un jurnal sau un volum de memorii, pentru că perspectivele sunt complementare, dar poți descoperi și punctele de inflexiune

„Cred că Dumnezeu l-a iubit,
pentru că nu l-a lăsat să-și vadă dosarele”

ar apărea în pace și onor la Moscova, dar la București nu se putea, pentru că România rămăsese cea mai stalinistă dintre țările comuniste.

Cred, de asemenea, că un istoric literar nu poate evita/face abstracție de arhiva fostei Securități, pentru că lectura acelor dosare reconfigurează pledoaria, personajul, literatura. Chiar cred că este un privilegiu pentru un istoric/critic să poată consulta un dosar secret, dublat de un jurnal sau un volum de memorii, pentru că perspectivele sunt complementare, dar poți descoperi și punctele de inflexiune. Din păcate, am constatat că nu sunt multe subiecte astfel privilegiate, nu pentru că Securitatea n-ar fi urmărit intens scriitorii, ci pentru că zelul securiștilor nu a fost mereu la cote maxime, sau acțiunile „obiectivelor” nu sunt reflectate de paginile prăfuite. Se mai adaugă și accesul greoi la aceste dosare, cât și lipsa certitudinii că ai primit dosarele alocate subiectului tău de interes. În lipsa inventarelor, accesul la arhiva fostei securități se bazează pe bunăvoința sau profesionalismul unor funcționari.

Cu ochii minții

- *Ați fost tentată să pășiți pe urmele lui Ion D. Sîrbu, în Valea Jiului, la Craiova, la Cluj, poate în penitenciarele în care a fost închis?*

- Da, bineînțeles! Mai ales pentru un scriitor ca Ion D. Sîrbu ai nevoie să vezi strada, colonia, pădurea, Parângul, pentru a înțelege concret despre ce scrie în cărțile lui. Am fost la Petrila, prima dată în 2009, la *Zilele Sîrbu*, organizate de Ion Barbu, care este și inițiator și custode al Casei Memoriale Ion D. Sîrbu din Petrila. Vizitarea acestei case este o surpriză fericită pentru orice călător, chiar și necititor de Sîrbu, pentru că verbul și culoarea slujesc o memorie, iar Sîrbu este realmente prezent acolo. Ion Barbu a reușit să impună o personalitate unei comunități care avea cu totul alte priorități. Efervescența aniversărilor sau comemorărilor de la Petrila nu am gasit-o nici la Sebeș, nici la Rohia, și nu pentru că Blaga sau Steinhartd nu ar fi fost iubiți sau admirați, dar talentul și viziunea personală pe care Ion Barbu le pune în slujba posterității lui Gary sunt speciale.

Cu ocazia acelei vizite din 2009, alături de mulți fani Sîrbu, am defilat către soclul gol care este statuia lui Ion D. Sîrbu din Petrila (*omul sfințește locul, prostul sfințește soclul*, după maxima sîrbiană), purtând bucățele de frază dintr-o lungă auto-definiție. Eu am fost responsabilă cu valiza șampilată cu Jilava, Gherla, Salcia, Periprava, Stoenеști, Strâmba, locuri pe care nu le-am vizitat, dar despre care am scris în mod repetat. Cu acel prilej, am văzut ulița copilăriei, mina, umbra Parângului și parcă am plonjat în amintirile lui Sîrbu despre joaca băieților desculți, accidente din mină, am respirat aerul saturat de necazuri și sărăcie.

La Craiova, în 2012, am avut emoții și mai mari. Îmi amintesc că am coborât în gară și m-am oprit să privesc cimentul care pierduse urmele pașilor lui Gary, apoi am privit cu mare atenție în jur, pentru a reține cum arăta domiciliul obligatoriu care i se fixase și pe care își dorise atât de mult să-l părăsească. Cât privește vizitarea locuinței sale, a fost o experiență

unică. Pretutindeni se păstrasera urmele sale, biblioteca, manuscrisele, biroul. Era ca și cum gazda lipsea puțin și urma să revină imediat! Cu ochii minții, eu vedeam concret locul în care securiștii intraseră prin efracție să monteze microfoane, canapeaua de pe care se purtasera discuțiile hipnotic-sugrumătoare, pereții dincolo de care răzbătuse *Europa Liberă* până în paginile dosarului, prin „bunăvoința” vecinilor. Dar vedeam și masa la care se scria de la 9 dimineața până noaptea târziu, și cumva refăceam imaginea autorului la masa de scris cu Ion, Ana, Mefisto, Limpi, Candid palpitând alături, sub formă de aure îngerești, dar și cuta amară a singurătății aplecate peste negrele coperti ale caietelor *Jurnalului...* De altfel, la fiecare vizită la Craiova, în apartamentul minuscul, simt că acolo Gary trăiește încă, e un loc pe care îl vizitează, de care încă este legat cu fire invizibile. Eu însămi sunt unul dintre aceste fire, pentru că îl aduc pe Gary acasă, aduc bucați din viața sa, uitate și îngropate, exact așa cum i-a promis soției înainte de a muri, „te voi vizita zilnic!”. Eu sau ziaristii curioși care sună, sau cititorii literaturii sale, sau vechii săi prieteni îl ducem zilnic să-și viziteze soția. Până acum și-a ținut promisiunea, după cum mi-a spus doamna, care i-a fost mai mult timp văduvă decât soție.

La Cluj, l-am regăsit în cartierul vechi, având-o alături pe doamna Lelia Nicolescu, fosta sa elevă, o excelentă cunoscătoare a scrierilor sale, pe care le-a antologat într-o lucrare unicat din 1999, *Ion D. Sîrbu despre sine și lume*, publicată la Scrisul Românesc. Străzile, statuia Școlii Ardelene, Conservatorul de Artă Dramatică, statuia lui Blaga din fața Teatrului – despre care știu că a fost făcută de Ladea la îndemnul lui Sîrbu, care îl însoțea pe Blaga, peste dealuri, până la atelierul sculptorului.... Toate mi-au vorbit despre Sîrbu, dar și despre Blaga, Agârbiceanu, Negoîtescu, Eta Boeriu. Clujul ar putea face turism cultural la o scară amplă doar plonjând în istoria ultimului veac, iar poveștile ar fi absolut seducătoare. Poate se va gândi cineva...

Deontologia obligă

- După 1989, dosarele de urmărire informativă - care altădată au făcut rău multor scriitori (și nu numai) - au ajuns să facă, nu în puține cazuri, un paradoxal bine istoriei literare, oferind informații și semnificații importante. Dar aceleași dosare de urmărire informativă au făcut, după 1989, și rău istoriei literare. Gabriel Andreescu a atras atenția asupra „pericolului manipulării arhivei securității”. Cum trebuie studiate/interpretate aceste documente pentru a nu denatura adevăruri?

- Cred că lipsa de informații face și mai rău. Apoi, informațiile trunchiate, scoase din context, lipsite de explicații sunt la fel de periculoase. Suntem încă tributari manierei în care societatea românească a înțeles în 1990/1996/2000/2007 să se desolidarizeze de comunism verbal, fără însă a se decomuniza practic. Legea accesului la arhiva fostei securități are multe defecte de fond, deliberat induse, aici fac trimitere la acea ticăloșie a unora, lășitate a altora și complicitate pasivă a cvasi-majorității de care vorbeam mai sus, aplicate, de astă dată, oamenilor politici post-decembriști.

Cercetătorul care consultă această arhivă necesită un lung stagiul de pregătire pentru a înțelege limba de lemn, codul documentelor, dar și pentru a descifra ce se ascunde printre rânduri. Multe documente camuflează minciuni, adevăruri parțiale, sau prezintă lucrurile exclusiv din perspectiva securistică, adică în cheie „ostilă”, „reacționară”, „dușmănoasă”, pentru ca ofițerii să fie îndreptățiți la privilegii, grade, cariere. Un control al afirmațiilor securistice prin căutarea celor implicați sau a rudelor lor, prin lectura amintirilor, jurnalelor, memoriilor scriitorilor studiați este obligatoriu. Deontologia obligă. Altfel, cercetătorul se face portavocea ofițerilor, perpetuând o perspectivă abuzivă.

De asemenea, este foarte ușor să cazi în capcana unui discurs declamatoriu în termeni de vinovăție și responsabilitate. Cred că un cercetător are obligația să tranșeze lucrurile atunci când sunt clare, cât și să-și publice dubiile când ele

„Cred că Dumnezeu l-a iubit,
pentru că nu l-a lăsat să-și vadă dosarele”

există. Am descoperit adesea minciuni, falsuri, deformări în aceste dosare, iar decizia finală îți aparține atunci când adopți ce tip de narațiune compui. Și mai cred că este nevoie de o nouă generație pentru care implicarea directă, emoțională, genealogică să se dilueze.

Maniera în care multe dintre dosarele secrete ale personalităților au ajuns în spațiul public a fost, de multe ori, departe de profesionalism. Tentația cancanieră, voyeristă trebuie să lipsească cu desăvârșire din codul cercetătorului. Din păcate, materia primă cu care el lucrează este saturată, dacă nu chiar compusă exclusiv din asemenea detalii, de aceea discernământul, discreția și subtilitatea trebuie să fie armele din linia întâi. Eu sper ca, în timp, curiozitatea de acest tip să se diminueze, lăsând loc analizelor nuanțate. Poate este o fază a copilăriei care ne va conduce către maturitatea evaluării circumstanțelor. Depinde de noi și de ceea ce validăm prin interesul nostru.

Doamna Lizi, una dintre întâlnirile formative ale vieții mele

- Ați declarat, în același interviu cu Ada-Maria Ichim, că soția lui Ion D. Sîrbu a fost una dintre întâlnirile vieții dvs. I-ați împărtășit, înainte de publicare, detalii ale cercetării dvs.? Cum le-a întâmpinat?

- Doamna Lizi rămâne și azi, la 10 ani după ce am cunoscut-o, una dintre întâlnirile formative ale vieții mele, la fel de semnificativă cum a fost aceea cu părintele Steinhart, cu Ion D. Sîrbu sau cu Livius Ciocârlie, deși aceștia din urmă doar prin paginile cărților lor, ba, mai mult chiar, tocmai pentru că mă pot consulta direct cu dânsa.

Când manuscrisul a fost gata, am ezitat mult timp înainte de a-l trimite, pentru că lucrurile erau uneori atât de groțesti, dar și de intime încât nu știam cum o vor afecta pe doamna Sîrbu. Apoi, mai aveam emoții în privința personajului central, făcusem niște deducții despre comportamentul său, despre maniera în care reacționase și nu știam

Maniera în care multe dintre dosarele secrete ale personalităților au ajuns în spațiul public a fost, de multe ori, departe de profesionalism. Tentația cancanieră, voyeristă trebuie să lipsească cu desăvârșire din codul cercetătorului. Discernământul, discreția și subtilitatea trebuie să fie armele din linia întâi

dacă intuisem exact. Mă temeam să nu fiu pe lângă drum, chiar dacă asta nu invalida cercetarea. Cele două săptămâni de liniște dinspre Craiova au fost lungi cât un an. Când am sunat din nou, emoția pe care am primit-o a fost palpabilă. În primul rând, avusese o surpriză maximă, pentru că îl regăsise pe Gary, în cartea mea, așa cum era: curajos, inconștient, locvace, nepăsător, deci intuiția mea funcționase. După aceea, m-am trezit eu surprinsă de recunoștința dânsiei. Considera dosarul o restanță la capitolul datorii față de Gary, iar eu achitasem această restanță. Însă mi-a fost recunoscătoare și

pentru explicațiile detaliate, chiar dacă grotești sau sordide, ale unor fapte ale vieții sale. „Nu credeam că poate să-mi spună un copil de ce am trăit ce am trăit!”, mi-a spus. Ulterior, m-am gândit ce norocoasă generație suntem noi, pentru că nu trebuie să traversăm dilemele bunicilor sau părinților noștri, pentru că nu trebuie să ne confruntăm cu lucruri inexplicabile, dar foarte concrete: interdicția unui pașaport, cenzura unui roman, blocarea ascensiunii sociale.

Trebuie să știi cine a fost pe acel drum înaintea ta și cum faptele lui ți-au ușurat viața

- Zidul de sticlă. Ion D. Sîrbu în arhivele Securității este însoțit de o dedicație: „Pentru Robert, pentru Eva”. Cine sunt cele două persoane cărora le dedici, totuși, o carte plină de tristeți?

- Robert și Eva sunt soțul și fiica mea. Le-am dedicat cartea ca recunoștință pentru tot timpul pe care l-am „furat” de la ei pentru a mă „garyza”. Dar și pentru că ei fac parte din altă lume, soțul, din altă generație, fiica, cei doi factori fiind semnificativi pentru biografia lui Ion D. Sîrbu. Asemenea lui Sîrbu, am avut un partener tolerant, care a suportat stoic toate poveștile și încărcătura dramatică a redactării, deși lumea lui imediată este populată de cifre, *dead-line*-uri și *meeting*-uri. Terapeut improvizat, m-a ascultat și m-a ghidat mereu către bunătate și toleranță.

Dar bătaia lungă a dedicației a fost către fiica mea și generația ei, pentru că ei sunt cei care au primit pașaport încă de la naștere, care pot călători și visa la absolut orice, lucruri pentru care unii oameni și-au sacrificat carierele, operele, viețile. Am vrut să aduc generației fiicei mele lungile rădăcini care o preced, pentru că niciun drum nu începe cu tine și trebuie să știi cine a fost pe acel drum înaintea ta și cum faptele lui ți-au ușurat viața. Comunismul este o poveste indigestă în lipsa poveștilor, iar poveștile sunt despre oameni. Dar cred cu tărie că ține doar de noi să transmitem copiilor noștri poveștile acestor oameni care pot susține și motiva.

- Ați cunoscut vreodată și mineri adevărați, nu doar „literari”?

- Ion Barbu este primul miner pe care l-am cunoscut, însă ca fost topograf la mina Petrila, nu pot spune că a fost miner, ci că a lucrat la mină. L-am cunoscut, în schimb, vara trecută, pe liderul minerilor din Valea Jiului 1977, Costică Dobre. Tot Sîrbu ne-a adus împreună, dar poveștile se despart complet, fiecare evoluează în cercul lui perfect închis, chiar dacă pe aceleași coordonate geografice: Valea Jiului, Craiova. La momentul zero, august 1977, Securitatea i-a supus atât pe miner, cât și pe scriitorul minerilor la ample presiuni și lungi anchete. Am avut surpriza să constat că maiorul Alexie, care defila cu propria putere în fața civilului Sîrbu în decembrie 1969, era același Alexie, colonel de astă dată, în 1977, care încerca intimidarea unui simplu miner revoltat de lipsuri și abuzuri. „Te-am avut pe biroul meu ca pe un peștișor în vasul de cristal!”, i-a spus longevivul securist lui Dobre după 1990.

Evident, lucrurile sunt mult mai complicate după 1990, când minerii care au vandalizat Bucureștii și care au brutalizat bucureștenii erau la polul opus celor care îi „arestaseră” pe Ceaușescu și Verdeț în 1977, și, evident, alții decât cei printre care se formase și despre care scrisese Ion D. Sîrbu.

De mineri adevărați, săraci și cinstiți, marii perdanți ai tranziției post-comuniste, din ticăloșia sau incompetența autorităților, s-a apropiat regizorul Andrei Dăscălescu. Filmul său, *Planeta Petrila* (2016), reușește, cu brio, să ocolească marea umbră a lui Sîrbu, punând reflectorul pe mină și realitatea socială, iar minerul Cătălin Cenușă sclipește prin inteligență, bun-simț și umanism.

Într-un con de umbră

- Credeți că Ion D. Sîrbu are postumitatea pe care o merită?

- La ancheta literară derulată de *Observator cultural* în 2001 printre criticii literari privind romanele majore ale literaturii române în secolul XX, Ion D. Sîrbu ocupă locul 92 din 100. Doar trei critici literari au menționat *Adio, Europa!* sau *Lupul și Catedrala*. Nu cred că situația s-a schimbat major în acești 18 ani.

„Cred că Dumnezeu l-a iubit,
pentru că nu l-a lăsat să-și vadă dosarele”

caiete critice

Privită în semnificațiile ei, ancheta relevă, de fapt, o stare a societății românești, care nu tratează comunismul în urmările sale complexe, preferând banalitățile sau extremismul. Paradoxal, *Jurnalul fericirii* al lui N. Steinhardt ocupă unul dintre primele locuri în același top, fiind o lucrare memorialistică care își trage seva din același material ideologic.

Cercetătorii care au studiat problema receptării literare a lui Sîrbu au ajuns la concluzia că acesta ori e prea savant, ori e prea inflexibil moral. Pentru a citi scrierile lui Sîrbu e nevoie de o cultură solidă, referințele sunt nenumărate și merg prin domenii dintre cele mai variate.

Trebuie adăugat că Sîrbu, ca om de o verticalitate exemplară, le punea contemporanilor săi o oglindă care reflecta o imagine greu de tolerat despre ei înșiși. Mulți dintre criticii literari repondenți ai anchetei *Observatorului cultural* erau din această categorie. Perfect conștient de această realitate, Sîrbu își taxează vizitatorii ultimi din 1989, când primise deja biletul pentru luntrea lui Caron, exact în această lumină: „citesc, așadar, pe fețele bunilor mei colegi și confrăți care până acum nu au catadixit să îmi intre în casă trei feluri de sentimente: 1. la unii, bucuria de a ști că în curând vor scăpa de mine, care sunt o incomodă așchie în ochii (și cariera) lor: 2. La alții, o altă uimire fericită, constând în plăcerea că eu și nu ei am cancer, 3. O milă și o compasiune athee, cu care se uită la mine duios, în timp ce își compun în gând discursul funebru prin care vor străluci la înmormântarea mea («și/ Iar deasupra tuturor va vorbi un/ vrun mititel,/ Nu slăvindu-te pe tine,/ ...lustruindu-se pe el», Eminescu)”, scria el lui Jiří Našinec, traducătorul său de la Praga.

În ceea ce privește publicul cititor, cred că lipsa accesului direct la cărțile lui Ion D. Sîrbu îl menține pe acesta într-un con de umbră. Eu însămi am întâmpinat multe dificultăți în a-mi procura cărțile sale, fiind nevoie de multă tenacitate pentru unele, de resemnare pentru altele,

tirajele fiind epuizate de ani de zile. Deși adânc recunoscătoare domnului academician Eugen Simion pentru ediția Sîrbu din colecția *Opere fundamentale*, splendidă ca o bijuterie, însă rară ca o perla, sunt deosebit de fericită pentru inițiativa editurii Polirom de a publica integral opera lui Ion D. Sîrbu, avându-l editor pe Toma Velici, exeget dedicat exclusiv și integral proiectului Sîrbu. Sper ca o bună difuzare a cărților sale, dublată de curiozitatea unor noi generații, să amplifice o posteritate încă nedreaptă.

Monica Lovinescu spunea că „în jurul cărților lui Sîrbu ne-am putea realcătui ca popor”, demnitatea, curajul, altruismul, toleranța sunt valori de la care putem construi o identitate pentru „europeanul cu limba de predare română” din noi înșine. ■

Iunie 2019

Un scriitor din mileniul trecut

Abstract

Acest articol își propune o analiză asupra volumului publicat, în 2011, de cercetătoarea Clara Mareș, *Zidul de sticlă. Ion D. Sîrbu în arhivele Securității*. Analiza cuprinde o inventariere a mecanismelor și a acțiunilor întreprinse de poliția politică împotriva scriitorului Ion D. Sîrbu pe parcursul a treizeci de ani, de la arestarea sa până la deces, acțiuni și mecanisme pe care cercetătoarea le prezintă într-o manieră exhaustivă în volum.

Cuvinte-cheie: Ion D. Sîrbu, Clara Mareș, Securitate, urmărire informativă, poliție politică, detenție politică, literatură de sertar

This article aims to analyze the volume published in 2011 by researcher Clara Mareș, *The Glass Wall. Ion D. Sîrbu in the Securitate Archives*. The analysis includes an inventory of the mechanisms and actions undertaken by the political police against the writer Ion D. Sîrbu for thirty years, from his arrest to his death, actions and mechanisms presented in an exhaustive manner in the volume published by Mareș.

Keywords: Ion D. Sîrbu, Clara Mareș, secret police, informative surveillance, political police, political detention, drawer literature

„Dacă voi avea șansa de a cădea sub ochiul avizat al unui cititor din viitorul mileniu, sper că acesta să fie suficient de înțelept și de informat spre a mă înțelege și ierta. Iar în caz că filozofia literară, ca formă de gimnastică spirituală, va fi dispărut, atunci aceste orfane pagini, de privire și uitare, ale unui semicetățean singuratec și nefericit, se vor restitui neantului amorf din care au fost smulse și, pentru răstimpul unei seri, așezate sub lampă și examinate cu lupa.” Cuvintele lui Ion

D. Sîrbu din *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal* au avut, totuși, valoarea unei premoniții. Iată cum, la centenarul nașterii sale, cititorul avizat din viitorul mileniu l-a citit și l-a înțeles, l-a discutat, i-a scos la lumină biografia, i-a revelat lupta. Rămâne deschisă doar chestiunea iertării. Pentru ce l-am putea ierta pe Sîrbu? Pentru ce am putea ierta un scriitor care, timp de 30 de ani în care a fost urmărit de Securitate, le-a trăit și le-a îndurat pe toate cu fruntea sus: cenzură, izolare, domiciliu obligatoriu, închisoare, percheziții, anchete, nefericire? Și, în ciuda

înduratăului *a toate*, a sfidat o istorie sechestrată de o utopie barbară, a luptat și a rămas tributar adevărului și binelui. Cu siguranță, nu există nimic de iertat la Sîrbu! Mai degrabă, există o datorie a acestui cititor de *a-l neuita*, în sensul pe care îl dădea Paul Goma pseudo-cuvântului: „Și am să-i neuit într-o carte”.

Dintre toate exegezele care au vizat biografia lui Ion D. Sîrbu, cea mai complexă rămâne aceea datorată istoricului Clara Mareș: volumul *Zidul de sticlă, Ion D. Sîrbu în Arhivele Securității*, apărut în 2011, la Editura Curtea Veche. Cartea valorifică dosarul scriitorului de la C.N.S.A.S., care cuprinde arhivele unei urmăriri întinse pe durata a trei decenii, din 1957, de la arestare, până la moartea sa, în 1989, însumând peste 1680 de pagini, cuprinse în 7 tomuri. Studiul nu se oprește, însă, doar la analiza Arhivelor Securității, ci reconstituie întreaga existență a unui scriitor al cărui destin stă sub semnul unei singure culpe: aceea de a fi considerat ostil unui regim bicisnic. Cercetarea realizează în acest volum un metisaj textual care însumează notele informative înregistrate de Securitate, declarații și referate ale poliției politice, interviuri, mărturii, decupaje din corespondență, fotografii.

Zidul... se deschide cu studentia tânărului Sîrbu, a cărui viață este marcată, încă de pe acum, de suferință și nenoroc. Astfel, tinerețea scriitorului stă sub semnul permanentei pendulări între cursurile Universității din Cluj (refugiată, din cauza ocupării Nord-Vestului Transilvaniei, la Sibiu) și tranșee, unde este periodic convocat la luptă, deoarece îi susținuse pe minierii greviști din 1941. Scriitorul este

concentrat sporadic între 1941 și 1944, ani în care încearcă, în permisiile, să recupereze lecturile pierdute în perioada când luptă la Odessa și la Stalingrad, cade prizonier, evadează, își ia examenele, face parte din Cercul de la Sibiu și devine cel mai tânăr conferențiar din Universitate.

La început a fost Cuvântul. Au fost cuvintele. Au fost cinci cuvinte.

Problemele lui Ion D. Sîrbu încep însă, cu adevărat, în anul de răscruce 1946, când Lucian Blaga, mentorul și coordonatorul său de doctorat, devine *un caz* în presa vremii. În cadrul unei ședințe, lui Sîrbu i se cere să redacteze un articol denigrator despre poetul din Lancrăm, solicitare pe care o refuză vehement. Drept urmare, mai târziu, în 1949 este înlăturat din Universitate alături de profesorii Lucian Blaga, Liviu Rusu și D.D. Roșca. Totuși, în acest moment, numele lui Sîrbu încă nu figurează în dosarele Securității. Abia în 1957 i se deschide primul dosar, odată cu arestarea sa,

Închisoarea devine locul în care omul este cel mai mult dezlegat de istorie. Aici, oamenii par să apeleze la o retragere strategică într-un topos al cuvântului, pe care fața lumii de afară nu îl poate atinge. Aici, prin cuvânt, celula devine cu adevărat un spațiu al eliberării. Ironic, pentru Sîrbu, la fel ca pentru mulți alți deținuți politici ai vremii, cuvântul din libertate îl încarcerează, iar cel din celulă îl eliberează

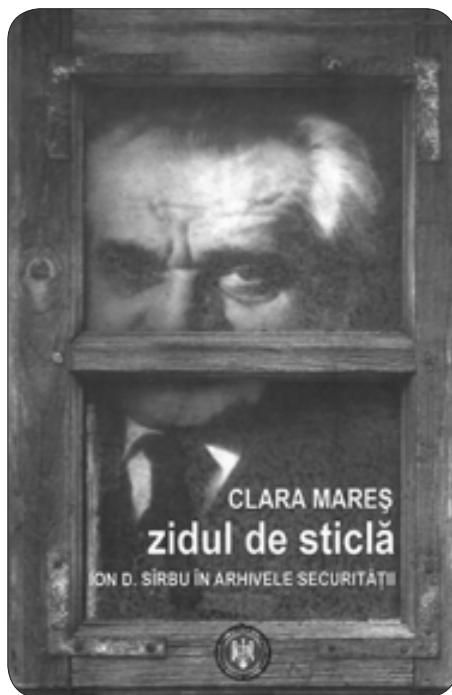
în baza mandatului 315. Motivul anchetei constă în presupusa adeziune a inculpatului la o organizație contrarevoluționară. Arestarea se face pe baza unei declarații ce cuprinde cinci cuvinte: „Vom fi și noi acolo!”, cuvinte care ar fi fost rostite într-o discuție cu Marcel Petrișor și Ștefan Aug. Doinaș, care îl întreabă pe Sîrbu ce s-ar întâmpla dacă studențimea română s-ar revolta. Pentru anchetatori, însă, cele cinci cuvinte constituie intenția de a participa la o revoluție similară celei din

Ungaria și de a întreprinde acțiuni criminale împotriva regimului democrat popular. A doua acuzație care i se aduce se referă la presupusa intenție de a trimite piesa *Sovrom cărbune* peste hotare.

Pe 5 octombrie 1957, Sîrbu este pus sub învinuire și condamnat la un an de închisoare corecțională, chiar dacă dosarul său este destul de lacunar. Deși la finele detenției scriitorului i se întocmește un referat pozitiv pentru comportamentul din închisoare, urmează un al doilea proces și o nouă anchetă, pentru vechile acuzații: manuscrisul dispărut al piesei *Sovrom cărbune*, comportamentul ostil față de regim și adeziunea la mișcarea contrarevoluționară. Procesul se încheie cu o nouă condamnare: 7 ani de închisoare corecțională și 4 de suspendare a drepturilor civile. În următorii ani, Ion D. Sîrbu flanează prin închisori, de la Jilava la Gherla, de la Gherla la Salcia, apoi Periprava, apoi iar Salcia, Giurgieni și, din nou, Periprava. Paradoxal, deși e încarcerat în condiții inumane, pentru Sîrbu, închisoarea constituie – așa cum declarată în câteva rânduri – una dintre cele mai frumoase perioade ale vieții sale. Închisoarea devine, acum, locul în care omul este cel mai mult dezlegat de istorie. Aici, oamenii par să apeleze la o retragere strategică într-un *topos* al cuvântului, pe care fața lumii de afară nu îl poate atinge. Aici, prin cuvânt, celula devine cu adevărat un spațiu al eliberării. Ironic, pentru Sîrbu, la fel ca pentru mulți alți deținuți politici ai vremii, cuvântul din libertate îl încarcerează, iar cel din celulă îl eliberează.

În închisoare, este covârșitoare scena slujbei de Paște la care scriitorul ia parte în celulă, scenă care poate fi egalată în lumină numai de

episodul botezului lui Nicolae Steinhardt din 16 martie 1960, dezvăluit în *Jurnalul Fericirii*. Astfel, pe marginea ceremoniei religioase amintite, Sîrbu nota în *Jurnal...*: „Paștile le-am sărbătorit împreună. Un sobor de cinci preoți mari în grad a oficiat o liturghie veche, în limba greacă... Predică nu s-a ținut, doar prin consens, eu ca mirean, mi-am exprimat bucuria de a fi fost martorul unui miracol... Totul s-a petrecut în șoaptă, să nu prindă de veste caralii și în timp ce un cor de șase voci cânta procesma învierii eu m-am prăbușit, doborât de fericire”.

Zidul de afară

Sîrbu este grațiat pe 6 februarie 1963. Libertatea rămâne, însă, un țel intangibil. Într-o istorie confuză și brutală, granița înspre libertate nu mai stă înscrisă în gratiile celulei, *înafară* și *înăuntru* nu mai sunt menite să desemneze teritoriul libertății sau al *non-libertății*, iar individul aflat între ziduri sau dincolo de ele rămâne un încarcerat. Ieșit din închisoare, i se refuză reabilitarea. Pentru că nu acceptă propunerile de a deveni colaborator

al poliției secrete, îi este impus domiciliul la Petrila, ajungând, la 44 de ani, cel mai bătrân miner vagonetar. După ce este numit secretar literar la Craiova, Sîrbu intră din nou în vizorul Securității. I se deschide un dosar la 18 martie 1965 și rămâne în verificare până în 1968. Acțiunea informativă poartă numele de cod *Șerbănescu* și are drept scop urmărirea și contactarea periodică a lui Sîrbu. Datele adunate de cercetătoarea Clara Mareș însumează, în această perioadă, 18 note informative. Pentru că acestea îl acuzau pe Sîrbu de propagandă dușmănoasă la adresa statului în prezența unor străini și de

comentarii dușmănoase la adresa partidului, Securitatea deschide, în 1968, un Dosar de Urmărire Individuală, care are drept măsură instalarea unui post de ascultare telefonică în casa scriitorului, post înlăturat în 1969, ca rezultat al *impresiei bune* lăsate de *obiectiv* atunci când este convocat la Inspectorat. Scriitorul rămâne în supraveghere generală până în momentul 1972-1973, când notele informative se întesesc și dezvăluie, din nou, atitudinea ostilă a acestuia față de Tezele din iulie, față de regim și față de Securitate. Mai mult, informatorul Oroș Ion vorbește despre piesa de teatru *Arca lui Noe* (în realitate, titlul este *Arca bunei*

speranțe), socotind-o *ostilă* regimului, pe care Sîrbu ar fi intenționat să o trimită în străinătate. În 1973, i se deschide un nou dosar de urmărire individuală cu numele de cod *Ursu*, și, un raport datat în 5 martie, menționează necesitatea instalării unui post pentru ascultarea telefonului scriitorului. Motivația instalării postului constă în faptul că Sîrbu întreține relații cu persoane ce au veleități literare cu care

fusesse în detenție, este semnalat cu manifestări potrivnice ordinii socialiste, deține lucrări de sertar ce au conținut opozabil și este bănuț că ar intenționa să fugă în Anglia, motiv pentru care l-a invitat în țară pe regizorul englez Richard Eyre.

Intersectând *Cutremurul oamenilor*

Un moment de răscruce în lupta lui Ion D. Sîrbu cu organele opresive îl reprezintă anul 1977, an în care ia amploare și scandalul Goma. În acest an, victimă a hazardului, Sîrbu este arestat pentru că minerii din Valea Jiului se revoltă la puțină vreme după ce piesa *Fruze*

care ard, care evoca greva minerilor din 1941, fusese difuzată la televiziune. În plus, în același an, îl vizitase, la București, pe I. Negoșescu, care își exprimase public adeziunea la *Mișcarea Goma*. Astfel, pe 2 august, Sîrbu este adus la Securitate, unde îi confruntă pe agenți, rămânând vertical. Rapoartele în care este consemnată această întrevedere îl califică pe Sîrbu drept alienat, bolnav mental. De aici, în mecanismul Securității apare un viraj, ofițerii decid schimbarea strategiei de lucru, încercându-se *influențarea pozitivă* a scriitorului. În acest spirit, îi este eliberat pașaportul în 1981, în vederea unei

călătorii în Occident. Problemele reapar, însă, la finele acestui an, când, chemându-și soția în Germania Federală, autorul e suspectat că nu ar dori să se mai întoarcă în R.S.R. Din acest moment, Elisabeta Sîrbu devine un soi de ostatică a Securității, se fac presiuni asupra ei și i se cere să declare că nu dorește să părăsească țara. De bună voie, bineînțeles. Pentru a-l readuce în țară, Securitatea face presiuni și asupra editurilor care

aveau să ceară acordul scriitorului pentru publicarea unor manuscrise. Întors acasă, Ion D. Sîrbu este silit să declare tot ceea ce a făcut în Occident, iar declarația acestuia este savuroasă, demnă de literatură, fiind încărcată cu discuții aproape elucubrante avute cu oamenii întâlniți peste hotare.

În ultimul deceniu al vieții sale, în timp ce lucrează intens la opera de sertar pe care o distribuie unor cunoscuți, pentru a-i asigura existența în viitor, Securitatea continuă procesul de urmărire. Dosarul său migrează între Craiova și București, corespondența îi este interceptată, un agent îl vizitează periodic și în casa sa au loc mai multe percheziții. Urmărirea lui Sîrbu se va

*Pariul cărții nu vizează doar
revelarea unui adevăr istoric
prin inventarierea și evocarea
mecanismelor de tip paparazzo
țesute de poliția politică în jurul
unui om considerat periculos
mai bine de un sfert de veac,
ci și în ilustrarea verticalității
morale, sub preceptele căreia și-a
dus întreaga existență acest om*

închide odată cu decesul acestuia, după 30 de ani de la arestare.

În demersul său, Clara Mareș nu se limitează doar la apanajul cercetării istorice, ci se aventurează și pe cel al literaturii lui Ion D. Sîrbu. Îi citește romanele, piesele de teatru, corespondența, publicistica și confruntă informațiile din dosare cu cele din *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal* și alte scrieri, pentru a reconstitui puzzle-ul complex al vieții unui om al cărui traseu literar a mers îngemănat cu cel politic. Pariul cărții nu vizează doar revelarea unui adevăr istoric prin inventarierea și evocarea mecanismelor de tip *paparazzo* ținute de poliția politică în jurul unui om considerat *periculos* mai bine de un sfert de veac, ci și în ilustrarea verticalității morale, sub preceptele căreia și-a dus întreaga existență acest om. Tocmai de aceea, nu de puține ori, cercetătoarea abandonează tonul obiectiv, consacrat acestui tip de scriere și face mici comentarii pe marginea evenimentelor discutate.

Acestea sunt menite spre a dezvălui atitudinea nepărtinitoare a scriitorului, demnitatea din cadrul interogatoriilor, refuzul perpetuu și deplin la toate încercările de racolare și chiar superioritatea morală în raport cu unii dintre confrății săi, precum Ștefan Aug. Doinaș sau I. Negoitescu, pe care Clara Mareș nu îi menajează, aducând la lumină decupaje din documentele de la C.N.S.A.S., totul pentru a accentua comportamentul ireproșabil al lui Sîrbu. Așadar, cercetătoarea pare să urmeze traiectoria pe care o indica scriitorul atunci când, într-o scrisoare către Nicolae Carandino, scria: *Nu mă judeca după cele ce le-am făcut, ci după cele ce le-am refuzat a le face.*

Din perimetrul volumului, ies la iveală și câteva portrete ale contemporanilor lui Sîrbu. Așa cum notam mai sus, unele sunt zdruncinătoare: Ștefan Aug. Doinaș și I. Negoitescu semnând pactul cu diavolul, fiind iertați și recompensându-se cumva, în cele din urmă, față de colegul lor. Desăvârșit este și cel al lui Lucian Blaga. Vorbind despre literatura sa, Ion D. Sîrbu afirma că își dorește ca aceasta să placă atât tatălui său, cât și lui Lucian Blaga.

Cumva, din momentul în care se cunosc, Blaga îi devine lui Sîrbu un substitut al tatălui, în cealaltă lume, a literaturii. Această imagine a lui Blaga *tatăl* este reșapată și în *Zidul de sticlă...* Găsim, aici, un Blaga care intervine și îi salvează viața lui Sîrbu atunci când urmează să fie împușcat pentru că se apăraseră de cravașa unui plutonier. Un Blaga care îl avertizează pe Sîrbu că și-a pierdut cariera atunci când a decis să nu îl defăimeze, un Blaga care refuză să scrie articole comandate pentru a nu supăra *limba română*, un Blaga care se prefăce bolnav de uremie atunci

Dincolo de valoarea documentară incontestabilă, cartea Clarei Mareș reușește să reconstituie portretul cel mai zdruncinător din volum: Ion D. Sîrbu. Portretul unui scriitor înzestrat cu o noblețe exemplară. Un scriitor care, indiferent de luptele pe care le poartă, indiferent de traseul pe care îl aleg cei din jurul său, indiferent de presiunile la care este supus, rămâne demn

când i se propune să fie președintele Partidului Național Popular, un Blaga paralizat de teama că va muri singur, ca un câine, dar uman și demn în tot și toate, precum *fiul* căruia, de multe ori îi predică nepărtinirea.

Bineînțeles, dincolo de valoarea documentară incontestabilă, cartea Clarei Mareș reușește să reconstituie portretul cel mai zdruncinător din volum: Ion D. Sîrbu. Portretul unui scriitor înzestrat cu o noblețe exemplară. Un scriitor care, indiferent de luptele pe care le poartă, indiferent de traseul pe care îl aleg cei din jurul său, indiferent de presiunile la care este supus, rămâne demn. Astfel, prin zidul de sticlă al Securității se întrevăde doar lumină. ■

Profesor din toate şcolile, scrijele 1
Anul III, nr. 26, joi 28 iunie 1979
Numărul editat de
Gheorghe Ionescu din
Bucureşti (Editura Naţională)

România literară

G. CĂLINESCU — 80

I. D. Sîrbu la 60 de ani

● **ASPIRAȚIA** lui I. D. Sîrbu de a rămîne „copil pînă la moarte”, mărturisită într-o scrisoare, s-a manifestat deocamdată parțial. „Gari” Sîrbu n-a reușit să-și păstreze nealterate inocența și privirea larg deschisă asupra lumii decît pînă la șazeci de ani, pe care-i împlinește astăzi.

Filosof prin formație și prin structură, colaborator apropiat al lui Lucian Blaga și Liviu Rusu, Ion D. Sîrbu s-a îmbolnăvit, nimeni nu știe cum și cînd, de **TEATRU**. Pe la mijlocul anilor '50 făcea cronică dramatică, apoi a fost timp de un deceniu (1964—1973) secretar literar al Teatrului Național din Craiova și de vreo doisprezece ani s-a înhamat la căruța cam neunsă a dramaturgiei, încercînd, alături de alți cîțiva truditori, s-o salte tot mai la deal, tot mai aproape de caleștile aurite ale prozei și poeziei. A scris aproape douăzeci de piese, dintre care vreo zece au fost reprezentate în țară și chiar ceva mai departe.

Naționalul craiovean a fost și continuă să-i fie scena cea mai iubită, după cum și el este unul dintre dramaturgii săi preferați. I. D. Sîrbu nu este „dramaturgul

local” al Craiovei, el este un dramaturg român, un scriitor al întregii țări, care trăiește la Craiova dar este ațintit în permanență cu ochii și cu pana asupra marilor evenimente ale istoriei naționale, către miturile noastre primordiale, către viața de astăzi, cu dramele și împlinirile ei.

Născut în anul și ziua semnării la Paris a actului de constituire a României, care cuprindea și Transilvania lui natală, și-a permis să afirme despre el, parafrazînd o locuțiune celebră: „Rumano sum, et nihil rumani a me alienum puto.”

Să-i dorim în această zi aniversară împlinirea tuturor dorințelor, realizarea nenumerărilor sale proiecte și multă, multă sănătate.

Mircea Cornișteanu

La aniversarea de 60 de ani...

Prin drept din toate şcolile, scrijele 1

Ramuri

7 (150)
1979

Revistă lunară editată de Comitetul de cultură și educație socialistă al județului Dolj • 15 iulie 1979, 14 pagini, 3 lei

Redactor șef: **MARIN SORESCU**

ION D. SÎRBU — 60

Există oameni care se leagă definitiv de atmosfera unui oraș, cu sau fără voia lor, și în virtutea obișnuințelor viața acestui oraș ni s-ar părea mai săracă fără prezența lor. Pentru Craiova un astfel de om este filozoful și dramaturgul Ion D. Sîrbu care, iată, la începutul lunii lui cuprător, a împlinit, spre surprinderea noastră, rotunda vîrstă de 60 de ani. Fiindcă așa cum îl definea un prieten, transilvănean asemenea sărbătoritului nostru, Ion D. Sîrbu a fost și rămîne „un mare copil”. Candid și spumos, de o extraordinară vioiciune spirituală, dacă n-ar fi fost un împătimit al condeiului, Gari — cum îl răsfață foarte mulți prieteni — ar fi făcut, cu siguranță, o strălucită carieră universitară. Trăiește în Craiova de aproape 15 ani, dar parcă ar fi aici de o viață. Fostul membru al cercului de la Sibiu, colaboratorul apropiat al lui Lucian Blaga

și Liviu Rusu, devenit cronicar dramatic în deceniul șase, Ion D. Sîrbu avea să fie secretar literar al Naționalului craiovean, căruia i s-a dedicat cu o pasiune rar întâlnită. Aici și-a împlinit și vocația de dramaturg, scriînd vreo douăzeci de piese dintre care zece au fost jucate pe scenele fării, iar unele și în străinătate. Erudit, cu o cultură temeinică și multilaterală, Ion D. Sîrbu a adus în teatrul românesc un viguros suflu filozofic, prin abordarea marilor mituri ale spiritualității noastre, a evenimentelor cruciale din istoria națională sau a celor din viața actuală, într-un stil original, cu vădite valențe poetice.

Urăm acestui cuceritor om de cultură viață îndelungată, neobosită activitate pe ogorul fertil al literaturii noastre.

Red.

Dialog cu regizorul Lucian Giurchescu:

**„Era deștept. Foarte deștept. Citit!
Citit bine de tot!... Un om care
s-a lăsat bătut și chinuit pentru alții”**
.....

Abstract

Această convorbire reprezintă un subcapitol din substanțialul volum memorialistic *Capriciile destinului. Vera Molea în dialog cu regizorul Lucian Giurchescu* (București, Editura Eikon, 2017). Talentatul slujitor al scenei s-a născut la Petroșani, în 1930, tatăl său, Enea Giurchescu, absolvent de teologie și doctor în geografie, fiind, o perioadă, director al liceului din orașul minieresc. În acest dialog, regizorul – stabilit, în 1980, la Copenhaga – evocă întâlnirile sale, prin ani, cu Ion D. Sîrbu, pe care îl cunoaște încă de când autorul *Jurnalului unui jurnalist fără jurnal* era elev la liceul petroșănean. De altfel, acesta a urmat studiile liceale datorită strădaniilor directorului instituției de învățământ, care, prețuindu-l, l-a scutit de taxe și i-a oferit un loc în internat. Există și o întâlnire tulburătoare: în 1963, când Sîrbu a părăsit, prin grațiere, detenția politică în care se afla din 1957, Lucian Giurchescu îl va găzdui temporar în locuința sa din București. Mărturiile regizorului cuprind și un episod amar, peste care atât omul de teatru cât și scriitorul au trecut. Se vor regăsi, la începutul anilor '80, în Copenhaga, cu prilejul singurei călătorii în Occident a lui Sîrbu, când, iarăși, regizorul îl va găzdui în locuința sa.

Cuvinte-cheie: Ion D. Sîrbu, Lucian Giurchescu, prietenie, detenție politică, evocare

This conversation is a subchapter from the solid memoir work *Destiny's Whims. Vera Molea in a dialogue with director Lucian Giurchescu* (Bucharest, Eikon Publishing House). The gifted director was born in Petroșani, in 1930, while his father, Enea Giurchescu, a graduate of Religious Studies and a Ph.D. in Geography was a highschool principal in the mine city. In this conversation, the famous director who set his domicile in Copenhagen in 1980 recalls his getting together over the years with Ion D. Sîrbu whom he had met since the author of *The intimate journal of a diarist without a diary* was still a student in the Petroșani college. Moreover, he went to college due to the endeavours of the principal of the institution who, holding him in

high regards, exempted him from fees and offered him a place in the school's campus. There is one overwhelming meeting: in 1963, when Sîrbu was absolved from political detention that he had endured since 1957, Lucian Giurchescu would temporarily accommodate him in his own house in Bucharest. The director's recollections also reveal a bitter episode that they both overcame. They would reunite at the beginning of the '80s in Copenhagen during the one trip in Western Europe that Sîrbu ever took and the director would host him again.

Keywords: Ion D. Sîrbu, Lucian Giurchescu, friendship, political detention, recollection

Vera Molea: Înainte de a trece la o nouă etapă a vieții dumneavoastră, aş vrea să ne vorbiți despre întâlnirea cu un petroșănean, care ne-a lăsat moștenire o operă literară deloc de ignorat, care a gustat din paharul dulce al prieteniei și al trădării, care a suportat detenția regimului comunist și care ar trebui să fie așezat la loc de frunte, cel puțin în genul epistolar, în istoria literaturii române. De altfel, lucrul acesta îl cunoașteți foarte bine, deoarece ați corespondat mult cu el. Este vorba de Ion D. Sirbu.

Lucian Giurchescu: Așa cum e consemnat, mai peste tot, Ion D. Sîrbu – GARY, pentru prieteni și chiar pentru unii dușmani, și Sârb Desideriu pe tabloul de absolvenți ai liceului, din 1939 – e născut la Petrila, lângă Petroșeni, și, după terminarea școlii primare din Petrila, urmează cursurile secundare la Liceul de Stat din Petroșeni, același liceu la care am fost și eu elev, desigur... mult mai târziu. Gary terminase liceul când România era încă un regat, iar rege era Carol al II-lea, cel care, peste puține luni, e obligat să abdice. În biografiile lui Sîrbu se precizează că tatăl său a fost miner. Aici vreau să fac o mică „precizare”, o mică „întrebare” de... pus, de spus... Dacă orice persoană care a lucrat în industria carboniferă din Valea Jiului, la exploatare, e considerată miner, atunci,

național, și tatăl lui Gary – care, după câte știu, era maistrul mecanic sau miner, nu știu precis, și nu simplu muncitor din mină – era miner. În copilăria mea, miner era considerat acela care lucra în exploatare, ceilalți erau maiștri, ceea ce însemna mult mai mult și din punct de vedere al „considerației” sociale și, natural, salariale. Erai cu o treaptă mai sus decât minerul propriu-zis. E, însă, mult mai frumos, mai „poetic” să spui că odrasla unui miner a ajuns filosof, decât că e vorba de un copil de maistru, fie el chiar și maistru minier. Gary, însă, a preferat să spună că e copil de miner. Asta n-are de ce să ne supere. Am amintit-o doar pentru „acuratețea” informației. Directorul Liceului din Petroșeni era, până la finele anului școlar 1939, tatăl meu. La terminarea gimnaziului, adică după absolvirea clasei a IV-a liceale, tatăl lui Gary – căruia, desigur, nu-i spunea

nimeni, pe vremea aceea, Gary – n-a mai vrut să-l dea mai departe la studii liceale. Voia să-l trimită la Școala de Maiștri Minerii. Tatăl meu, directorul școlii, a încercat să-l convingă să nu facă asta, argumentând că băiatul avea calitățile necesare pentru studii înalte. „Bătrânul” Sirbu a obiectat că, în timp ce la liceu trebuie plătite taxe, la Școala de Maiștri totul e gratuit și că asta îl face să prefere Școala Minieră. Atunci, tata i-a

spus că, dacă îl lasă pe Gary să-și termine liceul, îl scutește de taxe pe tot parcursul anilor de liceu și – în plus – tot gratuit, îl găzduiește, toată această perioadă, la Internatul liceului. Zis și făcut! Și așa, datorită directorului liceului, Enea Giurchescu, elevul Sârb Desideriu a terminat liceul, fără nicio cheltuială, și a putut, apoi, să se înscrie la Universitatea din Cluj. Nedevenind un simplu maestru minier, ci un filosof și scriitor, cunoscut ca Ion D. Sîrbu sau, pentru amicii lui, Gary. Gary vine dintr-o glumă. Cum el se vedea băiat bine, cu succese, avute sau inventate, la diverse femei frumoase, i-au spus că se consideră tizul vedetei de film Gary Cooper... Și, cum Gary al nostru era un tip foarte păros i-au zis Gary *Cu-păr*. „Părul” a dispărut și a rămas doar Gary.

De la momentul venirii lui la Internatul liceului data relația excelentă pe care au avut-o părinții mei cu elevul, apoi filosoful și scriitorul Ion D. Sîrbu, până la sfârșit. Cu timpul, s-au „legat” prietenii și cu frații mei. După câte știu eu, Gary a avut o atracție specială față de sora mea, care, de altfel, era una dintre cele mai frumoase fete din generația ei. Reciprocitatea n-a „funcționat” și ei au rămas doar prieteni. Eu eram mult prea mic. L-am cunoscut, eu să tot fi avut

șase ani, ca spectator la un meci de fotbal al echipei liceului. Era mijlocăș și tata mi-a spus că joacă foarte bine. Ne-am mai revăzut, de câteva ori, la Petroșeni, în vacanțele în care și el, și frații mei se întorceau acasă. L-am revăzut, peste alți ani, la București, ca redactor la revista *Teatrul* – condusă, pe vremea aceea, de Bubi (Horia) Deleanu –, unde fusese angajat, în același timp cu Doinaș și Potra. Eu eram, deja, regizor tânăr, dar cu ambițiile juneții. Îmi aduc aminte că am vrut să mă bag și eu într-o discuție serioasă, dar noul trio intelectual al revistei, prin vocea lui Doinaș, m-a cam pus la punct. Cunoștința mea cu Sîrbu nu mi-a folosit la nimic. El, ei (Sîrbu-Doinaș-Potra) erau mult superiori unui

începător într-ale scenei. Amintesc acest mic amănunt ca să arăt că, la ora aceea, „relația” mea cu Gary nu-mi prea ajuta la nimic. Nici nu-mi strica, Doamne ferește! Ne-am mai văzut. Am vorbit. Prietenește. Nimic mai mult. Îi apăruse o carte, parcă ceva, asta am auzit-o de la mama sau de la tata. Exact ce era nu știu, dar știu că-i bucurase pe ai mei. În fond, avuseseră o oarecare contribuție la drumul parcurs de Gary și acesta, când era cazul, le mai dădea câte un semn de viață, de mulțumire pentru ce făcuseră ei pentru el, în prima lui tinerețe.

„Disparația” lui Doinaș și Sîrbu, arestați în 1957, ne-a impresionat pe noi toți, părinți și copii. Deși o arestare nu mai era un eveniment, dispariția unui apropiat te înspăimânta și nu numai. I-am urmărit cu toții, toată familia – ce-i drept, de departe –, periplul anilor de pușcărie și n-am înțeles niciodată diferența imensă între modul în care a fost tratat Doinaș și înverșunarea, fără limite, care l-a purtat pe Sîrbu prin pușcării și lagăre de muncă silnică și ucigătoare prin umilințe și bătaii. Poate, mi-am zis eu într-un târziu, că însăși apartenența lui la cea mai curată clasă socială, proletariatul care – după „Biblia” învățătorilor noștri Lenin-Stalin, tradusă cu evlavie în pumni, palme și chi-

nuri de învățăceii lor români Dej-Chișinevschi-Moghioroș și toți Drăghicii sau Răuții – pedepseau în Gary pe un fel de trădător al clasei celei „bune”, de la care el însuși se reclama. Știu eu...?! Dar să lăsam filosofia asta de două... nici măcar de trei parale și să ne bucurăm – verbul poate părea tare nelalocul lui aici –, da, să ne bucurăm că toți cei care l-au cunoscut pe Sîrbu în pușcărie ne-au oferit nouă, celor care-l cunoșteam, dar și celor care-l ignoraseră, imaginea unui om aproape perfect, a unui om care s-a lăsat bătut și chinuit pentru alții, a unui *adevărat OM*. Și așa a ieșit OMUL-Gary din nou la lumină. O lumină chioară și cu multe stingeri, dar o licărire de speranță, după anii de întuneric deplin. Primele

*L-am cunoscut, eu să
tot fi avut șase ani, ca
spectator la un meci de
fotbal al echipei liceului.
Era mijlocăș și tata mi-a
spus că joacă foarte bine*

zile de libertate și, apoi, încă altele, le-a petrecut Gary la noi. La Anca și la mine. În bulevardul Bălcescu 30, la etajul 5. Într-un apartament în care mai trăia și altă familie. Că așa era pe atunci în Bucureștiul comunist. Dar, de fapt, cum s-a întâmplat? Cred că era o duminică. Bere nu se găsea. Vinul, prost, da! Așa că, îndoit cu sifon, putea să-ți dea impresie că e bun. Am plecat să umplu sifonul sau să cumpăr șmecheria aia care transforma apa în sifon. Și am intrat într-o cârciumă din Piața Amzei. „Minionul”¹ nu exista încă. Era doar o crâșmă ordinară. Întunecată și, zău!, tare mizeră. Unul sau doi clienți. Ba nu. Patru sau cinci. La un moment dat, am avut impresia că pe unul îl cunosc... Îl recunosc. M-am apropiat... Da! Îl știam. Era el. Slab și rebegit. I-am spus numele: „Gary!”. A tresărit și s-a ridicat brusc. Ne-am îmbrățișat sau doar ne-am dat mâna. Nu-mi mai aduc aminte. Mi-a spus că a ieșit... Și că este singur. Și că... Nu l-am lăsat să termine. I-am spus: „Hai la noi...!”. Am luat sifonul, am mai cumpărat o sticlă – de vin ieftin... se-nțelege – și am pornit împreună spre casă. Am urcat. Am intrat. Anca l-a văzut. El i-a spus: „Am ieșit...”. Anca l-a poftit să stea. L-a întrebat dacă-i este foame. Și i-a adus ceva de mâncare, ce mâncaserăm și noi. Am băut din vinul adus și am început să vorbim. Ce? Nu-mi mai aduc aminte... A rămas la noi câteva zile. O rudă grijulie ne-a spus că suntem – Anca și cu mine – nebuni, că-l ținem abia ieșit de la pârnaie. Că e periculos. Îi era frică și ne prevenea. De fapt, tuturor le... ne ... era frică. Totuși, n-am ascultat-o și nu ne-a părut niciodată rău. Sunt lucruri pe care le faci din suflet. Ilogic. Inutil. Dar parcă e atât de bine... Mai ales atunci. Ne simțeam și noi oameni. Pentru o dată... Dar a trecut. Ce a urmat n-a avut nicio legătură cu Securitatea, ci doar cu întreaga noastră viață de atunci.

Să povestesc și asta? Să uit? Mă opresc, azi, aici... Mă mai gândesc... Și apoi mai scriu sau... renunț. Au trecut atâția ani și – din fericire – oamenii au început să uite. Să uite... ce vor. Sau

*Am plecat să umplu sifonul sau
să cumpăr șmecheria aia care
transforma apa în sifon. Și am
intrat într-o cârciumă din Piața
Amzei. Întunecată și, zău!, tare
mizeră. Unul sau doi clienți. Ba
nu. Patru sau cinci. La un moment
dat, am avut impresia că pe unul îl
cunosc... Îl recunosc. A tresărit și s-a
ridicat brusc. Ne-am îmbrățișat sau
doar ne-am dat mâna. Nu-mi mai
aduc aminte. Mi-a spus că a ieșit...
Și că este singur*

să-și schimbe părerile. De voie, de nevoie. E greu să pretinzi că ai trecut peste orice, că „Ce-a fost, a fost și... basta!”. Nu! Ori spunem, ori ne oprim din scris. Nimeni nu va suferi dacă amintirile mele nu vor apărea niciodată. În fond, ce am fost eu? Un... nimeni, cu mici pretenții. Hai să mă mai gândesc și, poate, mâine sunt mai deștept.

Da, să continui povestea. Peste câteva zile, Gary a plecat la sora lui la Petrila. Perioada asta, cu munca în mină și apoi cu cea de la Teatrul de Stat din Petroșeni, teatru ce-i poartă, azi, numele, o cunosc ceva mai puțin. El venea când putea la București sau, mai bine zis, când „avea voie”. Vorba eroului caragialian, doar „cu permisiune de la polițiune”. Venea aici cu gândul, cu speranța că poate va reuși, totuși, să revină odată și odată în București. Maximumul pe care l-a căpătat a fost Craiova oltească și slujba ceva mai aproape de ce știa și putea el. „Provizoratul craiovean”, că așa îl vedea el, l-a reintrodus, totuși, în lumea scrisului, a artei, chiar dacă Bănia doljeană nu era decât foarte departe de aspirațiile fostului „ucenic” al lui Blaga și Liviu Rusu. Și în privința asta, deosebirea dintre el și

¹ *Minion* era un mic restaurant particular patronat de frații Chivu și se afla în Piața Amzei, când intri dinspre Calea Victoriei, la vreo 50 m pe stânga.

Regizorul Lucian Giurchescu alături de istoricul de teatru Vera Molea, la Copenhaga, în 2016

amicul său Doinaș a fost, cel puțin pentru mine și familia mea, ceva greu de înțeles. Faptul că – în pofida unui „loc” în care „nu-și găsea locul”, în care n-a ajuns, după părerea mea, să se simtă niciodată acasă – a putut produce aproape tot ce a produs. Este un mare plus la multele lui calități și – în unele cazuri – o scuză la unele derapaje ciudate, dar, în cele din urmă, de înțeles. Un astfel de „fenomen” trist a murdărit, la un moment dat, și relația dintre noi. Ca, până la urmă, în pofida multor deosebiri ce ne făceau câteodată – rar, ce-i drept – să ne îndoim de sentimentele amândurora, să devenim cu timpul mult mai apropiați, adevărați prieteni, în ciuda diferenței de vârstă. Gary s-a impus la Teatrul Național din Craiova. Era deștept. Foarte deștept. Citit! Citit bine de tot! Vorbea destul de multe graiuri și citea în și mai multe, așa încât era natural, era normal să fie recunoscut, să fie stimat, chiar dacă gura lui cea slobodă îi supăra pe mulți. Și nevoia, cam mare, de pahar îl putea face, „din când în când”, mai greu de suportat. Dar îi trecea

lui. Nu știu dacă și celor pe care-i „miluia” cu ascuțimea limbii lui. Între timp au trecut anii și am ajuns și eu, total neașteptat, vechil de măscărici, când Radu Beligan ne-a părăsit, pe noi, cei din Mândinești. Că așa-i spunea, pe vremea tovarășilor, uliței ce, azi, poartă nume de sfânt, chiar dacă cei ce-o locuiesc numai sfinți nu sunt. Citisem *Arca bunei speranțe* și îmi plăcuse și, așa, deși sfetnicul meu în ale literaturii nu prea era de acord cu mine, am hotărât să o punem în scenă la noi, la Comedie, dându-i, astfel, lui Sîrbu ocazia de a debuta pe o scenă a Capitalei. Dacă el nu putea sau nu avea voie să stea aici, la București, piesa lui avea. Eu uitasem faptul că Andrei Băleanu, prieten la toartă cu Mirodan, îi cam purtase sâmbetele lui Gary, când acesta își permisesese să nu-i placă ultima piesă a lui Miro, cum îi spuneau prietenii în lipsa unui nume mic, la apariția ca dramaturg a fostului gazetar-pamfletar și mănăitor de „reacționari” - reali sau închipuiți - Mirodan. E drept că Andrei n-a insistat. Și-a dat seama că nu mă poate convinge și că, așa cum el ținea la Mirodan, țineam și eu la Gary. Ultimul argument „contra” fusese genul piesei. Nu era comedie și noi eram la Teatrul de Comedie! Ei și? Dar nici *Platonov* nu era comedie, nici *Cher Antoine*, nici *Croitorii cei mari din Valahia*. Aveau ele umor, dar nu erau comedii și se

Maximumul pe care l-a căpătat a fost Craiova oltenească și slujba ceva mai aproape de ce știa și putea el. „Provizoratul craiovean”, că așa îl vedea el, l-a reintrodus, totuși, în lumea scrisului, a artei, chiar dacă Bănia doljeană nu era decât foarte departe de aspirațiile fostului „ucenic” al lui Blaga și Liviu Rusu. Și în privința asta, deosebirea dintre el și amicul său Doinaș a fost, cel puțin pentru mine și familia mea, ceva greu de înțeles

„Era deștept. Foarte deștept. Citit! Citit bine de tot!...
Un om care s-a lăsat bătut și chinuit pentru alții”

aflaseră și ele, la locul lor, în repertoriul nostru. Laolaltă cu *Rinocerii* și *Ucișă fără simbrerie*, cu *Troilus* și *Cresida*. Așa că argumentul n-a prins și amicul Andrei n-a mai zis nimic. Urma să găsim un regizor și eu, ca dascăl de punători în scenă, m-am gândit că ar fi foarte potrivit să facem un dublu debut în Capitală: autor-regizor și, având în vedere genul piesei și noutatea sa, credeam, și cred și azi, că un tânăr talentat și cu multă fantezie putea găsi cea mai potrivită „măsură” piesei, îi putea sublinia noutatea, îi putea găsi forma cea mai adecvată. Geo Berechet îmi fusese student aproape cinci ani și avusese o bună producție de final de școală, tot cu o piesă contemporană românească. De altfel, viitoarele lui succese la Festivalul de la Nancy cu „păpușile” de la Constanța și, apoi, repetarea, cu actori, a aceluiași succes, la Espace Cardin din Paris, au dovedit valoarea lui. Nimeni, nici autorul, n-a avut vreo obiecție la alegerea regizorului. Iar distribuția, în fruntea căreia îl avea pe Amza Pellea, i-a mulțumit pe toți. Repetițiile au început și eu am putut să-mi onorez un contract, semnat cu doi ani înainte. Plecând din București lăsam piesa lui Sîrbu pe mâini bune și cei doi adjuncți ai mei, Gheorghe Pogăncău-administrativul și Andrei Băleanu, care era, acum, de partea mea, „artisticul”, erau o garanție sigură. În timpul repetițiilor n-au fost incidente. Și premiera s-a desfășurat în condiții foarte bune, cu un rezultat clar pozitiv. Atât Gary, cât și Geo Berechet au avut un debut bucureștean realmente bun. Dar aici a intervenit ceva, ceva urât, pe care n-am putut niciodată să mi-l explic perfect. Îndemnat de cineva de la Craiova, cred că era chiar directorul Naționalului, Gary s-a speriat și, așa, netam-nesam, ne-a pârât la Minister că i-am stricat piesa!?!? Că... regizorul, voind să se afirme ca unul „ultramodernist”, i-a falsificat „mesajul” ș.a.m.d. Eu nu eram în București. Nu mă întorsesem încă. Am sosit și am aflat. Nu de la prietenul meu Gary Sîrbu, ci de la cei la care se făcuse plângerea. Eram acuzați că i-am stricat piesa, că i-am schimbat direcția politică – în fine –, că-l facem de râs.

Citisem Arca bunei speranțe și îmi plăcuse. Am hotărât să o punem în scenă la noi, la Comedie, dându-i, astfel, lui Sîrbu ocazia de a debuta pe o scenă a Capitalei. Atât Gary, cât și regizorul spectacolului, Geo Berechet, au avut un debut bucureștean realmente bun. Dar aici a intervenit ceva, ceva urât, pe care n-am putut niciodată să mi-l explic perfect. Gary s-a speriat și, așa, netam-nesam, ne-a pârât la Minister că i-am stricat piesa!?!? Că... regizorul, voind să se afirme ca unul „ultramodernist”, i-a falsificat „mesajul” ș.a.m.d. Eu nu eram în București. Nu mă întorsesem încă. Am sosit și am aflat. Nu de la prietenul meu Gary Sîrbu, ci de la cei la care se făcuse plângerea. Eram acuzați că i-am stricat piesa, că i-am schimbat direcția politică – în fine –, că-l facem de râs

dovezi palpabile că el era cel care-l determinase pe Gary să ne facă „bucuria” – l-a determinat să se adreseze și lui Eugen Barbu și acoliților săi, care, degrabă, au aranjat o întâlnire de discutare-demascare a noastră. De condamnare a „mișeliilor” noastre politice și artistice. Ședința de la *Săptămâna* s-a fâșăit, însă, dintr-o mică scăpare prostească a celor care o provocaseră și o organizaseră. Oamenii lui Barbu l-au convocat și pe regizorul Berechet. Pe mine, nu. Numai că, în momentul acela, existau, în București, doi Berecheți: unul - regizor la Național, Mihai Ionescu-Berechet, căruia lumea îi zicea doar Berechet și care n-avea nicio legătură cu *Arca*... lui Gary, și Geo Berechet, proaspătul

absolvent al Institutului de Teatru, cel care monta-
se piesa lui Sîrbu și care nu fusese chemat, și, deci,
nici nu putea fi „demascat”. Profitând de gafa „bar-
biștilor”, am putut iniția o serie de discuții cu di-
versele autorități culturale și politice, pe care le-am
invitat să vadă spectacolul, dacă nu-l văzuseră încă,
convingându-i, în felul acesta, că „dracu” nu era
chiar atât de negru cât îl „pictaseră” Gary și sfătui-
torul său și, astfel, am salvat producția de la Teatrul
de Comedie. Din păcate, vestea cea rea a scandalu-
lui se răspândise, prinsese unde trebuia și nouă asta
numai bine nu ne făcea. Nici nouă directorilor,
nici spectacolului, actorilor și regizorului. *Arca*
*bunei speranțe*² s-a jucat în
continuare, dar într-o atmo-
sferă care, în orice moment,
putea să se transforme, pentru
noi și pentru tânărul regizor
Geo Berechet, în ceva grav,
foarte grav. În vremea asta,
Gary n-a mai dat niciun semn
de viață, dar am aflat că, în
continuare, se plângea de noi,
mai exact, de mine și de Geo
Berechet, peste tot. Atunci

*Într-o bună zi, telefonul a
sunat. Era Gary. Era prin
Europa. Și i-am spus, iarăși:
„Vino!”. Și a venit la noi, la
Copenhaga, unde a stat vreo
două săptămâni*

i-am scris o scurtă scrisoare pe care o terminam,
îmi mai aduc aminte de asta și azi, amintindu-i
vorba bătrânească că „Facerea de bine e futere de
mamă!”. Și relațiile noastre au încetat o bună buca-
tă de vreme. În perioada aceasta, Gary a încercat
să-i convingă și pe părinții mei că el avea dreptate
și că noi – cu voie sau din prostie – i-am distrus
piesa. De asemenea, întâlnind-o la Craiova pe
Anca, soția mea, a încercat același lucru. Dar n-a
avut succesul scontat. Dimpotrivă! Pe alții nu știu
dacă i-a convins sau nu. Sincer să fiu, nici nu mă
mai interesa. Eu reușisem să salvez spectacolul tea-
trului. Interpreții au avut, totuși, bucuria să-și vadă
munca prețuită de spectatori, iar Geo Berechet nu
s-a mai întors niciodată din Franța, pe care am au-
zit că ar fi părăsit-o, după un timp, plecând în
Statele Unite. Șocul meu, sincera mea durere față
de comportarea lui Gary nu se puteau, însă,

„stinge”. Nici profunda mea mirare de a vedea un
om care fusese inițial condamnat pentru că nu
turnase pe alții – speriat, după anii de pușcărie, că
modernitatea montării piesei lui l-ar putea trece în
rândul formalistilor reacționari – să ne toarne pe
noi, singurii care i-am montat o piesă de-a lui în
Capitala țării. Cu adevărat, în grozăvia amoralită-
ții societății comuniste, *facerea de bine era futere de*
mamă a celor care îi doriseră totdeauna... numai
bine. Nu ne-am mai văzut mult timp. Nu ne-am
mai vorbit, până când, într-o seară, târziu, după un
spectacol, un grup de actori, prieteni cu mine, l-au
adus cu ei, la noi acasă, și pe Gary. Să fiu sincer,

venirea lui a fost o surpriză.
Dar, credeți-mă, m-am și bu-
curat. Avusese curajul să vină.
Am discutat ca și când nimic
nu s-ar fi întâmplat. Am discu-
tat despre tot și despre toate,
cu excepția *Arcăii*... Apoi, nu
peste mult timp, eu, noi –
Anca, Ileana și cu mine – am
fugit. Mai bine zis, nu ne-am
mai întors. Și, din nou, într-o
altă bună zi, telefonul a sunat.

Era Gary. Era prin Europa. Și i-am spus, iarăși:
„Vino!”. Și a venit la noi, la Copenhaga, unde a stat
vreo două săptămâni. Ne înmulțiserăm. Mama
Ancăi era acum și ea cu noi. Eram patru și cu el
cinci. Și povesteam și Gary citea, citea pe rupte.
Avuseserăm norocul să ne încropim o nouă biblio-
tecă și multe dintre cărțile cumpărate de noi erau
cărți ce nu intrau în România. Și Gary citea toată
ziua și târziu în noapte. Am vorbit multe și nu
chiar multe și mărunte și așa am ajuns să ne rea-
mintim de *Arca*... buclucașă. Nu ne-am oprit prea
mult la ea. Riscam... Riscam ceva? Da, să stricăm
ceea ce reparaserăm amândoi și, vorba lui Zaharia
Stancu, *eram prea în vârstă să ne mai certăm încă o*
dată, că... poate... n-am mai fi avut timp să ne împă-
căm. Și n-am mai fi avut. Am revenit în România
în 12 ianuarie 1990. Gary murise la 17 septembrie
1989. ■

² *Arca bunei speranțe* de Ion D. Sîrbu; Data premierei: 12 noiembrie 1970; Regia: Geo Berechet; Scenografia: Teodora Dinulescu; Ilustrația muzicală: A. Varga; Distribuția: Amza Pellea, Ștefan Tapalagă, Vladimir Găitan, Liliana Țicău, Iarina Demian, Dumitru Chesa, Eugen Racotți.

Instantanee dintr-o cronică de familie

„Părinții mei, oameni foarte săraci, locuind într-o mizeră colonie minieră, participau anual la patru baluri mari, la câteva nunți, la dese petreceri de familie. Tata își avea zilele sale de sindicat, cârciumă, «vandră». Mama, în fiecare seară, după ce ne culca, pleca, nu în vizită, ci «în povești». Se culca la unu noaptea. Duminica eram cu toții la biserică (Tata cânta în cor), după-masă la obligatoria plimbare în parc. Fanfara cânta frumos, lumea trebuia să vadă cum suntem îmbrăcați. Existau popici, fotbal, chermeze. Joia și Duminica câte un film mut. Ieșiri la iarbă verde de 1 Mai, sînzienne și Santa Maria Mică. Mama, catolică rurală, bătea regulat, pe jos, lungile ei pelerinaje: la Lupeni, Hațeg, Radna. Venea obosită dar fericită. Plină de lumină. În concediile sale, Tata pleca «la coasă», la momârlani. Stătea două săptămâni la Bănița, Baru-Mare sau Merișor. Se citea enorm în colonie, se cânta seara. Numai pe ulița noastră erau două trompete și un clarinet.” – *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*

„Tata mi-a dat șira spinării, Mama, darul de a povesti și glumi. Amândoi, dragostea de lume, soare, oameni. Sora mea le-a moștenit candela de omenie și dragoste – trebuie să merg la Petrila, la mormântul lor, când vreau să mă rog.

Dar nu singur: ci cu sora mea. Singur mi-e frică, prea mult i-am chinuit, prea deseori i-am ucis fără să vreau.” – *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*

„Nu i-am auzit niciodată pe părinții mei alintându-se sau spunându-și vorbe de dragoste. Și totuși – acum îmi dau seama – ei s-au iubit enorm. Erau, într-adevăr, un singur trup și un singur suflet.

Mi-aduc aminte, eram tânăr universitar (1947-49), în vacanță, trebuia să mergem, toată familia, în vizită, undeva. Conform obiceiului (având o singură «odaie» în casa noastră din colonia Petrila) întâi se pregăteau bărbații, apoi femeile... Eu și cu Tata, gătiți «ca niște grofi», am ieșit în

uliță și am luat-o încet spre biserică. Deodată, observ că Tata nu e atent deloc la ce îi povesteam eu. Se căuta în buzunare, mormăind: «Acte am, bani am, batiste am, ochelarii sunt...». Ceva, totuși, îi lipsea, era neliniștit, distrat. Apoi, deodată, tresări iluminat. Se întoarse din drum (eu îl urmăream mirat și nedumerit), se duse până sub geamul casei noastre și, acolo, cu teatrală ciudă bărbătească, strigă:

- Ce te gătești ca o mireasă?! Nu vezi că nu pot pleca? Hai odată, tu, muiere, nu-mi place să te aștept!...

Asta a fost. Nu era întreg fără Mama.

După moartea lui, Mama nu a încetat să-l pomenească: «mereu îl visez, ne spunea, visez că vine și îmi cântă frumos sub geam». – *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*

„Chiar dacă am avut parte de doi sfinți părinți, Tata și Mama, care m-au iubit și m-au crescut sănătos și puternic, eu, până nu am ajuns la Facultate, nu am citit nicio revistă literară. În casă nu am avut nicio carte, nu exista noțiunea *de carte proprie*; citeam, totuși, enorm, mai ales în ungurește, dar numai cărți împrumutate. Pe toată ulița nu exista decât un singur mecanic, Drotzinger, care era abonat la «Brașoi Lapok».” – *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*

.....

„Pentru Mama, toate relele familiei erau concentrate în cuvântul «Soțalist», pe care ea, care vorbea stălcit și românește, și ungurește, îl deducea logic din cuvântul, drag ei, «soț». Soțaliste erau, așadar, toate necazurile și îngrijorările legate de activitatea sindicală a Tatălui meu: ședințele, grevele, plătirea oalelor sparte, certurile cu «domnii de la Werk»: dar și chefurile și escapadele soțului intrau în acest larg concept de «soțalist».

Țărancă ceho-germană din Banat, fostă servitoare la Belgrad, Mama era structural și religios convinsă că Dumnezeu a făcut lumea în așa fel ca să fie, oricând și peste tot, oameni sărmani și domni îngâmfăți. «Chiar de va fi să veniți voi la putere, ne zicea ea, cineva de jos va trebui să măture străzile, să plivească grădina, să vă spele izmenele și să scoată cărbunii din mină!» (Când, în toamna lui 1963, fiind nevoit să îmbrac hainele de șut ale Tatălui meu, care murise abia de 3 ani, și să intru ca simplu vagonetar în mina strămoșilor

mei, ea, pregătindu-mă ca și pe Tata, atât a avut să-mi spună: «Vezi, ai fost mare profesor, ziarist, filosof, tot aici te-ai întors. Miner te-ai născut, mina e soarta ta. Din Valea asta nu poate pleca nimeni...».) [...] Am avut posibilitatea să o aduc pe Mama la câteva din premierele mele craiovene. [...] Toată viața i-au plăcut filmele, opereta, balurile frumoase, princiare. Într-o zi, întrebând-o ce părere are ea despre piesele mele, a răbufnit cu ciudă și revoltă: «Nu mi-au plăcut deloc! Sunt sătulă de mină, accidente, producție. Mă mir că tu nu te-ai săturat de ele. *Doamne, când ai să scrii și tu o piesă cu rochii frumoase?!*».” – *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*

.....

„Eram copil, de Crăciun am primit o jucărie-automobil, care, tras, se învârtea prin odaie, izbindu-se de mobile. După ce m-am plictisit să văd cum merge, am vrut să văd cum de merge. L-am desfăcut.

Nu l-am mai putut face la loc.

Am început să plâng.

Și, de aici, povestea aceasta *adevărată* se termină în două feluri:

1. A venit Tata și l-a făcut să meargă!

2. A venit Tata, au venit și unchii mei, au încercat și cei mai pricepuți lăcătuși din Vale, mașina nu a mai putut fi reparată. Ceva se stricase, o piesă mică se pierduse, nu știu.

Morala? Lenin și Rusia.” – *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*

Secvențe dintr-un concert pe muzică de fanfară

„Ziua de 1 Mai, în copilăria mea, era una din cele mai frumoase Sărbători. Un scurt discurs sindical, două recitări (eu, mereu prezent cu *Împărat și proletar*, pe care, de atunci, nu o mai pot nici măcar reciti) și fanfara noastră intonând imnul minerilor (*În fund de munți...*) și Internaționala. După care, toată lumea ieșea la iarbă verde, unde se chefuia cuminte până spre seară. (La Surduc, locul unde se întâlneau cei de pe ambele Jiuri, Petriilenii și Lupenarii.)” – *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*

.....

„Adus aminte de fanfara ulițelor copilăriei, în zilele de înmormântare proletară. Vântul care aduce de departe notele lungi ale requiemului. Ne opream, copiii, din joacă și ascultam serioși. Vântul care

bate peste brazii cimiturului. Vântul care stinge lumânările de pe morminte, toamna târziu. Vântul care șuieră în hornul casei și care te îmbrățișează când ieși din mină.” – 15 III 1952, *Jurnal* 1952-1953

.....

„Când adorm, aud fanfara de la Petrila: semn bun!” – Scrisoare către Horia Stanca, 1986

.....

„Aș dori să fiu dus la Petrila, lângă părinții mei. Dar cine mai aprobă azi un camion dintr-un județ în altul? Aș dori să îmi cânte fanfara minerilor: dar mai există această fanfară? mai am eu dreptul la ea?” – *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*

Ce mai știți de Gary?

Ion D. Sîrbu în amintiri

Acest text explică o mai veche intenție monografică a autorului și escortează un grupaj de dialoguri în care este evocat Ion D. Sîrbu. Sunt reproduse – fragmentar sau integral – mărturii despre fostul „cerchist” încredințate, în timp, de dramaturgul Paul Everac (1924-2011), criticul de teatru Victor Bibicioiu (1942-2019), criticul și istoricul literar Constantin Cubleşan, dramaturgul Mircea Radu Iacoban și criticul de teatru Ironim Muntean. Grupajul se încheie cu un fragment dintr-o convorbire încă inedită cu scriitorul petroșănean Mihai Dragolea (1955-2016).

Cuvinte-cheie: Ion D. Sîrbu, monografie, dialoguri, amintiri

The text explains an older monographic intention of the author and introduces a series of dialogues evoking Ion D. Sîrbu. Memories about the former member of the Literary Circle from Sibiu/Cluj are presented – completely or fragmentally - as called to mind throughout time by playwright Paul Everac (1924 – 2011), theatre critic Victor Bibicioiu (1942 – 2019), the literary historian and critic Constantin Cubleşan, playwright Mircea Radu Iacoban and theatre critic Ironim Muntean. The selection ends with an excerpt from a still inedited conversation with writer Mihai Dragolea (1955-2016).

Keywords: Ion D. Sîrbu, monography, dialogues, memories

Sub acest titlu – „Ce mai știți de Gary?” – imaginasem, cu ani în urmă, o monografie consacrată lui Ion D. Sîrbu. Volumul ar fi fost alcătuit cu precădere din convorbiri – de aici și fixarea unui titlu interogativ. Era o îndeletnicire voluntară, în afara unor obligații universitare și fără de stipendii. O îndeletnicire pur afectivă. Cu numele lui Ion D. Sîrbu (1919-1989) mă familiarizasem din întâmplare, la Petroșani. Descinsesem în urbea minerească de sub Parâng pentru a vedea un meci de fotbal, în divizia B. Prinsesem drag, în copilărie, de echipa Jiul, tare nevoiașă pe atunci, și îmi promisesem că

voi ajunge cândva în tribunele stadionului petroșănean. Mi-am îndeplinit această „extravaganță” când eram la liceu și doream să cutreier țara. Așa m-am oprit, într-o zi, la Petroșani. Plimbându-mă prin oraș, pașii m-au purtat și spre Teatrul Dramatic „Ion D. Sîrbu”. Deasupra intrării în sediul instituției trona o efigie, în bronz, înfățișând un chip istovit și totuși încrâncenat. Mă gândisem că trebuie să fie vorba despre un actor sau dramaturg de pe acele meleaguri. Aveam să afl, curând, că este vorba despre un scriitor al Văii Jiului, născut la Petrila, în imediata vecinătate a Petroșanilor, și închis prin penitenciarele epocii Dej.

Clădirea care, în 1983, a devenit sediul Teatrului de Stat „Valea Jiului” din Petroșani, întemeiat în 1948. Din 1991, instituția poartă numele lui Ion D. Sîrbu, immortalizat, deasupra intrării, într-o efigie din bronz, realizată de sculptorul și graficianul petrilean cu origini austriece Ladislau Schmidt (1930-1994)

Am ținut să-l citesc. Scotocind printre tipăriturile de pe tarabele anticarilor stradali care, într-o vreme, populau trotuarul din dreptul Facultății de Istorie, am nimerit peste volumul *Șoarecele B și alte povestiri*. (Volum însoțit de o dedicație colegială: „Închin această carte bunilor mei prieteni din fostul Cerc literar de la Sibiu-Cluj (1941-1950)”). Curiozitatea mi-a fost cu vârf și îndesat răsplătită. Mă cuceriseră mai ales paginile despre colonia petrileană... Poate și pentru că Valea Jiului îmi devenise, străbătând-o, un topos sentimental. Am obținut, treptat, celelalte volume și nu mi-a fost greu să mă atașez definitiv de creația lui Ion D. Sîrbu.

N-aș spune că doar prozele postume, care au stârnit vogă după 1989, sunt emblematice pentru literatura sa. Sigur, acestea au ridicat cota unui scriitor lipsit, până atunci, de o largă recunoaștere. Nu pentru că prozele sale antume ar fi fost anodine – căci nu sunt! Volumul *Șoarecele B și alte povestiri* (1983) poate fi situat fără rezerve lângă *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal* sau *Adio, Europa!*. Nici romanul *Dansul ursului* (1988)

nu e unul perisabil. Inegalități putem identifica în dramaturgia lui. *De ce plânge mama?* (1973) și *Povestiri petrilene* (1973) oferă, la rândul lor, destule argumente estetice. Nu cred, prin urmare, că literatura de sertar și corespondența „surclasează” – ca să utilizez un termen sportiv – cărțile antume. De ce nu s-a impus această literatură până în 1989? În primul rând, pentru că Sîrbu era, nu din vina lui, în contra-timp. Majoritatea prozelor din *Șoarecele B...* fuseseră scrise, conform datărilor, cu trei decenii în urmă. Aceași „defazare” se întâmplă și în cazul *Povestirilor petrilene*. Dacă ar fi apărut la... vremea lor, poate că traiectoria scriitoricească a lui Sîrbu ar fi arătat altfel. Or, *Șoarecele B...* văzuse lumina tiparului în plină expansiune a postmodernismului „optzecist”. Debutaseră în volum Mircea Nedelciu și Gheorghe Crăciun, iar în 1983 ieșea la rampă, în celebra antologie „desantistă”, o întreagă promoție literară. Ion D. Sîrbu aducea o proză retro, străină de tipare textualiste și alte experimente. Nu era, cu alte cuvinte, un moment favorabil receptării literaturii sale, când interesul

criticii se îndrepta spre noul val de prozatori și spre prozatorii șaizeciști-șaptezeciști care își consolidaseră o anumită reputație și se bucurau și de prețuirea cititorilor. În al doilea rând, Sîrbu nu părea să-și fi organizat un „traseu” prozastic, devotându-se îndeosebi dramaturgiei, care, precizăm, are suișuri și coborâșuri. Se scurseseră zece ani, în 1983, de la *Povestirile petriline* și *De ce plânge mama?*, cărți, indubitabil, bune, dar care prevesteau un scriitor important, nu consacrau. (Iar dramaturgia sa, în pofida unor izbânzi, nu era o carte de vizită nemaipomenită.) Abia în anii '80 va îmbrățișa exclusiv proza, deferită sertarului. Ar mai fi și alte considerente de sociologie cultural-literară care au împiedicat un mare succes antum. Acestea au legătură și cu tematica literaturii sale, privită în ansamblul epocii. Sîrbu nu publicase o literatură esopică, o literatură a conținuturilor aluziv-politice. *Șoarecele B...* sau *Dansul ursului* nu ar fi avut cum să-și epuizeze cu celeritate tirajele sau să se transforme în „atenții” pentru medici... Nici Sîrbu nu era un autor cu „trecere”, care să-și fi îngăduit bătălii pentru cărțile și adăvărurile sale. Iar aceste bătălii puteau lua întorsături nefaste. Augustin Buzura mărturisea, într-o convorbire cu Eugen Simion și Valeriu Cristea, că „furtuna” izbucnită după apariția romanului *Drumul cenușii* (1988), al cărui orizont era revolta minerească de la Lupeni din august 1977, îi provocaseră un edem cerebral. (Cei care dăduseră undă verde cărții, de la editura Cartea Românească și de la Consiliul Culturii, riscau, în calitate de „complici”, să-și piardă slujbele...) În plus, Sîrbu avea handicapul

„cazierului” carceral. Romanul *Lupul și Catedrala* pe care se străduise să-l publice în a doua jumătate a anilor '80, fiind depus la editura Cartea Românească, a fost respins. Notează Sîrbu în *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*: „Mi se refuză romanul *Lupul și catedrala*, fiindcă este un bun și inteligibil roman politic: scris însă din punctul de vedere al unor ratați marginali, al unor victime ale stalinismului care, din păcate, la noi nu a apucat să fie demascată după celebrul discurs al lui Hrușciiov”. Și chiar dacă era publicat, ar fi fost, iarăși, o apariție la „netimp”, un nou titlu într-o aglomerație de romane „obsedantiste”. Proza antumă a lui Sîrbu a fost mai mereu împinsă în „netimp”.

Scrierile sale despre Valea Jiului, despre mitologia și tradițiile minerești, despre viața de altădată a coloniei au un șarm inefabil, au o melancolie

discretă, au, nu o dată, greutate narativă. Păcat că timpul nu a vrut să mai aibă răbdare cu acest scriitor, între altele ca să ducă la capăt și o proză inspirată de ținuturile natale, pe care Sîrbu o anunțase, în 1985, unor prieteni de dialog poștal, dar și într-un interviu. (Totuși, a dise-

minat – în literatura sa de sertar, în *Jurnalul* anilor 1952-1953, în corespondență sau în interviuri – numeroase „istanțanee” petriline care ar putea compensa cartea nescrisă...) Proza minerească a lui Ion D. Sîrbu, deși în mare măsură ocultată de critică, adăpostește, subliniam, destule pagini memorabile. Ar fi fost de așteptat ca revelația pe care a prilejuit-o literatura lui de sertar să funcționeze și în avantajul cărților

antume, contribuind la recuperarea lor, la aducerea lor în prim-plan. *Povestirile petrilene* sau dramaturgia cu iz „proletar” a lui Sîrbu nu au atras prea mult critica literară, dată, o bună parte a ei am impresia, unui inflexibil aristocratism. Literatura lui minerească e, de regulă, trecută la „și altele”. Astfel, prozele „subterane” sunt adesea așezate în „subteranul” operei lui Sîrbu. Nu știu dacă această „discriminare” a literaturii sale minerești pornește dintr-o perspectivă strict estetică. Mi s-a părut că scrierile de sertar ale lui Ion D. Sîrbu au fost frecventate nu doar pentru valoarea lor, ci și pentru că erau „rentabile” din punct de vedere politic. După 1989, anticomunismul a deschis multe căi spre afirmare. Sunt cariere, sunt ascensiuni tributare acestei „mode”. Or, în literatura de sertar, Ion D. Sîrbu denunță marasmul totalitarist, pe care îl ficționalizează remarcabil. Totodată, Sîrbu are și o literatură „cumințe” – antumă –, în care s-au strecurat și unele concesii de direcție realist-socialistă. De aici îmi explic neglijarea prozei sale antume, câteodată chiar bagatelizarea ei, și supremația, în opțiunile unora, a literaturii de sertar. Ceea ce înseamnă că *Povestirile petrilene*, *Șoarecele B...* sau *Dansul ursului* sunt încă în „netimpul” care l-a păgubit pe Ion D. Sîrbu de o receptare meritorie. Nu anticomunismul ar trebui să propulseze sau să coboare o literatură, ci filonul ei estetic. E nedrept să-i validăm acestui scriitor doar opera de sertar, minimalizându-i cărțile antume. Dar nu o incursiune în creația lui Sîrbu îmi propusesem.

Sciam că mă atașasem de literatura lui Ion D. Sîrbu. De la această pasiune, am vrut să aflu cum era omul Ion D. Sîrbu. În fapte obișnuite. Aveam la dispoziție o bogată corespondență pentru a-l descoperi. Însă, în scrisori, Sîrbu este parcimonios cu faptele obișnuite, de care se

agață, ocazional, pentru a dezlănțui spectacole eseistice, fiind mai degrabă ispitit, în elanurile sale epistolare, să construiască un personaj. Unul, fără îndoială, carismatic. Care trece eclatant de la un registru la altul, întrebuițând, pe rând, ironia, umorul, amărăciunea, nefericirea, revolta. Rareori, speranța. De cele mai multe ori, Sîrbu face, în scrisorile sale, încărcate de colocvialism filozofic, de sevă aforistică, de calambururi, face, așadar, literatură. Cea mai bună literatură a sa, susțin nu puțini critici. O literatură propriu-zisă/ scrisă în interiorul unei literaturi epistolare. Iar

cel care, la finalul scrisorilor, semnează Ion D. Sîrbu sau Gary Sîrbu se pierde adesea în verva acestei literaturizări. Iată de ce consider că portretul omului Sîrbu poate fi încheiat și prin amintirile contemporanilor lui...

Izbutisem, în „campania” mea monografică, să adun un număr de mărturii. Însă, pe măsură ce acestea sporeau, îmi dădeam seama că lucrurile se încurcă. De pildă, îl căutasem, la îndemnul cuiva fidel operei lui Sîrbu, pe un fost gazetar de la *Steagul roșu*, ziarul Văii Jiului în epoca socialistă. Gazetarul fusese, după spusele „ghidului” meu, în

strânsă prietenie cu autorul *Bieților comediați*, care l-ar fi vizitat de fiecare dată când sosea la Petroșani. „Ortacul” lui Sîrbu părăsise Valea și locuia, de ani buni, în București. Între timp, s-a stins, hărțuit de boli și de infirmități. Forma lui intelectuală contrasta, însă, cu starea fizică. Mi-a etalat, prin viu grai, o camaraderie rocambolescă, plină de peripeții, câteva aproape picarești, lăsându-mi, uneori, senzația că în evocările sale încăpuseră și unele tendințe narcisiste. I-am arătat dialogul celui care mă călăuzise spre fostul gazetar. Mi s-a spus, pe un ton peremptoriu, că amicitia descrisă se întemeiază pe o abundentă fabulație. Descumpănit, pentru că tocmai cel

ce mă trimisese spre gazetar pune, indignat, diagnoza mitomaniei, hotărâsem să mă dispensez de acea mărturie până la ivirea unor confirmări. Speram că mi-ar putea fi de folos în elucidarea acestei derutante legături – și nu numai – documentele de la C.N.S.A.S., unde am depus o solicitare, cuprinzând mai multe nume. Căpătasem doar dosarul lui Sîrbu, răsfodit deja și valorificat de câțiva cercetători, dar nu depistasem prietenia buclucașă. Au apărut, treptat, și alte impedimente. M-am găsit și într-un impas de ordin moral. Nu întotdeauna autorul romanului *Adio, Europa!* a fost evocat admirativ. „Ființa noastră e la discreția celorlalți, nu apari tu în ochii unuia așa cum ești, ci așa cum au reușit alții să sugereze o imagine despre tine”, constata Victor Petrini, eroul trilogiei *Cel mai iubit dintre pământeni*, personaj al cărui model biografic se presupune a fi fost scriitorul Ion Caraion. Destinul lui Petrini pare să împrumute și unele experiențe trăite de Sîrbu. Asemănarea nu i-a scăpat petrileanului, care nota într-o scrisoare trimisă lui I. Negoitescu: „Preda a scris viața unui oarecare Petrini (nu Petrila), fiu de muncitor, asistent universitar la filosofie, în Cluj, apoi la pârnaie, mină, deratizare, soția lui se căsătorește cu un ministru. Iată caricatura unui Candid valah, ea poate fi imaginată la Mogoșoaia, și fără nici o greutate, seamănă leit cu viața mea. E atât de banală existența pe care am dus-o, încât chiar și Literatura mi-a luat-o înainte. Înainte de a o povesti cuiva, am fost deja inventat”. Scriam că nu toți cei cu care am discutat îl lăudaseră pe autorul piesei *Arca bunei speranțe*. Miza acestor convorbiri a fost decelarea unui profil cât mai veridic al lui Sîrbu, fără a ignora oscilațiile și capriciile sugerate de el însuși, în pagini epistolare care se apropie, prin sarcasmul lor, de izbucnirile intemperante ale lui G. Călinescu din corespondența cu Al. Rosetti. Nu m-am ferit, în „aventura” mea monografică, de foști demnitari ai regimului socialist, cu care Sîrbu se intersectase în varii împrejurări, aflând, din partea unora, chiar sprijin. Și nu m-am ferit nici, ca să întrebuițez o etichetă postdecembristă, de „privilegiați” ai regimului,

care au deținut diferite funcții administrative. Și cum să ocolesc, bunăoară, directori ai editurilor care l-au publicat – uneori cu chiu, cu vai – pe Sîrbu?!

Unul dintre interlocutori, știind că îl apreciez pe Ion D. Sîrbu, m-a prevenit că nu îmi va conveni ce are de spus. Nu urmărisem să colecționez numai elogii. O monografie nu se ocupă cu prelucrarea bronzului... Am observat că doi dintre interlocutori, fără a tăgădui talentul lui Sîrbu, nu ezitau să evidențieze – cu ostentație vindicativă, mi s-a părut – îndeosebi slăbiciunile lui. Ca în versurile eminesciene din *Scrisoarea I*: „Toate micile mizerii unui suflet chinuit/ Mult mai mult îi vor atrage decât tot ce ai gândit”. Cum îmi repugna ideea unei monografii cu rezonanțe tabloidală sau revanșarde, am fost tentat să îndepărtiez acele secvențe „vicioase”. Dar ele potențează superioritatea lui Sîrbu. Care nu e, trebuie spus, o superioritate imaculată. Scriitorul petrilean are, inherent, răutățile lui. Câteodată se dovedește injust. Și în scrisori, și în *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*. Numai că Ion D. Sîrbu dusesese o viață de calvar. Un calvar care nu s-a consumat doar pe durata detenției politice (1957-1963). Sunt, în *Jurnalul* anilor 1952-1953, petrecuți la Cluj, însemnări dureroase, despre nefericiri conjugale – prima lui soție pierduse o sarcină – și despre clipe de angoasă, de mizerie, de cădere, de claustrare. Câteva gânduri, din martie 1952, care surprind o adâncă degringoladă existențială: „Simt că în fiecare zi mor un pic – și mai ales simt cum mă inundă tot mai mult o indiferență apatică, care e mai rea decât orice. A vrea să faci bine și a nu putea. Nicio ieșire. Nicio speranță. Și vremea trece”. În 1963, după eliberare, șomer fiind, nu s-a putut angaja decât ca vagonetar la I.M. Petrila... În cei 25 de ani pe care i-a petrecut la Craiova, din 1964 până în 1989, Securitatea l-a avut mereu în vizor. „Viața mea nu a fost interesantă, ci cumplită. Nu o doresc nimănui, nici ca lectură măcar”, declara Sîrbu într-un interviu din 1985. Zeloși „hagiografi” ai Securității se îngrijeau, de mai bine de două decenii, și de scrierea vieții lui... Viață care, citită

în cele șapte volume de urmărire informativă de la C.N.S.A.S., chiar este cumplită. În acele dosare sunt și informații pe care cercetătorii nu le pot răspândi. Pot, însă, răspândi persecuția la care l-a supus Securitatea. Oricâte maliții sau batjocuri ar furniza scrierile lui Sîrbu, unui „suflet chinuit” nu-i poți judeca „micile mizerii”. Tot așa cum nu-i poți evalua cariera literară antumă scrutând o fișă de dicționar. Capcană în care, din naivitate, căzusem la un moment dat. Lista lucrărilor pe care le-a publicat în timpul vieții induce în eroare, sugerând că regimul socialist nu i-a fost atât de potrivnic pe cât pretinde Sîrbu în scrisori. Volumul de teatru *Arca bucnii speranțe* (1982) a fost distins cu Premiul Uniunii Scriitorilor și Premiul „I. L. Caragiale” al Academiei Române. Culegerea *Șoarecele B și alte povestiri* (1983) a fost, de asemenea, recompensată cu Premiul Uniunii Scriitorilor. Aceste onoruri sunt, însă, numai niște aparențe ale unui confort profesional. Scrierile sale întârziă dezarmant prin edituri. Exasperat de dificultățile pe care le întâmpinase cu o culegere de piese de teatru predată editurii craiovene Scrisul românesc, Sîrbu își varsă supărarea în câteva rânduri epistolare către N. Carandino, din 1975: „Apare la Craiova volumul «Golurile mele» de Oblemenco, iar eu trebuie să fac cereri și memorii [...] ca să-mi tipăresc piesele”. (Este vorba despre volumul *Teatru*, publicat în 1976.) Corespondența lui Sîrbu adună, scriam, multe astfel de iritări. Apariția celor două cărți premiate în 1983 a constituit mai mult o strategie a Securității de a-i „potoli” nemulțumirile și de a-l „repatria” dintr-un sejur în Occident, de unde ofițerii care îl supravegheau bănuiau că nu se va întoarce, decât un interes concret pentru creația sa. Sîrbu însuși nu s-a lăsat deloc sedus de aceste subite și înșelătoare generozități. Drept dovadă, în perioada respectivă se va dedica – desfășurând un efort benedictin – literaturii de sertar care îl va consacra post-mortem. Prin urmare, sunt o sumedenie de nuanțe în destinul lui Ion D. Sîrbu. Nuanțe ar fi fost și în cuprinsul monografiei. Și în titlu s-ar fi convenit o nuanță.

Gary era un cognomen rezervat prietenilor. Or, nu discutasem numai cu prieteni ai săi. Pentru ceilalți, era Ion D. Sîrbu...

Îndrumat de regretatul poet Ion Brad, aveam să mă prezint cu monografia la directorul unei edituri. Pricepusem, din discuție, că nu e deloc un volum captivant. Probabil, din curtoazie față de Ion Brad, directorul a păstrat cartea spre analiză. Eram convins că nu voi mai primi vreun semn. Nu m-am înșelat. Cartea se împotmolise acolo ceva vreme, până când am scutit-o de sedentarismul „sertăresc” care îi fusese sortit. Se ivise, între timp, o altă posibilitate de a scoate volumul în lume. Niște necazuri îmi vor suspenda, o perioadă, grija pentru carte. Apoi, nu mai eram mulțumit de unele judecăți pe care le avansasem, socotindu-le prea fruste. Alt ghinion: prin 2014, când părea că monografia se limpezise, aflu că apăruse, la Craiova, o carte de dialoguri radiofonice despre Sîrbu. E drept, protagoniștii erau diferiți. Volumul se aseamăna, la nivel structural, cu monografia mea „vorbită”. Așa că m-am resemnat în privința tipăririi ei, rămânând cu un teanc de mărturii despre Ion D. Sîrbu. Unele au văzut, totuși, lumina tiparului, în diferite publicații, fără să trezească vreun ecou. Cum n-au trezit vreun ecou nici alte documentări ale subsemnatului despre Ion D. Sîrbu, între care și restituiri epistolare. Închei acest prea lung „istoric” al unei reconstituiri monografice de... sertar (mă rog, de hard-disk) mărturisind că m-am ales cu o ucenicie într-ale istoriei literare, ca autodidact.

*

Nu demult, i-am vorbit profesorului Eugen Simion despre încercarea mea monografică. Prețuindu-l pe Ion D. Sîrbu, „clasicizat” în colecția *Opere fundamentale*, autorul *Genurilor biograficului* mi-a spus că ar merita să așez convorbirile de odinioară în acest număr al „Caietelor critice”, număr pe care tot dumnealui îl încuviințase grabnic. Public, acum, o parte dintre mărturii. Cele oferite de Paul Everac, Victor Bibicioiu, Constantin Cubleșan, Mircea

Radu Iacoban și Ironim Muntean. Precum și o pagină dintr-un dialog cu scriitorul petroșănean Mihai Dragolea.

Dialogul cu Paul Everac (1924-2011), care datează din 2009, a inaugurat această „operațiune” monografică. Se împlineau, atunci, 90 de ani de la nașterea lui Sîrbu. A fost o convorbire față în față, la domiciliul dramaturgului, undeva în bulevardul Pache Protopopescu – o clădire interbelică, „înzestrată” cu... bulină roșie, în care soții Everac se refugiaseră, prin bunăvoința unui edil, după ce își pierduseră, în instanță, vechea locuință... Peste doi ani, Paul Everac va pleca dintre noi.

Pe regretatul critic dramatic și publicist Victor Bibicioiu (1942-2019), care a lucrat vreme îndelungată ca instructor la Direcția Teatrelor din cadrul Consiliului Culturii și Educației Socialiste, l-am cunoscut datorită poetului Ion Brad. Dialogul a fost unul epistolar, metodă pe care o preferase criticul de teatru. Mi-aș fi dorit ca unele dintre răspunsurile primite prin plic să aibă mai multă consistență. Pentru dezvoltarea lor, m-am deplasat la Brașov, unde trăia Victor Bibicioiu. Acolo, într-un local modest din preajma gării, răspunsurile dumnealui s-au „îmbogățit” olograf. Ne-am văzut – sporadic – și la București. La una dintre întâlniri, îmi povestise o călătorie feroviară a sa alături de Andrei Băleanu, călătorie pe parcursul căreia fostul șef al secției culturale de la *Scînteia* în anii '50-'60 exprimase opinii dure față de literatura lui Sîrbu. (Discipolul lui Blaga se confruntase încă de când era redactor al revistei *Teatrul* cu inimiciția lui Băleanu, care îi va sancționa vehement o cronică din 1956 despre piesa *Ziariștii* de Al. Mirodan, acuzându-l pe Sîrbu de... dogmatism. După startul dat de Andrei Băleanu, și alți condeieri ai timpului vor amenda drastic, în paginile *Teatrului*, „erorile” fostului cerchist. Sîrbu nu va uita această ostilitate, pe care o pomeneste în scrisori sau în *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*. Iar în romanul *Lupul și Catedrala*, introduce un personaj care poartă numele culturnicului de altădată. Mai poartă – acest personaj – și epitete

vitriolante, prozatorul hărăzindu-i o ipostază murdară: „Băleanu scrie cu religioasă gravitate obișnuită sa notă informativă”). Întâmplarea din tren nu fusese menționată de Victor Bibicioiu în dialogul nostru. L-am rugat să o aștearnă pe hârtie. De aceea, există o completare a evocării inițiale, „supliment” evidențiat prin dată. Victor Bibicioiu mă întreba adesea, la telefon, ce se mai aude cu monografia despre Sîrbu. I-aș fi expediat acest număr al „Caietelor critice”. Când selectasem, pentru grupajul de evocări, și mărturiile pe care mi le-a încredințat, vestea dispariției sale nu ajunsese la mine. A trecut în lumea celor drepți la 20 mai...

Dialogul cu criticul și istoricul literar Constantin Cubleșan, elev al lui Sîrbu la Liceul de băieți nr. 2 din Cluj, unde cerchistul a fost, în anii '50, înainte de a veni la București, profesor de literatură română, acest dialog, așadar, s-a desfășurat prin *e-mail*. Tot poetul Ion Brad m-a ajutat să iau legătura cu confratele său transilvănean. La fel cum m-a ajutat să iau legătura cu Ironim Muntean, fostul director al Teatrului de Stat „Valea Jiului” din Petroșani, care a adus pe această scenă două piese ale lui Ion D. Sîrbu. Și acest dialog cu conducătorul de azi al revistei *Gând Românesc* a fost unul epistolar.

Pe dramaturgul Mircea Radu Iacoban l-am întâlnit la un festival cinematografic. Știam că a fost directorul editurii ieșene Junimea, unde lui Sîrbu îi apărea, în 1973, volumul *Povestiri petriline*, prin care se întorcea editorial după debutul din 1956 cu nuvela *Concert*. Îl întrebasesem dacă ar fi de acord să-l evoce pe Sîrbu. A fost...

Exceptând dialogurile cu Mircea Radu Iacoban și Ironim Muntean, pe care le reproduc integral, celelalte sunt fragmentare. Pasajele „sărite” au fost semnalate prin paranteze pătrate. De asemenea, toate dialogurile sunt însoțite de note de subsol aparținând subsemnatului, intervenții care au – sper – rostul de a întări ori relativiza afirmații sau amănunte.

La centenarul nașterii, să îl descoperim pe Ion D. Sîrbu și în amintirile contemporanilor săi... ■

Paul Everac**Un Don Juan al suferinței**

Prin anii '50, s-a întâmplat la Arad – unde eu mă aflam în „custodia” mamei mele, având, însă, în buzunar o licență în Drept și împrejurul meu o sumă de chemări în diferite barouri avocațiale, pentru că eram destul de vioi la gură (nu știu dacă și la minte!) –, deci, în anii aceia, s-a petrecut la Arad un mic eveniment cultural care se numește primă audiție a concertului de pian și orchestră al lui Paul Constantinescu. Se dirija de către prietenul meu, Nicolae Boboc, la Palatul Cultural, iar solist era Valentin Gheorghiu, pe atunci un tânăr plin de foc și dezlănțuitor de foarte multe speranțe. După un mic obicei al pământului, mama mea, directoare de școală profesională, de liceu industrial de fete, dar și o femeie cu bună reputație și cu mare amplitudine mondenă și socială, mi-a îngăduit să-i invit acasă și pe solist, și pe compozitor, și pe dirijor. Așa încât, după concert, m-am găsit înconjurat de o sumă de oameni care, la rândul lor, mai aveau și ei niște legături, iar la masa noastră de seară, supeul pe care l-a dat mama mea, ne-am amestecat o sumă de tipi care aveam fel de fel de predilecții artistice. Între ei, un bărbat tânăr, cum zice francezul – *trapu*, vânjos altfel, cu o figură sculptată din linii mai groase, care părea puțin dintr-o altă lume, sau dintr-o altă clasă socială. Era greu de crezut că un asemenea „exemplar” are vreo aderență cu muzica simfonică. Eu l-am invitat, așa cum era atunci atmosfera, și l-am așezat acolo, undeva, la un colț de masă, așteptând ca marile revelații să vină fie de la Paul Constantinescu, fie

de la amicul meu Boboc, fie de la cei doi frați Gheorghiu, care reprezentau zorii unei glorii viitoare. N-a trecut niciun sfert de oră și întu-necatul de la capul mesei – căci avea și o culoare ușor tanată – a aruncat primele săgeți în direcția conversației generale și a demontat imediat două propoziții, după care s-a apucat să peroreze el, mai întâi încetișor, după aceea tot mai cu brio, până când nu s-a mai înțeles om cu om și singurul care a putut vorbi a fost acest domn, despre care am aflat că se cheamă Ion Dezideriu Sîrbu.

Curgeau vorbele lui cum nu am auzit niciodată, nici până atunci, dar nici de atunci încoa-ce, pe cineva vorbind... Și am mai auzit! Dar din Sîrbu ieșea ceva ca dintr-un gheizer, o spumă care era și rece, și caldă, după cum voia el s-o moduleze pe dedesubt, și care avea și părți de ironie fină și de sarcasm nimicitor, dar și părți de patos liric neașteptat pentru un asemenea movilo de om. În momentul acela, el a devenit stăpân pe situație la noi în casă și n-a mai putut nimeni să îngame o vorbă¹. A fost o seară strălucită!

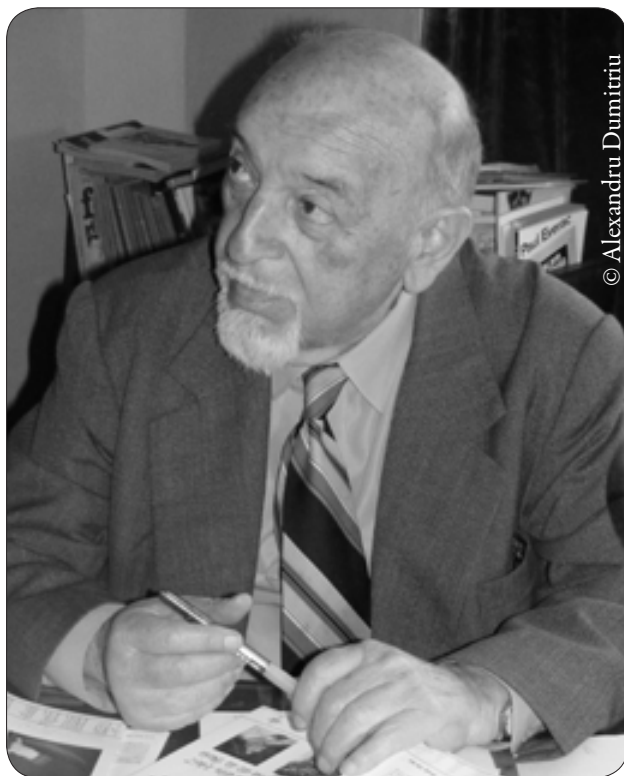
Am rămas, după aceea, în bune relații, el făcând parte din celebrul *Cerc literar* de la Sibiu, unde nu avea o poziție tocmai centrală [...] A fost unul dintre preferații lui Blaga, a fost unul dintre preferații lui Liviu Rusu, l-a avut profesor de „stânga” și pe D. D. Roșca, și a prezentat situația unui ins absolut ciudat, pe care soarta l-a sucit și l-a răsucit cum a vrut și a făcut o eternă victimă din acest atât de hărăzit Ion D. Sîrbu. De ce?

L-a așezat întâi la fundul societății, adică în stratul cel mai de jos al clasei muncitoare: la

¹ Exuberanța oratorică pe care o arăta Ion D. Sîrbu a fost descrisă și de Ștefan Aug. Doinaș: „Una din primele «măști» care trebuie să i se aplice lui Ion D. Sîrbu este aceea a unui tânăr scilpitor de inteligență, de o vervă inepuizabilă (singura în stare să concureze, în micul nostru grup, verva lui Radu Stanca), mare amator de formule pregnante, povestitor extrem de înzestrat, de o suculență aparte [...]”. Ștefan Aug. Doinaș, „«Măștile» lui Ion D. Sîrbu”, în *Caiete critice*, nr. 10-12 (95-97)/1995, p. 68.

mineri. Mai sănătoasă origine decât Gary Sîrbu nu cred că a avut nimeni dintre amicii mei! Cu aceste premise, el putea să facă o ascensiune teribilă în clasa muncitoare venită de curând la putere și să ajungă unul dintre marii demnitari ai comunismului. Avea tot ce-i trebuie pentru asta și, mai ales, faconda asta, vorbea cu o siguranță desăvârșită. [...] Apucase să se „infecteze”. Se „infectase” rău de tot! Se „infectase” cu filozofie și, mai ales, cu filozofie idealistă. E adevărat că i-a frecventat atent și pe Marx, și pe Feuerbach, dar predilecțiile lui mergeau către Hegel și veneau, după aceea, din treaptă în treaptă, până la Heidegger. Acest orizont idealist pe care el și l-a format și care a fost foarte temeinic – fiindcă el nu s-a jucat cu cartea, a citit imens – l-a abătut din calea unei ascensiuni măcar sociale, dacă nu și politice, în care el își putea împlini o sumă întreagă de deziderate ale întregii clase muncitoare. Dar clasa muncitoare și-a găsit alți reprezentanți din Valea Jiului, de unde era și el – de la Petrila –, pe care el îi privea acum de sus și cu suspiciune, fiindcă erau niște tipi „unși”; și cu unsoarele din mină, dar și cu unsoarele politice. Or, Gary Sîrbu era un ingenuu. El avea o anumită curățenie așa, bizară, de om ce ia act întâia oară de prezența unei lumi care nu este limitată numai la societatea minerească, unde el a trăit. El a căpătat, dintr-o dată, conștiința unui exponent cultural singular, care vine chiar din adâncimile poporului, adică din stratul cel mai de jos, dar face floarea rară a înțelegerii datelor superioare, metafizice ale existenței umane. Și acolo se amestecă și, analizându-și semenii, face și sociologie comparată. Devierea asta a lui – că deviere se poate numi, din punct de vedere politic – l-a costat cele mai atroce suferințe posibile. N-am avut niciun prieten care să fi suferit ca acest Gary Sîrbu. Suferința lui era dublată de faptul că el era conștient că putea să dea cu piciorul său „proletar” la această suprastructură „burgheză” așezată în el, dar era prea atașat de verb, de metaforă, de simbol, de semnificațiile oculte, ezoterice, de stratificări și așa mai departe, și nu se mai putea dezbăra de ele. [...]

El s-a dus până în fundul Rusiei, până în văgăunile Caucazului, și a luptat acolo ca orice soldat. A devenit comandant de tun anti-tanc,

© Alexandru Dumitriu

a avut de-a face cu mulți oameni, prieteni, aliați, nemți, dar și ruși, prizonieri, combatanți, el vorbind și nemțește foarte bine, vorbind și rusește, făcând și pe șoferul, făcând și pe ăla care zice „Foc!”, făcând și pe ăla care culege răniții și-i duce undeva, făcând și pe ăla care are grijă de cai, și suferind cumplit în retragerea din Rusia, așa cum se întâmplă în orice retragere, mai ales dacă se petrece iarna. După care, venind acasă, a mai stat ce-a mai stat și l-au și băgat la închisoare. [...] Foarte ciudat a fost. El s-a dus la revista *Teatrul*, unde era Marcel Petrișor, unde erau și Ștefan Aug. Doinaș și încă vreo doi băieți de ispravă. Și când a început răzmerița aia din Ungaria [în toamna anului 1956, n.m./A.D.], ăștia au început să se „gudure”, să le placă. Eu am fost în trecere prin redacție la ei. Mergeam des pe-acolo. Horia Deleanu era redactorul-șef al revistei. El era mult sub ei, ca nivel intelectual, iar prezența lui Petrișor, a lui Doinaș, a lui Sîrbu acolo nu-i făcea prea multă plăcere, pentru că nici ei nu-și țineau gura și-l „tăiau” dacă era nevoie de o replică, de o precizare culturală. Ei știau carte și el știa mai puțină. Atunci, sigur că le căuta pricină de unde poate să-i apuce pentru

a-i scoate de-acolo. Când a venit acea răzme-riță, ei au început să şușotească. Că de ce-i la unguri așa, că și la noi ar trebui să fie așa și că, în curând, va fi și la noi așa... Atâta i-a trebuit lui Deleanu! N-a venit nimeni să-i asculte decât dacă era unul pus acolo în mod special cu urechea pentru ei. Poate că era, nu știu. În timpul procesului care a urmat, s-a pronunțat și numele meu. Vezi, Doamne, aș fi fost și eu pe-acolo din când în când! Era adevărat, am fost, dar nu la discuția aia. N-a putut nimeni să ateste că am luat parte la asemenea discuții. [...] Sîrbu, după ce-a ieșit de-acolo [din închisoare], a trecut și pe la mine și a aruncat

niște umbre asupra camaraderiei lui cu altcineva de-acolo, care i-ar fi pricinuit o prelungire a mandatului. [...] În momentul arestării, el era pe punctul să scoată două cărți. Era în plină ascensiune. Începuse din nou urcușul. Un urcuș patetic, tragic, peri-patetic, fiindcă tot timpul el își consuma verva în stradă sau în locuri publice, cu foarte mult farmec. [...]

[După eliberare], a început procesul de introspecție privind anii de detenție și diferența

dintre unde merge societatea și unde a apucat el. Unghiul ăsta de dispersiune se mărea pe zi ce trece, iar societatea pestriță, oficioasă n-a avut în ochii lui niciun fel de cruțare. Deci, comunismul, pentru Gary Sîrbu, n-a găsit nici cea mai mică atracție [...] Construcția socialistă, în orice caz, mergea înainte și era seducătoare. Și eu am fost captat de o sumă întreagă de obiective pe care ei le-au făcut. De-aia, eu sunt mai circumstanțial în aprecierile mele, nu globalizez, pentru că gândesc că o sumă de lucruri au fost făcute bine și la timp, pentru că trebuiau făcute, și, în orice caz, se mișca o societate către ceva.

Se înțelegea despre ce e vorba, unde trebuie să se ajungă. Nu se înțelegeau întotdeauna mijloacele. Mijloacele erau fie de o duritate mai specială, fie de o ipocrizie mai specială și de limbă de lemn. Dar și cu astea te obișnuiești, pentru că – de ce n-aș spune-o? – inclusiv democrația și-a inventat limba ei de lemn, pe care o suferim cu aceeași rezistență destul de îndârjită.

Deci, Sîrbu n-are ce ierta și n-are ce nuanța la clasa lui. Și eu mă mir! Capul lui era un cap foarte încăpător și el trebuia să vadă că niște lucruri, totuși, se împlinesc, că de jos pleacă acum multă lume... El a fost o excepție că a ajuns la școală și

N-am avut niciun prieten care să fi suferit ca el, dar n-am avut niciun prieten care să fi bafuat și cravașat lumea așa cum a făcut-o el, însă de la o anumită înălțime, cu o vervă satirică nemaipomenită, care îi făcea și lui plăcere. Uneori îi făcea plăcere suferința. Avea voluptatea asta ciudată, sadică: „Uite câtă suferință am adunat eu!”, părea că zice. Și asta îi dădea un aer de Don Juan al suferinței, ca să spun așa

la universitate și că l-a rugat Blaga să rămână lângă el. Dar acuma veneau de jos, de jos de tot, din masă, destui, pentru că se schimbaseră concepția despre școală și muncitorii aveau prioritate. Ei, el și-a bafuat, după aceea, toată societatea socialistă, dar a pus deoparte și niște icoane și iconițe. Simțea aproape pe omul subsolului, „baraba”, dar și pe cel al piscului, „momârlanul”. Adică cei din zona Parângului care se făceau muncitori erau barabele, iar cei care rămâneau ciobani și mer-

geau cu turmele erau momârlanii. Iar între ei se petrecea o anumită tensiune, care era o tensiune mai mult sau mai puțin simpatcă. În orice caz, ei erau puri toți, pentru că țineau de o anumită tipologie seculară căreia înțelegeau să-i rămână credincioși.[...]

Sîrbu a fost tot timpul în răspăr cordial cu lumea – și avea de ce, ca suferitor. Spun încă o dată: n-am avut niciun prieten care să fi suferit ca el, dar n-am avut niciun prieten care să fi bafuat și cravașat lumea așa cum a făcut-o el, însă de la o anumită înălțime, cu o vervă satirică nemaipomenită, care îi făcea și lui plăcere. Uneori

îi făcea plăcere suferința. Avea voluptatea asta ciudată, sadică: „Uite câtă suferință am adunat eu!”, părea că zice. Și asta îi dădea un aer de Don Juan al suferinței, ca să spun așa. Din nefericire, își mai ajuta verva cu doze tot mai mari de alcool, care-l făceau să fie inafidabil; adică nu puteai crede că atunci când îți spune el că vine marți, să te pregătești, că o să vină marți. Marți el nu venea deloc! Dar apărea brusc într-o altă zi, să zicem vinerea, când nu-l așteptai, și atunci venea și se revărsa asupra ta cu toată bogăția sau ofurile adunate.

Unde avea el nostalgia cea mai mare din viață – și care l-a urmărit constant – era la copii. Lui nu i-au fost dați copii. O fi avut, n-o fi avut, nimeni nu știe – și eu cred că n-a avut –, dar jinduia teribil după ei². Când vedea copii mici, îi curgeau bale de bucuria întâlnirii ontologice cu gingășia! Se uita la celălalt, la tată, ca la un norocos, care a avut șansa dumnezeiască să facă copii. [...] Pe mine m-a invidiat nu puțin. Mai întâi pentru copii. Dar avea de-a face, la mine, și cu o poziție socială solidă, pentru că eu ajunseseam într-o anumită relație cu oficialitatea, relație

care îmi dădea confortul – provizoriu, bineînțeles, până la următoarea vizionare, căci la vizionare începea din nou discuția, că de ce aia e așa și aia așa – și îmi dădea și o anumită siguranță materială, pentru că, dinspre toate piesele mele – și erau jucate multe și simultan! –, veneau spre mine parale. A fost o epocă în care eu puteam să mă mișc mai ușor decât alți scriitori, chiar dacă aceia aveau posturi în redacții, în direcții, pe undeva pe la Stat, pe la ziare, pe la cutare – eu n-am avut nici pe la Stat, nici cu revistele, nici cu ziarele, nimic, nici în ierarhia de teatru, nici în secretariatele literare, nicăieri. Am fost unul dintre cei care au trăit fără niciun fel de apartenență administrativă, doar din condei, vreme de aproape 30 de ani, și chiar am traversat niște perioade fertile, în care piesele mele se jucau mult, în câte opt-zece teatre. [...]

[Ion D. Sîrbu] își batjocorea oltenii, nu putea să-i înghită, de pe platforma unui clujean bine articulat și cizelat. Îi lua peste picior, îi făcea caraghioși, duplicitari, vorbăreți. I-a făcut terci! Dar, în fond, îi iubea! [...] Subliminal, îi plăcea lumea oltenească. Îi plăcea covorul oltenesc, cu pășări...

² Un regret adânc sedimentat în sufletul scriitorului. Profesorului Virgil Nemoianu îi mărturisise adesea acest lucruri: „Și eu am durere, urlatul meu spre ceruri, drama acută și cronică a nopților mele de insomnii și regrete, se leagă de faptul că am pierdut șansa de a avea un copil”. Scrisoare către Virgil Nemoianu (11 decembrie 1982), în *Traversarea Cortinei. Corespondența lui Ion D. Sîrbu cu Ion Negoițescu, Virgil Nemoianu, Mariana Șora*, prefață de Virgil Nemoianu, ediție îngrijită de Virgil Nemoianu și Marius Ghica, Timișoara, Editura de Vest, 1994, p. 132; „Ai un fiu, ești asigurat pentru un pic de veșnicie. Să-ți trăiască. Sincer te invidiez, am ajuns să mă uit la copii ca la îngeri, întreaga mea ființă urlă după urmașii mei pierduți pe drum [...]”, *ibidem*, pp. 154-155, scrisoare către V. Nemoianu (5 februarie 1983); „Sunt la vârstă la care absența copiilor doare cumplit...”, *ibidem*, p. 231, scrisoare către Virgil Nemoianu (20 octombrie 1983); „[...] marea durere a ființei mele este că nu am un fiu”, *ibidem*, p. 249, scrisoare către V. Nemoianu (18 ianuarie 1984); „A venit la noi în vizită un copilăș de doi ani, nepotul unic al celei mai bune prietene a soției mele; Doamne, ce minune, un copil poate reface încrederea în geneză, în bunul Dumnezeu. M-am simțit vrăjit, rebotezat, avându-l în brațe, auzindu-l peltic și fermecător, recitându-mi «Sdreanță, cel cu ochii de faianță»”, *ibidem*, p. 382, scrisoare către V. Nemoianu (18 octombrie 1985); „[...] stau la geam și privesc în micul părculeț al curții blocului în care locuiesc [...], ador gălăgia de joacă a copiilor [...]”, *ibidem*, p. 396, scrisoare către V. Nemoianu (27 noiembrie 1985). Tristețea de a nu fi tată le-o împărtășise și altor prieteni: „[...] îmi pare cumplit de rău că nu am copii [...]”. Scrisoare către Elisabeta și Alexandru Pop (30 decembrie 1984), în *Scrisori către bunul Dumnezeu*, ediție îngrijită de Ion Vartic, Cluj, Apostrof, 1998, p. 102; „[...] regret că nu am copii [...]”, *ibidem*, p. 48, scrisoare către Eta și Nicolae Boeriu (23 ianuarie 1983). Într-o convorbire cu Nicolae Pop din august 1978, Ion D. Sîrbu, întrebat ce loc ocupă în opera sa romanul pentru copii și părinți *De ce plînge mama?*, își dezvăluie dragostea pentru cei mici: „Nu am avut norocul să am copii, dar ador copiii. [...] Pentru mine, copiii sînt forma cea mai sublimă și mai pură a speranței, argumentul că omenirea nu are voie să distrugă și, mai ales, să se distrugă. A scrie pentru copii este mai mult decît a face față celui mai direct, flămînd și sincer public: înseamnă a-ți asigura un atom de veșnicie alături de lumina ce scînteiază în ochii aceia care cred încă în povești, eroi, zîne și zmei răpuși de feți-frumoși”. „O piesă tipărită, ca și o poezie și un roman, rămîne pentru secole un semn a cît, cum și cu ce adîncime filosofică ai interpretat epoca și viața ta”, în Nicolae Pop, *Perimetru sentimental. Dialoguri cu scriitori olteni*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1980, p. 283-284.

[...] Din când în când, la câte-o beție, spunea: „Bă, e o lume, și o lume mustoasă, colorată!”. Oltenia avea culoare, ce să mai vorbim! Clujul, în schimb, avea rigoare. Și la el, la Gary, s-au unit uneori astea, rigoarea de-acolo cu culoarea din Oltenia³. Și au făcut bine. [...] Mulți [...] îl prețuiau [la Craiova], el făcea conferințe, foarte frumoase, am înțeles. Nu l-am ascultat niciodată. Toată lumea știa că este una dintre capacitățile mari ale Craiovei. [...] Gary plăcea, dar avea limba ascuțită, se temeau mulți de ea. [...] Nu era deloc taciturn. Nu! Cu modul cum expanda putea să-l acopere pe celălalt. Adică el vorbea, vorbea, vorbea, iar dedesubtul lui gândea în răspăr, sau așa ceva. Asta putea s-o facă. Închis n-a fost niciodată. El totdeauna a venit încărcat și vorbăreț la întâlniri-le cu noi. Dădea mereu semne de prietenie, dar nu prietenia asta, ultra-camaraderia pe viață și pe moarte, de tip „Na, să-ți dau cămașa!”. Niciodată! Ci una critică. A venit la țară la mine [la Podu Dâmboviței, n.m./A.D.] și s-a bucurat. A văzut ceva care i-a plăcut.

Apoi, a ajuns acasă, s-a dezmeticit și m-a înjurat: ce fac eu acolo? Sunt un mic-burghez!⁴ [...]

Am fost odată împreună la Obârșia Lotrului. Am plecat de la Petrila, ne-am dus pe jos, cu el, cu soră-sa și cu nevastă-sa. Nevăsta-sa era Gigi Ardeleanu, de la Arad, fiica unui cârciumar. Mică, iscusită, deșteaptă fată, și răbdătoare [...] Nu știu în ce măsură s-au înțeles tot timpul. [...]

Iar acolo, la Obârșia Lotrului, era unul, Ghișe, un țăran zdravăn, primordial, care avea o stână. A fost o seară superbă! Se cânta... El cânta, soră-sa cânta, eu cântam, mă rog, toată lumea cânta, cred că și Gigi Ardeleanu, dacă nu era afonă. [...] Era o cabană, unde am lăsat și eu o mică poezie scrijelită pe ușă... Sună cam așa: „Alde Ghișe ține vad/ Colo-n Lotru-n obârșie/ E voinic ca o răchie,/ Verde ca un brad.// Nu-i de astăzi, nu-i de ieri,/ Nu-i de mai anțărț pe-aicea,/ Stă din veacuri cu cerbicea/ Rezemată-n cer.// Multe-or trece, s-or plimba/ Peste Lotru multe spume,/ Multe s-or schimba și-n lume,/ Alde Ghișe, ba!”

Cum am spus, a fost și Sîrbu la Podu Dâmboviței, la mine, în aceeași seară cu Noica, și a avut loc o discuție întâi, în care s-au luat și ei la „trântă” filozofică, s-au hârjunit un piculeț, eu am fost pe post de arbitru, ăla care spune „Break!”. Ei! Foarte plăcut moment... Lui Noica i-am oferit să facă Școala acolo. I-am zis: „Dom’le, ai vorbit de Școală, vrei Școală... Uite-o

aici, fă-ți Școală aici!”. „Nu, că nu știu ce...” El începuse deja să cocheteze cu Păltinișul, fusese la Păltiniș, dar încă nu se instalase acolo pe deplin. După care s-a așezat, i-au venit ciracii care i-au venit, eu nu m-am dus la el, acolo, și nici cu ciracii lui n-am avut cine știe ce legături. Aș putea spune dimpotrivă. Deși, în momentul în care s-a apucat Liiceanu să povestească ce s-a întâmplat

*Gary este o conștiință,
o conștiință cu foarte
frumoase mijloace culturale
de expansiune. La largul
său se simte în special în
eseistică și aforistică, mai
ales epistolară. Uneori, e un
fel de Cioran amărât și vesel
în același timp*

³ Acest sincretism provincial, în care „culoarea Olteniei” îl atrage pe Sîrbu, se verifică și în următoarea însemnare a scriitorului: „[...] ador povestirea, adică întâmplarea pusă și spusă în cuvinte. Călătoresc pe clasa a doua, ca să fac o baie în acest mod foarte levantin de a comunica; oamenii nu pot să nu-și povestească ale vieții valuri, cu excepția Ardealului de Nord (în trenurile de aici se mârâie și se înjură numai), în Moldova, Oltenia se povestește și se râde. Țin minte frontul; dacă întrebați un neamț de este înșurat, el scotea o fotografie de familie și ți-o arăta, explicând pe scurt legenda ei: asta e Mama, asta e Nevastă-mea, aceștia sunt copiii. Atât. Dacă întrebați un oltean (sau chiar un mărginean), nu avea fotografie, dar era în stare, zile întregi să-ți povestească mereu și mereu altfel despre acest pumn de amintire de sub inimă”. Scrisoare către V. Nemoianu (1 septembrie 1985), în *Traversarea Cortinei*, ed. cit., p. 374.

⁴ „Domnul Noica (pe care l-am întâlnit în casa moșierului Everac unde mă documentam despre morala acelor scriitori care fac avere, moșie și castele, scriind împotriva boierilor capitalismului, exploatații din trecut [...]). Scrisoare către Mariana Șora (5 septembrie 1987), în „Caiete critice”, nr. 10-12 (95-97)/1995, p. 39.

la Păltiniș și i-a apărut cartea⁵, eu l-am laudat și i-am spus: „Băieți, dați-i înainte, că-i dați bine!”. Sirbu era împotriva Păltinișului, categoric.⁶ [...]

Gary este o conștiință, o conștiință cu foarte frumoase mijloace culturale de expansiune. Ce n-are el? N-are duranță literară. El a avut duranță fizică pe front. Dar n-are duranță literară, duranța asta de tip Rebreanu, reținerea drămuțată în care să povestești câte puțin, câte puțin, așa, și să vezi că se ridică o mare clădire în spatele tău, în care tu nu bagi niciun fel de articulații și visări. Asta îi lipsește lui⁷. E mai subiectiv decât trebuie, uneori retoric. Chiar gongoric. Dacă avea puțin răbdarea să se obiectiveze, făcea și un scriitor de mare cuprindere, pentru că idei are și mai are fulgurații stilistice, alegorii, conexiuni și trimiteri. Tot timpul e aluziv, în tot ce scrie el, și-n *Șoarecele B și alte povestiri* vizează pe câte cineva, ba pe un Baconsky, mă rog, are el fel de fel de victime pe care le ia în târbacă. Se agață cu brio de ăștia,

profesori universitari mai de mână a doua sau membri din *Cerc* cu care nu s-a înțeles. Însă n-are răbdare. Face polemica prea la suprafață și nu vrea să clădească. Pentru asta n-a ajuns la un produs epic la care să te uiți copleșit. Eu i-am citit – cu greu – și romanul ultim, *Adio, Europa!*, unde are destule pagini antologice, desăvârșite, dar sunt și foarte multe șarjate; șarje, șarje, șarje peste șarje! I-a făcut pe ăia marmeladă! Pe aproape toți i-a făcut marmeladă! [...] Își are postul său rezervat de victimă. La largul său se simte în special în eseistică și aforistică, mai ales epistolară. Uneori, e un fel de Cioran amărât și vesel în același timp.

Dar, încă o dată, subliniez: el are dreptul să se vaite și are și de ce să se vaite. O capacitate și o inteligență ca ale lui au fost maltratate și compromise. În ce măsură a contribuit el la această treabă, e mai greu să spun. Nu știu. Nu știu... E cert însă că el *există*. ■

2009

⁵ Gabriel Liiceanu, *Jurnalul de la Păltiniș. Un model paideic în cultura umanistă*, București, Editura Cartea Românească, 1983.

⁶ Într-adevăr, la un moment dat, Sirbu nu părea să aibă o părere nemaipomenită despre grupul de la Păltiniș. Iată, de pildă, ce-i scria profesorului Liviu Rusu, la 4 iulie 1984: „Am citit cu plăcere literară, cu mare plăcere, acest faimos *Jurnal de la Păltiniș*. Dar, din păcate, nici Noica nu știe că el nu e filosof, ci Poet, nici Liiceanu nu știe că filosofarea nu se confundă cu Filosofia – și ambii nu își dau seama că joacă histrionic un teatru, sublim pentru ei (fiind înarmați cu lecturi frumoase) dar foarte periculos pentru marele public... Păltinișul va deveni, pentru ideea de filosofie, cam ceea ce a fost Maglavitul pentru pravoslavnică noastră...”. În Ion D. Sirbu, *Scrisori către bunul Dumnezeu*, ed. cit., p. 114. „Am citit și «Jurnalul de la Păltiniș», Liiceanu, o splendidă carte de literatură, de Robinsonadă a unor filosofi nebuni și sfinți. Dar teribil de anacronică, de exclusivist dogmatică. [...] regret mult că din școala lui Blaga nu mai trăiește nimeni ca să le dea o replică acestor ciocoi ai regatului, care, în plin Sibiu și Păltiniș, ignorează [sic!] total opera lui Blaga, Roșca și mulți alții, numai fiindcă ei sunt amețiți de frumusețea și elasticitatea fecundă a unor prepoziții din limba elină sau cea germană.” Scrisoare către V. Nemoianu (18 ianuarie 1984), în *Traversarea Cortinei*, ed. cit., p. 251. Altă referire la grupul de la Păltiniș, aceeași atitudine ironică: „Cartea «Jurnalul de la Păltiniș», care ca literatură mi se pare o capodoperă, ca filosofare, m-a revoltat; sunt ardelean, mi se pare un tupeu ciocoiesc, de regăteni îngâmfați, să te instalezi la Păltiniș, să te lauzi că știi nemțește și grecește, dar să ignori total, chiar să-ți bați joc de cei care, născuți sub acel munte, știind nemțește, au tradus pe Hegel, pe Platon, au scris filosofie și au murit «întru» filosofie. Liiceanu nu își dă seama că Noica e un poet, că folosește termenii ca poezie, că inventează trăiri poetice și le numește apoi filosofie. Roșca [profesorul D. D. Roșca, n.m./A.D.] ar fi putut să-l pună la punct; întrebându-l așa cum ne scutura pe noi: să lămurim, domnilor, termenii, să nu ne îmbătăm cu noțiuni pe care nu le putem stăpâni sever)”. *Ibidem*, p. 261, scrisoare către Virgil Nemoianu (2 martie 1984). Ulterior, Sirbu lăsa impresia că și-a mai atenuat opiniile: „[...] acum parcă îmi pare rău de toate relele ce le-am rostit despre Păltiniș, Noica etc”. Scrisoare către Horia Stanca (9 decembrie 1987), în Ion D. Sirbu - Horia Stanca, *Printr-un tunel. Corespondență*, ediție îngrijită și cu postfață de Dumitru Velea, [Petroșani], Editura Fundației Culturale „Ion D. Sirbu”, 1997, p. 117.

⁷ Coincidența face ca, într-o epistolă, Ion D. Sirbu să recurgă la o comparație identică: „Am fost ieri în oraș, am găsit jurnalul lui Rebreanu, 600 de pagini, jurnal ascuns, prin testament lăsase ordin să fie publicat abia după 30 de ani. «Un ardelean mediocru, fără geniu, rătăcit între niște mitici fără scrupule, total lipsiți de caracter...». Ni se aseamănă povestea – doar cu mențiunea că eu nu am forța și puterea de a munci, de a scrie, egal, continuu, clădind, gospodărind...”. Scrisoare către V. Nemoianu (2 martie 1984), în *Traversarea Cortinei*, ed. cit., p. 261.

Victor Bibicioiu

Nu suporta ipostaza de lider fără merite fundamentale

De Gary – Domnul Sîrbu – abia auzisem atunci, prin vara lui '67, când un gazetar de stirpe rară, Ilie Purcaru, m-a scos din „șomerie”, ducându-mă în Bănie, acolo unde conducea un trust de presă, cu un cotidian regional și un mensual de toată isprava și interes intelectual: *Ramuri*, seria a II-a. Pe Gary aveam, însă, privilegiul de a-l cunoaște *sans rivages* – cum ne amuzam uneori, citându-l pe Gaudy – în nenumărate ocazii, vreme de aproape un sfert de veac, nu puține dintre întâlniri fiind determinante pentru a-i deveni confident, un frate mai mic, deși, comparând însemnele biografice (1919 și 1942), putea să-mi fie chiar părinte, la propriu și la figurat.

Cum nu orice întâlnire poate însemna un început sau sfârșit de prietenie, nu altfel va fi ușor a crede că un sentiment constant se regăsește într-o dragoste la prima vedere... Este și cazul apropierii de tip social de o personalitate exponențială a culturii naționale.

Prin urmare, am avut privilegiul de a-l cunoaște pe Gary în faza în care domnia sa se afla cu așa-zisul domiciliu forțat și funcționa pe postul de secretar literar al Teatrului Național craiovean (azi, „Marin Sorescu”), acolo unde, mai ales prin serialul de conferințe experimentale dedicate dramaturgiei și spectacologiei, a reprezentat principalul vector al demersurilor educaționale în rândul iubitorilor de artă (și nu numai dramatică), tineri cu prioritate, din

arealul Olteniei. Spații de întâlnire au fost, la începuturi, redacția *Ramuri*, de pe Iancu Jianu 14, locuință pasageră a Mareșalului Iosip Broz Tito (16 septembrie – 4 octombrie 1944, înainte de a se dezice și descotorosi de foștii „tovarăși de idealuri”); complexul bahic „Minerva”, de pe Unirii; sediile instituțiilor teatrale – Colegiul și, ulterior, edificiul impunător de pe Al. I. Cuza, ridicat și grație deputatului

© Alexandru Dumitriu

de „Electroputere”, Ștefan Voitec¹, originar din Corabia; la reședințele sale, garsoniera, apoi apartamentul modest, nedecomandat, ce-i drept, plasate în Centru, dobândite de doamna Lizica, soția, secretară la Filiala Dolj a Artiștilor Plastici².

În funcție de timpul disponibil vizitei – totdeauna stabilită de comun acord, fie chiar și telefonic, înainte de deplasare –, gazdele (rar lipsea Doamna) mă omeneau, amintindu-mi – sumar – că „două bătaii strică...”. După câteva întrebări de încălzire a conversațiilor, legate de actualitatea imediată („Ce mai e nou în Capitală?”, „Ce mai știi despre cutare?” – Paul Everac, Ion Brad, Ion Dodu Bălan ș.a., ultimii doi cunoscuți lui și apropiați mie prin natura activității noastre comune), Gary își mărturisea preocupările: lecturi, corespondențe, întâlniri ocazionale, deplasări (Petroșani, Cluj, Brașov, Drobeta Turnu Severin etc.), iar când își centra intervenția pe o temă ori un subiect anume, era de neoprit. Adăuga cu autentic har oratoric discursului doctoral – împănat cu sintagme conceptuale și trimiteri la scrieri fundamentale din filozofie, literatură, istorie – sarea și piperul concluziilor trase, adesea, în expresii neaoșe, ca o descătușare

din chingile unei maniere pedagogice accentuate (câteodată semnalate în cheie hazlie), *ex cathedra*. Nu-i plăcea să se audă; dorea să-i fie receptată cum se cuvine argumentația, simțind că aceasta se poate realiza pe deplin în relația *profesor – elev*, în genul celor petrecute cândva la academiile antice ori, mai aproape de noi, la seminariile universitare. Fără a friza teatralul, Gary își juca rolul de dascăl gesticulând abundent, schimbând tonul de la șoaptă la acută. Defel nu sta locului, măsurând cu pași apăsăți spațiul de deplasare din casă, probabil un reflex deprins în perioada petrecută în celule, fapt care, uneori, o deranja vizibil pe soție, aceasta imputându-i cazon reminiscențele detenției. Rar îl capacita șueta pe subiecte ieftine, de circumstanță, lipsite de perspectivă și de șansa de a deveni eveniment, de a lăsa urme. De regulă, respecta părerile celor din jur și nu-i ardea de critică în necunoștință de cauză. [...]

Din fire un om puternic – în înțelesul propriu al cuvântului, cu o experiență de viață aparte, greu de egalat prin varietatea solicitărilor social-umane și densitatea trăirilor –, Ion D. Sîrbu identifica în prietenie calitatea esențială a comunicării, pe de o parte, în

¹ Ștefan Voitec (1900-1984). Deputat de „Electroputere” pentru că așa se numea circumscripția electorală unde candidase și unde a fost ales pentru Marea Adunare Națională din 1961 până în anul morții. *Apud Membrii C.C. al P.C.R. 1945-1989: Dicționar*, Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, Coordonator: Florica Dobre, Autori: Liviu Marius Bejenaru, Clara Cosmineanu-Mareș, Monica Grigore, Alina Ilinca, Oana Ionel, Nicoleta Ionescu-Gură, Elisabeta Neagoe-Pleșa, Liviu Pleșa, Studiu introductiv: Nicoleta Ionescu-Gură, București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 626-627.

² Cea de-a doua locuință a familiei Sîrbu a avut un alt locatar ilustru înainte. Mărturisește scriitorul: „Eu, la Craiova, stau în apartamentul lui... Amza Pellea. El fiind numit, în 1973, primul director al Naționalului, în noua și impozantă sa clădire, a primit (deși făcea naveta cu Bucureștiul, unde juca în filme, TV, pe scena Comediei, fiind și profesor de actorie și unde își cumpărase și o casă frumoasă), cum zic, a primit un apartament lângă teatru. Două camere, o bucătărie, o baie, totul simplu și diminutiv. Eu stăteam aproape, într-o garsonieră numai. În anul acela am stat numai prin spitale, la Central, cu acea psihoză maniacalo-depresivă pentru care am fost nevoit să mă și pensionezez. [...] Când a abzis pe postul onorific de director la Craiova, mi-a cedat mie apartamentul său... Așa am ajuns și eu mai aproape de Primărie și Teatru, Dumnezeu să-l odihnească”. Scrisoare către Virgil Nemoianu (18 decembrie 1983), în *Traversarea Cortinei*, ed. cit., p. 238-239. Deși apartamentul era destul de înghesuit – „două camere” –, vecinătatea Primăriei asigura, în friguroșii ani '80, un relativ confort termic: „Încolo, la Craiova e mai bine ca în Capitală; casa noastră e legată de Primărie, avem căldură (cît de cît) și gaz metan la bucătărie”. Scrisoare către Delia Cotruș (22 februarie 1985), în Ion D. Sîrbu, *Iarna bolnavă de cancer*, un „roman epistolar” gândit de Cornel Ungureanu, scrisori către Deliu Petroiu, Mina și Ion Maxim, Delia și Ovidiu Cotruș, București, Editura Curtea Veche, 1998, p. 103. Totuși, problemele menajere nu ocolesc blocul său din centrul Craiovei: „Dar apă caldă nu avem, ieri am făcut baie ca în troacă, Lizi a încălzit apă pe gaz, eu am făcut ciuci în vană, și m-am spălat ca în Petrița, odinioară”. Scrisoare către Nicolae Boeriu (20 ianuarie 1985), în *Scrisori către bunul Dumnezeu*, ed. cit., p. 78. Peste câțiva ani, caloriferele nu vor mai oferi temperaturi rezonabile: „la noi e foarte frig în locuință [...]”. Scrisoare către Delia Cotruș (10 octombrie 1988), în *Iarna...*, vol. cit., p. 112.

semn al respectului reciproc convenit a releva starea de normalitate și de solidarizare pentru dobândirea acesteia, pe de alta, un gest de fraternitate între concepții și impunerea gândirii pozitive, laolaltă valori ale civilizației și culturii. Capacitatea de adaptare la medii distincte – privind nivelul pregătirii profesionale, intelectuale, al educației, în genere – l-a salvat de extreme,

cu deosebire de mizantropie, de depresie, deși acestea îi provocau insatisfacții resimțite și mărturisite în *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*, ce amintesc, de pildă, prin atitudinea „la vedere”, de răbufnirile Conului Iancu: „Prostia mă doare fizic”³. [...]

În ipostaza de „om de lume” și raportat la asistență, Ion D. Sîrbu se manifesta jovial, curtenitor în prezența doamnelor și domnișoarelor, adeseori zeflemitor, fără însă a jigni, dar și autocritic. Memorabilă rămâne întâmpinarea doamnei Lizica: „Hai, Gary, termină odată, că te-ai îmbătat!”, reprimând

meteahna – recunoscută, de altfel, și de protagonist – de a schimba, la propriu și la figurat, limbajul discursului; la început, vorbea românește sau maghiara, cum îi dictau împrejurările (la Petrila, cu prioritate); apoi, germana – în dialoguri ce vizau filozofia; franțuzește – spumos, pe probleme de etică și estetică, iar spre final – doborât și de „delicatese” – rusește, doar nu petrecuse degeaba în „prizonieratul răsăritean”.

Apropos de instrucția de poliglot a perenului nostru prieten. Îmi relata o întâmplare petrecută în Bănie: s-a trezit la ușă cu un colonel care l-a rugat să facă o vizită la sediul Armatei zonale,

pentru a perfectă o colaborare. I s-a propus să țină lecții de engleză gradaților. După câteva luni, la sfârșitul pregătirii, mai marii soldășimii au vrut să-i răsplătească munca, însă, ca fost militar pe front, le-a refuzat elegant intenția. A doua zi, surpriză! La ora prânzului, doi bucătari îmbrăcați în uniformă de caporali îi treceau pragul, purtând de toarte un ditamai recipient

specific vieții de ostași, plin cu mâncare de fasole agrementată cu carne, să-i simtă gustul de „popotă”.

Altădată, la Brașov, i s-a prezentat un manager suedez al spectacolelor de teatru, căruia înfățișarea îi trăda vârsta, în jur de 60 de ani, cam de-o seamă cu Gary. S-a încins o conversație ca între cunoștințe vechi! Mai locvace, dramaturgul i-a testat oaspetelui experiența de *globe-trotter* în engleză, franceză, italiană, rusă, germană, greacă, cehă, interlocutorul recunoscându-se învins la proba de comunicare în limba maghiară. Îi părea rău

că nu s-a dedicat lingvisticii, că nu s-a deșteptat la timp să învețe ebraica, doar se inspirase din mitologia orientală în *Arca bunei speranțe*. Mi-a mărturisit în două rânduri, *acasă*, la Craiova, și la premiera capodoperei citate de la Teatrul Evreiesc: „Știi că m-am apucat să învăț ebraica?”. Prea târziu, însă. Încă de atunci – sau poate chiar mai devreme –, organismul său își developa vulnerabilitățile, suprasolicitat și de travaliul la masa de scris, deși majoritatea producției literare avea, declarat, destinul obscurității... de sertar. Caron, luntrașul, îl aștepta deja la malul Styxului. Cu câteva săptămâni înainte, mă anunțase Mihai Duțescu, laconic: „Îți

Capacitatea de adaptare la medii distincte – privind nivelul pregătirii profesionale, intelectuale, al educației, în genere – l-a salvat de extreme, cu deosebire de mizantropie, de depresie, deși acestea îi provocau insatisfacții resimțite și mărturisite în Jurnalul unui jurnalist fără jurnal

³ O asemenea stare „nevralgică” îi este provocată lui Sîrbu de obiceiurile apologetice ale anilor '80: „La mine patriotismul este o durere fizică, ceva localizat între stomac și pancreas, mă tem să nu fiu primul care să moară de *un cancer provocat de imne și osanale* [s.m./A.D.]”. Scrisoare către Nicolae Boeriu (4 ianuarie 1986), în *Scrisori către bunul Dumnezeu*, ed. cit., p. 82.

Mă anunțase Mihai Duțescu, laconic: „Îți dau o veste proastă: Gary are cancer la gât!”. L-am contactat imediat telefonic și nici n-am schimbat bine propoziția de salut că mi-a și confirmat vestea proastă, pe un ton care dovedea împăcarea cu soarta. Nu am așteptat detalii, cerându-i scuze că întrerup convorbirea, din „motive obiective”. Săptămâna următoare, mi-am găsit de ducă pe teren, la Naționalul craiovean. De la gară, direct la ușa lui Gary; încercarea de a apăsa butonul soneriei a ajuns un simplu gest de a-mi scoate batista și șterge lacrimile. Nu concepeam să-l văd ultima dată. Ceea ce s-ar fi și întâmplat dacă îmi deschidea ușa

dau o veste proastă: Gary are cancer la gât!”. L-am contactat imediat telefonic și nici n-am schimbat bine propoziția de salut că mi-a și confirmat vestea proastă, pe un ton care dovedea împăcarea cu soarta; diagnosticul fusese stabilit la Cluj. Nu am așteptat detalii, cerându-i scuze

că întrerup convorbirea, din „motive obiective”. Săptămâna următoare, mi-am găsit de ducă pe teren, la Naționalul craiovean. De la gară, direct la ușa lui Gary; încercarea de a apăsa butonul soneriei a ajuns un simplu gest de a-mi scoate batista și șterge lacrimile. Nu concepeam să-l văd ultima dată. Ceea ce s-ar fi și întâmplat dacă îmi deschidea ușa. Măcar că nu i-am anunțat vizita... [...]

„Mediul, preajma, vatra”, cum ar fi zis Mihai Beniuc – poetul cu doctoratul în Psihologie luat în Germania hitleristă⁴ –, i-au conturat și lui Ion D. Sîrbu o experiență fabuloasă. În linii mari, Gary a împărtășit destinul altui exponențial autor, în bună parte de sertar, Petre Țuțea, pornind de la concepția samariteană asupra modului de viață socială. A fost și a rămas de stînga; nu i-a plăcut nicicum și nicicînd să vadă lume săracă. Nu se îndepărta de iluminisții raționaliști, Jean Jacques Rousseau de pildă, care lansa, la vremea sa, o teză larg îmbrățișată: „Oamenii se nasc egali” – sunt, altfel spus, „egali de la natură”, restul depinde de ei, dacă au talent dobîndit și exprimat prin muncă, de înălțimea caracterului, de privilegiu. Prin urmare, Gary nu-i judeca pe cei din jur – cunoștințe vechi sau de ultimă oră – la voia întâmplării, fără a le cerceta pragul educației. Din păcate, unii dintre cei cu care venea în contact sau îi știau antecedentele (detenția, atașamentul de grupul intelectualității ardelenne mutat de la Cluj la Sibiu) se uitau la el și la discursul lui cu prudență; prezența sa îi incomoda, trezea invidie, sentimente împinse

⁴ Ca șef de promoție (1931) al Universității din Cluj, Beniuc primește o bursă la Hamburg, publicând în limba germană studii de Psihologie animală. *Apud* Aurel Sasu, în *Dicționarul Scriitorilor Români. A-C*, Mircea Zăciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu (coordonare și revizie științifică), București, Editura Fundației Culturale Române, 1995, p. 264. Conform sursei citate, Mihai Beniuc doar a studiat în Germania; a devenit doctor în științe psihologice al Universității clujene, cu teza *Învățare și inteligență la animale* (1934), fiind „primul specialist român în psihologia animală și comparată”. Nicolae Balotă fixează, la rândul său, acest stagiul științific al autorului *Cîntecelor de pierzanie*: „[...] poetul Mihai Beniuc, trimis în anii nazismului să studieze psihologia animală la Hamburg, pe lângă marele biolog Uexküll”. În *Caietul albastru: Timp mort 1954-1955. Remember 1991-1998*, ediția a treia, adăugită, vol. I, București, Ideea Europeană, 2007, vol. I, p. 360.

Sîrbu așeza într-un interviu o amintire universitară legată de această preocupare a lui Beniuc: „[...] eu i-am fost student la psihologie, al asistentului Mihai Beniuc. Tot ce știu despre inteligența peștilor, șoarecilor, șobolanilor și maimuțelor, îi datorez lui”. *Eu l-am văzut pe Blaga plîngînd...*, convorbire cu Ion Jianu, 1989. În Ion D. Sîrbu, *Atlet al mizeriei. În loc de autobiografie*, ediție a publicisticii (vol. I) îngrijită și cu postfață de Dumitru Velea, Petroșani, Editura Fundației Culturale „Ion D. Sîrbu”, 1994, p. 129.

până la negare și ură, fie acestea conștientizate ori numai nutrite sub acoperire.

Evident, pentru prostimea afișată, comportamentul de mitocan, delatorii manifestați acut și, mai ales, în scris, Gary nu avea cuvinte de apreciere, de laudă; îi respingea, fie și numai omițând să le pronunțe numele. Nu-i plăcea să râdă de infirmitățile intelectuale arătate de unii tineri, îndemnându-i la lectură intensă, selectivă, ajutându-i material, consiliindu-i în dorința lor de a-și depăși condiția. Nu suporta, însă, vedetismul, ipostaza de lider fără merite fundamentale.

A existat – îmi amintesc cu neplăcere de acest lucru – o atmosferă încordată în jurul său, alimentată de neînțelegeri de niciun fel între el și Valentin Silvestru, care, ce-i drept, își asuma rolul de *factotum* în materie de „orientare” în domeniul dramaturgiei și spectacologiei. Una

dintre țintele criticii exacerbate a autorului *Glastrei cu sfeclă* și *Personajului în teatru* a fost Ion D. Sîrbu. Se resimțea din plin, după fiecare premieră, în vocea multiplicată într-un cor de tineri sprijiniți să-și publice cronicile în presa culturală. Enervat, Gary mi-a dres o epistolă (căreia nu-i mai dau de urmă din pricina mutărilor) împănată cu trimiteri acide la „castravetele nostru silvestrian”.

Se vede treaba că atmosfera evocată și, în general, tensiunile iscate adeseori din senin în lumea artei, a creatorilor și în Bănie au ținut la distanță doi vecini de... cvartal: Ion D. Sîrbu și Marin Sorescu, deși răceala trecea (oare?) neobservată. Cum nu l-am suspectat vreodată pe Gary de mania persecuției, m-a pus pe gânduri nemulțumirea sa față de lipsa totală de atenție a poetului, în calitate de concitadin: „Nu mi-a bătut măcar o singură dată în ușă. N-are curiozitatea să știe ce se află în creierul greierului de

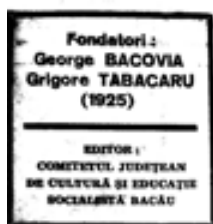
vizavi!”. Mi-a spus cu năduf acest lucru, după ce aflase că am fost invitat de Marin Sorescu în apartamentul său, situat la doi pași de Gary, unde am servit ceva frugal. Se întâmplase ca, în ziua aceea, să călătoresc de la Petroșani la Craiova împreună cu autorul piesei *Pluta meduzei* – tocmai vizionasem acest spectacol la Teatrul din Valea Jiului –, iar înainte de a mă retrage la hotel, am trecut și pe la Gary. Abia atunci am realizat de ce Sorescu, în orele petrecute în tren, nu amintise deloc de „greierele de vizavi”: Gary incomoda încercând, probabil, să dea sfaturi, să aprecieze ori să critice treburile culturale, artistice în special, din urbe, revista *Ramuri* ori *Naționalul*. [...]

Se apropia celebrarea *Naționalul* craiovean – 125 de ani de la ctitorire –, iar directorul din C.C.E.S. (Consiliul Culturii și al Educației Socialiste – de la finele lui '89, Ministerul

Culturii), Constantin Măciucă, m-a delegat, în calitate mea de instructor la Direcția Artelor și Tradițiilor de Spectacol, să „inspectez” scena pregătirilor, invocând antecedentele mele legături cu anturajul artistic și managerial de acolo; puteam oferi o garanție suplimentară. „OK!” – americanism la modă. Era în regulă, dar cu o bilă neagră... Predată la tipografie cu o jumătate de an în urmă, cartea *Teatru* – prima în ceea

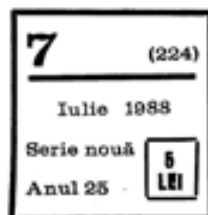
A fost și a rămas de stânga; nu i-a plăcut nicicum și nicicând să vadă lume săracă. Nu se îndepărta de iluminiștii raționaliști, Jean Jacques Rousseau de pildă, care lansa, la vremea sa, o teză larg îmbrățișată: „Oamenii se nasc egali” – sunt, altfel spus, „egali de la natură”, restul depinde de ei, dacă au talent dobândit și exprimat prin muncă, de înălțimea caracterului, de privilegiu

ce-l privea ca autor dramatic – zăcea în ozalid. Însotit de inginerul-poet Ilarie Hinoveanu, directorul Editurii „Scrișul Românesc” (fost coleg al lui Cornel Burtică), fricos și el de o eventuală reacție a Județenei, așa cum se întâmplase și în cazul apariției (amânate, cu consecințe „furt de merite”) lucrării inventatorului consonatismului, Ștefan Odobleja, și de autor la sediul tipografiei, am forțat inerția celor angajați să imprime textul, argumente la îndemână fiind

atenueu

Prețuri din toate părțile supt-od!

„Asta-i Gary, ce să-i faci?” — se grăbesc cu justificările prietenii săi, alții și neolteni, rușinați parcă pentru faptul de a ne purta prin lumea aceea care, zădărnici de-o viață întreagă cu cartea sub nas, se-nvrednicește și în literatură, și nu fiindcă nu ar avea ceva mai bun de făcut. Ridicât din „colonia” Petriței, cu aproape șapte decenii în urmă, ucnice la școlile înalte ale Transilvaniei, în atelierele spiritului, sub nemiloșita supraopere a meșterilor Lucian Blaga și Liviu Reau, depozitar al unei experiențe de viață inconfundabilă, Ion D. Sîrbu se impune cititorului și spectatorului său drept o personalitate de referință a culturii și artei naționale contemporane, deși ignobile voci, certate cu adevărul, au încercat în câteva rânduri să-i interpreteze gândurile și acțiunile după o logică sui generis, soră bună a delațiunii și furtului de merite.

Este adevărat că autorul Soarelui B. și al Pragului albastru nu se arată a fi un înșel comod, dispus la concesii și expectativă atunci când îi ies în cale impostura, anormalul, „ignoranta activă” — prostia, mai pe românește, care, îl produce „o durere fizică”, precum i se întâmpla, la început de vază, ilustrului său coleg, comedialograf. Dimpotrivă; și aceasta cu limpedea conștiință a asumării, pe loc sau pe durată nedeterminată, a riscului ce-l incumbă preferința „adevărului crud” față de „ninciuna agreabilă”. Slobod la limbă și la candel, fără a cădea teritoriul străine de argumentația intelectuală, fondată pe filozofia

de cea mai pură extracție materială, Ion D. Sîrbu cultiva, se-nțelege, valoarea creației umane, „bunul suprem”, restituit cu veră polemică „dovezile pozitive” ale lipsei de talent. De o franchețe și generozitate rare, autorul farsei tragice Plautus și fanfaronii și al Bietilor comediantii trece, între cei din generația

zofiei, esteticii, istoriei, literaturii și firește al teatrului nu are secrete.

La Craiova, mai ales, unde s-a „maturizat” prin anii '65, în Valea Jului, unde au rămas cei mai mulți dintre al săi; în Capitală, Brașov, Sibiu, sau Clujul „Inceputurilor”, Ion D. Sîrbu — un scriitor cărturar în neastîmpărat dialog cu cei din jur,

etc., etc. Căsa îi este deschisă pentru oricine, fără de vîrstă și de profesie, nesilit de sentimental să se întrerupe din lucru, de la lectură sau scris, și atât de ce i se pare aberant ca un mare (mai tîndr, ce-i drept) confrate „să nu aibă curiozitatea să vadă ce zăce în creierii greierului de-ăldături”.

În nenumărate ocazii am avut privilegiul să-l fim în preajmă: „Galele teatrului istoric” din Cetatea Băneii și cele ale teatrului contemporan, la poalele Timpei — momente propice dezvăluirii conferențiarului de vocație, pledind cu pasiune pentru nobilitatea ideii ale înfăptuirii marilor civilizații umane pe pămîntul patriei, ale rostului educativ al artei; la mina Lupeni, vorbind „ortacilor” despre luminile aruncate de opera lui Goethe întru înfrumusețarea vieții, la premiera cu Arca bunei speranțe — piesă demnă de antologia dramaturgiei universale, mulțumind actorilor de la T.E.S. pentru interpretarea adecvată dată textului, la generalele cu Iarna lupului ceașia — imn dedicat Independenței, dînd a însoțit un regizor suedez, oaspete al teatrului brașovean, cu care a conversat în toate limbile de circulație internațională; la spectacolul Teatrului budapestan de comedie, autorul piesei, Csarika Istvan admirîndu-l „impecabilă” limbă maghiară vorbind în... foarele Naționalului craiovean etc., etc.

„Asta-i Gary, ce să-i faci?” — Un prieten devotat oamenilor și cărții, nici mai mult, nici mai puțin.

Victor BIBICIOIU

I. D. SÎRBU

Serilorul-cărturar

ajunsă de mult la deplină maturitate (N. Carandino, St. Aug. Dolnas, P. Everac, Radu Enescu, C. Regman ș. a.) aceiași încorjibili stîrîrîmbînăzitor de paradoxuri, între ceilalți, un scînteietor concesiv, pentru care nici un subiect din perimetrul filo-

nelipsit de la evenimente de tot felul — o lansare de carte, a unui prieten sau cunoscut, o expoziție de artă plastică, o aniversare, o comemorare, un simpozion, o conferință experimentală, o premieră, o reușită a breslei, o gală de teatru sau film

Lansarea volumului Teatru (Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1976) de Ion D. Sîrbu. Alături de autor, în foaierul Naționalului craiovean, Victor Bibicioiu (primul din stînga), Ilarie Hinoveanu, directorul editurii Scrisul Românesc, și criticul de teatru și eseistul N. Carandino.

ION D. SÎRBU ARCA BUNEI SPERANȚE

Bibicioiu: „...
V. Bibicioiu
(car cunoscut perfect autorul
dramaturgic și traducătorul
aceluia, distinsul traducător, 1976
la Craiova, a durat după așezarea
și subliniașă de el și la
Cu cel nu ton satiric

Gary Sîrbu
Craiova, 1. Febr 1983
EDITURA EMINESCU

(21.5.83)

montarea pieselor și, nu în ultimul rând, dorința expresă a vice-președintelui Consiliului Culturii și Educației Socialiste (C.C.E.S.), profesorul universitar Ion Dodu Bălan, de a se prezenta scrierile dramaturgului cu prilejul amintit. [...] De altfel, „vicele” cunoștea în detaliu desfășurarea jubileului, insistând – poate și datorită afinităților ardelenesti – ca lansarea volumului menționat să nu lipsească din program.

A fost, pesemne, momentul determinant al trecerii mele între cei care îi solicitau lui Gary prietenia cu adevărat afectivă, sentiment nedezmințit, de altfel, de aprecieri și fapte, din păcate, puține conservate pe suport de hârtie, în iconografie și dincolo de scrinul cu amintiri. [...]

Obişnuit client al hotelului „Victoria” – până la cutremurul din martie '77, când vechea clădire a cedat, și noroc de el că, la 9 și 20 seara, se afla într-o vizită, într-un loc ferit –, Gary m-a vizitat o singură dată în București, în „mahalaua” modernizată Drumul Taberei. Nu consimțea să deranjeze, pesemne și din pricina unor tabieturi cunoscute doar în stricta intimitate a familiei sale. [...]

Întâi și-ntâi, rămâne vie în memorie întâlnirea de *acasă*, de la Teatrul „Valea Jiului” din Petroșani – care, din 1991, îi poartă numele, asemenea Fundației Culturale, amândouă la sugestia și cu înhămarea la o muncă sisifică a scriitorului-cărturar Dumitru Velea. Se montase *Rapsodia transilvană*, piesă istorică în două acte (premiera în 30 aprilie 1977, la... Deva!), de către Valentina Balogh, de la Teatrul Național Craiova⁵. Textul se dedica, declarat, obștii din care își luase zborul înainte de „Al Doilea Mondial” („obligația morală pe care o am față de oamenii acestor ținuturi”). La [repetiția] generală, surpriză de

proporții – prezența prim-secretarului județului Hunedoara, Ilie Rădulescu⁶, oltean, de loc din Prunișor-Tâmba! După repetiție (în localul vechi, dincolo de șină – un fel de „sarcofag” de utilitate publică), în cadru restrâns, nu mai mult de șapte-opt personaje, s-a încins o discuție pe un subiect revenit în imediata contemporaneitate românească – semnificațiile *Independenței*, concept resuscitat de centenarul momentului istoric atât de mediatizat în epocă, marginalizat acum până la golirea de sens, prin gestul ignobil al celor săturați de sentimentele patriotice la vedere. S-a făcut risipă de cunoștințe, legate strict de supratemă și de subiectul dezvoltat în text și transfigurat în spectacol; la un moment dat, la rampa dialogului s-au aflat doar cele două persoane de vârf – Autorul și Întâiul Spectator, Ilie Rădulescu.

Se lăsase aripa serii când aceștia se îmbrățișau de-a binelea, ca după o lungă așteptare de a-și confrunta forțele, manieră care ar fi pus în dificultate pe oricine știa natura unor asemenea întâlniri. „Domnule Sîrbu! Până acum v-am cunoscut din lecturi și auzite, cu bune și mult folclor. Mă bucur să vă cunosc așa cum sunteți. Dacă nu era vorba de Dumneavoastră, aveam destule alte treburi pe cap!” „Și eu – replică Autorul – am acceptat dialogul până la capăt din același motiv!” De precizat că premiera „hațegană” a fost singura pe textul numit, inspirat din istoria zonei, în esență o pledoarie pentru viața în comunitate a celor trei etnii: români, sași, maghiari. Cu câțva timp în urmă, îl invitase pe demnitar să asiste la evoluția trupei din Valea Jiului și la finala pe țară a Festivalului. *Culisat* în Capitală, la Teatrul de Comedie, spectacolul petroșănean a fost revăzut de Ilie Rădulescu, de-acum secretar al C.C.-ului

⁵ Ion D. Sîrbu nu păruse încântat de prestația colectivului petroșănean: „Eu îți recomand să citești neapărat *Rapsodie hațegană* (sau *transilvană*?) jucată foarte slab, de Petroșani, în 1977”. Scrisoare către Elisabeta Pop (20 iunie 1986), în *Scrisori către bunul Dumnezeu*, ed. cit., p. 104.

⁶ Ilie Rădulescu (1925-2002). A urmat cursurile Școlii Superioare de Partid „Ștefan Gheorghiu” și a absolvit Facultatea de Filozofie, având și un doctorat în acest domeniu. A îndeplinit mai multe funcții: secretar al Comitetului județean de partid Hunedoara (1972-1977), prim-secretar al Comitetului județean de partid și președinte al Comitetului Executiv al Consiliului popular al județului Hunedoara (1977-1978). După aceste responsabilități în provincie, Ilie Rădulescu a deținut alte posturi importante: ministru secretar de stat la M.A.E. (1978-1979), șef al Secției de Propagandă a C.C. al P.C.R. (1979-1981), director general al Radioteleviziunii Române (1981-1984). *Apud Membrii C.C. al P.C.R. 1945-1989...*, vol. cit., p. 506-507.

(pe-atunci, mai exact!), care s-a ținut de cuvânt și i-a reîntâlnit pe realizatori.

Dar o provocare a *Independenței* ca personaj central al literaturii de dialog, cu efecte artistice superioare, a constituit-o piesa *Iarna lupului cenușiu*, pusă în scenă în alte localități. Vorbesc despre spectacolul de la „Dramatic”-ul brașovean (azi, „Sică Alexandrescu”). Sesizat că ar fi bine să-și vadă textul urcat pe scândură înainte de momentul validării la public, Gary Sîrbu s-a instalat în avans sub Tâmpa, mai ales că avea și „restanțe” față de prietenii ardeleni; între aceștia,

doamna Dorli Blaga, în casa căreia totdeauna își retrăia la modul intelectual și afectuos anii tinereții. La repetiția la care am asistat împreună, Gary s-a arătat nemulțumit de „maltratarea” piesei, regizorul Tudor Florian îndrăznind – din păcate nu și dintr-un plin al spiritului inovator – să mute haotic scenele, să taie replici cu nemiluita, din rațiuni alături de actul artistic scontat. Norocul lui că dramaturgul însuși a clamat amânarea vizionării, pentru repunerea în drepturi a textului. Îl știa de copil, mama regizorului (soră a lui Lucian Giurchescu) fiindu-i colegă, iar bunicul său – director al Liceului din Petroșani. L-a dojenit părintește, așadar, pe Tudorel și, uitându-se galeș la el și la soția acestuia, scenografa Doina Spițeru – amândoi zvelți și cu un cap mai răsăriți față de cei din jur –, le-a urat în cheie ironică: „Măi, măi! Voi trebuie să faceți cât mai mulți copii, ca să sporească media de înălțime a țării!” [...]

Oh, amintirea, „corn de vânătoare” – vorba lui Apollinaire! Cu siguranță, proaspătul pensionar Dumitru Velea reține imagini și mai numeroase, și mai consistente de la Simpozionul „J. W. Goethe”, organizat la Petroșani în vara lui 1982, la împlinirea unui secol și jumătate de

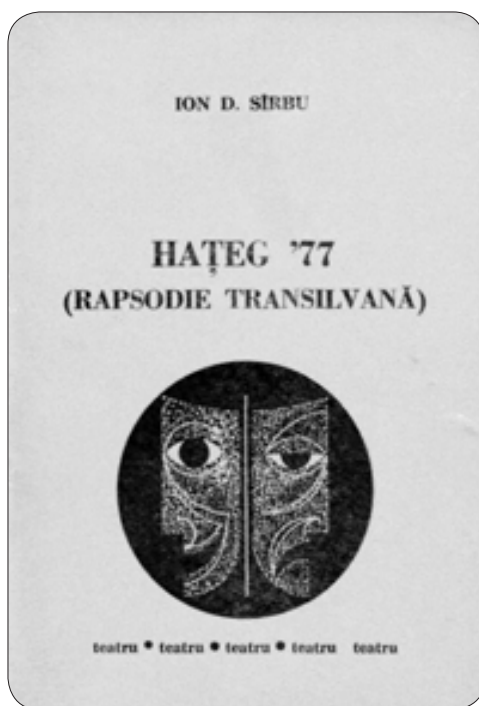
la eternizarea geniului care a lăsat Umanității atâtea opere de prim-raft, *Faust* între capodoperele de talie divină. Lângă domnul profesor Ion Zamfirescu – fost diriginte al Regelui Mihai I –, Ion D. Sîrbu și-a bucurat în Valea Jiului auditoriul grăind în limba celui celebrat.

Dar despre ceea ce însemna prezența autorului pieselor *Amurgul acela violet* (cum ar fi răs el, protocronistul, de paranormala culoare!), *Iarna lupului cenușiu*, *Pragul albastru* (cu temă asemănătoare *Beției sfinte*, de Paul Everac) între intelectualii de soi ai țării de atunci a depus

mărturie, cât mai elocventă, simpozionul consacrat *Independenței*, dar nu în '77, ci la una dintre edițiile Festivalului de Teatru Istoric, manifestare găzduită la interval de doi ani în incinta Naționalului craiovean. Informație de specialist, citate din opere fundamentale, discurs în maniera profesorală a marilor exegeți patrioți ai „mersului istoric la români”. Erau de față Nicolae Carandino – gazetar cum nu au mai avut țărăniștii, de unde și ani buni de detenție, personaj de film, cronicar dramatic – prof. Ion Zamfirescu,

Valentin Silvestru, revenit printre ai săi, în Bănie, Tamara Dobrin – vice la C.C.E.S., Florea Firan – președintele județean Dolj al treburilor culturale, istoric literar ș.a. Intervenția lui Gary a fost aplaudată îndelung, deși nu aducea niciun elogiu contemporaneității. Au rămas vorbele sale în „sertarul memoriei” celor care l-au ascultat în *Sala Studio* a Teatrului. Măcar un profesionist de la „Cooperativa Ochiul și timpanul” – ai cărei reprezentanți erau nelipsiți de la asemenea evenimente cultural-artistice – să-l fi înregistrat. [...]

Se întâmpla tot la Craiova, la o întrunire de spectacole create de instituții teatrale provinciale. După reprezentația Teatrului de Stat din Reșița,

condus de regizorul Eugen Vancea, Gary insistă să-l prezint trupei, în parte alcătuită din *corp ansamblu* – amatori, calificați la locul de muncă. Nu avea un scop legat de auto-promovarea dramaturgiei sale, așa cum s-ar fi crezut la început; a vrut doar să-i felicite și și-a luat în serios rolul de gazdă, invitându-i la o „discuție gastronomică”, udată cu zaibăr și bere, la restaurantul din incinta hotelului „Jiul”, unde erau cazați bănașenii. „Nu se putea să-i las neomeniți; de unde să se descurce cu lefurile alea de categoria a III-a?” S-au simțit foarte onorați de invitația lui. A fost o seară de ținut minte câtă ață pe mosor! Dar cine să știe – în afară de mine – că domnul Ion D. Sîrbu, Gary al nostru cel de toate zilele, arhi-cunoscut în mediu, client al localului, convenise cu șefii de sală să achite consumația colectivă în ziua pensiei...

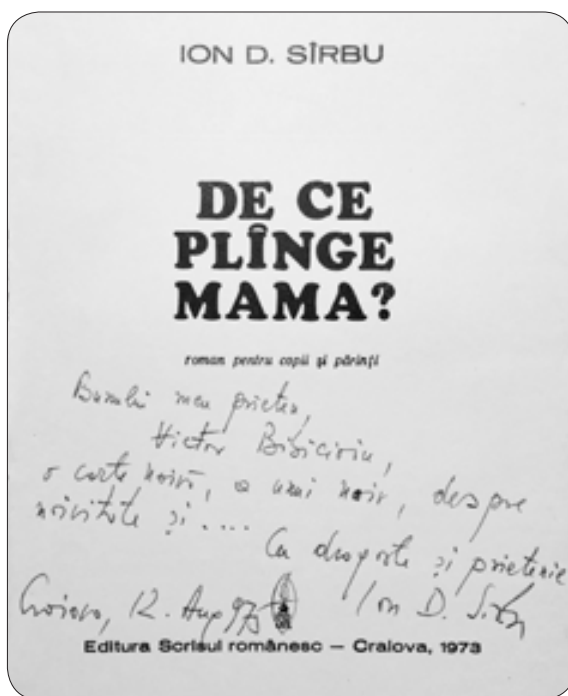
2010

★

Pe la mijlocul anilor '70, între cei prezenți la o ediție a Festivalului de Teatru Istoric, organizat în Bănie, „hopa” și Andrei Băleanu, în calitate de critic teatral [...], fie la publicații precum *Scînteia* ori *Teatrul*, fie la secretariatul literar al Teatrului de Comedie ș.a.

„Personaj” el însuși, scund, îmbrăcat modest, dar îngrijit, aparent un introvertit, un fel de „acoperit”, discret la o adică, pe cât de absent vocal, comunicând în șoaptă, prin afișarea unei mine ironic-zâmbitoare, pe atât de apăsător în aprecieri, cu efect notoriu în promovarea autorului preferat sau a textului dramatic montat în premieră absolută, eventual tipărit, ori, contând adeseori până la anulare prin propuneri successive de scoatere din spațiul receptării publice. „Normal”, în consecință, să-l ia în vizor și pe – sau mai ales – Ion D. Sîrbu, cărturarul de mână întâi, redactor o scurtă vreme (prin '56-'57) la revista *Teatrul*, unde l-a lucrat destinul, câțiva ani buni. [...]

Curat întâmplare a fost ca, la finalul deplasării-eveniment în Craiova și nu numai, să am ghinionul de a călători, pe varianta Pitești, cu Andrei Băleanu, vecini de scaune în vagonul deschis al

personalului, eu urmând a continua de la Podul Olt spre Sibiu, la o vizionare – premieră absolută. Era pe la orele amiezii. Am scos din geantă, la un moment dat, o carte, proaspăt gravată în pagina de gardă cu un autograf distinct primit de la Ion D. Sîrbu. Titlul: *De ce plînge mama?*, o povestire emoționantă, de un remarcabil realism ieroglic.

Atât mi-a trebuit, fiind taxat pentru gafa de a-l cultiva, eu – despre care, vezi Doamne!, avea o impresie bună –, pe un asemenea om, „care n-are nici talent literar, nici de dramaturg”. Singura frază, interogativă, pe care mi-am permis să o arunc în auzul și în văzul anonimilor din preajmă: „Deci, nu e o simplă legendă că autorul piesei *Arca bunei speranțe*, fiu de miner petrilean, fost prizonier peste Prut, membru al Cercului Literar de la Sibiu și asistent al profesorului Liviu Rusu, a fost trimis la reeducare pe la Periprava și în alte locuri de aceeași tristă amintire, apoi, cu «domiciliu forțat», stabilit la Craiova, și datorită sânguinței dumneavoastră?!”.

Ochii și urechile din jur, așintite în direcția noastră, au tăiat, pe loc, cordonul ombilical al discuției... și așa „zgârcite”, aducând-o la simple salutări, în întâlnirile profesionale ori ocazii de întretăiere a drumurilor [...]. ■

2014

Constantin Cubleşan

Vorbea uneori despre niște cărți la care lucrează fără speranța de a le și putea publica

- *Stimate domnule Constantin Cubleşan, în 1953 v-ați transferat de la Școala Medie din Huedin la Școala Medie Nr. 6 din Cluj-Napoca. Aici, profesor de limba și literatura română v-a fost ghinionistul Ion Dezideriu Sîrbu, retrogradat abuziv, în 1949, din elita universitară. Dumneavoastră aveți atunci, în 1953, 15 ani, iar el 35. Cum vi-l amintiți pe fostul profesor?*

- Am venit de la Huedin, de la un liceu recent înființat, la unul cu tradiții respectabile. Liceul de Băieți Nr. 2 din Cluj (devenit, între timp, Școala Medie Nr. 6) avea o bună faimă, de pe băncile lui ridicându-se, de-a lungul anilor, numeroși viitori medici, ingineri, profesori ș.a., de cea mai bună calitate. În primul rând, pentru că aici funcționau cadre didactice cu o pregătire excepțională și învățătura era învățatură, nu se glumea. [...] Ion D. Sîrbu a fost pentru noi, pentru toți, o mare surpriză. A venit în clasă abia în a doua săptămână după ce începuse anul școlar – nu știu din ce motive avusese loc această amânare –, s-a uitat lung la noi, stătea în picioare în fața catedrei, de altfel, niciodată nu l-am văzut să se așeze pe scaunul lui profesoral decât, pentru o clipă, atunci când ne trecea nota în catalog, și ne-a cuprins cu o privire mai mult uimită decât interesată. Eram 37 de băieți – nu aveam pe atunci uniforme; eram îmbrăcați care cum se putea descurca, luând hainele... pe puncte, adică pe cartela pe care o avea fiecare membru al familiei și cu care puteai (numai cu cartelă)

să-ți cumperi ciorapi, cămașă etc., decupând punctele corespunzătoare, cu care puteai apoi plăti la casierie ce și cât era de plătit – eram, deci, niște adolescenți ce lăsaus impresia unei adunături de pe undeva. După ce ne-a trecut în revistă, plimbându-și privirea peste capetele noastre, ne-a spus ceva ce ne-a făcut să izbucnim în râs, neștiind cât de serios vorbea, de fapt, noul nostru profesor, despre care nu știam nimic, pentru că venise și el în acel an de la Liceul de fete Nr. 1, unde predase până atunci. „Măi, băieți, a zis Sîrbu, anul acesta o să facem împreună orele de română și vreau ca în acest an să vă învăț să citiți o carte.” „Hă, hă!”, am râs noi. „Păi, noi citim la cărți...” Aproape toți ne-am gândit în acel moment la cărțile pe care le citeam pe sub bănci, interzise pe-atunci, cum erau romanele lui Drumeș, Băjenaru și alții, dincolo de literatura eroică sovietică pe care trebuia s-o parcurgem, ca să zic așa, oficial. „Nu așa!”, a ținut să precizeze el. „Cititul ăsta e de trei feluri. Unul – care este, cumva, alb. Adică citești textul așa cum este el scris... Un alt fel de citit, pe o treaptă superioară, este cititul... subtextual, căutând adică a înțelege ce vrea să spună autorul dincolo de textul pe care l-a scris. Și, în fine, cea de-a treia treaptă a lecturii, cea cu adevărat complexă, este lectura contextuală. Adică, citind textul respectiv să ai în vedere întregul operei autorului, ideatica mare în care se înscrie, raportându-l la literatura națională și universală... Înțelegeți?”

Atunci n-am înțeles prea bine, dar el ne familiariza cu ceea ce aveam să iau cunoștință abia câțiva ani mai târziu, la Facultate, la orele de Teorie literară. Și, într-adevăr, în anul acela, am învățat să citim o carte. Ultima oră din săptămână era consacrată, fără abatere, lecturilor particulare. Fiecare dintre noi trebuia să avem un caiet în care să comentăm opera literară pe care am citit-o în săptămâna aceea: un roman, o poezie, un articol etc. Ne punea pe rând să citim aceste rezumate, pe care apoi le comentam, provocându-ne la discuții din ce în ce mai subtile, pe măsură ce înaintam în acest joc extraordinar... Aveam un coleg, Dumnezeu să-l odihnească, Aurel Bozac, eminent, unul din premianții clasei (celălalt, cu care rivaliza frumos, era Aurel Bârzu, devenit mai apoi o somitate în materie de chimie, profesor de Farmaceutică, rămas pe undeva prin Franța, nu mult după terminarea studiilor universitare, și care, după '89, a fost ales membru al Academiei Române – onorific, cred). Ei bine, Aurel Bozac era cel mai grozav, citindu-ne adevărate exegeze pe marginea unor cărți despre care noi nu prea auzisem mare lucru. Ion D. Sîrbu îl asculta cu zâmbetul în colțul gurii, fără să-l întrerupă, notându-l mereu cu calificativul maxim. Ce mai, de la Bozac ne așteptam cu toții să fie strălucit... S-a întâmplat însă ca, în vacanța de iarnă (pe atunci, nu era vacanța de Crăciun), să fac o vizită unei mătuși a cărei fiică, mai mare decât mine

cu vreo zece ani, avea o bibliotecă bunicică, cu multe cărți din perioada interbelică, pe care s-a oferit să mi le împrumute și mie, pe rând... Acum, trebuie să vă spun că pasiunea cititului o deprinsesem în casa părintească – ai mei fiind învățători, aveam și noi o bibliotecă onorabilă, ce se mai salvase de prin bejeniiile noastre de refugiați în timpul războiului și din selecția pe care o făcuse tata la un moment dat, aflând că un coleg al său, la care descinseseră *unii*, într-o noapte, dintr-o mașină neagră, și în casa căruia găsiseră cărți de Iorga, Rebreanu, Nichifor Crainic ș.a., a luat drumul tribunalului cu învinuirea de propagator al ideologiei burgheze și naționaliste. În fine, la Huedin începusem să scriu poezii, stimulat de un alt profesor inimos, un anume Sever Barbu, care organizase un concurs literar pe școală pe care îl câștigasem, împreună cu prietenul meu Marcel Mureșeanu, actualmente poet cu o operă remarcabilă în totul. Profesorul Sîrbu nu știa acest „amănunt”. Dar îi plăceau comentariile mele săptămânale și mă stimula consecvent la discuții... Revin la acea vacanță de iarnă. La mătușa mea am descoperit *Istoria literaturii române...* a lui G. Călinescu. O

Atunci n-am înțeles prea bine, dar profesorul Ion D. Sîrbu ne familiariza cu ceea ce aveam să iau cunoștință abia câțiva ani mai târziu, la facultate, la orele de Teorie literară. Și, într-adevăr, în anul acela, am învățat să citim o carte. Ultima oră din săptămână era consacrată, fără abatere, lecturilor particulare

carte imensă, pe care am împrumutat-o pentru perioada vacanței și din care am început să citesc pe rupte. Am aflat, astfel, că Aurel Bozac se inspira copios din Călinescu și ne rupea nouă gura, iar lui Ion D. Sîrbu stărnindu-i un zâmbet de bunăvoință pe buze. Am fost indignat și, la prima ocazie, am sărit la gâtul lui Aurel, divulgându-i sursa de inspirație. Sîrbu a rămas surprins, i-a plăcut „demascarea” și m-a întrebat direct: „Tu îl citești pe Călinescu?!”. I-am spus de unde aveam cartea și că mă pasionase. Acesta a fost începutul apropierei lui de mine. Mai întâi, m-a luat cu el la sfârșitul orelor de clasă, cerându-mi să-l... conduc. Pe drum, s-a interesat în legătură cu ce mai citesc, de unde îmi procur cărțile, voia să știe dacă aflasem că unii scriitori mai vechi erau interziși, dacă îi citeam pe cei noi – și a fost uimit să afle că citeam, din când în când, *Gazeta literară*. Atunci, m-a bănuir că scriu și eu și a vrut să-i arăt ce scriam. Apoi, a venit la noi acasă, a stat de vorbă cu părinții, mi-a văzut biblioteca și – cel mai important lucru – a început să-mi dea cărți spre lectură, cu condiția să nu spun nimănui: Arghezi, Pillat, Emil Botta, Adrian Maniu, firește Blaga, și alții. Era o cu totul altă literatură decât cea pe care o învățam noi în școală: Dan Deșliu, Maria Banuș, Eugen Frunză, Veronica Porumbacu ș.a. Sîrbu avea răbdarea să-mi explice pe-ndelete câte o poezie pe care eu n-o înțelegeam din cărțile pe care mi le împrumuta cu discreție... Era un om extraordinar de cald și de binevoitor. Brunet, corpulent, fâlcos, foarte voluntar, nu te așteptai să poată avea atâta disponibilitate sufletească. Nu era deloc țăfnos. Venea uneori să joace fotbal cu noi în Parcul „Babeș”, asigurându-ne că jucase, în studenție, la „Vulturii” din Sibiu. Dar orele lui

M-a bănuir că scriu și a vrut să-i arăt ce scriam. Apoi, a venit la noi acasă, a stat de vorbă cu părinții, mi-a văzut biblioteca și – cel mai important lucru – a început să-mi dea cărți spre lectură, cu condiția să nu spun nimănui: Arghezi, Pillat, Emil Botta, Adrian Maniu, firește Blaga, și alții. Era o cu totul altă literatură decât cea pe care o învățam noi în școală

de Română erau cu totul aparte. Se plimba de jur-împrejurul clasei, printre bănci, cu mâinile la spate, cu privirea undeva departe, dincolo de zidurile școlii, și ne „povestea” lecția cu un farmec ce ne frapa și nu eram în stare să ne luăm notițe, fermecați de ce ne spunea și de modul în care ni-l preda pe Sadoveanu bunăoară, făcând incursiuni largi în tematica istorică a romanelor românești și străine, familiarizându-ne cu nume de scriitori pe care abia mai târziu am avut posibilitatea să-i citesc. Avea o minte strălucită, o cultură bine sedimentată și dorința fățișă de a ne stimula să citim și să prețuim tot ce ținea de frumusețea spiritului.

- Ion D. Sîrbu v-a încurajat, în perioada liceului, să frecvențați cenaclul filialei clujene a Uniunii Scriitorilor, cenaclu de care se ocupa A.E. Baconsky. O recomandare imprevizibilă, dacă ținem cont de animozitățile bine cunoscute și de incompatibilitatea ideologică dintre cei doi¹. Ion D. Sîrbu i-aș ridiculizat

¹ O incompatibilitate în primul rând de ordin moral, așa cum dezvăluise Sîrbu: „Baconski mă detesta, eu îl uram în numele luptei de clasă (în care credea) și de pe pozițiile clasei muncitoare sărace, dar cinstite. Greșeam amândoi, dar Baconski mă denunța în scris, mă pâra de fiecare dată la cadre, că sunt un cosmopolit, că citesc numai nemțește, că am rămas admiratorul lui Blaga”. *Eu l-am văzut pe Blaga plângând...*, în *Atlet al mizeriei...*, ed. cit., p. 122. Aceste atitudini ale lui A.E. Baconsky au fost așezate de Sîrbu și într-o scrisoare „autobiografică”: „Deci, între 1950 și 1955, în vară, profesor de liceu în Cluj. Urgisit de Baconsky, pe vremea aceea un politruc de o răutate diabolică: în fiecare an mă denunța, «cosmopolit, nu întâmplător îl cheamă Sîrbu – vezi legătura cu Tito! – nu întâmplător știe nemțește și învață acum și englezește». Am citit cu ochii mei aceste denunțuri”. Scrisoare către Ion Vartic (18 martie 1985), în *Scrisori către bunul Dumnezeu*, ed. cit., p. 204-205.

pe soții Baconsky în povestirea Începutul călătoriei². Și totuși, în pofda acestei ostilități reciproce – care, peste ani, s-a mai atenuat, chiar dacă a fost o rivalitate ireconciliabilă –, Ion D. Sîrbu, având încredere în talentul dvs., tocmai spre Baconsky cel în plin apogeu proletcultist vă îndrumase! V-a trimis în fieful literar al indezirabilului Baconsky fără nicio prevenire? Era curios Ion D. Sîrbu să afle cum se desfășurau aceste reuniuni?

- Trebuie să luați în considerare faptul că eu eram, totuși, un copil! Elev în clasele superioare ale liceului, dar un copil... Ion D. Sîrbu m-a îndrumat spre acest cenaclu, de altfel singurul în limba română din Cluj la acea dată, știind că acolo voi întâlni și alți tineri – studenți și de alte condiții intelectuale –, alți scriitori, tineri și ei, dar cu un statut deja profilat, unii dintre ei având deja volume publicate, că acolo se discută despre cum trebuie scrisă o poezie, o schiță și așa mai departe, că voi cunoaște acolo munca literară de laborator. Nu mi-a spus nimic despre divergențele sale cu A.E. Baconsky, cred că nici nu avea de ce. Am aflat despre ele abia mai târziu, când Sîrbu nu se mai afla în Cluj. În general, nu era prea curios în a afla ce se petrecea pe-acolo. M-a întrebat doar, în câteva rânduri, despre cei care participau la aceste ședințe ale cenaclului și cine a citit și ce a citit. Desigur, i-am răspuns ca un elev conștiințios și cu asta cred că, din acest

punct de vedere, mi-am îndeplinit datoria... La cenaclu veneau, într-adevăr destui tineri pasionați de literatură. Majoritatea erau studenți, cei mai mulți colaboratori sau viitori colaboratori ai revistei *Steaua*. Trebuie să știți că, în Cluj, la ora aceea, literatura română era susținută în principal de scriitorii de la revista *Steaua*. Acolo i-am cunoscut pe A.E. Baconsky, Aurel Rău, Aurel Gurghianu, George Munteanu, Cornel Regman și pe mai tinerii D.R. Popescu, Mircea Tomuș, Leonida Neamțu, Pavel Aioanei, Negoită Irimie și alții. Între aceștia, eu eram unul oarecare, alături de alți vreo doi sau trei elevi care veneau destul de sporadic la aceste ședințe de joi seara. Așa că A.E. Baconsky nu avea ce să vorbească cu mine despre nici unele. Abia mai târziu, când am ajuns student și am început să colaborez la revistă, cu mici recenzii, am vorbit de câteva ori cu el. Dar și atunci numai despre lecturile pe care le aveam, despre profesorii de la Facultate, despre colegii pe care îi aveam și care scriau și ei poezie sau proză... Ion D. Sîrbu se ținea distant față de cercul „steliștilor” și nu-i prea aprecia. Dar mai era și reciprocă. „Steliștii” știau că Sîrbu era un om cu probleme în biografie și nu voiau să-l atragă spre ei, pentru a nu-și strica buna reputație de tineri scriitori devotați noii cauze. Cel puțin pe față. Pentru că A.E. Baconsky s-a dezis repede de metehnele proletcultiste³, iar echipa scriitorilor

² Inițial, această proză, inclusă în volumul *Șoarecele B și alte povestiri*, purta un titlu foarte dur: „[...] în 1951, am scris nuvela mea *Scuipatul divin*, publicată în 1983, mult atenuată, sub titlul *Începutul călătoriei*: eroii sunt Baconsky și a sa nevastă, Clara”. Scrisoare către Ion Vartic (18 martie 1985), în *Scrisori...*, ed. cit., p. 204-205. Între Sîrbu și Baconsky a existat o întâlnire cutremurătoare, petrecută la București, cu doar o zi înainte ca autorul *Bisericii Negre* să sfârșească sub dărâmurile seismului din 4 martie 1977. Această întâlnire a fost descrisă, peste ani, de Ion D. Sîrbu: „[...] în ziua de 3 martie 1977, la orele 12, când l-am zărit pe un foarte lat trotuar de pe bulevardul Bălcescu, la numai zece metri de mine, am reacționat ca un pensionar idiot, senil și încă jignit. Baconski, strălucitor, luminos, venea spre mine zâmbind cu dragoste, cu mâinile desfăcute pentru o îmbrățișare. Nu am avut timp să gândesc replica sau fireasca reacție. Și L-AM OCOLIT. Dar, după numai o oră de remușcări, am ajuns într-un așa hal de scârbă față de mine încât îmi venea să mă pălmuiesc, să mă scuip singur. [...] mi-am anulat toate întâlnirile, m-am dus la hotel și luându-mi în grabă bagajul, am plecat la gară unde am reușit să prind rapidul de la orele 14, cu care m-am întors acasă, la Craiova. A doua zi seara a avut loc acel cumplit cutremur. Hotelul în care trăgeam de 10 ani, «Victoria», de lângă CEC, s-a făcut praf și pulbere...”. *Eu l-am văzut pe Blaga plângând...*, convorbire consemnată de Ion Jianu, în Ion D. Sîrbu, *Atlet al mizeriei...*, ed. cit. p. 123-124.

³ Iar Sîrbu aprecia poezia „salubră” a acestuia: „Există doi Baconski, opuși dialectic-antagonist. Unul este cel căruia revista «Manuscriptum» îi dedică un număr PE DEPLIN MERITAT – și un alt Baconski – student în Drept și publicist – și mai ales poet ultrajdanovist și hiperproletcultist, din anii 1945-1955. [...] nu-l mai văzusem [pe Baconski, n.a.] din 1955, cunoșteam foarte bine schimbarea sa la față, recunoșteam locul de frunte pe care, de astădată, pe merit – îl ocupa în literatura română. Îl citeam – și-l admiram”. În *Atlet...*, ed. cit., p. 121-123.

de la *Steaua* a format un nucleu... „evazionist” – ca să preiau terminologia epocii –, chiar fățiș. [...]

În 1957, eu eram deja student. La începutul anului apăruse revista *Tribuna* și, în jurul ei, s-a coagulat un grup destul de mare de colaboratori, mulți studenți, colegi de-ai mei, mai mari sau din ani mai mici, având de-acum alte preocupări. Vestea aceasta – a detenției lui Ion D. Sîrbu – să nu credeți că a făcut vâlvă în oraș. La ora aceea, el nu era scriitorul de azi și nici măcar scriitorul de peste două-trei decenii. S-a vorbit despre nenorocirea

lui, dar în cercurile *Stelei*

și ale *Tribunei* nu i s-a dat atenție. De altfel, nici nu se știau exact cauzele acestei întemnițări, sau, cel puțin noi, cei mai tineri, mai puțin inițiați în dedesubturile epocii, nu le-am aflat. Ion D. Sîrbu era de-acum un scriitor plecat din urbe, iar Clujul avea alte priorități... În orice caz, prin '64, '65 l-am întâlnit întâmplător pe stradă, în Cluj. Nu mi se părea foarte schimbat. Era însă foarte trist pentru faptul că fosta lui soție îi risipise biblioteca și îi cam aruncase manuscrisele.

Puțin, cât am stat de vorbă, interesat de ce făceam, de ce ajunsesem între timp, nu mi-a vorbit despre detenția sa, ci de faptul că trebuia să refacă din memorie unele din scrierile vechi, la care ținea mai mult, și deplângea pierderea bibliotecii. Un singur lucru mai aparte a fost acela că m-a întrebat dacă îl cunoscusem pe Blaga, dacă știam ceva mai mult despre moartea și despre înmormântarea lui. Ce știam i-am spus, dar nu fusesem la înmormântarea de la Lancrăm, iar ce știam eu cred că știa și el. [...] În 1956, îi apăruse, într-un volumaș, nuvela *Concert*, pe care o am și acum, nu cu autograf, pe care

am citit-o și am recunoscut acolo atmosfera bisericii Franciscanilor din Cluj. Un alt volum pe care l-a publicat în anii aceia a fost *La o piatră de hotar*, în 1968. Nu sunt însă opere care să-l reprezinte azi... Pe Ion D. Sîrbu nu l-am mai întâlnit decât tot așa, în treacăt, prin Cluj, și pot spune că relațiile mele cu el au fost, în anii aceia, ca și inexistente. Abia mai târziu, când situația lui se rezolvase într-un fel favorabil, la Craiova, l-am întâlnit adesea prin București, la restaurantul Casei Scriitorilor, unde mergeam seara să mănânc,

înainte de a mă întoarce, cu un tren de noapte, la Cluj. Acolo mergeam să mă întâlnesc cu diverși scriitori din București și din țară care frecventau localul. Venea și Sîrbu, ca și mine, înaintea întoarcerii, cu trenul de seară, la Craiova... Ne-am împrietenit, ca să zic așa. Îmi spunea „colega”, știa cam ce scriam pe la *Tribuna*, pe la *Steaua*, se interesa de atmosfera culturală a Clujului și avea nostalgia reală a Clujului, mai ales că de Craiova se plângea, lipsindu-i un cerc literar apropiat preocupărilor sale. Se

simțea cumva izolat, exilat chiar, la Craiova, despre care îmi spunea că e în totul Isarlâkul lui Ion Barbu... Discuțiile noastre de acest fel, dintre două trenuri, s-au substanțializat, ca să mă exprim așa, după ce am ajuns la direcția Teatrului Național din Cluj, mai ales că el fusese secretar literar la Teatrul Național din Craiova, iar într-o vreme ținuse chiar locul directorului. Era o plăcere să stai de vorbă cu el. Avea despre ce să vorbească, avea o vastă cultură și nu mai puține cunoștințe în lumea literelor și artelor. În plus, era și foarte degajat, părea a nu se mai teme de nimic, după

Vestea detenției lui Ion D. Sîrbu nu a făcut vâlvă în Cluj. La ora aceea, el nu era scriitorul de azi și nici măcar scriitorul de peste două-trei decenii. S-a vorbit despre nenorocirea lui, dar în cercurile Stelei și ale Tribunei nu i s-a dat atenție. De altfel, nici nu se știau exact cauzele acestei întemnițări, sau, cel puțin noi, cei mai tineri, mai puțin inițiați în dedesubturile epocii, nu le-am aflat

L-am întâlnit la mare, în vara lui 1988, la Casa Scriitorilor de la Neptun. S-a nimerit să fim în aceeași serie. Era suferind. Nu mergea decât extrem de puțin la plajă, se simțea slăbit și avea premoniția sfârșitului. Ne-am plimbat în câteva rânduri pe faleză vorbind despre lumea scriitoricească, declarându-se nemulțumit de faptul că n-avea să vadă ce se va întâmpla cu istoria noastră în viitorul nu prea îndepărtat. Era la curent cu toate evenimentele din jur, cu politica Europei, cu politica lui Gorbaciov, și spera să prindă, totuși, alte vremi

tot ce i se întâmplase. Uneori, vorbea despre niște cărți la care lucrează fără speranța de a le și putea publica. Nu le scria însă pentru posteritate, sau, cel puțin, așa înțelegeam eu, ci pentru că nu putea altfel. Trebuia să scrie. S-a dovedit, după '89, că acele cărți erau fundamentale.[...]

[Ca director al Teatrului Național din Cluj], am ținut foarte mult să-i includ în repertoriu o piesă. Am discutat cu el în acest sens și mi-a și dat un text. Piesa se numește *Simion cel Drept*. O piesă care lui i se părea că se potrivea cel mai mult Clujului⁴. Din păcate însă, n-am reușit nicidecum să obțin aprobarea de la Consiliul Culturii, unde se supervizau repertoriile

tuturor teatrelor, și fără de viza acestui for nu putea intra nimic în repetiții. Trei ani la rând am înaintat propunerea și niciodată nu mi-a fost aprobată. Partea curioasă e că nu mi s-a spus de ce anume era refuzată această piesă care, după mine, nu avea nimic subversiv. S-ar putea să fi fost de vină nu piesa, ci autorul, care, oricum, nu era prea mult jucat pe scenele din țară. Am încercat să-l conving să jucăm altă piesă: *Arca bunei speranțe*. O piesă minunată și cred că exista o distribuție foarte bună pentru ea, la Cluj. N-a fost de acord. Piesa fusese jucată și în alte părți, or,

⁴ Această piesă a apărut în volumul *Arca bunei speranțe* (București, Editura Eminescu, 1982) însoțită de următoarea dedicație: „Lui Lucian Blaga, în veșnicie”. Astfel, alegerea dramei *Simion cel Drept* pentru repertoriul Naționalului clujean ar putea să aibă o semnificație afectivă: nostalgia anilor sublimi și, totodată, grei petrecuți de autor în acest oraș, alături de Lucian Blaga. Din păcate, forurile culturale s-a opus, la fel cum se opuseseră la începutul anilor '70, când piesa fusese propusă spre aprobare de Teatrul din Petroșani. *Simion cel Drept* va „păși” pe scândură la Naționalul din Craiova, în 1981...

el voia la Cluj o premieră absolută. Pe toată durata aceasta de tatonări, de insistențe la minister, am purtat cu el o foarte interesantă corespondență. Cândva o să iau scrisorile acelea și o să le public. Unele sunt foarte triste și se confesează nemulțumit de tot ce se petrecea în jurul lui. Am înțeles că nu-și găsisese locul potrivit la Craiova, în ciuda unei familii potrivite – o soție cu totul deosebită, înțelegătoare și iubitoare. Mediul intelectual de acolo îl dezamăgea. [...]

[Ultima dată] l-am întâlnit la mare, în vara lui 1988, la Casa Scriitorilor de la Neptun. S-a nimerit să fim în aceeași serie. Era suferind. Nu mergea decât extrem de puțin la plajă, se simțea slăbit și avea premoniția sfârșitului. Mi-a vorbit despre cancerul său la gât cu o simplitate și un firesc emoționante. Era boala lui, pe care trebuia s-o ducă până la capăt. Capăt pe care îl simțea foarte apropiat... Ne-am plimbat în câteva rânduri pe faleză vorbind despre lumea scriitoricească, declarându-se nemulțumit de faptul că n-avea să vadă ce se va întâmpla cu istoria noastră în viitorul nu prea îndepărtat. Era la curent cu toate evenimentele din jur, cu politica Europei, cu politica lui Gorbaciov, și spera să prindă, totuși, alte vremi, zicea el, în care să-și poată publica scrierile de sertar. Cred că a fost singurul scriitor care a avut o operă de sertar veritabilă. Ceilalți care s-au lăudat cu așa ceva, după evenimentele din decembrie '89, au contat pe niște făcături, cum s-a și dovedit, în marea majoritate a cazurilor. Ion D. Sîrbu a fost un scriitor de marcă și un caracter excepțional. Între „cerchiștii” de la Sibiu el este, fără îndoială, marele prozator și, am convingerea, mult mai interesant decât alții; chiar decât Stanca sau Doinaș. Păcat că s-a prăpădit atât de repede... [...]

Am avut doi profesori care m-au stimulat în această direcție, a literaturii. Unul a fost la școala din Huedin, Sever Barbu, pomenit deja, care mi-a orientat pasiunea pentru lectură – deprinderea de a citi o aveam de acasă, părinții mei încurajându-mă în acest sens –, dar Barbu mi-a dat și primul premiu

A fost cel care, încă de pe băncile școlii, mi-a cerut rigoare și sistem în ceea ce făceam, iubind literatura. Obligatoritatea de a mă pronunța săptămânal în legătură cu lecturile mele m-a făcut să înțeleg un lucru esențial: anume că orice carte citită trebuie trecută printr-un filtru al receptării ei critice, propriu mie. Așa am devenit un cititor... profesionist. De la Ion D. Sîrbu am învățat să citesc o carte

literar, la un concurs organizat pe școală: o cărțuie cu *Fabule* de Grigore Alexandrescu... Ion D. Sîrbu a fost însă altceva. El a văzut în mine, încă de atunci, un posibil scriitor profesionist. De altfel, mai târziu, în discuțiile noastre, atâtea câte au fost, mi-a vorbit mereu despre profesionalismul scriitoricesc; nu atât de talent, nu atât de genialitate, cât de profesionalism. A fost cel care, încă de pe băncile școlii, mi-a cerut rigoare și sistem în ceea ce făceam, iubind literatura. Obligatoritatea de a mă pronunța săptămânal în legătură cu lecturile mele m-a făcut să înțeleg un lucru esențial: anume că orice carte citită trebuie trecută printr-un filtru al receptării ei critice, propriu mie. Așa am devenit un cititor... profesionist. Or, pentru un scriitor, indiferent de calibru, este extrem de important actul lecturii, făcut cu metodă și rigoare, căutând a înțelege de ce autorul cutare a scris într-un anume fel, și nu în alt fel, ceea ce avea el de comunicat lumii. De la Ion D. Sîrbu am învățat să citesc o carte. Lucru pe care îl consider esențial pentru mine, ca, de altfel, pentru orice profesionist al scrisului. ■

2010

TARA

DIRECTOR: GRIGORE POPA

Inscrie la Tribunalul Sibiu, Secția II-a
sub Nr 1429/1941

○ ○
REDACȚIA și ADMINISTRAȚIA:
Sibiu, Strada Regelui Mihai I. Nr. 36
TELEFONE: Direcția Nr. 745;
Redacția 746; Administrația 747

○ ○
ABONAMENTE: anual 600 Lei; jum.
an 300 Lei; 3 luni 150 Lei - Pt. poștă, in-
vățitori, muncitori, țărani 400 Lei - Pt.
autorități, instituții 1000 Lei

○ ○
Taxa poștală plătită în numerar conf.
aprob. Dir. Gen. PTT Nr. 2904/1941

Dumineci de vară în Sibiu

Vine vara în Sibiu odată cu șose-
tele, cu sandalele romane, cu rochiile
„Georgette”, și cu stropitoarea pri-
măriei.

Se plimbă transpirată pe străzi, flu-
tură perdelele dela geamurile deschise,
zâmbeste păturilor deslăcute și peri-
nilor puse la aerisire, gonește pe un
unchias la pivniță și pe o babă la bi-
serică.

Apoi plictisită se trânteste pe tro-
toar, se acoperă cu cerul și pune vântu-
l s-o păzească de muste.

Da, e mare leneșă vara asta.

Duminecă, aprinde zămbete la gea-
muri. Arborează drapelele, și cără
ghiață la cofetării. Cucoanele se
școală mai târziu sau mai de vreme,
după cum sunt, ondolate sau neondola-
te. Apoi, se deschid dulapurile, apar
rochiile pe pat, gulerele și cravatele
pe speteaza scaunului; lipsesc butonii
dela manșetă, fuga firul dela ciorapi,
scapă pe jos agrațele din păr.

Instărușit... străzile din centru trec
în revistă toatele și noile perechi.

Și lumea se împarte în patru cate-
gorii. Unii se duc la biserică; cântă
doar așa de minunat corul. O altă
categorie, mai gălăgioasă, se duce la
câte un țap, ca să discute politică și
să povestească intrigi de birou. La
„Boulevard” cu monoclu și floare la
butonieră, „Janji” scrutează ciorapii.
Alții, cei cari încă nu s-au întâlnit,
așteaptă pe Corso. Lumea umblă în
sus, în jos. Cineva se oprește la „ora
oficială”.

— „Jari imi întârzie”.

Apoi vin matineurile, înfunerecul în
sală și strângerile de mână.

— „Pe după masă, Nelule. Cine
sosește mai repede, așteaptă!”

„Bine, am să aștept!”

După mesele calde. Bătrânii beau
cafeaua, încălță papuci și trag ru-
lourile. Servitoarele și ordonantele
„au liber”. Tramvaiele dublate, verzi
de cindă, cără ciorchini de oameni și
gălăzie, în Dumbrăvă.

Doi străini, privesc pe geam.

— „Asta-i pădurea Dumbrăvii?”

— „Da asta-i!”

Pe promenadă, cinci săsoaice, se
țin de braț și trec în pas de delilare:
„Wie schön ist das Soldatenleben”.
Apar la colț Heinz și Fritz. Răsete.
Apoi perechile distanțate o apucă spre
Jungerwald.

Pe Gușterița altă lume. Albă-ne-
gră și kakl.

Se întâlnește Lenuța, cu broboada
neagră, cu ciorapi de mătase și cu
dintele de aur, cu Ion, sergentul dela
grâniceri, cu vestă maro, cu curele
albe și cu pînții d-lui căpitan.

— „Huo, frâznilte-ar mă loane, da
hoț mai ești!”

— „Taci tu Lenuța, că te mănânc!”
In fața cazărni așteaptă mamele,
logodnicele și nevestele. Cu batiste în
mâini, cu ochii plânși, și cu desorii
plini de merinde.

— „Oare o să-l dea drumul?”

— „Trebuie să-l dea. Doar îi Du-
minecă azi!”

Și viața curge senină și pașnică.
Undeva „sub arini” sună nostalgia
unui acordeon. Fritz, îi povestește in-
bitei, ceva despre satul lui pierdut în
munții Boemiei, despre pălăria lui de
sărbătoare și despre ochii albaștri ai
mamei lui.

Ea suspină. Și pădurea își pierde
toate potecile.

În centrul Dumbrăvii la grădina de
animale. Discuție la ghișeu de bilete.

— „Ascultă, tu vi să admiri sau să
te lași admirată?”

— „Într-adevăr, nici nu știu de ce
mai intra, când te am pe tine aici!”

Și lumea se plimbă și pe lac. De
 obicei ginerii cari știu să înoate cu
soarele cari nu știu. Dar se plimbă
și poezii cu muzele lor adolescente.

— „Aș vrea să se răstoarne barca.
Aș sări după tine și te-aș salva.”

— „Ba eu nu aș vrea de loc. Ce
s-ar alege de rochița mea?”

Și încet se lasă seara; se găte be-
rea la Luther și se răresc dansatorii.
Porneste lumea către casă. Unii, mai
puțin îndrăgostiți, sau mai plictisiți,
se duc cu tramvaiul. Ceilalți pe jos.

Se întunecă. Perechile se strâng
mai mult. Felinarele — de când cu

războiul — uită să se mai aprindă.

Se aude încet cadenta rară a pinte-
nilor „Jui”. Apoi se opresc deodată:

— „Gieule, azi dimineață, vezi nu
te-am crezut! Sacum!”

— „Mimi, de-alunci a trecut o zi
de vară! O zi înfrăgă”. Se face tă-
cere.

La cazărni sună lung stingerca.

Coboară noaptea în oraș. Bate cea-
sul din turn oră după oră. Iese lumea
dela cinematografe. Mor tramvaiele.
Adorm visele și bețivii încep să vor-
bească singuri.

Și înfrun târziu, ca încheiere, ră-
sare și luna.

Ion D. Sîrbu

„Într-un Sibiu sub camuflaj,
tinerețea noastră, rănită
de Diktate și dictaturi, își
încearca totuși aripile cu care
avea de gând să se înalțe din
cenușă, după război...”

Ion D. Sîrbu, 1986

Mircea Radu Iacoban

Departe de conveniențele goale ale „lumii bune”

- Stimate domnule Mircea Radu Iacoban, v-ați consacrat ca dramaturg cam în aceeași perioadă în care se impunea ca autor dramatic și Ion D. Sîrbu; vă despărteau însă două decenii (el fiind născut în 1919, dvs. în 1940), iar Sîrbu trecuse și printr-o nedreaptă detenție politică, încercând, după eliberare (1963), să-și recupereze cariera literară, aflată câțiva ani sub un abuziv „sechestr” politic, în timp ce dvs., pentru că ați avut norocul de a nu nimeri în plin și, pentru mulți, anchilozant proletcultism, v-o consolidați. De editura „Junimea” – al cărei director devenați în 1969 – se leagă revenirea lui în literatura română, după modestul debut editorial cu nuvela *Concert* (București, Editura Tineretului, 1956) și piesa într-un act *La o piatră de hotar* (București, CSCA-CCCP, 1968). *La Iași îi apare astfel volumul Povestiri petrilene. Cum a fost această colaborare? L-ați cunoscut înainte?*

- Sunt mai multe – să le spun astfel – coincidențe care particularizează relația subțire, eliptică de profunzime, avută cu Ion D. Sîrbu. Sare în ochi, de la bun început, o posibilă (de fapt, inexistentă) reciprocitate: în anul debutului meu în teatru, piesa *Tango la Nisa* a fost montată și la Teatrul Național din Craiova, unde secretar literar era Ion D. Sîrbu, pentru ca, peste puțină vreme, lui Gary să îi fie tipărită cartea de la „Junimea” ieșeană, unde subsemnatul era director. *Povestiri petrilene* echivala tot cu un debut, deoarece era prima lui carte post-detenție; oricum, apariția ne semnificativă

din 1956, broșura *Concert*, o poate lua în considerare și menționa doar strict faptic inventarul biografiei scriitoricești. La vremea aceea, nu știam cine-i secretarul literar la Naționalul oltean și, oricum, nu citisem un rând scris de Sîrbu (că... unde să-l fi citit?). N-am ajuns la premiera ce a mai marcat un debut: actorul Tudor Gheorghe, într-un rol pozitiv, care, pe bună dreptate, nu l-a entuziasmat deloc... Iar când am izbutit să fiu prezent – la al treilea sau al patrulea spectacol –, Gary, nu știu de ce, nu se afla în teatru. Deci, încă nu l-am cunoscut. A doua coincidență, aflată tot sub zodia debuturilor: peste patru ani era publicat la „Junimea”, ca promițător autor de romane politice, Olimpian Ungherea. Abia după 1989 aveam să aflu că Ungherea era tocmai ofițerul care-l urmărea, la Craiova, pe Ion D. Sîrbu, și care propunea superiorilor, în stilul epocii, demascarea publică a incomodului condeier¹. (N-ar fi exclus ca tocmai de la Gary să fi aflat Ungherea despre deschiderea editurii ieșene către autorii tineri din toate colțurile țării!) În fine, ultima coincidență: am fost (și sunt) în relații amicale cu pușcăriașul politic [Marcel] Petrișor, despre care, tot după revoluție, s-a vorbit că ar fi fost amestecat în procesul lui Ion D. Sîrbu. Lumea aceasta a literelor nu-i chiar necuprinsă, iată că apar situații, relaționări, ipostaze, ipoteze, supoziții și neașteptat de întâmplătoare atingeri ale unor destine aparent complet independente unele de celelalte...

¹ Această informație își află o confirmare documentară în cartea Clarei Mareș, *Zidul de sticlă. Ion D. Sîrbu în arhivele Securității*, din 2011: „[...] lt. Olimpian Ungherea care devine și ofițerul responsabil de urmărirea lui Ion D. Sîrbu”. București, Editura Curtea Veche, 2011, p.106.

Cornel Regman mi-a telefonat prin 1972 pentru a mă anunța că va sosi la Iași, însoțit de „un prozator oltean de forță, care o să te intereseze”

Eram cel mai tânăr director de editură, despre Cercul literar de la Sibiu ști-am câte ceva din auzite și-un strop din citite, iar generația lui Sîrbu, născut în 1919, prindea mai degrabă chip ca raft de bibliotecă decât ca evantai de personaje cu existențe reale la mijloc de veac XX. Cornel Regman, și el „cerchist”, mi-a telefonat prin 1972 –, în urmă, deci, incredibil, cu jumătate de secol! – pentru a mă anunța că va sosi la Iași, însoțit de „un prozator oltean de forță, care o să te intereseze”. Pe Regman îl prețuiam pentru activitatea sa critică destul de întinsă; mai apelase la mine cu rugăminți ceva mai... lumești (băiatul lui făcea armata la Iași și trebuia intervenit pe nu știu unde, pentru nu mai știu ce...), așa că am trecut și anunțata vizită în contul aceluiași tip de solicitări amicale. Până ce am citit primele pagini ale manuscrisului intitulat *Lume fără cer*, semnat și adus de „anonimul” Ion D. Sîrbu. Nu mai era nevoie de nicio intervenție, scriitura vorbea de la sine.

Manuscrisul Povestirilor petrilene mai fusese și la edituri bucureștene, Gary părea aproape împăcat cu gândul că nici la Iași n-o să reușească, fiindcă (așa și era!) nu editorii l-au respins, de fapt, ci hotărârea aparținea „organelor” care-l aveau sub supraveghere

Greu de aflat cum de i s-a permis autorului călătoria la Iași, fiindcă, după câte știu, avea domiciliu obligatoriu la Craiova – l-o fi învoit Unghearea...

„Cum adică «lume fără cer» în atât de luminoasa «epocă de aur»?!”

- *V-a frapat ceva la Ion D. Sîrbu? Cum vi-l amintiți?*

- Sîrbu nu era un bărbat frumos, dimpotrivă chiar: față pătrătoasă și dură, cu bărbia repezită înainte, căutătură nu tocmai prietenoasă, statură îndesată de vagonetar, ten negricios, toate contrastând cu tipul efeminat și afectat ce popula în bună măsură redacțiile literare. Impresia vag-defavorabilă s-a risipit imediat ce a început să vorbească.

- *Era sceptic sau încrezător în privința publicării acestei cărți?*

- Manuscrisul mai fusese și la edituri bucureștene, Gary părea aproape împăcat cu gândul că nici la Iași n-o să reușească, fiindcă (așa și era!) nu editorii l-au respins, de fapt, ci hotărârea aparținea „organelor” care-l aveau sub supraveghere. Numai că și rigorile astea fluctuau în intensitate de la un an la altul, așa că merita încercat. Mi-am exprimat temerea că titlul ar constitui primul impediment

– cum adică „Lume fără cer” în atât de luminoasă „epocă de aur” ce oferea minerilor mic dejun gratuit, echipament de protecție, prime de obiectiv și atâtea alte răsplăți pentru truda în întunericul galeriilor?! (În 1981, s-a turnat, la Buftea, lung-metrajul lui Mircea Drăgan, *Lume fără cer*, numai că acțiunea se petrecea în 1929; raportat la altă epocă, titlul se dovedea nu numai pasabil, ci de-a dreptul necesar!) Și chiar așa a fost: înainte de a ajunge manuscrisul la cenzură, în faza centralizării planurilor editoriale, serviciul „Sinteză” al Centralei Cărții a cerut imperios schimbarea titlului². După două lungi discuții telefonice (abia acum îmi dau seama câți ascultători vom fi avut!), Sîrbu a acceptat modificarea, propunând – evident, în răspăr – un titlu complet inatractiv și calp: „Ziceți-i *Povestiri petrolene!* La urma urmei, nu titlul contează!”. Ba a contat, fiindcă-i o carte solidă și temeinică, dedicată unor realități dure, imposibil de cunoscut celor care n-au viețuit în subteran și care carte, poate chiar din cauza banalității intitulării, continuă să nu prea fie luată în seamă de exegeți...

Nu dădea telefoane ca să se afle în treabă

- Din 1979 până în 1990, ați condus *Naționalul ieșean*. Au fost cuprinse și piese de-ale lui Ion D. Sîrbu în repertoriul acelor stagiuni?

- Piesele lui nu mă prea entuziasmau – cu o excepție: *Arca bunei speranțe*, care, zic eu, merită atenție și prețuire pentru deschiderile și sugestiile prefigurate dincolo de textul propriu-zis. Celelalte scrieri dramatice îmi permit să le consider surprinzător de teziste și conformiste. Adevărata forță Ion D. Sîrbu și-o arată în romanul *Adio, Europa!*, ca un tenace prozator din stirpea ardelenescă a seriozității depline și a încrederii mesianice în literatură...

- Cum s-a desfășurat relația dvs. cu Ion D. Sîrbu, excluzând chestiunile profesionale?

A evocat anii petrecuți la închisoare? V-a trimis cărțile apărute ulterior?

- Mai departe, dialogurile mele cu Gary au fost puține și neconsistente. N-a evocat niciodată anii de pușcărie pentru *omisiunea de denunț* al unui alt viitor inculpat, Doinaș – care, culmea, avea să ispășească o detenție mai scurtă decât cel care nu s-a învrednicit... să-l toarne! Odată, la Craiova pare-mi-se, la un festival de teatru sau așa ceva, am sporovăit mai mult despre dramaturgie. Cam la atât s-a rezumat relația mea cu Ion D. Sîrbu. Nu mi-a trimis niciodată vreo carte cu autograf (nici chiar *Povestiri petrolene!*), nu dădea telefoane ca să se afle în treabă – cred că viața în subpământuri și-n pușcării i-a forjat un comportament colțuros-bărbătesc foarte departe de conveniențele goale ale „lumii bune”. Viață ce a fost cumplit de nedreaptă cu el, răpindu-i bucuria înnoitorului decembrie 1989. A murit în septembrie. ■

2010

² Poate că această solicitare era legată și de faptul că, în 1972, fusese reeditat romanul minieresc... *Lume fără cer* al prozatorului cărășean Virgil Birou (1903-1968).

Ironim Muntean

Părea a ști că nimeni nu-i profet în țara lui

- *Stimate domnule Ironim Muntean, biografia dvs. este legată și de Valea Jiului; ați predat limba română la Liceul Teoretic din Petroșani și, în paralel, la Institutul de Mine, iar între 1971 și 1975 ați fost directorul Teatrului de Stat „Valea Jiului”. V-aș ruga, întâi și-ntâi, să-mi spuneți dacă sunteți originar din această regiune.*

- Sunt originar din Alba Iulia. Am absolvit Facultatea de Filologie din Cluj în 1965, fiind repartizat, prin ordin ministerial, la Liceul Teoretic din Petroșani. Mi-am luat postul în primire în decembrie, după ce-mi satisfăcusem serviciul militar (ultima convocare, de vreo 6 luni, ca T.T.R.-ist, cum se întâmpla în acei ani). Am preferat Petroșaniul unui institut de 3 ani din Moldova, fiind mai aproape de casă (Alba Iulia aparținea administrativ de Regiunea Hunedoara).

Un teatru pentru o întreagă regiune

- *Cum ați devenit directorul Teatrului din Petroșani? Ce însemna pe atunci directoratul unei asemenea instituții? V-au complicat activitatea celebrele Teze din iulie, apărute după turneul asiatic (China, Coreea de Nord, Vietnamul de Nord și Mongolia) efectuat de Nicolae Ceaușescu în 1971, turneu care i-ar fi inspirat imprevizibile replieri ideologice, după câțiva ani mai degajați?*

- Concomitent cu activitatea pedagogică la Liceul Teoretic și de cadru didactic asociat la Institutul de Mine din Petroșani (unde predam româna pentru studenții străini, în anul pregător), eram interesat de viața culturală locală, fiind pasionat de arta spectacolului încă din facultate,

iar Teatrul de Stat „Valea Jiului” traversa o perioadă fastă, mai ales că Televiziunea nu era încă receptată în Vale. Ca spectator consecvent, scriam cronici dramatice în ziarul local (*Steagul roșu*), regional (*Drumul socialismului*, care apărea la Deva) și, din 1968, chiar în presa literară (*Familia*, din Oradea). Astfel, am fost invitat în Consiliul artistic lărgit al Teatrului, unde am formulat opinii despre problemele diverse ale instituției.

La ședințele Consiliului artistic al Teatrului participau nu numai cei implicați direct în viața instituției, și am realizat că munca directorului artistic nu-i una simplă, el ocupându-se și răspunzând nu doar de producerea spectacolelor, ci și de viața unui colectiv de aproape o sută de persoane (personal artistic majoritar – vreo 70 –, în atelierele teatrului, personal administrativ, aparat tehnic, de scenă etc.), o „uzină artistică” în miniatură, cu o problemă destul de complicată. Programul artistic al Teatrului „Valea Jiului” nu era destinat doar municipiului republican (erau 3 în țară cu acest statut: București, Constanța și Petroșani), ci și regiunii Hunedoara (regiunea cea mai industrializată din țară, alături de Brașov) și zonelor limitrofe fără teatru în acei ani: Gorj, Vâlcea, Alba, unde susținea stagiuni permanente.

Așadar, am preluat direcția artistică a Teatrului din noiembrie 1971, dar „convocarea” mea începuse de prin mai, când fostul director, Petre Stoican, avansase la Deva președinte al C.J.C.E.S. (Comitetul Județean de Cultură și Educație Socialistă), amânând trecerea la Teatru de garantarea păstrării statutului de titular în învățământ și rezervarea catedrei, lucru asigurat inițial.

Am „picat” în noul post în momentul când începuse implementarea programului ideologic conținut în *Tezele din iulie*, inspirat lui Nicolae Ceaușescu de turneul său asiatic. Repertoriul Teatrului „Valea Jiului” fusese gândit pentru stagiunea 1971/1972 conform *Tezelor*, iar premiera cu *Ștafeta nevăzută* a lui Paul Everac avusese loc în octombrie, sub vechea direcție, într-un anonimat dezamăgitor și dezarmant. În acest context, nu concepeam să transpun integral un proiect repertorial la care nu lucrasem.

Încercam să schimb din mers repertoriul: am inclus drama *Vlaicu Vodă*, de Al. Davila, pusă în scenă de regizorul Ion Olteanu (pe atunci, la Teatrul bucureștean „C. Nottara”), cu care, în stagiunile următoare, am avut colaborări fructuoase; am completat repertoriul cu noi titluri, având sprijin prețios din partea poetului Ion Brad, aflat, atunci, în conducerea C.C.E.S. (Consiliul Culturii și Educației Socialiste). Completarea repertoriului, cooptarea în colectivul artistic a unor tineri actori (de care Teatrul petroșănean avea mare nevoie) au reușit să anime viața culturală în Valea Jiului, care, între 1965 și 1970, pe când o cunoscusem, era la bune standarde, iar Teatrul a înregistrat succes de public și de critică în anii „liberalizării” din întreaga sferă artistică și culturală.

Piedici de tot felul pentru a-l juca pe Sîrbu la Petroșani

- *La începutul anilor '70, începea să aibă succes, cel puțin în provincie, un dramaturg valoros: Ion Dezideriu Sîrbu, născut chiar în Valea Jiului, la Petrila. Ați reușit, în pofida unor impedimente, să-i includeți două piese în repertoriul Teatrului petroșănean. Vă mai amintiți când l-ați cunoscut pe acest autor?*

- De Ion D. Sîrbu auzisem imediat ce m-am instalat în Petroșani. Erau anii în care programa analitică pentru învățământul liceal făcea

„breșe” pentru Lucian Blaga, Ion Barbu, instalându-i confortabil și pe George Bacovia, Tudor Arghezi, Liviu Rebreanu, Hortensia Papadat-Bengescu ș.a. Informarea profesorului era încă precară, dar printre colegii-profesori de la Liceul din Petroșani am cunoscut foști studenți de-ai lui Lucian Blaga în Sibiu – în timpul refugiului Universității clujene: Marta Micu-Șerbu, profesoară de limba franceză, fostă colegă cu Ștefan Popa (Ștefan Aug. Doinaș), cu Ion D. Sîrbu și alții încadrați în *Cercul literar* de la Sibiu. Era originară din Petrila, ca și Ion D. Sîrbu, și mi-a relatat arestul lui, experiența lui de vagonetar, episodul de muncitor de scenă la Teatrul „Valea Jiului” (în 1964). I-am cercetat perioada de elev al Liceului

Între 1965 și 1970, viața culturală în Valea Jiului era la bune standarde, iar Teatrul a înregistrat succes de public și de critică în acei ani ai „liberalizării” din întreaga sferă artistică și culturală

din Petroșani, consemnată în cataloage și registre matricole (1930-1939). A plecat la Teatrul Național din Craiova în 1964, după scurta, dar „incomoda” postură de muncitor de scenă (poate chiar regizor tehnic) la Teatrul petroșănean.

Demersurile mele pentru cuprinderea unor piese ale sale în repertoriul Teatrului s-au lovit de piedici de tot felul, dar în parte le-am înfrânt, incluzând două texte pe afiș: *Amurgul*

acela violet (stagiunea 1973-1974) și *Frunze care ard* (1974-1975). În contactarea autorului am beneficiat de sprijinul secretarei literare Zenobia Ilieș (fostă studentă a lui Sîrbu la Cluj).

Consacrarea lui ca dramaturg s-a făcut cu piesa *Arca bunei speranțe*, o replică la *Arca lui Noe*, de Lucian Blaga, prin care, reactualizând mitul potopului universal și al regenerării din Vechiul Testament, potențează pe cel al Arcei salvatoare în tiparul unei meditații filozofico-dramatice pe tema supraviețuirii speciei umane în condițiile tehnicismului epocii moderne. Substratul critic, substanța umană densă, metafora titlurilor, vibrația poetică constituie elemente de seducție ale teatrului lui Ion D. Sîrbu, care ar fi justificat largă difuzare pe scena românească de după 1968.

Piesa *Simion cel Drept*, respinsă pentru mesajul ei „nostalgic”

- Dar, spre deosebire de alți confrăți, Ion D. Sîrbu nu a fost un dramaturg privilegiat. Se resemnase cu situația dominată de incertitudini a pieselor sale?

- Într-adevăr, Ion D. Sîrbu n-a fost un „noroș”, un privilegiat al sorții de felul lui Aurel Baranga, Paul Everac, Horia Lovinescu (de care se apropie mult prin deschiderea filozofică și mitică), Ion Băieșu, Teodor Mazilu, Sergiu Fărcășan, ori alți mulți minori, pe care istoria i-a uitat pe drept.

Refuzat, în mod repetat, de vechea conducere a teatrului petroșănean (care nu dorea „să-și bată cuie în talpă” cu piesele lui Ion D. Sîrbu), s-a consolat cu gândul că „Nimeni nu e profet în țara lui”, cum îmi spunea într-o convorbire telefonică de prin 1972, când îi propuneam trimiterea altui text în locul piesei *Simion cel Drept* (intitulată, inițial, *Ciobanul care și-a pierdut oile*, o dramă socială a cărei intrigă viza dispariția satului patriarhal-montan populat de momârlani, cum își spun băștinașii din Parâng), respinsă de C.J.C.E.S. pentru mesajul ei „nostalgic”, dramaturgul deplângând urbanizarea forțată care echivala, în esență, cu dispariția definitivă a existenței pastorale.

Totuși, am insistat în tentativa de a promova dramaturgia unui om al locului, reușind cu *Amurgul acela violet* și, ulterior, cu *Frunze care ard*, în ciuda opreliștilor de tot felul pe care le-am întâmpinat în acest efort. Păcat că, la plecarea mea din Petroșani, în 1976, n-am recuperat corespondența avută cu Ion D. Sîrbu, rămasă la Biblioteca Teatrului „Valea Jiului” din vechiul sediu (undeva în Colonie), risipită la mutarea în noua clădire, centrală, pe care, din motive personale întemeiate, nu am vizitat-o vreodată.

În perioada realizării spectacolului *Amurgul acela violet*, am avut numeroase consultări (alegerea regizoarei Letiția Popa, la rugămintea expresă a autorului, sugestii privind distribuția, alegerea scenografei etc.), Ion D. Sîrbu fiind adesea prezent la repetiții, dând lămuriri actorilor, povestind cu regizarea

În perioada realizării spectacolului Amurgul acela violet la Petroșani, am avut numeroase consultări (alegerea regizoarei Letiția Popa, la rugămintea expresă a autorului, sugestii privind distribuția, alegerea scenografei etc.), Ion D. Sîrbu fiind adesea prezent la repetiții, dând lămuriri actorilor, povestind cu regizarea după repetiții, ori întreținându-ne în discuții pasionante

după repetiții, ori întreținându-ne în discuții pasionante, venind adesea acasă (cum îi plăcea să spună despre Teatrul din Petroșani), dar și vizitându-și sora, domiciliată în Petroșani.

TEATRUL DE STAT „VALEA JIULUI” PETROȘANI

Autor local

Temă locală

Premieră pe țară

AMURGUL ACELA VIOLET

de ION D. SÎRBU

Având regie artistică: MIRAJ CUTA

Tranziție muzicală: MARIAN ZĂRĂRĂCHESCU

Decor af.:
VASILE BOWAN

Costume:
GEORGETA ITIGAN
de la Teatrul Național București

Regia artistică:
LETIȚIA POPA
de la Teatrul Național București

Fascina auditoriul

- Odată cu părăsirea Teatrului petroșănean, l-ați mai revăzut pe Ion D. Sîrbu?

- L-am reîntâlnit pe Ion D. Sîrbu prin 1980, cred, la o ediție a Festivalului „Lucian Blaga”, la Alba Iulia, Lancrăm și Sebeș, unde a fost invitat să conferențieze despre *mentorul* său¹. A fascinat auditoriul vorbind, printre altele, de faptul că Lucian Blaga râdea într-un fel unic, nu exteriorizându-se prin vocale („Ha-ha-ha!”), ci interiorizându-se, înghițindu-le („Îh-îh-îh!”)².

*Mi-au rămas în
memorie figura sa
deschisă, apetitul
colocvial, având cultul
prieteniei, și un acut
dar al confesiunii*

Din acel mai luminos, mi-au rămas în minte figura sa deschisă, apetitul colocvial, având cultul prieteniei (de care vorbește corespondența bogată purtată și, din păcate, doar parțial adusă

Ion D. Sîrbu și criticul de teatru Margareta Bărbuț

la lumină), și un acut dar al confesiunii, setea de comunicare dezvăluindu-o literatura de sertar (autentică în cazul lui Ion D. Sîrbu), publicată după 1990. ■

2010

¹ Ion D. Sîrbu a luat parte la un festival „Lucian Blaga” în 1983, așa cum îl înștiințase, epistolar, pe profesorul Virgil Nemoianu: „Plec în 13 Mai la Sebeș Alba, are loc un simpozion Blaga, îi dezvelim și o statuie”. În Ion D. Sîrbu, *Traversarea Cortinei*, ed. cit., p. 190; „M-am reîntors aseară din Ardeal, am participat la un interesant (totuși obositor) Festival de poezie Blaga [...] Eu am fost țârcovnicul de serviciu.” *Ibidem*, scrisoare către Virgil Nemoianu (18 mai 1983), p. 193. Participarea lui Sîrbu la eveniment va declanșa o mobilizare specială a Securității, cum notează Clara Mareș: „Pe 10 mai 1983, șeful Securității Dolj, general-maior Alexie Ștefan, semna o adresă către Securitatea Alba, atrăgând atenția asupra Festivalului de poezie «Lucian Blaga» de la Sebeș, unde s-ar putea spune lucruri de interes pentru securitatea statului. Prin deducție [,] înțelegem că Ion D. Sîrbu era invitat la festival, iar Securitatea Dolj dorea să-i afle atitudinea. Ca de obicei, Sîrbu nu-și dezamăgește urmăritorii. Nota informatorului «Coman» îl cita spunând amar și semnificativ că nicio instituție nu poartă numele lui Blaga, adăugând [:] «sunt bătrân, deci îmi pot permite un pic de curaj»”. În *Zidul de sticlă...*, op. cit., p. 283.

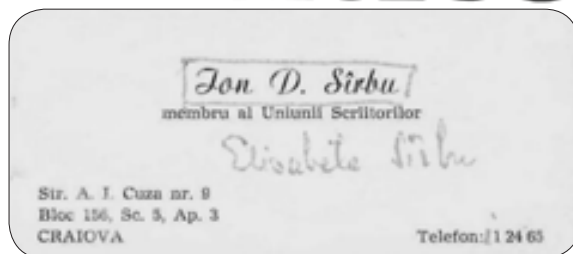
² O mărturie similară despre Lucian Blaga aflăm și în corespondența lui Sîrbu: „Blaga avea un humor freatic, ieșea rar la suprafață, dar atunci era ucigător; râdea fără să scoată vreun sunet, cu lacrimi, scuturându-se, dar... mut. Ha-ha-ha-ul oricărui râs normal îi lipsea (probabil o rămășiță din perioada sa de lebedă)”. Scrisoare către Virgil Nemoianu (10 iulie 1983), în *Traversarea Cortinei*, ed. cit., p. 214.

Vecinătăți...

Regretatul prozator, eseist și critic literar Mihai Dragolea s-a născut la Petroșani, în 1955. Absolvent, în 1979, al Filologiei clujene, se va afirma, încă din studenție, cu însemnări critice, în paginile revistei *Echinox* și, mai apoi, în alte publicații transilvănene. A fost, până în 1989, profesor de engleză și română în județele Vaslui, Hunedoara, Cluj. În postsocialism, va fi, mai bine de două decenii, redactor al studioului teritorial TVR Cluj, unde a realizat o serie de emisiuni culturale. De asemenea, a ținut, o perioadă, cursuri de jurnalism la Universitatea din Cluj. Tot în postsocialism își va publica volumele de critică literară, eseistică și proză și va desfășura, în paralel, o bogată publicistică, extinzându-și colaborările la revistele bucureștene *Observator cultural* și *aLititudini*. În 2013, ajuns șomer după închiderea TVR Cluj, s-a întors în orașul natal. Acolo s-a și stins, după o grea suferință, în iunie 2016. Au rămas, de la Mihai Dragolea, destule scrieri inedite (epistolare, prozastice), acestea urmând să împlinească, alături de comentariile critice risipite prin reviste, o operă care merită mai multă atenție. Am avut bucuria de a-l cunoaște, în vara anului 2015, când ne-am întâlnit, la Petroșani, prin mijlocirea profesorului Ion Bogdan Lefter, care, știind că adun mărturii despre trecutul Văii Jiului, mi-a recomandat să stau de vorbă și cu bunul său prieten. A rezultat un dialog de mari dimensiuni, încă inedit. Reproduc, acum, o secvență în care este amintit Ion D. Sîrbu. Și mai reproduc, din arhiva lui Mihai Dragolea, o carte de vizită a lui Ion D. Sîrbu, numele titularului fiind încadrat, cu pixul, într-un chenar, iar dedesubt fiind adăugat cel al doamnei Elisabeta Sîrbu. (Cel mai probabil, de la dumneaei provine micul „document”.) Mihai Dragolea a scris, în repetate rânduri, după 1989, despre literatura lui Sîrbu. Totodată, în câteva dintre emisiunile sale, l-a „așezat” în prim-plan și pe autorul romanului *Adio, Europa!*, cu care împarte, biografic, aceeași geografie a Văii Jiului. Coincidența a făcut ca, în studenția sa clujeană, să împartă, la distanță de câteva decenii, aceeași adresă cu Ion D. Sîrbu. (Alexandru Dumitriu)

© Alexandru Dumitriu

- *Despre alcătuirea cosmopolită a Văii Jiului a scris Ion D. Sîrbu, evocând Petrila lui...*

- Sunt multe lucruri. Singurul care le-a consemnat ca atare a fost, într-adevăr, Ion D. Sîrbu.

- *Când ați întâlnit prima dată numele lui?*

- Culmea, foarte târziu. Eram la Cluj, după '90.

Am auzit de el datorită apariției *Jurnalului* [unui jurnalist fără jurnal] și a volumului de corespondență *Traversarea Cortinei*, care cred că este unul dintre cele mai substanțiale din literatura română. Aș putea spune că merge până la exemplaritate, ca substanță, ca punere în spațiu, dacă vrei. Deci, nu mai după '90 am aflat de Sîrbu, înainte n-am știut

nimic. El era la Craiova, în Cluj nu se vorbea despre el...

- *Deși o parte a biografiei lui, în tinerețe, a fost legată semnificativ de Cluj...*

- A fost, iar o coincidență care m-a frisonat a făcut ca, în anul al II-lea de facultate, să stau în gazdă chiar în demisolul vilei unde a locuit el. Și eu n-am știut asta. Am locuit doi ani în acel demisol. Locul îmi era cumva convenit! După aceea, s-a pus o placă: „Aici a locuit Ion D. Sîrbu”.

Chiar deasupra demisolului avusese camera.

- *Pe ce stradă?*

- Strada Brașov. La nr. 1 e vila. Unul din cartierele cele mai elegante, vechi, numai vile, unde locuia lumea bună a Clujului de ieri, de astăzi și așa va rămâne. Chiar un cartier frumos. Ei, el a locuit acolo, la o familie. Descendenții familiei au fost și gazdele mele, dar de unde dracu' să fi știut atunci?! Repet, el are cele mai bune, cele mai substanțiale pagini despre eterogenitatea Văii. ■

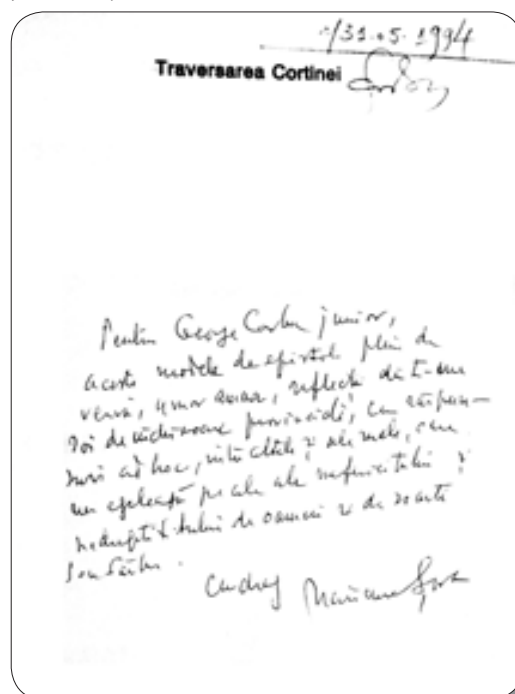
Petroșani, 8 august 2015

Bibliofilul George Corbu Junior a moștenit pasiunea pentru cărți de la părintele său, scriitorul George Corbu. Poate că acestei îndeletniciri i s-ar potrivi, mai degrabă, tutela istoriei literare. În colecția sa se află documente prețioase. Unele au fost puse în circuit, devenind, la rândul lor, cărți. Poetul Ion Brad a parcurs o parte a acestui „tezaur” bibliofil, alcătuiind, împreună cu posesorul arhivei, un volum insolit: *Comorile unui prieten tânăr: George Corbu Junior*. Cartea – publicată în 2016, la Editura Muzeul Literaturii Române, cu un cuvânt înainte al academicianului Eugen Simion – valorifică, printr-o bogată narațiune (adesea memorialistică) a lui Ion Brad, documente de la Liviu Rebreanu, Lucian Blaga, Eugen Ionescu, Constantin Noica, Gellu Naum, Marin Preda și mulți-mulți alții. Tot alături de regretatul poet ardelean, George Corbu Junior a restituit *Un catastif ciudat și personajele sale* (București, Editura Anamarol, 2018). Este vorba despre jurnalul de redacție din anii 1951-1952 al revistei clujene „Almanahul literar” – viitoarea „Steaua” –, jurnal „pus la cale” de poetul Geo Dumitrescu, conducătorul, din acea vreme, al publicației.

George Corbu Junior a încredințat revistei „Caiete critice” câteva reproduceri ale unor dedicații oferite de Ion D. Sîrbu. Destinatarii sunt: criticul de teatru N. Carandino, fostul conducător al ziarului „Dreptatea”, deținut politic mai târziu și prieten devotat al dramaturgului stabilit la Craiova, Dorina Al-George – văduva orientalistului Sergiu Al-George, cunoscut de autorul romanului *Adio, Europa!* în universul penitenciar – și medicul craiovean Al. Călin. Tipăritura dăruită lui N. Carandino este una rarissimă: o plachetă cu piesa de teatru *Simion cel Drept*, apărută în 1971, sub egida Asociației oamenilor de artă din instituțiile teatrale și muzicale. Pare să fie o colecție de uz intern, având numărul 183. Textul poartă precizarea de *Material documentar* și păstrează, de altfel, o formă dactilografiată. Dedicția se încheie cu un „epitaf” semnificativ („Resquicat în pace”). Peste un deceniu, drama *Simion cel Drept* a fost inclusă în volumul *Arca bunei speranțe* (București, Editura Eminescu, 1982), fiindu-i dedicată lui Lucian Blaga și prefăcută de N. Carandino. Criticul o consideră „una din cele mai valoroase opere dramatice care s-au scris în ultima noastră jumătate de secol” și fixează o primă versiune a textului în... 1964. Premiera absolută a avut loc abia în 1981, la Craiova. Ironim Muntean, director al Teatrului de Stat „Valea Jiului”

din Petroșani între 1971 și 1975, amintește, într-un dialog care poate fi citit în acest număr al „Caietelor critice”, că piesa *Simion cel Drept* fusese propusă de dramaturg scenei din orașul minieresc, dar oficialitățile culturale n-au aprobat reprezentarea ei. Și Constantin Cubleşan, director al Naționalului clujean între 1979 și 1990, evocă un episod similar. Prin urmare, Sîrbu nu greșise prea mult așezând acel „Resquicat in pace” în dreptul piesei. (Cu toate că epitaful pare a viza chiar soarta satului românesc.) Un amănunt interesant furnizează și data dedicației: iulie 1971. Atunci fuseseră elaborate „tezele” care prevedeau întoarcerea la canoanele realismului socialist... Iată, așadar, câte semnificații poate disimula un singur rând!

De asemenea, George Corbu Junior ne-a încredințat și o dedicație primită de dumnealui de la scriitoarea Mariana Șora, pe volumul *Traversarea cortinei*. Câteva rânduri care descriu, de fapt, talentul și suferința lui Ion D. Sîrbu. (Alexandru Dumitriu)

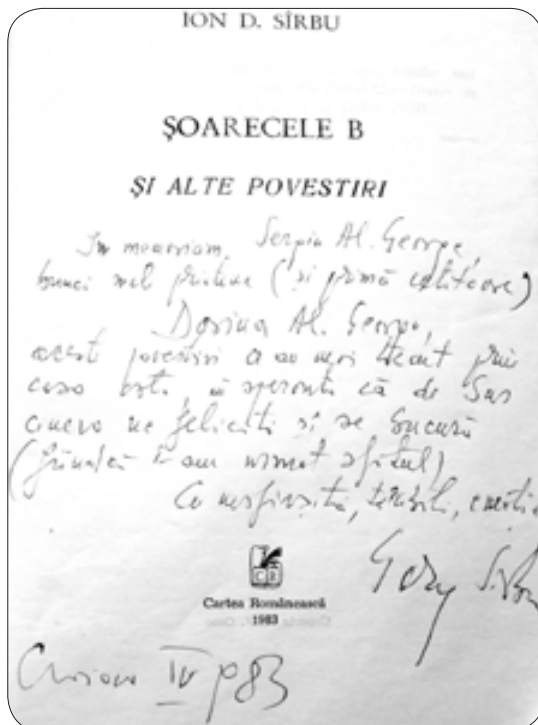
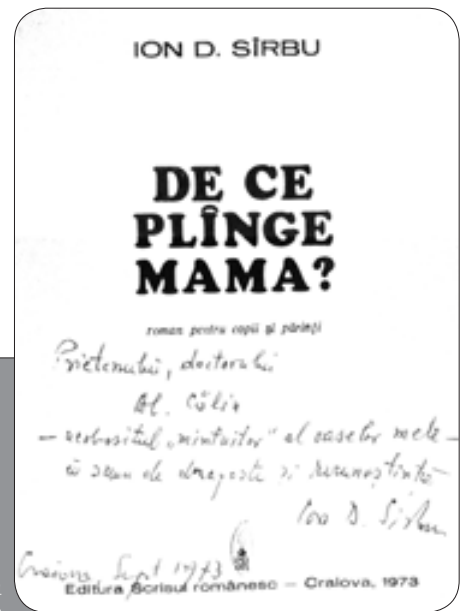
„Pentru George Corbu Junior, aceste modele de epistole pline de vervă, umor amar, reflecții dintr-un soi de închisoare provincială, cu răspunsuri ad hoc, între altele și ale mele, care nu egalează pe cele ale nefericitului și nedreptățitului de oameni și de soartă Ion [D.] Sirbu.

Cu drag,
Mariana Sora”

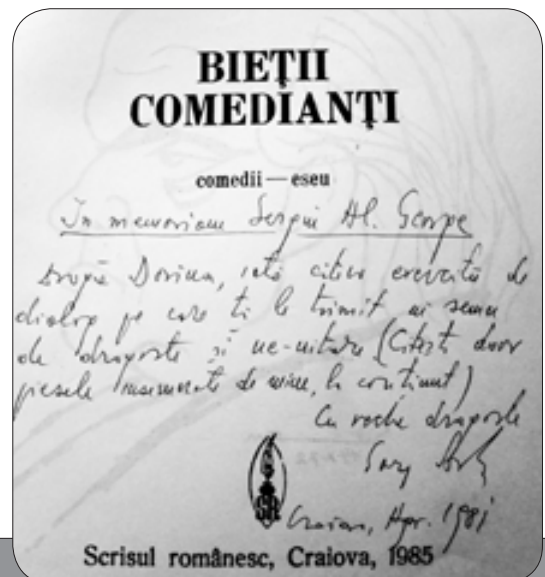
„Veșnic tânărului
meu prieten și con-
fesor, N. Carandino,
cu sentimentul
că împreună am
scris totuși o
pagină de literatură
românească. «Re-
quiescat in pace»
Ion D. Sîrbu
Buc., 24 VII 971”

„Prietenului, doctoru-
lui Al. Călin – neo-
bositul «mîntuitor»
al oaselor mele – în
semn de dragoste și
recunoștință
Ion D. Sîrbu
Craiova, Sept. 1973”

„In memoriam Sergiu Al. George,
bunei mele prietene (și primă cititoare)
Dorina Al. George, aceste povestiri ce au
mai trecut prin casa asta, în speranța că [,]
de Sus, cineva ne felițește și se bucură
(fiindcă i-am urmat sfatul).
Cu nesfîrșită, teribilă emoție,
Gary Sîrbu
Craiova, IV 983”

Dedicații de la Ion D. Sîrbu

„In memoriam Sergiu Al. George
Dragă Dorina, iată câteva exerciții de dialog pe care ți le trimit
în semn de dragoste și ne-uitare. (Citește doar piesele însemna-
te de mine, la conținut.)
Cu veche dragoste,
Gary Sîrbu
Craiova, Apr. 1985”

Centenarul nașterii lui Ion D. Sîrbu

Abstract

Acest text prezintă viața tumultuoasă a unui scriitor prolific (prozator, dramaturg, memorialist, eseist), victimă a regimului comunist, disident, cu o operă de sertar dintre cele mai valoroase din literatura română contemporană. Ion D. Sîrbu (1919-1989) a fost conferențiar universitar, prieten cu filosoful Lucian Blaga, deținut politic, secretar literar la Teatrul Național Craiova. Faima sa literară a crescut în posteritate.

Cuvinte-cheie: Ion D. Sîrbu, literatură, scriitor, disident

This text presents the tumultuous life of a prolific writer (prose writer, playwright, diarist, essayist), a victim of the communist regime, dissident, creator of one of the most valuable back drawer works in the contemporary Romanian literature. Ion D. Sîrbu (1919 – 1989) was a university lecturer, friend of philosopher Lucian Blaga, political prisoner, and literary adviser at the National Theatre from Craiova. His literary fame has increased posthumously.

Keywords: Ion D. Sîrbu, literature, writer, dissident

„A tlet al mizeriei”, figură emblematică a epocii postbelice („Viața mea este tratatul meu de Morală și Politică”), Ion Dezideriu Sîrbu se naște la 28 iunie 1919, în „colonia minerească polietnică și mozaicată” Petrila, unde-și începe studiile primare, cele gimnaziale și liceale urmându-le la Petroșani. În vacanța de vară a anului 1937, lucrează la Atelierele Centrale din Petroșani, având ocazia să șlefuiască „niște forme trapezoidale”, care

formau Coloana Infinitului. Aici a avut ocazia să-l cunoască pe C. Brâncuși („un fel de popă mic și al dracului”, care „venea și ne înjura mărunț și într-o oltenească repezită, de neînțeles [...] Și popa ăla, de ne înjura gorjenește, era Brâncuși, bagă-l-aș oltenește «în infinitul muică-sii»”). După susținerea bacalaureatului la Deva (iunie 1939), a fost încorporat, devine elev al Școlii de ofițeri de rezervă din Craiova, lăsat la vatră la 25 noiembrie 1940 ca sublocotenent. În septembrie 1940, se înscrie la Facultatea

de Litere și Filosofie a Universității din Cluj (mutată la Sibiu, din cauza raptului teritorial hotărât prin Diktatul din Viena). Aici îl cunoaște pe Lucian Blaga, care va deveni părintele său „moral-metafizic”, și are profesori renumiți: Liviu Rusu, D. Popovici, O. Ghibu, D.D. Roșca, N. Mărgineanu. Devine unul din membrii marcantă ai Cercului literar de la Sibiu (Radu Stanca, I. Negoitescu, Eugen Tudoran, Ștefan Aug. Doinaș, Ovidiu Cotruș, Cornel Regman, Nicolae Balotă ș.a.). Cu simpatii proletare, publică în ziarul *Țara* (Sibiu) articole despre muncitori, se înscrie în P.C.d.R., este pedepsit prin trimiterea pe front, în iunie 1941. „A făcut războiul în Est și Vest, este om de stînga și, pentru că are simțul justiției și nu îngăduie turcirea spiritelor, este băgat în mai multe rînduri în închisorile comuniste” (Eugen Simion). Un destin asemănător cu cel al lui Petre Pandrea.

În martie 1945, susține licența cu teza *De la arhetipurile lui C.G. Jung la categoriile abisale ale lui Blaga*, chiar la magistrul său, autorul *Poemelor luminii*, iar în 1947 își susține doctoratul cu teza *Funcția epistemologică a metaforei*. Devine profesor suplinitor la Academia de Muzică și Artă Dramatică din Cluj, apoi asistent-suplinitor și titular la Catedra de estetică a Universității clujene și conferențiar la 1 februarie 1949, post din care e înlăturat după doar opt luni. Odată cu el, pentru „orientări idealiste”, sunt scoși din învățământ Lucian Blaga, Liviu Rusu, D.D. Roșca. Refuză categoric să-i demaște pe L. Blaga și L. Rusu (în dosarul său e menționat: „A afirmat că marxismul nu este moral”). Este atacat dur de A.E. Baconsky („poet ultra jdanovist și hiperproletcultist din anii 1945-1955”).

După o scurtă perioadă de profesorat la mai multe școli, se transferă la București la *Revista de pedagogie*, apoi, din 1956, la revista *Teatrul*. Este, din păcate, și ultimul an când îl vede pe Blaga „plângând. Fără lacrimi, fără cuvinte, rezemat de contrafortul bisericii

reformate: «Toți mă vor uita, opera mea va pieri, voi muri singur ca un câine»». Este atacat dur de Andrei Băleanu, Horia Bratu, H. Zalis, apoi destinul său este marcat de o mare lovitură: la 16 septembrie 1957, este arestat pentru „omisiune de denunț”, pentru „nedenunțarea lui Doinaș” și condamnat inițial la un an, apoi la trei și, în final, la șapte ani de închisoare și patru ani de interdicție, pentru „uneltirea contra ordinii sociale”. Destinul său, de la conferențiar universitar la pușcăriaș, l-a inspirat pe Marin Preda în realizarea personajului Victor Petrini din romanul *Cel mai iubit dintre pământeni*. Trădat de propria soție și de prieteni, unii devenind martori în proces („Doinaș – martorul fatal al acuzării în primul meu proces”).

Ordinul de arestare este semnat de oribilul Nicolski, iar printre torționari figura și Tudor Vornicu: „Foarte calm, măsurat, dozându-și hipnotic vorbele și privirea, mi-a explicat că dacă nu renunț la încăpățănarea mea, organele vor fi nevoite să-mi «rupă șira spinării» [...] pe Tudor Vornicu l-am reîntâlnit pe holul Televiziunii, prin 1983 (ultima mea vizită la secția de teatru TV). El m-a recunoscut. «Ești Sîrbu?», mi-a zis. Am făcut semn că da. «Cum, s-a mirat el, trăiești!?» Și, făcându-și cruce, s-a îndreptat spre ascensor. Sit tibi, Tudor, terra levis”. În timp ce se afla în pușcărie, mor Lucian Blaga și tatăl său („o figură uriașă, numai cu Blaga l-am putut compara”).

Este eliberat la 6 februarie 1963, dar nu i se permite să rămână în București, unde și avea domiciliu, ci e trimis vagonetar la Petrița. Grație directorului adjunct al Teatrului Național din Craiova, Al. Dincă, este transferat, la 1 august 1964, secretar literar la Naționalul craiovean, unde are realizări notabile: festivaluri naționale, organizează arhiva teatrului (cu C. Gheorghiu), e fondatorul Societății Culturale „I.L. Caragiale”, inițiază „conferințe experimentale”. Nu i se permite, însă, să susțină conferințe și la Universitatea

din Craiova. Se pensionează medical la 10 octombrie 1973.

În octombrie 1981 pleacă în Germania, Franța, Belgia, Olanda, Danemarca, Elveția, invitat de un nepot. Este prima și ultima sa vizită în Occident. Se întâlnește cu Monica Lovinescu și Virgil Ienunca („cu totul altfel decât mi-l închipuiam din scrisori, firav și plângăreț”), cu Paul Goma („eu nu citisem nimic mai de Doamne-ajută de el, ca să mă facă să-mi schimb opinia proastă”).

După o grea suferință (cancer în gât), Ion D. Sîrbu se stinge din viață la 17 septembrie 1989, la Craiova.

Făcându-și bilanțul, Ion D. Sîrbu i se destăinuie lui Ion Jianu: „trebuie să recunosc că viața mea, biata mea viață, nu a fost nici tragică și nici comică, nici aventuroasă și nici banală. Am supraviețuit, subexistând. Am durat și îndurat, sperând”.

S-a vorbit mult despre exilul craiovean al marelui scriitor, orașul fiind numit „Isarlâk”. Deși aici, în Cetatea Băniei, a publicat zece cărți și avea pregătite încă patru, totuși, el nu s-a simțit ca acasă. („Dintre toate pușcăriile mele, Craiova mi se pare astăzi a fi cea mai cumplită și cea mai absurdă. Fiindcă e pe viață.”) Aici a avut prieteni adevărați; în primul rând, pe Grigore Traian Pop, absolvent al Filosofiei clujene, ca și el, apoi pe cei din Naționalul craiovean (Amza Pellea, Al. Dincă, Emil Boroghină, Marian Barbu, Al. Firescu, C. Gheorghiu, Natașa Raab, I. Colan ș.a.), pe unii intelectuali locali (Lucian Cherata, Marian Barbu, D. Velea, Romulus Diaconescu, C. Matei, Ov. Ghidirmic, T. Nedelcea ș.a.). Dar, din păcate, au fost unii, cu funcții politice și administrative sau cu mari relații securiste, care l-au amăgit profund. Unul dintre aceștia, de pildă, i-a furat și un post, așa cum scrie, dezamăgit, Ion D. Sîrbu Etei Boeriu: „am cerut aici un post de lector, a fost trimis un bou de învățător cu licență la seral, o lichea sinistră, predă Româna la Pisa, stă la Roma,

la Academie, a învățat italiana în tren, nu m-aș mira, tocmai fiindcă nu știe nimic, să nu fie ales membru al unei Academii, acolo”.

Ion D. Sîrbu este autorul unei opere însemnate: proză, dramaturgie, eseu, memorialistică, el fiind unul (dintre pușinii) care a avut o literatură de sertar: *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*, *Lupul și Catedrala*, *Adio, Europa!*. Ascensiunea sa reală a crescut post-mortem, după Revoluția din 1989. Au scris despre sau au editat din creația sa: Marin Sorescu, Ion Vartic, Dumitru Velea, Marius Ghica, Toma Velici, Ovidiu Ghidirmic, Virgil Nemoianu, Mihai Barbu, Marian Barbu, Gh. Grigurcu, C. Cubleşan, Toma Grigore, I. Lascu, Lelia Nicolescu, Sorina Sorescu, Elvira Sorohan, N. Oprea, Antonio Patraș, Tudor Nedelcea ș.a.

Dar cel care l-a impus, cu argumente irefutabile, a fost Eugen Simion. A rămas încântat la citirea primului volum din *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*. Ca atare, i-a dedicat nr. 10-12/1995 din *Caiete Critice* (244 p.), cu participarea lui Valeriu Cristea, Ștefan Aug. Doinaș, Cornel Regman, Virgil Nemoianu, Dumitru Micu, Marin Sorescu, Viorica Guy Marica, Grigore Traian Pop, Valentin Silvestru, Tudor Nedelcea, Daniel Cristea-Enache, Valentin Silvestru, Răzvan Voncu, Dumitru Velea, Adrian Dinu Rachieru, Octavian Soviany, Călin Căliman, Ileana Berlogea ș.a. Apoi, în renumita colecție „Opere fundamentale” a Fundației Naționale pentru Știință și Artă, Eugen Simion a editat, în 2013, în două volume, *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal* și *Correspondența*, cu un pertinent studiu introductiv, din care cităm: „spirit acut până la vehemență, cu nuanțe mesianice, moralist de clasă pus mereu pe harță, sarcastic până la cruzime, totuși nu într-atât încât să suprimă în el umorul. Pentru o vorbă de spirit este în stare să sacrifice discursul tragic” (Eugen Simion). ■

Ion D. Sîrbu la Petrila, în august 1987.
Fotografie de Mihai Barbu

Gânduri despre o carte pentru care timpul n-a mai avut răbdare

„Dacă voi fi sănătos și mintea îmi va rămâne vie, mă voi achita și de o veche datorie. Prin anii de după război, Blaga mi-a pus în mână o carte ungurească extraordinară: Ilyés Gyula, *A pusztačnépe*. Acum, prin trecerea anilor, după ce am lucrat și eu în mină, mă gândesc foarte serios la un fel de monografie subiectivă a vechii lumi a minerilor de altădată. Am adunat povestirile lor, miturile și legende, ce existau încă în copilăria mea. Fiind, în felul meu, singurul minier ce a avut norocul să se înalțe spre Litere și Filosofie, cred că e de datoria mea să scriu o carte oarecum asemănătoare cu celebra și scânteietoare capodoperă a marelui poet Ilyés Gyula.” – „Un scriitor este o investiție a limbii acestui pământ”, interviu realizat de Elena Ștefănescu, 1985

„Cred că mă apuc (am și un contract față de o editură) să scriu o carte despre Tatăl meu, un proletar Biedermeier, de o mare cinste și naivitate. Cartea se va intitula *Portretul Tatălui la bătrânețe* și o voi scrie exact la vârsta la care Tata a murit de dorul meu (67 de ani), în 1961.” – Scrisoare către Virgil Nemoianu, 1985

„...Mă obsedează ideea unei cărți despre colonia minieră Petrila, în care m-am născut, în care am crescut: aș fi a cincea generație de mineri, eu însumi am lucrat [...] în această mină a strămoșilor mei. Nu doresc o lucrare sociologică și nicio descriere naturalist-pitorescă a acestei lumi atât de specifice. Eu vreau, *cu ochii mei de copil*, să povestesc ce știu despre părinții mei (Tatăl meu

fiind arhemodelul meu de om și proletar) și doresc să prezint lumea veche a minerilor *prin ochii Tatălui meu*. E vorba de un pic de arheologie, fiindcă această colectivitate patriarhală, conservatoare, a minerilor de altădată a dispărut aproape total. [...] De astă dată, sunt la vârsta Tatălui meu, încep să înțeleg cum a văzut și cum *nu a înțeles el* anumite lucruri. Aș dori, făcându-i tragicul portret, să fac, de fapt, monografia literară a unei lumi dispărute. [...]

Am adunat foarte mult material: ce se citea la lămpile de petrol ale coloniei; în ce se credea, ce se spera, ce părere aveau minerii vechi despre viață, moarte, domni, revoluție; cât de greu se cumpăra și moșină Singer sau o bicicletă; fetele destinate a fi servitoare; despre cei care emigrau (în Brazilia, U.S.A., Franța); legende, miturile, proverbele tipic minerești; despre jandarmi, turnători, intelectuali; alcoolul, cântecul, dragostea; despre țăranii săraci, ajunși mineri de primă generație; despre regăteni și ardeleni, ca noțiuni de diferențiere morală; despre muntele din afară și cel din adâncuri; despre «momârlani și barabe»; despre pluriethnicitatea coloniei; ateismul de suprafață, religia magică, primitivă, de fond; fanfara, înmormântările, balurile; bătaile, gelozia, amokul mineresc; comuniștii și socialiștii; accidente mari, incendii, șomajul; jandarmii, carcerile, lagărul de prizonieri; învățătorul, popa și notarul. Etc.

Cartea e deja împărțită pe capitole, o voi începe la persoana întâia, ca apoi să las ca ea să se povestească singură. Din mozaicuri epice, vreau să construiesc o lume dispărută.” – Scrisoare către Maria Graciov, 1985

Tel. 318.24.38; 318.81.06

E-mail: edituraexpert@gmail.com
office@fnsa.ro

caiete
critice
vă recomandă:

